

सर्वोत्कृष्ट सभ्यताको मान सर्वश्रेष्ठ मानवको सन्देशमा

(सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम)

(नेपाली)

लेखक

डा.मुहम्मद बिन अब्दुल्लाह बिन सालेह

अस्सुहैम

प्रोफेसर इस्लामीय विधिशास्त्र विभाग तरबीया कालेज

मलिक सऊद विश्वविद्यालय

रियाद सउदी अरब

अनुवादकः

अतीकुर्रहमान मुहम्मद इदरीस खान मक्की

विद्यार्थी एम.ए. उम्मुल कुरा विश्वविद्यालय

इस्लामीय विधिशास्त्र विभाग

पवित्र मक्का सउदी अरब

القيم الحضارية في رسالة خير البشرية

د. محمد بن عبد الله بن صالح السحيم

أستاذ مشارك قسم الدراسات الإسلامية

كلية التربية جامعة الملك سعود

ترجمة:

عتيق الرحمن محمد إدريس خان مكي

طالب جامعة أم القرى مكة المكرمة

قسم الدراسات الإسلامية بمرحلة الماجستير

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِّ لَهُم بِالَّتِي هِيَ

أَحْسَنُ ﴾ النحل: ١٢٥

अर्थ : (हे पैगम्बर !) मानिसहरूलाई बुद्धिमत्ता र असल उपदेशले आफ्नो पालनकर्ताको बाटोतिर बोलाउनुस् र सधै राम्रो तरिकाले तिनीहरूसित कुरा र प्रतिउत्तर गर्नुस्।

सर्वाधिकार अनुवादकमा सुरक्षित छ ।

प्रथम प्रकाशन साल सन् २०१५ ई. सं.
निःशुल्क वितरणको लागि मात्र

पुस्तक पाइने ठेगाना :-

- *इस्लामिक गाइडेन्स सेन्टर कपिलवस्तु नगरपालिका
व.नं. ९ महुवा तौलिहवा कपिलवस्तु (नेपाल)
सम्पर्क नं. ००९७७- ९८१४४९९१४०
सउदी नं. ००९६६५०१३७२२५४
- *इस्लामिक गाइडेन्स सेन्टर रबवा अल् रियाज
सउदी अरबीया

प्रस्तावना

बिस्मिल्लाहिर्रहमानिर्रहीम

قَالَ تَعَالَى: ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَنِي
ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾ آل عمران: ١٦٤

अर्थ : निःसंदेह अल्लाहको आस्थावानहरूमाथि ठूलो अनुकम्पा छ, कि उसले तिनीहरूको माझमा तिनीहरू मध्येबाटै एउटा रसूल पठायो जसले कि उनीहरूलाई अल्लाहका आयतहरू पढेर सुनाउँदछ, र तिनलाई पवित्र गर्दछ, र उनलाई किताब र बुद्धिमता सिकाउँदछ, यिनीहरू यसभन्दा पहिला खुल्ला रूपमा पथविचलित थिए । (सूरतु आले इम्रान १६४)

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي
التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ
لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي
كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ
مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾ الأعراف: ١٥٧

अर्थ : जुन मानिसहरूले यस्ता रसूल, नबी उम्मी (निरक्षर) को अनुशरण गर्छन्, जसलाई उनीहरूले आफुकहाँ तौरात र इन्जीलमा लेखिएको पाउँछन् । उनले उनीहरूलाई असल कुराको आदेश गर्दछन् र नराम्रा कुराहरूबाट मनाही गर्दछन् र स्वच्छ कुरालाई हलाल (स्वीकार्य)

बताउँछन् र अपवित्र कुरालाई हराम (वर्जित) बताउँछन् र तिनीहरूमाथिबाट त्यो बोझ उतार्दछन् जुन अहिलेसम्म उनीहरूमाथि लादिएका थिए बन्धनहरूलाई फुक्का गर्दछन् जसमा उनीहरू जकडिएका थिए । अतः : जो मानिसहरू त्यस नबीमा विश्वास गर्दछन् र उनको समर्थन गर्दछन् र उनको सहायता गर्दछन्, र त्यस प्रकाशलाई मान्दछन् जो उनको साथमा पठाइएको छ । यस्ता मानिसहरू पूर्ण सफलता प्राप्त गर्नेवाला छन् । (सूरतुल् अअ्राफ १५७)

बेल देवरान्त आफ्नो किताब सभ्यताको कथामा भन्नु हुन्छ: “ यदि सर्व साधारण बीच कुनै महानतम् व्यक्तिको महानताको प्रभावको बारेमा निस्पक्ष कुरा गरौं त निःसन्देह मुहम्मद पूर्ण इतिहासका त्यो महानतम व्यक्ति थिए जसले यो ठाने कि त्यस समूहको आत्मिक र नैतिक दशालाई परिवर्तित गरिदिउन् जसलाई मरुस्थलको ताप र विषालु वायुको प्रभावले प्रदूषित गरिदिएको थियो । अनि उहाँ आफ्नो यस प्रणामा यस्तो परिपूर्ण तरिकाले सफल हुनु भयो कि पूर्ण इतिहासमा उहाँको नजीक पनि कुनै आर्को समाज सुधारक पुग्न सकेन । .... यहाँसम्म कि उहाँको भनाई छ : र उहाँले यहूदियत र ईसाईयत र त्यस देशका प्राचीन धर्महरूको तुलनामा स्पष्ट र सशक्त एवं प्रकृतिक धर्मलाई स्थापित गर्नु भयो र मात्र एउटै नस्लको माभमा १०० युद्धमा विजय प्राप्त गर्नु भयो, र मात्र एउटै युग (१०० वर्ष) मा नै यस्तो विशाल राज्यको स्थापना गर्नु भयो जुन आजसम्म आधा विश्वमा यस्तो सशक्त छ कि त्यसबाट सबै भयभीत छन् ” । (सभ्यताको कथा भाग १३, पे. ४७)

प्रक्कथन

समस्त प्रकारका प्रशंसाहरू त्यस अल्लाहकै लागि छन्, जसले आफ्ना वलीहरू (मित्रहरू) को हृदयहरूलाई आफ्नो श्रद्धा र आदर एवं प्रेमबाट परिपूर्ण गरिदियो, र उनी बाहेक सबैका हृदयहरूलाई आफ्नो ज्ञान र आदरबाट रिक्त गरिदियो । र म गवाही दिन्छु (साक्ष्य बस्छु) कि अल्लाह बाहेक कोही सत्य पूज्य छैन, त्यो एकलै छ, त्यसको कोही सहभागी छैन, यस्तो पूज्य जसको पूजा प्रत्येक हृदय प्रेम श्रद्धा र आदरको साथ गर्छ, र जसतर्फ समस्त प्राणीहरू आशान्वित र भयभीत भई शरण लिन्छन् । र म गवाही दिन्छु कि मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम अल्लाहका भक्त एवं सन्देष्टा र मित्र हुनुको साथै मनोनीत दूत र त्यसको प्रकाशना (वह्य) को धरोहरी पनि हुन् । जहाँलाई अल्लाहले सन्देष्टाहरूको आगमनक्रकको अन्तराल पश्चात पठायो, ताकि समस्त मानवजातिलाई वासना र हवस पूजाबाट बचाएर धरती आकाशको स्रष्टासित संलग्न गरुन् । यसर्थ उहाँ मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समस्त मानवजातिका नायक थिए, र उहाँको निमन्त्रण समस्त सृष्टिको लागि दया र मार्गदर्शन थियो, र समस्त संसारको लागि शुभसमाचार हुनुको साथै समस्त शोषित र अपमानितहरूको लागि स्वतन्त्रता पनि थियो । तसर्थ अल्लाहको नगन्य शान्ति र दया अवतरित होस् मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लममाथि ।

तत्पश्चात: जब खोजी र अनुसंधानकर्ताहरू सभ्यताको इतिहासलाई हेर्छन्, र यी सभ्यताहरूका मूल केन्द्रविन्दु र उदय हुने ठाउँको बारेमा विचार गर्छन् त के हेर्छन् कि समस्त संस्कृति र सभ्यताहरू सरिता र सागर एवं महासागरको तटको छेउबाट नै उदय र आरम्भ भएका छन्, र त्यहीँबाट पूर्ण विश्वमा प्रसारित र प्रचलित भएका छन् । तसर्थ

समस्त सभ्यताहरू पानी भएको ठाउँको छेउबाट उदय भए, तर इस्लामीय सभ्यता एवं संस्कृतिको उदय पवित्र मक्काबाट भयो, जुनकि मरुस्थल थियो जहाँ नत कुनै खेतीपाती थियो नत दाना र पानी एवं सरिताहरू । तर त्यसको निकट त्यो कुरो थियो जुन पानीभन्दा अति महान थियो र त्यो हो: “ ईश्वरीय प्रकाशना ” जुनकि प्राणी र जीवनको आत्मा हो । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾

﴿صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾﴾

الشورى: ٥٢ - ٥٣

अर्थ : र यसै प्रकार हामीले आफ्नो आदेशले तपाईंतिर रूह (कुरआन) उतारेका छौं । (जबकि) तपाईंलाई यस अधि थाहा थिएन कि “किताब” र ईमान के हुन् ? तर हामीले त्यस (कुरआन) लाई एउटा प्रकाश बनायौं, जसद्वारा हामीले आफ्ना सेवकहरूमध्ये जसलाई चाहन्छौं मार्ग देखाउँछौं । निश्चय नै तपाईंले एउटा सोभो मार्गतिर पथप्रदर्शन गरिराख्नु भएको छ । त्यस अल्लाहको मार्गको जो आकाशहरू र धरतीमा सबै कुराको स्वामी हो । सावधान रहनु सबै काम अल्लाहतिरै प्रवृत्त हुनेछन् । (सूरतुशशूरा ५२,५३)

यसलेगर्दा अन्तिम आमन्त्रण जसलाई लिएर हाम्रो प्रिय सन्देश मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आउनु भयो त्यसमा त्यो सबै कुराहरू समावेश गरिएका थिए जसको आवश्यकता मानवहरूलाई पूजाको क्षेत्रमा वा परिपूर्ण सभ्यतालाई स्थापित गर्ने क्षेत्रमा जसमध्ये आस्था, निर्देशन संस्कृति... आदि हुन् वा विज्ञान क्षेत्रमा संस्कृति, साइन्स, मानवता.. आदिको विद्यालाई स्थापित गर्नुमा पर्ने थियो । त यो ईश्वरीय आमन्त्रण मानवताको अन्तिम सभ्यताको मूल स्रोत र

मार्गदर्शक सिद्ध भयो । त जुन कुरा वर्णन र स्मरण गर्ने योग्य छ त्यो यो हो कि: इस्लामीय सभ्यताले कुनै अरु सभ्यताको पछि पछि लागेन बरु सबैलाई समावेश गर्दै ती उत्कृष्ट सभ्यताहरूलाई चयन गर्‍यो जुन राम्रो थिए, र त्यसमा अरु वृद्धि पनि गर्‍यो, र त्यसमा भएका अनैतिकतालाई स्पष्ट पायो । र समस्त फलसफाहरू र धर्महरू इस्लामीय सभ्यतालाई मेटाउनुबाट वा त्यसमाथि टिप्पणी गर्नुबाट असमर्थ भए ।

र इस्लामीय सभ्यताले विशाल सफलता हात पायो, र समस्त मानवताको लागि अति कम समयमा विशाल प्रगति र उन्नति एवं लाभ प्रस्तुत गर्‍यो जसको गवाही र साक्षी त्यसका विरोधीहरू पनि दिन्छन् । जस्तोकि जोर्ज बुश (बाजे) (१७९६-१८५९ ई.) जुनकि न्यूयार्क विश्वविद्यालयमा इब्रानी भाषा र पूर्वी संस्कृतिका प्रोफेसर थिए, उहाँ भन्नुहुन्छ कि : मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले मात्र आठ वर्षमा यस्तो साम्राज्यको* स्थापना गर्नु भयो जसको साम्राज्यको अधीनस्थ यति राज्यहरू आइहाले जति रोमले ८०० वर्षमा पनि आफ्नो अधीन गर्न सकेको थिएन, र हाम्रो भयत्रासमा अभ्रै वृद्धि भइहाल्छ, यस कुराबाट कि हामी त्यसको राजनीतिलाई यस्तै विस्तृत हुँदा र त्यसको धर्मलाई निरन्तरताले शाश्वत तरिकाले प्रख्यात र विस्तृत हुँदा हेरिरहेका छौं । तर वास्तविक कुरो यो नै हो कि इस्लामको सन्देश्ठा मुहम्मदले र इस्लाम धर्मले जुन कृति गरे त्यसलाई बखान गर्नु र त्यसको व्याख्या गर्नु दुर्लभ छ । र यो यसकारण भयो किनकि अल्लाहले उहाँलाई आफ्नो विशेष सहायताद्वारा विशिष्ट गरिदिएको थियो । तसर्थ त्यो सफलता जसलाई इस्लामको सन्देश्ठा मुहम्मदले हात पारे त्यो उहाँको अवस्था अनुकूल छैन, नत त्यसलाई मानवको मनीष आँकलन नै गर्न सक्छ । यसर्थ त्यस सफलताको बारेमा भन्नुको लागि मात्र यो नै बाँकी रहन्छ कि उहाँलाई अल्लाहको सहायता प्राप्त थियो, किनकि यसबाहेक

* लेखक यस कुरामा सहमत छैनन् कि इस्लाम साम्राज्य हो बरु इस्लाम धर्म र राज्य दुवै हो ।

भन्नुको लागि अरु कुनै विकल्प नै बाँकी छैन किनकि यी कृतिहरू यस्ता परिणाम सुदर्शित गरे जुन कुनै मानवको वशमा छैन ।*

र जब पथप्रदर्शक र सूक्ष्म सभ्यतालाई व्यवस्थित गर्ने स्रोतहरूतर्फ ध्यानाकर्षण गर्नुहुन्छ, कि प्रत्येक सभ्यता र संस्कृतिका केही मूल आधार र संघटकहरू हुन्छन्, र केही त्यसका सहायक संघटकहरू हुन्छन्, र जुन संघटक र आधारहरूमाथि सभ्यता र संस्कृति निर्भर हुन्छ, त्यसमध्ये महत्वपूर्ण संघटकहरू निम्न हुन् :

पहिलो : सत्य धर्म, जुन मान्छेको लागि पूजाद्वारा आत्माको सन्तुष्टि प्रदान गरोस्, र शरीरको लागि स्वस्थकर र समाजको लागि हितकर होस्, र विचारधारालाई परिपूर्ण र विशद्व गरोस् र त्यसलाई सही माध्यमहरूतर्फ निर्देशित गरोस्, र त्यसको सफलता र प्रशान्तिलाई दुवै लोकमा सुनिश्चित गरोस् ।

दोस्रो : सही विद्या र ज्ञान, जुन त्यसको लागि अदृश्य वास्तविकताहरू सुदर्शित गरोस्, र त्यसलाई सही उद्देश्यहरू र परिणामहरू सम्म पुऱ्याओस्, र त्यसलाई त्यसको अस्तित्वको वास्तविकताको खबर देओस्, र त्यसलाई यस्तो वैज्ञानिक विचारधारा र मार्गबाट सुसज्जित गरोस् जसमा हिंडेर त्यो आफ्नो अपेक्षित परिणाम र उद्देश्य प्राप्त गरोस्, र त्यसलाई असम्भव र दुर्लभतम् कुराहरूको प्राप्तिको कष्टबाट मुक्ति प्रदान गरोस्, र त्यसको लागि विगतका युगहरूको बारेमा अनुसंधान कार्यको समय संक्षिप्त गरिदेओस् जसलाई कुरआनले विस्तारले वर्णन गरेको छ, र त्यस युगका समाचारहरूको आरम्भ र अन्त्यलाई पनि वर्णन गरेको छ । र त्यसलाई यसै सही ज्ञानतर्फ लाग्नुमा प्रेरित गरोस् ताकि राम्रो र लाभदायक परिणाम आओस् जुन

* मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम मुवस्सिसुद्दीनुल् इस्लामी वमुवस्सिसु अम्बरातूरीयतुल् मुस्लिमीन पे. ३५३ ।

समस्त कमी कम्जोरी एवं टिप्पणीबाट मुक्त होस् ।

तेस्रो : पूर्ण निसाफ र समानता जसमा राजा प्रजा, धनवान र निर्धन, मर्यादित र अपमानित एवं शोषित सबै एकनास हुन् । र यस्तो समानता र निसाफ जसद्वारा मित्र र शत्रु दुवै लाभान्वित होउन्, र त्यसद्वारा यस्तो न्याय र फैसला गरियोस् कि अरु कुनै मिथ्या र निराधार आधारहरूतर्फ ध्यानाकर्षण नगरियोस्, बरु सत्यताको हकमा फैसला गरियोस् ।

चौथो : शुद्ध र स्पष्ट एवं निर्धारित लक्ष्य जुन हृदयलाई हैरानीबाट मुक्त गर्छ र आत्मालाई शुद्ध माध्यम र उच्च लक्ष्यमा कार्यरत हुनुमाथि प्रतिबद्ध गर्छ, र मान्छे समक्ष भविष्यका रहस्यहरू खोल्दछ, अनि मान्छे आफ्नो प्रतिपालकको प्रकाशको आधारमा कर्म गर्छ यस अवस्थामा कि त्यो आफ्नो आरम्भ र अन्त्यको ज्ञाता हुन्छ, र त्यसको हिसाब किताब र प्रतिफलको विश्वासी हुन्छ । यसर्थ भविष्यको सामूहिक हित र लाभको लागि गतिशील र कार्यरत रहन्छ ।

पाँचौँ : सत्य प्रेम जसद्वारा समाजलाई एकजुट र एकमत गरियोस्, र त्यसको माध्यमले हृदयहरू एकआर्कासित संलग्न भइहालुन् सत्यता र प्रेम एवं सहानुभूतिहरूमाथि । र समस्त प्राणी यसरी सहयोग गर्न थालुन् मानो सबै एउटै शरीरका अंगहरू होउन्, यदि त्यसका अंगहरू मध्ये एउटा पनि विरामी हुन्छ भने बाँकी समस्त अंगहरू त्यसैसाथ रातभरी जागेर विरामीमा सहभागी रहन्छन् । र प्रत्येक मान्छे आफूलाई आफ्नो रुपैयाँ पैसाको आफ्नो भाइ र छिमेकी भन्दा अधिक अधिकारी मान्दैन । त यो ती आधारहरू हुन् जसलाई इस्लामले प्रस्तुत गरेर त्यसको ताकेदा पनि गरेको छ, र ती समस्त स्रोत र माध्यमहरूतर्फ आह्वान र प्रोत्साहन पनि गरेको छ जुन ती आधारहरू सम्म पुऱ्याउँछन् । र ती समस्त कुराहरूलाई निषेधित गरेको छ जुन त्यसका विरोधी छन् वा त्यसलाई प्रदूषित गर्छन् वा त्यसलाई सिद्धयाउँछन्

अन्त्य गर्छन् जसरी कि तपाईंहरू यस लेखमा हेर्नु हुनेछ, इन्शा अल्लाह
(अल्लाहले चोहको खण्डमा) ।

र यदि कुनै न्यायकारी पाठकले जब संस्था वा सभ्यतालाई व्यवस्थित गर्ने आधार र संघटकहरूलाई हेर्छ, अनि पवित्र कुरआन र हदीसका श्लोकहरूलाई हेर्छ त के हेर्छ कि कुरआन र हदीसका श्लोकहरू ती संघटक र आधारहरूमाथि प्रमाणीकरण गर्छन् । उदाहरण स्वरूप जब मान्छे व्यवस्थापकका दशवटै आधार र विधिहरूतर्फ ध्यानाकर्षण गर्छ त के हेर्छ कि इस्लामले त्यसतर्फ प्रोत्साहन गरेको छ, र यस्तो गर्नुमा त्यो यी विधिहरूलाई बनाउनेहरू भन्दा पहिला नै त्यसतर्फ आह्वान गरेको थियो । यो एउटा कुरा भयो र आर्को कुरो के छ भने यदि कुनै खोजी यस धर्मका शीर्षकहरू मध्ये कुनै शीर्षकलाई वा यसले ल्याएको सभ्यता वा व्यवस्थित गर्ने कुनै तथ्य एवं विधि र आधारहरूलाई हेर्छ भने त्यो यो विचार गर्नथाल्छ कि इस्लाम मात्र यसै उद्देश्यले आएको हो, वा मात्र यो शीर्षक नै इस्लामको मूल शीर्षक हो । र यो यसकारण कि त्यो यस शीर्षकमाथि धेरै श्लोकहरूलाई प्रमाणीकरण गरिरहेको हेर्दछ । र यसै कारण मैले यस लेखमा जुन शीर्षक पनि वर्णन गरेको छु त्यसलाई प्रमाणीकरण गर्ने समस्त श्लोकहरूलाई एकत्रित गर्नुबाट असमर्थ भएको छु बरु मैले मात्र यति श्लोकहरू वर्णन गरेको छु जसद्वारा त्यस शीर्षकको प्रमाणीकरण र स्पष्टीकरण भइहालोस्, र इस्लाममा त्यसको महत्व सुदर्शित भइजाओस् । जसरी म ती समस्त आधारहरूलाई वर्णन गर्नुबाट असमर्थ छु जुन सभ्यता एवं संस्कृतिलाई व्यवस्थित गर्छन् जुन इस्लाम धर्मममा छन्, र जसतर्फ इस्लामले आह्वान गरेको छ, बरु यसलाई यो नै प्रयाप्त छ कि मैले त्यसमध्ये केही मूल आधार र संघटकहरूतर्फ आफ्नो क्षमता र ज्ञान एवं विचार र दृष्टि अनुसार कुरआन र हदीसद्वारा प्रमाणीकरण गर्दै संकेत गरिदिऊँ ।

र यस लेखलाई मैले तीन प्रमुख शीर्षकहरूमाथि आधारित गरेको छु जसको विवरण निम्न प्रकारले छ :

पहिलो शीर्षक : वैज्ञानिक संघटकहरू । र यस शीर्षकमा तीनवटा अध्यायहरू छन् ।

पहिलो अध्याय : ज्ञान ।

दोस्रो अध्याय : धर्म ।

तेस्रो अध्याय : सुदृढता ।

दोस्रो शीर्षक : सामाजिक आधार र संघटकहरू । यस शीर्षकमा सात अध्यायहरू छन् ।

पहिलो अध्याय : माध्यमार्गिता ।

दोस्रो अध्याय : महिलाको महत्व र हेरचाह ।

तेस्रो अध्याय : प्रेम ।

चौथो अध्याय : दया ।

पाँचौं अध्याय : सलाम (अभिवादन) ।

छठौं अध्याय : नैतिमता ।

सातौं अध्याय : पवित्रता ।

तेस्रो शीर्षक : व्यवस्थापनीय संघटकहरू । र यस शीर्षकमा छ अध्यायहरू छन् ।

पहिलो अध्याय : मूल आधार र आस्थाहरूको व्यवस्थापन र त्यसको व्यापकता ।

दोस्रो अध्याय : अधिकार र हक हुकूमहरूको सुरक्षा ।

तेस्रो अध्याय : सम्पत्तिको अभिवृद्धि र त्यसको सुरक्षा ।

चौथो अध्याय : निसाफ ।

पाँचौ अध्याय : शक्ति ।

छठौ अध्याय : विरोधीको प्रत्याशा ।

म अल्लाहसित प्रार्थना गर्दछु कि मेरो यस कार्यलाई मात्र आफ्नो लागि स्वीकार गरुन्, र यसलाई आफ्नो सन्देष्टा मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको पद्धति अनुकूल बनाउन्, र यसलाई लाभदायक ज्ञान र सुकर्म बनाउन्, र यसलाई आफ्नो साँचो धर्मतर्फ आह्वान गर्नेवाला माध्यम बनाउन्, र आफ्नो सत्मार्गको मार्गदर्शक बनाउन् जुन त्यसको पवित्र ग्रन्थ कुरआन र त्यसको सन्देष्टा मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको हदीसका श्लोकहरूबाट प्रेरणित छ ।

र म सर्वोच्च र महान अल्लाहसित नै श्रण चाहन्छु आफ्नो नीयत र यस कार्यको शुद्धतामा, र त्यसलाई आफ्नो क्षमता र दक्षता अर्पण गर्दछु र त्यसैबाट आफ्नो इच्छा र कार्यशैलीमा सहायता र निर्देशन लिन्छु, र त्यसैसित आफ्नो समस्त कार्यहरूमा शुद्धता चाहन्छु र त्यसको मित्रताको अभिलाषी छु , र त्यसैसित आफ्नो पाप एवं त्रुटिहरूको क्षमा प्रार्थी छु त्यो अत्यन्त क्षमाशील अनुग्रह प्रदान गर्नेवाला मर्यादित छ ।*

र यस प्रस्तावनाको अन्त्यमा म अल्लाहको आभार ज्ञापन गर्दछु र त्यो आभार र कृतज्ञताको हकदार पनि छ त्यसले प्रदान गरेको उदार र निरन्तर अनुग्रहहरूमा, र म त्यससित याचना गर्दछु कि ममाथि आफ्नो उदार अनुग्रह पूर्ण गरिदेओस् मेरो पापहरूलाई क्षमा गरेर , र मेरो राम्रो अन्त्य गरेर जसरी म आभारी छु ती समस्त महानुभावहरूको जहाँहरूले यस लेखको प्रकाशनमा कुनै प्रकारको सहायता गरे ।

* मशारेकुल् अनवार १/७ ।

र समस्त प्रशंसा अल्लाहकै लागि छन् जुन समस्त संसारहरूको प्रतिपालक हो, र जुन आफ्नो अनुग्रहद्वारा समस्त असल कार्यलाई पूर्ण गर्दछ, र म अल्लाहको शान्ति पठाउँछु अन्तिम सन्देश मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लममाथि जुन समस्त संसारका लागि सर्वथा दया बनेर आएका थिए ।

डा.मुहम्मद बिन अब्दुल्लाह बिन सालेह अस्सुहैम

मलिक सऊद विश्वविद्यालय तरबिया कालेज
इस्लामीय विधिशास्त्र विभाग रियाद
लेखने मिति: १४२८ हिज्री

अनुवादकको भनाई

विस्मिल्लाहिररहमानिररहीम

समस्त प्रकारका प्रशंसाहरू अल्लाहकै लागि छन् जसले सम्पूर्ण ब्रह्माण्डलाई सृष्टि गर्‍यो, र मानवलाई ज्ञान प्रदानगरी सर्वश्रेष्ठ जीवधारी बनायो । र अल्लाहको कृपा र शान्ति अवतरित होस् अल्लाहका समस्त दूतहरूमाथि र विशेषगरी समस्त सन्देशहरूको समापक अन्तिम संदेश मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लममाथि, र उहाँका घरपरिवार र उहाँका मनोनीत साथीहरू र उनी सबैहरूमाथि जुन यस इस्लामको प्रचार प्रसार गरे र इस्लामको उन्नति र प्रगतिमा सहभागी भए ।

यो किताब जुन तपाईंहरूको हातमा छ यसलाई श्री डा. मुहम्मद बिन अब्दुल्लाह ज्यूले लेख्नु भएको छ जुनकि सउदीको प्रख्यात विश्वविद्यालय मलिक सऊदका प्रोफेसर हुनुहुन्छ । यस किताबमा मौसूफले विश्वव्यापक र मानवतामा आधारित सभ्यता र त्यसका आधार एवं विशिष्ट आचरणहरूलाई विस्तारले कुरआन र हदीस एवं प्राकृतिक प्रमाणहरूको प्रकाशमा प्रस्तुत गर्नु भएको छ ! र समस्त सन्देशजनक तथ्यहरूलाई विस्तारले निवारण गर्नु भएको छ । यसर्थ यो किताब नेपाली पाठकहरूको लागि लाभदायक सिद्ध हुनेछ यसै आशाको साथ मैले यस किताबलाई नेपालीमा अनुवाद गरेको छु मलाई दृढ विश्वास छ कि कसै नकसैलाई यो लाभ अवश्य पुग्‍याउने छ र मेरो परिश्रम सफल हुनेछ, अल्लाह मेरो यो सानो प्रयासलाई कबूल गरी मेरो उद्धार गरुन् । र यसलाई मेरो लागि स्वर्गमा लैजाने माध्यम बनाइदिउन् । साथै म अल्लाहसित विन्ती गर्दछु कि हे अल्लाह यस कार्यद्वारा लेखक, अनुवादक र ती समस्तलाई जसले यसको प्रकाशनमा कुनै प्रकारको सहयोग पुग्‍याएका छन् सबैलाई आफ्नो स्वर्गमा स्थान प्रदान गरिदेऊ, र यस किताबलाई समस्त समुदायको लागि सर्वमान्य र स्वीकृत बनाएर हामीहरूलाई स्वर्गमा आफ्नो अन्तिम सन्देशको संगत प्रदान गरिदेऊ । (

आमीन)

अतीकुरहमान मुहम्मद इदरीस खान मक्की

एम.ए. उम्मुल् कुरा विश्वविद्यालय
पवित्र मक्का सउदी अरब

मो.नं. ००९७७-९८४७०३०७८०,९८९४४९९९४०

सउदी मो. न. ००९६६५०९३७२२५४

atiqkhannp1982@yahoo.com

पहिलो शीर्षक

वैज्ञानिक संघटक

यस शीर्षकको वर्णन तीन अध्यायहरूमा आधारित छ, जुन एउटै कुरामा समावेश छन् र एउटै कुरासित संलग्न छन्, र त्यो हो प्रमाण र निशानीहरू, तसर्थ ज्ञान र धर्म एवं शुद्धता र निपुणता स्पष्ट प्रमाण र प्रतीकमा निर्भर छन् । र ज्ञान नै धर्मको जग हो, र त्यो कर्ममाथि प्राथमिकता प्राप्त छ, यसले गर्दा मैले यस वर्णनमा ज्ञानलाई प्राथमिकता दिएको छु अनि त्यस पश्चात धर्मलाई वर्णन गरेको छु अनि शुद्धतामाथि यसको समाप्ति गरेको छु ... र यसको विस्तृत वर्णन तपाईंहरू समक्ष प्रस्तुत छ :

पहिलो अध्याय

ज्ञान

यो धर्म इस्लाम ज्ञानको धर्म हो, यदि कुनै न्यायकर्ता मान्छेसित यस धर्मका सर्वोच्चतम् निर्देशित कुराहरूको बारेमा सोधियोस् त त्यो भन्नेछ कि ती मध्ये ज्ञान र विद्या सर्वोच्च छ, यसर्थ यस धर्मको कुनै विधि र निर्देशन ज्ञानबाट रिक्त छैन चाहे त्यो त्यसको स्थापना गर्छ वा त्यसलाई प्रमाणीकरण गर्छ । र निम्नमा वर्णित मसाइलहरू (विषयहरू, समस्याहरू) मा हामी यस धर्ममा ज्ञानको स्थान र महत्वलाई स्पष्ट पार्ने छौं :

पहिलो विषय : इस्लाममा ज्ञानको महत्व

अनुसंधानकर्ताहरू यस कुराबाट असमर्थ भइहाल्छन् कि इस्लामका ती स्पष्ट र प्रकाशमान धारणा एवं पहलूहरूलाई सीमारहित गर्न सक्नु जुन

इस्लाममा ज्ञानको महत्वलाई सुदर्शित गर्छन् । त कहिले इस्लाम विद्या प्राप्ति माथि प्रोत्साहन गर्छ, त कहिले त्यसलाई प्राप्त गर्नेहरूको प्रधानता वर्णन गर्छ, त कहिले यो वर्णन गर्छ कि विद्वानको स्थान अल्लाहको मार्गमा धर्मयुद्ध गर्नेहरू भन्दा पनि श्रेष्ठ र सर्वोच्च छ, त कहिले यो स्पष्ट पार्छ कि विद्वानको स्थान अल्लाह निकट तपस्वीभन्दा धेरै उच्च छ ... । र यस जस्ता अरु प्रकाशमान पहलूहरू छन् जसलाई निम्नमा वर्णन गरिन्छ ।

पहिलो पहलू : ज्ञान प्राप्तिमाथि प्रोत्साहन

यस कुरामाथि जुन प्रमाणीकरण गर्छ, त्यो हो कुरआनका ती पहिला श्लोकहरू जुन मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लममाथि पहिलो पटक अवतरित गरियो, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝۱ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝۲ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝۳ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝۴ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝۵ ﴾ العلق: १ - ०

अर्थ : आफ्नो पालनकर्ताको नाम लिएर पढ, जसले सृष्टि गर्‍यो । जसले मानिसलाई रगतको थोपाबाट बनायो । तिमी पढ्दै गर तिमी पालनकर्ता बडो दयावान छ । जसले कलमको माध्यमबाट शिक्षा प्रदान गर्‍यो । जसले मानिसलाई त्यो ज्ञान प्रदान गर्‍यो, जुन उसले जान्दैनथ्यो

। (सूरतुल् अलक १-५)

र इब्ने आशूरले यस सूरतको अभिप्रायलाई वर्णन गर्दै भन्नुहुन्छ कि: “ मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई यसद्वारा कुरआनको पाठनतर्फ प्रोत्साहन गर्नु हो जबकि त्यस समय यस्तो पाठनशैली प्रचलित थिएन, र यसद्वारा यो संकेत पनि दिइयो कि यसको ज्ञान प्राप्त गर्नु अति सजिलो र उपयुक्त छ, किनकि जस अल्लाहले लेखाईद्वारा मानवलाई ज्ञान प्रदान गर्‍यो त्यो यस कुरामा पनि सूक्ष्म छ कि जसलाई चाहोस् पहिलो पटक अर्थात अनभिज्ञलाई पनि शिक्षा प्रदान गरिदेओस्, र यस

कुरालाई पनि संकेतित गर्छ कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका अनुयायीहरू लेख्नु र पढनुको ज्ञान पाउनेछन्, र अल्लाहले समस्तलाई यसद्वारा चिन्तन् मनन् गर्नेतर्फ प्रेरित गरेको छ, र अल्लाहले सृष्टिको सबै थोकहरूमा चिन्तन् गर्नेतर्फ ध्यानाकर्षण गरेको छ, विशेषगरी मानव सृष्टिमा जसलाई अल्लाहले विचित्र ढंगले सृष्टि गरेको छ, कि त्यसलाई मासुको डल्लो र रगतको भ्रुणबाट सृष्टि गर्‍यो, त्यो नै विचार र चिन्तन् मनन्को केन्द्रविन्दु हो " ।*

र यस कुरामाथि अभैँ जुन कुरा प्रमाणीकरण गर्छ, त्यो हो अल्लाहले आफ्नो सन्देश मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई यो आदेश गर्‍यो कि कर्मभन्दा पहिला ज्ञान प्राप्त गरुन्, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ فَأَعْلَمَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيَاكَ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ

﴿ ۱۱ ﴾ متقبلکم ومثونکم محمد: ۱۹

अर्थ : अतः (हे नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम) तपाईं यकिन गर्नुस् कि अल्लाह बाहेक कोही सत्य पुज्य छैन, र आफ्ना त्रुटिहरूको क्षमाको लागि याचना गर्नुस्, र मोमिन पुरुषहरू र मोमिन स्त्रीहरूको निम्ति पनि । र अल्लाहले तपाईंहरूको हिंडुल गर्ने र बासस्थानहरूलाई राम्ररी जान्दछ । (सूरतु मुहम्मद १९)

इब्ने जरीर यस श्लोकको व्याख्यामा भनेका छन् : “ जानिराख हे मुहम्मद ! कि निःसन्देह अल्लाह बाहेक कुनै यस्तो पूज्य छैन जुन पूजनीयता र ईश्वरत्व योग्य होस्, र हे मुहम्मद तिम्रो लागि र समस्त सृष्टिको लागि यो वैध छैन कि अल्लाह जसले समस्त सृष्टिलाई उत्पन्न

* तफ्सीरुत्तहरीर वतनवीर १५/४३४ ।

गरेको छ र जुन सबैको स्वामी हो त्यस बाहेक कसै आर्काको पूजा अराधना गरुन्, र त्यस बाहेक कसैलाई प्रतिपालक ठानुन्, यसर्थ आफ्ना त्रुटिहरूको क्षमायाचना गर, र आफ्नो पालनकर्तासित आफ्नो र आस्थावान महिला पुरुषहरूको विगत र भविष्यका पापहरूको लागि क्षमाको प्रार्थना गर " ।*

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो स्पष्ट पार्नु भयो कि विद्या र ज्ञानको मार्ग स्वर्ग सम्म पुऱ्याउँछ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ जसले यस्तो मार्गमा हिंड्यो जसको माध्यमले त्यो ज्ञान प्राप्त गर्छ, त त्यसको लागि अल्लाह स्वर्गमा प्रवेश गर्ने मार्गलाई सजिलो र सुसाध्य गरिदिन्छ ” ।* र यो हदीस तिर्मिजीमा विस्तारले वर्णित छ निम्नका शब्दहरूको साथ: “ जसले यस्तो मार्गमा हिंड्यो जसद्वारा ज्ञान प्राप्त गर्छ, त अल्लाह त्यसको लागि स्वर्गमा प्रवेश गराउने मार्गहरू मध्ये एउटा मार्गलाई सजिलो गरिदिन्छ, र निःसन्देह फरिश्ताहरू (स्वर्गदूतहरू) विद्यार्थीको स्वागतमा आफ्नो पंख विछाईदिन्छन्, र विद्यार्थीको लागि समस्त सृष्टिहरू क्षमायाचना गर्दछन्, यहाँसम्म कि पानीमा भएको माछाहरू पनि त्यसको लागि याचना गर्दछन्, र विद्वानको श्रेष्ठता तपस्वीमाथि उस्तै छ, जस्तोकि चन्द्रलाई समस्त ताराहरूमाथि छ, र विद्वानहरू सन्देष्टाहरूका प्रतिनिधि (वारिस) हुन्, यसर्थ सन्देष्टाहरूले दीनार र दिरहमको वारिस बनाएनन बरु ज्ञानको वारिस बनाएका छन्, त जसले त्यसलाई समात्यो त त्यसले आफ्नो हक प्राप्त गर्‍यो, वा प्रयाप्त हक प्राप्त गर्‍यो ” ।*

* जामेउल् बयान २६/५३ ।

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. २६९९, ४/२०७४ ।

* सुनने अबी दाऊद ३/३५४, सुनने तिर्मिजी ५/४८, सुनने इब्ने माजा १/७८, सुनने दारमी हदीस नं. ३४२, १/११०, र यस हदीसको वारेमा अल्लामा अल्बानी भन्छन्: यो हदीस सही छ, हेनुंस् : सहीहुल् जामेउत्तिर्मिजी हदीस नं. ६२९८ ।

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ **जससित अल्लाह भलाई गर्न चाहन्छ, त्यसलाई धर्मको ज्ञानी बनाइदिन्छ** ” ।* र यस हदीसको अर्थ वर्णन गर्दै इब्ने हज्र भन्नुहुन्छ: “ यस हदीसद्वारा यो प्रमाणित भइहाल्छ कि विद्हरूको श्रेष्ठता सिद्ध छ, र धर्मज्ञानको श्रेष्ठता समस्त विज्ञानहरूमाथि ” ।*

र जुन विद्या, ज्ञान र यसको प्राप्तिको श्रेष्ठतालाई स्पष्ट पार्छ, त्यसमध्ये यो उदाहरण पनि हो जसलाई रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यसको दशा र अवस्थालाई सुदर्शित गर्ने उद्देश्यले वर्णन गर्नुभएको छ जसले यस विद्यालाई सिक्छ, र त्यसद्वारा आफूलाई र अरुलाई लाभ पुऱ्याउँछ : अबू मूसा वर्णन गर्नुहुन्छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ **अल्लाहले जुन ज्ञान र पथप्रदर्शन दिएर मलाई पठाएको छ, त्यसको उदाहरण त्यस ठूलो वर्षा भैं छ जुन धरतीमाथि वृष्टि हुन्छ, त त्यस धरती मध्ये केही भूमि स्वच्छ स्वस्थ र उब्जाउ हुन्छ, वर्षालाई आफूभित्र सोसेर धेरै बोटबिरुवा साग सब्जी उमाछ्छ, र केही भूमि यस्तो हुन्छ जुन पानीलाई नसोसिकन् त्यसलाई सुरक्षित राख्छ, अनि त्यसद्वारा अल्लाह अरुलाई लाभान्वित गर्छ अर्थात प्राणीहरू त्यस पानीबाट लाभ उठाउँछन् त्यसबाट खान्छन् वा खेतीपाती गर्छन् वा त्यसद्वारा सिँचाई गर्छन्, र केही यस्ता भूभाग पनि हुन्छन् जुन नत पानीलाई सुरक्षित नै राख्छन् नत बोटबिरुवा नै उब्जाउँछन् । त यसको उदाहरण ती मानिसहरू सरह छ जुन अल्लाहको धर्मलाई सिक्छ, र अरुलाई पनि त्यसद्वारा लाभ पुऱ्याउँछ, अर्थात त्यसलाई स्वयम् पनि सिक्छ, र अरुलाई पनि सिकाउँछ, र आर्को भूमिको उदाहरण त्यस**

* सहीह बुखारी हदीस नं. ७१, १/३९, सहीह मुस्लिम हदीस नं.१०३७, २/७८ ।

* फतहुल् बारी १/१६५ ।

मानिस सरह छ, जुन नत अल्लाहले पठाएको धर्मलाई सिक्छ, नत त्यसलाई स्वीकार गर्छ, जसलाई दिइएर मलाई पठाइएको छ ।*

दोस्रो पहलू : ज्ञान र विद्वानको स्थान र प्रधानता

सर्वश्रेष्ठ कुरो जुन ज्ञान र ज्ञानीको महत्व र स्थानलाई स्पष्ट पार्छ, त्यो हो: निःसन्देह अल्लाहले ज्ञानीहरूको साक्ष्यलाई सबैको साक्ष्यको तुलनामा सर्वोच्चतम् गवाही मानेको छ, र त्यो गवाही हो महिमावान र सर्वोच्च अल्लाहको एकताको गवाही दिनु, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ

الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ اللَّهِ لَإِذَا سَأِلْتَهُمْ مَا آخَرْتَهُمْ وَمَا خَلَّفَ الْذِّبِينَ أَوْ تَوَاتُوا

لَكَتَبَّ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ الْعُلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ

اللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ ۝ آل عمران: १८ - १९

अर्थ : अल्लाह, फरिश्ताहरू र ज्ञानीहरूले यस कुराको गवाही दिन्छन् कि अल्लाह बाहेक अरु कोही सत्य पूज्य छैन । उही न्याय कायम राख्नेवाला हो । यस्तो सर्वशक्तिमान र सर्वबुद्धि सम्पन्न बाहेक अरु कोही आराधना योग्य छैन । निःसन्देह अल्लाहको नजिक इस्लाम नै (साँचो) धर्म हो र अहले किताबले ज्ञान प्राप्त गरिसकेपछि आपसी रिस-रागको कारण विरोध गरेका हुन् र जुन मानिसले अल्लाहका आयतहरूलाई मानेनन्, अल्लाहले उसको शीघ्र हिसाब लिने छ । (सूरतु आले इम्रान १८, १९)

इब्ने कसीर रहेमहुल्लाहको भनाई छ : “ अल्लाहले गवाही दिएको छ, र त्यो यसकुरामा गवाही दिनुको लागि प्रयाप्त छ, र त्यो सर्वोत्कृष्ट साँचो

* सहीह बुखारी हदीस नं. १, ७९/४२, र यस हदीसका शब्द बुखारीले वर्णन गरेका शब्द हुन् । र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २२८२, ४/१७८७ ।

गवाही दिनेवाला छ र सबैभन्दा न्यायकर्ता र सबैभन्दा सटीक सत्य भन्नेवाला छ : “अन्हु लाइलाहा इल्ला हुवा” अर्थात समस्त सृष्टिको लागि त्यो आफ्नो ईश्वरत्वमा एकलै छ, र समस्त त्यसका दास र भक्त एवं मुखापेक्षी र सृष्टि हुन् । र त्यो सबैबाट निस्पृह र निरपेक्ष छ अनि ﴿لِكُلِّ لَكُمْ اللهُ يَشْهَدُ بِمَا أُرَزِلَ إِلَيْكَ﴾ जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ फरिश्ताहरू र विद्वानहरूको गवाहीलाई आफ्नो गवाहीसित तुलना गरेको छ, र भनेको छ “शहेदल्लाहो अन्हु लाइलाहा इल्ला हुवा वल्मलाइकतु व ऊलुल् इल्मे” र यो विशेषता यो ठाउँमा विद्वानहरूको लागि महान विशेषता हो ” ।*

इब्नुल् कैयिम रहेमहुल्लाहले ज्ञान र विद्वानहरूको श्रेष्ठताका अनेकौं पहलूहरूलाई ध्यानाकर्षण गराउँदै वर्णन गरेका छन् त्यसमध्ये केही निम्नमा वर्णन गर्दछु जसको संलग्नता यस श्लोकसित छ कि: अल्लाहले ज्ञानीहरूलाई जस कुरामाथि गवाह बसालेको छ त्यसको मूल उद्देश्य त्यस कुराको महत्व र भव्यता प्रदर्शन गर्नु हो, र त्यो कुरा हो: त्यसको एकत्व । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ:

﴿ شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِأَلْقِسْطٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ آل عمران: १८

अर्थ : अल्लाह, फरिश्ताहरू र ज्ञानीहरूले यस कुराको गवाही दिन्छन् कि अल्लाह बाहेक अरु कोही सत्य पूज्य छैन । उही न्याय कायम राख्नेवाला हो । यस्तो सर्वशक्तिमान र सर्वबुद्धि सम्पन्न बाहेक अरु कोही आराधना योग्य छैन । (सूरतु आले इम्रान १८)

र यो ज्ञान र ज्ञानीहरूको श्रेष्ठता कैयौं तरिका र पहलूद्वारा प्रमाणित गर्छ :

* तफ्सीरुल कुरआनुल् अजीम १/३५४ ।

पहिलो : समस्त मानवमध्ये मात्र उनीहरूलाई गवाहीको लागि विशिष्ट गर्नु ।

दोस्रो : आफ्नो गवाहीसँग उनीहरूको गवाहीलाई संलग्न गर्नु ।

तेस्रो : उनीहरूको गवाहीलाई फरिश्ताहरूको गवाहीसँग संलग्न गर्नु ।

चौथो : यसमा उनीहरूको निष्ठा र सत्यताको पुष्टिकरण छ किनकि अल्लाह त्यस मान्छेलाई गवाही बसाल्दैन जुन अन्यायी, अत्याचारी र मिथ्यावादी होस् । र यसै सन्दर्भमा रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको यो कथन छ : “ यस ज्ञानलाई पछि आउनेहरू मध्ये न्यायकर्ता र सत्यनिष्ठहरू बोक्छन् (सिक्छन्) जुन त्यसमा कसैको थपघट र मिश्रणबाट स्वच्छ र पवित्र राख्दछन्, र मिथ्यावादीहरूको मिथ्यारोपणबाट स्वच्छ राख्दछन् र अनभिज्ञहरूको अनभिज्ञतापूर्ण व्याख्याबाट बचाउँछन् ” ।*

पाँचौँ : अल्लाहले स्वयम् आफू गवाही बसेको छ र त्यो गवाह मध्ये सर्वोत्कृष्ट गवाही दिनेवाला छ, अनि आफ्नो सृष्टिहरू मध्ये सर्वोत्कृष्ट सृष्टिहरूलाई पनि गवाही बसाल्यो जुन फरिश्ता एवं विद्वानहरू हुन् र यो विशिष्टता उनीहरूको श्रेष्ठता र आदरको लागि प्रयाप्त छ ।

छठौँ : त्यस परम् पूज्यले जसमाथि गवाही दिएको छ त्यसको विशाल महत्वको कारण उनीहरूलाई त्यसमा साक्षी बसालेको छ, र त्यो महत्वपूर्ण कुरो हो : यस कुराको गवाही दिनु कि यस ब्रह्माण्डको अल्लाह बाहेक कोही पूज्य र ईश छैन, र स्वभाविक तौरले सर्वोच्च जात (शक्ति) सर्वोच्च र महत्वपूर्ण कुराहरूमा सर्वोच्चतम् सृष्टिहरूलाई नै साक्षी बनाउँछ ।

* अस्सुननुल् कुव्वा लिल वैहकी १०/२०९, र यस हदीसलाई इमाम अहमदले सही भनेका छन् जस्तोकि बदरुल् मुनीरमा छ १/२५९, र केही विद्वले यसलाई जईफ पनि भनेका छन् ।

सातौ : अल्लाहले उनीहरूको गवाहीलाई इन्कारीहरूको लागि प्रमाण बनाइदियो, तसर्थ विद्वानहरू अल्लाहको प्रमाण र निशानी एवं प्रतीक भइहाले जुन त्यसको एकत्वमा प्रमाणीकरण गर्छ ।

आठौँ : अल्लाहले यस गवाहीलाई बोद्ध गर्ने क्रियालाई एउटै वर्णनगरी विद्वानहरू र फरिश्ताहरूको गवाहीलाई पनि त्यसै क्रियामा निर्भर र संलग्न गरेको छ, त यो यसकुरालाई बोध गर्छ कि अल्लाहले कुन दक्षताले उनीहरूको गवाहीको महत्व र श्रेष्ठतालाई आफ्नो गवाहीबाट संलग्न गरी प्रस्तुत गरेको छ, यसर्थ यो प्रतीत हुन्छ कि अल्लाहले आफ्नो एकत्वको गवाही विद्हरूको जिब्रोद्वारा दिएको छ, र उनीलाई गवाह बसालेर स्वयम् आफैँ गवाह भएको छ गवाही दिने कार्यमा, र त्यसको तालिम दिनुमा, र उनीहरू यसमा गवाह भए त्यसको इकरार र स्वीकृति दिएर, र त्यसमा ईमान र आस्था राखेर ।*

र अल्लाहले धेरै श्लोकहरूमा ज्ञानी र विद्हरूको श्रेष्ठतालाई स्पष्ट र सिद्ध गरेको छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

المجادلة: ११

अर्थ : तिमीहरूमध्ये जसले ईमान ल्याएका छन् र जसलाई ज्ञान प्रदान गरिएको छ, अल्लाहले उनीहरूको दर्जा उच्च गर्नेछ, र अल्लाह तिम्रो सम्पूर्ण कामहरूलाई जान्दछ । (सूरतुल् मुजादला ११)

र विद् एवं अज्ञानीहरू एकनास हुन् सक्दैनन्, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

* मिफ्ताह् दारुस्सआदा पे. ६३-६६ ।

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴾

الزمر: ٩

अर्थ : भन कि “के उनीहरू जो ज्ञानी छन् र उनीहरू जो अज्ञानी छन् दुवै समान हुनेछन् ? निश्चित रूपले शिक्षा त तिनैले ग्रहण गर्छन् जो बुद्धिवाला (सूक्ष्म) छन् ।” (सूरतुज्जुमर ९)

इब्नुल् कैयिम रहेमहुल्लाहको भनाई छ : “ अल्लाहले ज्ञानी र अज्ञानीहरूलाई एकनास हुने कुरालाई उस्तै नकारेको छ, जसरी स्वर्गीय र नर्कीयहरूलाई समान हुनुबाट इन्कार गरेको छ, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ الزمر: ९

अर्थ : भन कि “के उनीहरू जो ज्ञानी छन् र उनीहरू जो अज्ञानी छन् दुवै समान हुनेछन् ?” (सूरतुज्जुमर ९)

जसरी आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ ﴾ الحشر: २०

अर्थ : नर्कवाला र स्वर्गवालाहरू समान छैनन् । (सूरतुल् हश्र २०)

त यो ज्ञानीहरूको श्रेष्ठता र मर्यादामाथि प्रमाणीकरण गर्छ । ”*

तेस्रो पहलू : वैज्ञानिक प्रणालीको अविष्कृति

यस धर्मले आफ्नो अनुयायीहरूको लागि शुद्ध र वैज्ञानिक एवं सूक्ष्म प्रणाली तयार पारेको छ, चिन्तन मनन् एवं प्रमाणीकरण गर्नुको लागि, र भविष्यको दृढतापूर्वक सामना गर्नुको उद्देश्यले । र प्रत्येक विषय एवं

* पछिल्लो सन्दर्भ सामग्री पे. ६५ ।

विज्ञानलाई स्पष्ट पाच्यो जसको आवश्यकता मानवलाई पर्नेछ, र ती विधि र स्रोतहरूलाई पनि जसतर्फ त्यो प्रवृत्त होस् वा जसबाट त्यो आरम्भ गरोस्, जसमध्ये केही तर्फ म संकेत (इशारा) गर्दछु !

पहिलो: प्रमाणीकरण गर्नुमा वैज्ञानिक प्रणाली : त यो प्रणाली यस्ता सशक्त र सूक्ष्म आधारहरूमा निर्भर हुन्छ जुन हवसको साथ बग्दैन नत अन्धविश्वासको पछि लाग्छ, नत कुनै मुखिया र नेता एवं प्रधानको अनुशरण गर्छ, र यी आधारहरू निम्न हुन् :

१- मात्र प्रमाणमाथि निर्भर हुनु, र जसमाथि प्रयाप्त प्रमाण नहोस् त्यसमाथि आस्था र विश्वास नराख्नु । यसैकारण अल्लाहमाथि आस्थाको बारेमा अल्लाहले विशाल र महानतम् र धेरै प्रमाणहरू वर्णन गरेको छ, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ أَمْ اتَّخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُشْرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسَبِّحْنَا اللَّهَ رَبَّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمْ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ إِلَهًا قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مِّن مَّعِيَ وَذِكْرٌ مِّن قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾ الأنبياء: ٢١ - ٢٤ ﴾

अर्थ : के तिनीहरूले धरती (का प्राणीहरू मध्ये) बाट जसलाई पूज्य बनाइराखेका छन्, तिनीहरूले (कसैलाई) जीवित गर्छन् ? यदि आकाश र धरतीमा अल्लाह बाहेक अरु कोही पूज्य भएको भए यी दुवैको व्यवस्था अस्तब्यस्त हुने थियो, अतः महान् र उच्च छ अल्लाह, सत्तासनको स्वामी, ती कुराहरूबाट पवित्र छ जुन यी मुशिरकहरूले वर्णन गर्दछन् । ऊ आफ्ना कामहरूको निमित्त (कसैको अगाडि) जवाफदेही छैन र सबै (उसको अगाडि) जवाफदेही छन् । के उनीहरूले अल्लाह बाहेक अरुलाई आफ्नो पूज्य बनाइराखेका छन् । उनीहरूसित

भन कि आफ्नो प्रमाण प्रस्तुत गर, यो मेरो साथवालाको किताब हो र मभन्दा अगाडिकाहरूको प्रमाण । कुरो यो छ कि तिनीहरू मध्ये अधिकांश मानिसहरू सत्य कुरा जान्दैनन् र यसैले (उसबाट) विमुख भइहाल्छन् । (सूरतुल् अबिया २१-२३)

त हेर्नुस् अल्लाहले कसरी प्रमाणीकरण गरेको छ र विरोधीसित कसरी प्रमाण ल्याउने माँग गरेको छ र भनेको छ कि “आफ्नो प्रमाण प्रस्तुत गर” ।

र अल्लाहले मनोवैज्ञानिक प्रमाणहरूद्वारा यो स्पष्ट पारेको छ कि निःसन्देह यो असम्भव छ कि पूज्य-ईशलाई भोजनको आवश्यकता होस् किनकि जसलाई भोजनको आवश्यकता हुन्छ त्यसलाई यो पनि आवश्यक छ कि शौच गरोस्, अल्लाहको भनाई छ :

﴿ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمَّهُ
صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ أَنْظُرْ كَيْفَ نَبِّئْتُمْ لَهُمُ الْآيَاتِ
ثُمَّ أَنْظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴾ المائدة: १०

अर्थ : मसीह बिन मरियम त मात्र पैगम्बर (दूत) हुन् अरु केही होइनन् । उनीभन्दा अगाडि पनि धेरै पैगम्बरहरू गुज्रिसकेका छन् र उनकी आमा अल्लाहकी सत्यनिष्ठ आज्ञाकारी नारी थिइन् । दुवै खाना खान्थे । हेर, हामीले यिनीहरूका लागि तर्कहरू कसरी राख्छौं । फेरि विचार गर्नुस् कि यिनीहरू कसरी त्यसलाई इन्कार गर्दछन् । (सूरतुल् माइदः

७५)

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले मुसलमानहरूलाई यस कुराबाट मनाही गर्नु भएको छ कि त्यो मानिसहरूको नौकर र अनुशरणकारी बनेर सत्मार्गको बारेमा प्रश्न नगरोस्, नत प्रमाणद्वारा नै पथप्रदर्शन प्राप्त गरोस् । जस्तोकि सुननुत्तिर्मिजीमा एउटा हदीस वर्णित छ,

हुजैफाबाट वर्णन छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ तिमी कसैमाथि निर्भर नहोऊ कि तिमी भन्नथाल कि यदि सबैले उपकार र सुव्यवहार गरे भने हामी पनि उपकार र सुव्यवहार गर्ने छौं र यदि अत्याचार गर्छन् भने हामी पनि अत्याचार गर्नेछौं, बरु आफ्नो जीउलाई सशक्त र स्थिर बनाऊ, यदि सबैले सुव्यवहार गर्छन् भने सुव्यवहार गर, र यदि दुराचार र अत्याचार गर्छन् भने तिमी अत्याचार नगर्नु ” ।*

२- अन्धविश्वास नगर्नु, र यदि बाबु बाजे पथविचलित थिए भने उनीहरूको अनुशरण गर्नुबाट र उनीहरूको पदचिन्हमा हिंड्नुबाट सावधान गर्नु । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ قُلْ أُولَٰئِكَ حِجَّتُكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِءِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ الزخرف: ٢٢ - ٢٤ ﴾

अर्थ : होइन बरु यिनीहरू त भन्दछन् कि “हामीले आफ्ना बबुबाजेलाई एउटा धर्मको मार्गमा पाएका छौं । र हामी उनैका पदचिन्हमा हिंडिराखेका छौं ।” र यसै प्रकार हामी जुनसुकै बस्तीमा यो भन्दा पहिला कुनै सावधान गर्नेवाला पठायौं त त्यहाँका सम्पन्न मानिसहरूले मात्र यहि भने: कि “हामीले आफ्ना बाबुबाजेलाई एउटा धार्मिक मार्गमा पाएका छौं र हामीले उनैका पदचिन्हमा उनीहरूको अनुशरण गर्ने छौं ।” (पैगम्बरले) भने पनि कि “के यदि म त्यसभन्दा उत्तम (लक्ष्य

* सुननुत्तिर्मिजी हदीस नं. २००७, ४/३६४, र इमाम तिर्मिजीले भन्नु भएको छ कि: यो हदीस शुद्ध विश्वासनीय र अपरिचित छ, र यस हदीसलाई यसै स्रोतको माध्यमले हामी जान्दछौं । र शैख अल्बानीले यस हदीसलाई सुनने तिर्मिजीको टिकाटिप्पणीमा जईफ भन्नु भएको छ ।

सम्म पुग्ने) मार्गदर्शन लिएर आएको छु, जसमा तिमीले आफ्नो बाबुबाजेलाई पाएका छौं तैपनि ? उनीहरूले भन्न थाले: कि “जुन तिमीलाई दिएर पठाइएको छ हामी त्यसको इन्कारी छौं ।” (सूरतुज्जुखरुफ २२-२४)

त यी श्लोकहरू यो प्रमाणित गर्छन् कि जुन मनुष्य आफ्नो बाबु बाजे र पूर्वजहरूको अन्धविश्वासमा सर्भथन गर्छ र त्यसमा हिंङ्नुबाट मुख फर्काउँदैन त्यो सत्यलाई त्यागिहाल्छ, यद्यपि त्यस समक्ष प्रमाण स्पष्ट किन नभइजाओस्, तै पनि त्यो आफ्ना पूर्वाजहरूको पदचिन्हमा नै हिंङ्छ र त्यसैलाई प्राथमिकता दिन्छ ।

३- जुन कुरा पनि मान्छेमाथि वर्णन गरियोस् त्यसमा त्यो विचार गरोस्, र आफ्नो मनीषद्वारा त्यसमा चिन्तन मनन् गरोस्, ताकि त्यस समक्ष सत्य र असत्य प्रष्ट भइहालोस्, अनि त्यसैको (सत्यको) अनुशरण गरोस् र असत्यलाई त्यागोस् । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْقَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴾

النساء: ४२

अर्थ : के यिनीहरू कुरआनमा चिन्तन मनन् गर्दैनन् ? यदि यो अल्लाह बाहेक अरु कसैको तर्फबाट भएको भए त्यसमा निःसन्देह (धेरै) विरोधाभाषपूर्ण कुराहरू पाउने थिए । (सूरतुन्निहा ८२)

तसर्थ परम् पूज्यले समस्त मानवजातितर्फ पवित्र कुरआन अवतरित गर्नुको जुन प्रलयसम्म पाठन गरिन्छ, र जुन विचार विमर्शतर्फ आह्वान पनि गर्छ, र सबैमाथि असत्य र बाँगोपनाको रहस्य खोल्दछ, यदि त्यो त्यसमा पाइन्छ, जस्तोकि अल्लाहले भनेका छन् :

﴿ أَفَلَا يَتَذَبَّرُونَ الْفُرْعَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴾ ٨٢

النساء: ٨٢

अर्थ : के यिनीहरू कुरआनमा चिन्तन मनन् गर्दैनन् ? यदि यो अल्लाह बाहेक अरु कसैको तर्फबाट भएको भए त्यसमा निःसन्देह (धेरै) विरोधाभाषपूर्ण कुराहरू पाउने थिए । (सूरतुन्निसा ८२)

त जब पवित्र कुरआनमा विरोधस्पद र विवादस्पद कुरा छैन त साँचिकै यो अल्लाहको तर्फबाट अवतरित गरिएको हो यो कुरो सिद्ध र स्पष्ट भइहाल्छ । तसर्थ तपाईं निम्नको करआनीय श्लोकको पवित्र आह्वान र परिपूर्ण उपदेशमाथि विचार गर्नुहोस् । हाम्रो प्रतिपालकको भनाई छ :

﴿ قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُكُمْ بِوَحْدَةِ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَشَىٰ وَفِرَادَىٰ ثُمَّ تَفَكَّرُوا ﴾

مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ سبأ:

४६

अर्थ : भनिदिनुस्: “म तिमीलाई एउटै कुराको उपदेश गर्दछु कि अल्लाहको निम्ति दुई-दुई र एक-एक गरी उभिहाल, अनि विचार गर । तिम्रो यस साथीलाई कुनै उन्माद छैन । ऊ त एउटा कठोर यातना हुनु भन्दा अगाडि तिमीलाई सचेत गर्नेवाला नै हो” । (सूरतु सबा ४६)

इब्ने जरीर रहेमहुल्लाहको भनाई छ : यस श्लोकको अर्थमा भनिएको छ कि दुई दुईजना भई अल्लाहको उपदेश ग्रहण गर र हवस पूजाबाट टाढा रह । र भन्छन् कि: तिमी मध्ये मान्छे आर्काको साथ उभ्छ अनि आपसमा वार्ता गर्छन् र भन्छन् कि के मुहम्मदलाई कहिले पागलपना र बहुलहापना थियो ? फेरि दुवैजना एकआर्कासित अलग भइहाल्छन्, अनि

दुवै बिछडिएर मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको अवस्थाबारे विचार विमर्श गर्छन् अनि यस नतिजा र निष्कर्षमा पुग्छन् कि वास्तवमा त्यो तिमीहरूको लागि स्पष्ट सावधानकर्ता र सचेतक हो ।* र इब्ने कसीर यस श्लोको अर्थको बारेमा भन्छन्: अल्लाह भन्छ कि : म तिमीहरूसित यो आह्वान गर्दछु कि अललाहको लागि निष्ठापूर्वक बिना कुनै क्षलकपट र निष्पक्षताको साथ दुई दुई भएर वा एक एक भएर अर्थात सामूहिक तरिकाले र अलग अलग भई जुन मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम लिएर आएका छन् त्यसमा विचार गर, त के उहाँलाई पागलपना लागेको छ वा उहाँ स्वस्थ हुनुहुन्छ ? त यदि तिमी यस्तो गर्छौ भने तिमीमाथि यो स्पष्ट भइहाल्छ कि उनी सत्यमा अल्लाहका सन्देष्टा हुन् ।*

४- अदृश्य कुराहरूमाथि भावनात्मक र दर्शनात्मक प्रमाणहरूद्वारा प्रमाणीकरण गर्नु, र यसै प्रकारको प्रमाणीकरणद्वारा अल्लाहको एकत्व र पुनर्जन्मलाई स्पष्ट गरिएको छ । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ الروم: ٢٨

अर्थ : अल्लाहले तिम्रो लागि स्वयम् तिम्रो एउटा उदाहरणको वर्णन गरेको छ । जे जति मैले तिमीलाई दिइराखेको छु के तिम्रा दासहरू मध्येका पनि कोही त्यसमा हकदार छ ? कि तिमी र तिनी त्यसमा बराबर भागीदार छौ ? र तिमीले उनीसित यस्तो डराउँछौ जस्तो तिमी आफ्नै (भाइ-अंशियारहरू) सित डराउँछौ हामीले बुद्धिमानहरूका लागि

* जामेउल् बयान २२/१०४,१०५ ।

* तफ्सीरुल कुरआनुल् अजीम २/२७१ ।

यस्तै स्पष्ट गरी-गरी श्लोकहरू वर्णन गर्दछौं । (सूरतुरूम २८)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको भनाई छ :

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي

أَحْيَاهَا لَمَجِي الْمَوْجِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ فصلت: ३९

अर्थ : र यो कुरा पनि उसका निशानीहरूमध्ये हो कि तिमीले देख्छौं कि धरती थिचिएको छ, अनि जब हामी त्यसमा पानी वर्षाउँछौं तब त्यो हराभरा भएर उठ्नथाल्छ । निश्चय नै जसले उसलाई जीवित गऱ्यो मुर्दाहरूलाई जीवित गर्नेवाला छ । निःसन्देह उसलाई हरेक कुरामाथि सामर्थ्य प्राप्त छ । (सूरतु फुस्सिलत ३९)

५- हवसको अनुशरणबाट पन्छिनु, र मान्छेको अभिप्राय मात्र सत्यलाई पाउनु र असत्यलाई नकार्नु होस्, नकि हवसको पक्षपात गरेर त्यसैको अनुशरण गर्नु । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ﴿٧١﴾ المؤمنون:

७१

अर्थ : यदि सत्य, उनीहरूको इच्छाको पछि- पछि हिँड्ने भएको भए समस्त आकाश र धर्ती र जे जति उनीहरूको बीचमा छन्, सबैमा विगार उत्पन्न भइहाल्ने थियो । (सूरतुल् मुमिनून ७१)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको भनाई छ :

﴿ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ
 يَغِيْرُ هُدَىٰ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ ﴿٥١﴾ وَلَقَدْ وَصَلْنَا لَهُمْ
 الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ القصص: ٥٠ - ٥١

अर्थ : अनि यदि यिनीहरूले तिम्रो कुरा स्वीकार गर्दैनन् भने तिमिले यो विश्वास गर कि यिनीहरू मात्र आफ्ना इच्छाहरूको अनुशरण गर्दैछन् र उसभन्दा धेरै मार्ग विचलित को हुन्छ? जसले अल्लाहको मार्गदर्शन छोडेर आफ्नो इच्छाको पछि हिंडेको छ। निःसन्देह अल्लाहले अत्याचारीहरूलाई मार्गदर्शन गर्दैन। र हामीले एक पछि अर्को निरन्तर रूपले उनीहरूको मार्गदर्शनका लागि आफ्ना कुराहरू (वाणी) पठाउँदै गरेका हौं, ताकि शिक्षा ग्रहण गरुन्। (सूरतुल् कसस ५०,५१)

६- वैज्ञानिक वास्तविकता र प्राप्त भएको ज्ञान समक्ष नम्रताको व्यवहार गर्नु, र आफ्नो हवसको पछि पछि नलाग्नु। र यो यस कारण किनकि कुरआनले हामीलाई यसैतर्फ ध्यानाकर्षण गराएको छ कि मनुष्य आफ्नो आमाको गर्भबाट अनभिज्ञ नै जन्मन्छ जुनकि केही जान्दैन, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
 وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْعِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ النحل: ٧٨

अर्थ : अल्लाहले नै तिम्रीलाई तिम्रा आमाहरूको पेटबाट निकाल्यो जबकि तिम्रीलाई केहि पनि थाहा थिएन। र उसैले तिम्रीलाई श्रवणक्षमता र हेर्ने क्षमता र हृदय (र यिनीहरू बाहेक अन्य अङ्गहरू) प्रदान गर्नुको कि तिमिले उसप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्न सक। (सूरतुन्नहल ७८)

र हामीलाई यो समाचार पनि सुनाएको छ कि: जुन ज्ञान मनुष्य वा समस्त मानवजाति प्राप्त गर्छन् त्यो त्यस ज्ञानको तुलनामा अति थोरै छ, जुन अल्लाहले मानवजातिलाई प्रदान गरेको छ। अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ الإسراء: ٨٥

अर्थ : र तिमीहरूलाई निकै कम ज्ञान प्रदान गरिएको छ। (सूरतुल् इस्रा ८५)

र मान्छेलाई चाहियो कि त्यो ज्ञानको तुलना जसलाई नव्वौं शताब्दीका मान्छेहरूले प्राप्त गरेका छन् त्यस ज्ञानसित गरोस् जसलाई दशौं शताब्दीमा भएका नस्लहरूले प्राप्त गरे। त जब मनुष्यलाई यसकुराको वास्तविकता थाहा भइहाल्छ, त यो कुरो त्यसको ज्ञानमा स्थापित भइहाल्छ र त्यो अरु नम्र भइहाल्छ, र त्यसलाई यो पनि ज्ञान भइहाल्छ कि उसलाई जति ज्ञान छ त्यसभन्दा कैयौं गुनाबाट त्यो अनभिज्ञ छ। बरु यो कुरो त्यसलाई अभैँ ज्ञान प्राप्तितर्फ प्रोत्साहित गर्छ। यसर्थ ज्ञान नै त्यसको लागि ज्ञानमा अभिवृद्धिको स्रोत र माध्यम भइहाल्छ, र यसले गर्दा मान्छेलाई आफ्नो ज्ञानमाथि अभिमान र अहंकार पनि हुँदैन। तसर्थ त्यो ज्ञान प्राप्तिलाई विराम नदिइकन त्यसमा अभिवृद्धि गर्दै जान्छ, र आफ्नो खोज र अविष्कारी कार्यमा दृढ रहन्छ। र यस सन्दर्भमा एउटा सुहाउँदो र राम्रो कथन एवं उदाहरण छ र त्यो हो: कि जब मान्छे आफ्नो ज्ञानमाथि अभिमानी भइहाल्छ त त्यो यस्तो सत्यलाई पनि अस्वीकृत गरिदिन्छ जसमा कुनै सन्देह हुँदैन। र यसै सन्दर्भमा अल्लाहले केही समूहहरूको अवस्थालाई वर्णन गर्दै भनेको छ :

﴿ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَافَ بِهِمْ مَا

كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴾ غافر: ٨٣

अर्थ : यसर्थ जब उनीहरूको पैगम्बर उनीहरूको पासमा स्पष्ट निशानीहरू लिएर आए त उनीहरूले आफ्नो ज्ञानमाथि घमण्ड गर्न लागे । र अखिर जुन कुराको उनीहरूले उपहास गरेका थिए त्यही कुराले आई घेयो । (सूरतु गाफिर ८३)

दोस्रो : इस्लामले ल्याएको आमन्त्रणलाई नवीन विज्ञानको सहमति र समर्थन

यद्यपि कनीसा (ईसईहरूको पूजास्थल) हरूले शत्रुताको साथ नवीनतम् विज्ञानको विरोध गर्‍यो, र यो आदेश गर्‍यो कि जुन विद्वान र वैज्ञानिक कुनै यस्तो नौलो विचारधारा वा दृष्टिकोण र वस्तुको अविष्कार गर्छ र आफ्नो रिसर्चद्वारा त्यसलाई सिद्ध गर्छ जुनकि कनीसाको समर्थन गर्दैन त यस्ता विद् र वैज्ञानिकलाई हत्या गरियोस् वा कैद गरियोस् ।

तर कुरआनले आफ्नो श्लोकहरूद्वारा जस्तोकि हामीले अघि नै वर्णन गरे ज्ञानतर्फ प्रोत्साहित गर्छ, चाहे ज्ञान प्राप्त गर्नुहोस् वा ज्ञान प्रदान गर्नुहोस् । र ज्ञानीको महत्व र श्रेष्ठतालाई अल्लाह र मानवहरू निकट स्पष्ट पारेको छ र कुरआनका अनेकौं श्लोकहरू हामीलाई खबर दिन्छन् आकाश पृथ्वीको सृष्टिको बारेमा, र मनुष्यको पहिलो सृष्टिबारे, र त्यसको नस्ल दर नस्ल अभिवृद्धिबारे, र खबर दिन्छ विगतका समूहहरूको अवस्थाको बारेमा र यी श्लोकहरू हामीहरू समक्ष यो पनि स्पष्ट पार्छन् कि बादल कसरी अविष्कृत हुन्छ, र वायु कसरी चल्छ... र यस बाहेक धेरै रहस्यमय वैज्ञानिक रहस्यलाई स्पष्ट पार्छ, जसलाई कुरआन आफूभिन्न समावेश गरेर राखेको छ, जससम्म आज सम्म वैज्ञानिकहरू पनि पुगेका छैनन् र ती मध्ये केहीको वास्तविकता सम्म हालै वर्तमान युगमा पुगेका छन् । तसर्थ यस कुरामा कुरआनलाई प्रधानता र प्राथमिकता प्राप्त छ । र यसैकारण यस ग्रन्थलाई विगतका अरु आकस्मिक ग्रन्थहरूमाथि प्रधानता प्राप्त छ, किनकि वर्तमानका समस्त विद्हरू बरु गैर मुस्लिम वैज्ञानिक र विद्हरूले पनि पूर्ण

दक्षताले परिश्रम गरे पश्चात पनि यस पवित्र ग्रन्थमा कुनै प्रकारको विकार र त्रुटिहरू निकाल्नुबाट असमर्थ भई हार माने, र यो नै त्यो अटल सत्य हो जसलाई अधिकांश वैज्ञानि, अनुसंधानकर्ता र रिसर्चहरूले स्वीकारेका छन्, बरु यो नै त्यो कुरो हो जसले फरन्सी डाक्टर (चिकित्सक) मोरीस बोकायीलाई इस्लाम स्वीकार्नुमा बाध्य गरिदियो जब यस मान्छेले वर्तमानमा रिसर्च गरिएका तथ्यहरू र कुरआन र इन्जील एवं तौरातमा भएका वैज्ञानिक विश्लेषणहरू बीच तुलनात्मक दृष्टिले हेरी सबै बीच तुलना गर्‍यो। त त्यसमाथि यो स्पष्ट भयो कि पवित्र कुरआन वर्तमानका वैज्ञानिक रिसर्चहरूसंग सहमत छ। र यो पनि प्रष्ट भयो कि जुन तौरात र इन्जील आज यस संसारमा विद्यमान छ, त्यसका निर्देशनहरू वर्तमानका वैज्ञानिक तथ्यांकनबाट सहमत छैनन् बरु त्यस विरुद्ध छन्। र यसै सन्दर्भमा यस मान्छेले एउटा पुस्तक पनि लेखेको छ जसको शीर्षक हो: “ **अल् कुरआन वतौरात वल् इन्जील वल् इल्म देरास्तुल कुतुबुल मुकद्दसा फी जौइल् मआरेफिल् इल्मिल् हदीस** ” अर्थात पवित्र कुरआन र तौरात एवं इन्जीलको वास्तविकता वर्तमान नवीन विज्ञानको प्रकाशमा। र यस किताबको अनेकौं भाषाहरूमा अनुवाद पनि भैसकेको छ। र बोकायीले आफ्नो यस किताबको समाप्तिमा इन्जील र तौरातको निष्कर्ष र मूल तथ्यलाई वर्णन गर्दै भन्नुहुन्छ: “ यी विरोधहरू र मनीषमा नआउने कुराहरू र वर्तमानका नवीन वैज्ञानिक रिसर्चहरू विरुद्ध निर्देशनहरू यी दुवै ग्रन्थको वास्तविकतालाई स्पष्ट पारिदिन्छन् जुन अधि नै वर्णित गरियो। तर ईसाईहरूको भयत्रासमा अभै वृद्धि भइहाल्छ जब उनीहरूलाई यो वास्तविकता थाहा भइहाल्छ...।” अनि बोकायी कुरआनको बारेमा भन्छन्: “ निःसन्देह पवित्र कुरआन इन्जीलहरूबाट भिन्न छ किनकि यसमा कुनै प्रकारको विरोध छैन नत यसका श्लोक र निर्देशनहरूमा नै विरोध छ जसबाट उपरोक्तका दुवै ग्रन्थहरू भरिएका छन्, र जुन दुवैको लागि दर्शित चिन्ह भइसकेको देखिन्छ, बरु यो पवित्र ग्रन्थ कुरआन आफूलाई पाठन गर्नेहरू र अध्ययन गर्नेहरू समक्ष

समस्त कुराहरू वैज्ञानिक आधारमा वर्णन गर्छ, र त्यसको विशेषता यो पनि छ कि यसका समस्त कुराहरू वर्तमान वैज्ञानिक रिसर्च अनुकूल पनि छन् । बरु यसभन्दा ठूलो कुरो के छ भने जस्तोकि हामीले अघि नै प्रमाणित गर्ने कि यसमा यस्ता वैज्ञानिक भाषाशैली र भविष्यवाणी एवं वैज्ञानिक विश्लेषण छन् जसको अपेक्षा र कल्पना पनि मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको युगको मान्छेहरूबाट असम्भव थियो । यसर्थ यस वर्तमानको नवीनतम् विज्ञान हामीलाई कुरआनका केही श्लोकहरूलाई बुझ्नुमा सहायता गर्छ जुनकि निःसन्देह आजसम्म अटल सत्यमा आधारित र निर्भर छ ।*

तेस्रो : विभिन्न प्रकारका विज्ञान एवं वैज्ञानिक विषयहरूतर्फ मार्गदर्शन गर्नु

इस्लाम मात्र पूजा प्रणाली होइन बरु यो जीवन व्यतीत गर्ने पूर्ण विधान हो जसमा मानवलाई आवश्यक पर्ने समस्त कुराको बखान छ र त्यसका समस्त आवश्यकतालाई यो आफूभित्र समावेश गरेको छ यसै कारण यो मानव समक्ष ती प्रमुख आधारहरू प्रस्तुत गर्छ जुन जीवन व्यतीत गर्नुको लागि अति आवश्यक छन्, र यसलाई म विस्तृत वर्णन नगरिकन् मात्र यसलाई प्रमाणित गर्ने कुराहरूलाई वर्णन गरी अगाडि बढिहाल्छु ।

१- समाचार र खबर सुनाउनेहेतु प्रमुख आधारहरूतर्फ पथप्रदर्शन । यसर्थ अल्लाहले हामीलाई धेरै आधारहरूतर्फ निर्देशित गरेको छ, त्यसै मध्येबाट खबर सुन्दा त्यसको अनुसंधान गर्नु र त्यसमाथि प्रमाण प्रस्तुत गर्ने माँग गर्नु पनि हो । अल्लाहको फर्मान छ :

* अल् कुरआन वतौरात वल् इन्जील वल् इल्म देरासतुल् कुतुबुल् मुकद्दसा फी जौइल् मआरैफल इल्मिल हदीस पे. २८५ ।

﴿ يَتَأَيَّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِمِجْهَلَةٍ فَتُصْحَبُوا

عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَذِيرٍ ﴿٦﴾ الحجرات: ٦

अर्थ : हे मोमिनहरू यदि कुनै अवज्ञाकारीले तिमीलाई कुनै खबर लिएर आउँछ भने उसको राम्रो सँग छानबिन गर्ने गर । कहीं यस्तो नहोस् कि तिमीले कुनै गिरोहलाई अज्ञानतामा कष्ट र नोक्सानी पुऱ्याइहाल, अनि आफूले गरेको कुरामाथि पश्चातप गर । (सूरतुल् हुजुरात ६)

र त्यसै मध्ये यो पनि हो कि मान्छे त्यो कुरो नभनोस् जसको त्यसलाई ज्ञान नै छैन, वा मिथ्यारोपण गरी यो दावी गरोस् कि त्यसले यसलाई हेरे वा सुनेको छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ ءَعْلَمٌ إِن السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عِنْدَهُ

مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾ الإسراء: ٣٦

अर्थ : जुन कुरोको तिमीलाई ज्ञानै छैन त्यसको पछि नपर्नु, किनभने कान र आँखा र हृदय यी सबैसित अवश्य सोधपूछ हुनेछ । (सूरतुल् इस्रा ३६)

इब्ने जरीरको भनाई छ कि यस श्लोकको व्याख्यामा भनिएको छ : “ र तिमी त्यो कुरा नभन जसको तिमीलाई ज्ञान छैन, र नभन कि मैले हेरेको छु जसलाई तिमी हेरेका छैनौं, र नभन कि मैले सुनेको छु जसलाई तिमी सुनेका छैनौं, किनकि अल्लाह तिमीसित यी समस्तको बारेमा सोधपूछ गर्नेछ, ”* तसर्थ मनुष्यसित त्यसको हृदय, कान र आँखाको बारेमा पनि सोधपूछ गरिनेछ । र त्यसै मध्ये यो पनि हो: कि

* जामेउल् वयान १५/८५ ।

अल्लाहमाथि बिना ज्ञान मिथ्यारोपण गर्नु शिर्क (बहुदेववाद) भन्दा ठूलो पाप हो, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِيْثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطٰنًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْمُونَ ﴾ الأعراف: ٣٣

अर्थ : भनिदिनुस् कि बरु मेरो पालनकर्ताले त निर्लज्जताका कुराहरू चाहे ती खुल्ला रूपमा हुन् वा गोप्य, र प्रत्येक पापलाई र अकारण कसैमाथि अत्याचार गर्ने कुरालाई त्याज्य बनाएको छ । र कसैलाई अल्लाहको साभेदार ठान्ने कुरा, जसको निमित्त उसले कुनै प्रमाण प्रदान गरेको छैन र अल्लाहको बारेमा तिमीलाई कुनै ज्ञान नभएको कुरा गर्नु पनि त्याज्य छ । (सूरातुल् अत्राफ ३३)

र त्यसै मध्ये मिथ्यारोपण र भूठ बोल्नुबाट सावधान गर्नु पनि हो, र जुन ठूलो उत्पातीय मिथ्यावादीको डगरमा नै हिंडेको होस् त्यसलाई विशेषरूपले सावधान गरिएको छ । यसर्थ यस्तो खालको मिथ्यावादीको दण्डको बारेमा वर्णन गर्दै रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले स्पष्ट पारेका छन् कि “ म यस्तो मान्छेछेउ आएँ जसको दुवै गाल र घाँटी एवं आँखालाई च्यातेर त्यसको टाउकोको पछाडिको भागसम्म पुऱ्याइन्छ, त यो त्यो मान्छे हो जुन बिहानै आफ्नो घरबाट निस्कन्छ र यस्तो भूठ बोल्दछ जुन क्षितिज सम्म पुग्न थाल्छ ” ।*

२- सशक्त माध्यमहरूको सहायता लिनुतर्फ मार्गदर्शन गर्नु ताकि यो उम्मत (समूह) धोकामा नमारियोस् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ ﴾ الأنفال: ६०

* सहीह बुखारी हदीस नं. ६६४०, ६/२५८५ ।

अर्थ : तिमि उनीहरूको मुकाबलाको निम्ति सकेसम्म शक्ति तयार राख... । (सूरतुल् अन्फाल)

र शक्तिको व्यवस्थापनमा ज्ञानको प्राप्ति पनि शम्मिलित छ विशेषगरी अविष्कार्यहेतु ज्ञानहरू जुन युद्धका शस्त्र र सामग्रीहरू तयार गर्नुमा सहायता गर्छन्, जसरी मोटरसाइकिल, लडाकू विमान, तोप ... आदि । किनकि युद्ध सामग्रीको अविष्कारमा त्यसको सहायता लिनु आवश्यक छ । तसर्थ जसको सहायता लिनु आवश्यक र अनिवार्य भइहालोस् त्यो कुरा अनिवार्य सरह नै भइहाल्छ । र अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ ۖ النساء: ७१ ﴾

अर्थ : हे मोमिनहरू ! आफ्नो रक्षाको साधन लिइहाल.. । (सूरतुन् निसा ७१)

त यसै इश्वरीय आदेशको पालना वर्तमानमा परामर्श केन्द्रहरू दूरबाट गरिरहेका छन् ।

३- नेतृत्वका आधारहरूतर्फ मार्गदर्शन । त यस कुरालाई यति श्लोक र हदीसहरू स्पष्ट पारेका छन् जसलाई आँकलन गर्नु असम्भव छ, तर ती मध्ये केहीलाई प्रमाणको लागि वर्णन गर्दछु ! त कुरआनका श्लोकहरूले सार्वजनिक र व्यक्तिगत दायित्वलाई स्पष्ट पाउँदै त्यसको ताकेदा गरेका छन् किनकि सबैको परिणाममाथि यसको प्रभाव हुन्छ ।

त अल्लाहले व्यक्तिगत दायित्वको सन्दर्भमा भनेको छ :

﴿ يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدًّا فَلَمَّا قَدِمْتَ ۖ الانشقاق: ६ ﴾

अर्थ : हे मानिस ! तिमी आफ्नो पालनकर्तासित भेट्दा सम्म अन्धक प्रयास र अनेक काम गरेर उसित भेट गर्नेवाला छौ । (सूरतुल् ईशिकाक ६)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۗ ﴾ (۷) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

شَرًّا يَرَهُ ۗ ﴿۸﴾ الزلزلة: ۷ - ۸

अर्थ : अतः जसले अलिकति पनि नेकी(पुण्य) गरेको हुनेछ, उसले त्यसलाई देखिहाल्नेछ । र जसले अलिकति पनि नराम्रो काम गरेको हुनेछ, उसले त्यसलाई देखिहाल्नेछ । (सूरतुज्जलजला ७,८)

र सार्वजनिक दायित्वको बारेमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ

وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۰۵﴾ التوبة: १०५

अर्थ : भनिदिनुस् कि तिमी सत्कर्म गर्दै जाऊ, अल्लाह र उसका रसूल र मोमिनहरू सबैले तिम्ना क्रियाकलाप हेर्ने छन् । र तिमीले दृश्य-अदृश्यको ज्ञातातर्फ अवश्य फर्काइनेछौ । अनि उसले जे जति गर्दै आएका छौ, त्यो सबै तिमीलाई बताउने छ । (सूरतुत्तौबा १०५)

र अल्लाहले यो पनि स्पष्ट पारिदियो कि कार्यरत मान्छेमा सर्वोत्तम तरिकाले निम्नका दुवै विशेषता हुनु अति आवश्यक छ र ती विशेषता हुन्: शक्ति र धरोहरता । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ إِنَّ خَيْرَ مِمَّنْ اسْتَجَرَتِ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴾ (३६) القصص: २६

अर्थ : जसलाई तपाईं नोकरको रूपमा राख्नुहुन्छ, राम्रो त्यही हो जो बलवान् र विश्वसनीय होस् । (सूरतुल् कसस २६)

त यी आधारहरूले मुसलमानलाई चाहे त्यो नेता होस् वा साधारण व्यक्ति (अनुशरणकारी) त्यो आफ्नो दायित्वलाई महसूस गर्छ, यसर्थ कुनै यस्तो कार्य गर्दैन जसद्वारा अरुलाई कष्ट पुगोस्, किनकि त्यसलाई यो थाहा हुन्छ कि भोली यसकार्यको त्यो नै उत्तरदायि हुन्छ । र इस्लामीय सभ्यता र पश्चिमी सभ्यतामा प्रमुख दुई प्रश्नको भिन्नता छ : पश्चिमीहरू सदैव कसरी शब्दद्वारा प्रश्न गर्छन्, र मुस्लिम सदैव किन शब्दद्वारा प्रश्न गर्छन् । त पहिलो प्रश्न तवाही र विनाश मचाउनेवाला हो, किनकि त्यो कैफियत (विशेषता, अवस्था) बारे सोच्छ, परिणामको बारेमा सोध्दैन । त यसैकारण यस प्रश्नले प्रमाणु बमलाई अविष्कार गर्‍यो, किन भने प्रश्न थियो कि शत्रुलाई कसरी विनष्ट गरियोस् र त्यसको धन सम्पत्तिमाथि अधिपत्य कसरी जमाइयोस् । तर दोस्रो प्रश्न सकारात्मक छ, किनकि त्यो कार्य गर्नुभन्दा अगावै नै परिणामको बारेमा सोच्छ ।*

४- शिष्टाचारका आधार र विधिहरूतर्फ मार्गदर्शन गर्नु । त पवित्र कुरआनले शिष्टाचारको मूल तथ्य र स्रोततर्फ मार्गदर्शन गरेको छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ

خَابَ مَن دَسَّاهَا ﴿١٠﴾ الشمس: ७ - १०

अर्थ : कसम छ इन्द्रियहरूको र तिनलाई दुरुस्त बनाउने (काम) को । फेरि समझ दियो उसलाई व्यभिचार र त्यसबाट बाँचेर अलग रहनुको । जसले (उस) इन्द्रियलाई शुद्ध राख्यो, त्यो सफल भयो । र जसले

* वअवदुल् इस्लाम पे. ४४ ।

त्यसलाई माटोमा मिलायो, त्यो असफल भयो । (सूरतुशमस ७-१०)

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले आफ्नो साथीहरू समक्ष यो स्पष्ट पार्नु भयो कि सर्वोत्तम मान्छे त्यो हो जसको शिष्टाचार र व्यवहार सर्वोत्तम होस् । उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ तिमी मध्ये सर्वोत्कृष्ट मान्छे त्यो हो जसको व्यवहार राम्रो होस् ” ।* र कुरआनले यो आह्वान गरेको छ कि उचित यो छ कि सुव्यवहार समस्त मानवगणको साथ गरियोस् जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾ البقرة: ८३

अर्थ : र मानिसहरूसित राम्रो कुरा गर्दै गर्नु । (सूरतुल् बकर: ८३)

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले मानिसको परिपूर्णताको चिन्ह यस कुरालाई बताउनु भएको छ कि मान्छे आफ्नो भाइको लागि पनि त्यही मनपराओस् जुन आफ्नो लागि मनपराउँछ । जस्तोकि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ तिमी मध्ये कोही पनि तबसम्म आस्थावान हुन्सकदैन जबसम्म आफ्नो भाइको लागि पनि त्यही नरुचाओस् जुन आफ्नो लागि रुचाउँछ ” ।*

५- अर्थव्यवस्थाका आधारहरूतर्फ मार्गदर्शन गर्नु । र यो यसकारण किनकि कुनै पनि सभ्यता बिना सूक्ष्म र सशक्त अर्थव्यवस्था कायम र विद्यमान रहनसकदैन । त यसैकारण इस्लामले व्यापारलाई वैध र व्याजलाई अवैध गरेको छ । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ﴾ البقرة: २७०

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. ५६८८, ५/२२४५, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २३२९, ४/१८१० ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १, १३/१४, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. ४५, १/६७ ।

अर्थ : व्यापारलाई अल्लाहले हलाल बनाएको छ र व्याजलाई हराम । (सूरतुल् बकर: २७५)

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले धोका र मूल्यमा वृद्धि गर्ने उद्देश्यले माललाई थुपारेर राख्नुबाट मनाही गरेका छन् किनकि यस्तो गर्नाले अर्थव्यवस्था विनष्ट भइहाल्छ । र इस्लामीय शास्त्रले एउटा यस्तो रोगबाट सावधान गरेको छ जुन अर्थव्यवस्थाको लागि ठूलो र घातक रोग हो र त्यो हो: अपव्ययता अर्थात् फजूलखर्ची, जस्तो कि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿يَبْنَىْ ءَادَمَ حُدُوًا زَيْنَتَكُمْ عِنْدَكُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ

الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾ الأعراف: ٣١

अर्थ : हे आदमको सन्तति प्रत्येक नमाजको बेला तिमिहरू राम्रो सँग लुगा लगाउने गर, र प्रयाप्त खाने पिउने गर तर फजूलखर्ची नगर (सीमाभन्दा अधि नबढ) । नि:सन्देह अल्लाह फजूलखर्ची गर्नेहरूलाई मन पराउँदैन । (सूरतुल् अआरफ ३१)

६- सार्वजनिक स्वास्थ्यका आधारहरूलाई स्पष्ट पार्नु । त नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले औषधीको वैधानिकतालाई स्पष्ट पढे भन्नु भएको छ : “ हे अल्लाहका भक्तहरू उपचार गर किनकि अल्लाहले बुढेसकाल (वृद्धावस्था) बाहेक जुन सुकै रोग पनि बनाएको छ त्यसको उपचार पनि बनाएको छ ” ।* र स्वास्थ्यको एउटा प्रमुख र विशाल आधारतर्फ मार्गदर्शन गरेको छ, र त्यो हो रोग र महामारीमा पर्नुभन्दा

* सुनने इब्ने माजा २/११३७, बोसरीले मिस्वाहुज्जुजाजह २/१८७ मा भनेका छन् कि “ यसको सनद सही छ र यसका वर्णनकर्ताहरू सत्यनिष्ठ छन् ”, र सुननको टिकाटिप्पणीमा अल्लामा अल्बानीले यसलाई सही भनेका छन्, र सहीह इब्ने हिब्वान १३/४२६, (र सुफियान सौरीले भन्नु भएको छ कि: यस धर्तीमाथि जति पनि हदीसहरू छन् यसभन्दा उत्कृष्ट सनद कसैको छैन), र हाकिम मुस्तदरकमा १/२०९ अन्तर्गत वर्णन गर्नु भएको छ, र भन्नु भएको छ: यो हदीस सही छ तर यसलाई बुखारी मुस्लिमले वर्णन गरेका छैनन्, र तलखीसमा इमाम जहवीले यसको बारेमा भनेका छन्: यो हदीस सही छ ।

अधि नै त्यससित सुरक्षाको व्यवस्था गर्नु । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ जुन व्यक्तिले प्रत्येक प्रातःकाल सातवटा अजवा खजूर खान्छ त्यसदिन नत त्यसलाई विष हानि पुऱ्याउन सक्छ नत जादू ” ।* र यसै हदीसलाई मुस्लिमले यस प्रकार वर्णन गरेका छन् : “ जसले पनि विहनको समय यस दुवै उपत्यका बीचमा भएको सातवटा खजूर खान्छ त्यसलाई कुनै प्रकारको विष हानि पुऱ्याउन सक्दैन ” ।* त यस निर्देशनमा रोग लाग्नु भन्दा अगावै नै रोगबाट सावधानी र सुरक्षाको प्रयत्न र परामर्श छ । र यसको साथ साथै रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले कुनै महामारी र रोगबाट पीडित देशमा प्रवेश गर्नुबाट पनि मनाही गरेका छन्, जस्तोकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ जब कुनै देशमाथि हैजाको प्रकोप अवतरित भएको होस् त त्यस देशमा नजानु, तर यदि तिम्रो देशमा हैजा फैलिएको होस् भने त्यसबाट नभाग्नु ” ।* र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले सरुवा रोग लागेकोलाई निरोगीसंग राख्नुबाट पनि मनाही गरेका छन्, उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ रोगीलाई निरोगीसंग नराखियोस् ” ।*

जसरी कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले समस्त प्रकारका हानिकारक र विनाशक कुराहरूबाट सावधानी अख्तियार गर्नुको आदेश गर्नु भएको छ, उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कथन छ : “ तिमीहरू सुत्नुभन्दा अधि नै द्वीपहरूलाई निमाइदिनु, र ढोकाहरूलाई थुनिदिनु, र पानी खाने भाँडालाई ढाँकिदिनु, र भोजन एवं जलहरूलाई राम्ररी बन्दगरी लुकाइदिनु ” ।* त यस कथनमा शान्ति र स्वास्थ्यको

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५१३०, ५/२०७५ ।

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. २०४७, ३/१६१८ ।

* सहीह बुखारी ७/३०, र अल् अहादीसुल् मुख्तारा ३/१६१, र भनेका छन् कि यस हदीसको सनद सही छ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५४३७, ५/२१७७, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २२२१, ४/१७४३ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५३०१, ५/२१३२ ।

लागि सावधानीको माध्यमलाई अपनाउनु र त्यसलाई कार्यन्वयनमा ल्याउनुको परामर्श छ जसरी बत्ती, दीपक, गैस... आदिलाई जुन यससित संलग्न छन् सबैलाई निमाइदिनु । र यसमा यो संकेत पनि छ कि ढोकालाई राम्ररी थुनियोस् र खाना पानीलाई पनि राम्ररी ढाकियोस् ताकि त्यसमा शैतान वा हानिकारक किटाणु नपर्नु ।

र यदि हामी समस्त विज्ञान र विषयको बारेमा विस्तारले वर्णन गर्न चाहौं र त्यसका समस्त आधार र घटकहरूलाई सुदर्शित गर्न चाहौं भने यो लेख लामो भइहाल्छ र लेखको उद्देश्य लुप्त भइहाल्छ, तसर्थ हामीले प्रस्तुत गरेका विज्ञान र अर्थव्यवस्था एवं सञ्चार र शिष्टाचार एवं शक्तिबारे कुराहरू र आधार एवं विधिहरू नै प्रयाप्त छन् ।

दोस्रो अध्याय

धर्म

त यो अध्याय सर्वोत्कृष्ट अध्याय हो बरु यो सभ्यताका संघटकहरू मध्ये सर्वोत्कृष्ट संघटक र आधार हो, बरु यो जीवनको उत्कृष्ट संघटक हो । र यसैकारण कुनै पनि समूह र सम्प्रदाय बिना धर्म पाइँदैन, त यो यस कुरामा प्रमाणीकरण गर्छ कि धर्म प्रकृतिक तथ्य हो । यसर्थ इस्लाम यस प्रकृतिक कुरालाई परिपूर्ण गर्नुको लागि आएको छ, र यो नै सत्य र साँचो धर्म हो, जसरी कि तपाईंहरू यसको अनुभव गरिराख्नु भएको छ, र यस अध्यायभित्र धेरै विषयहरू छन् जुन निम्नमा वर्णित छन् :

पहिलो विषय: परिभाषा

यसको (धर्मको) शाब्दीय र शास्त्रीय परिभाषा: त फिरोजावादीको कथनानुसार यसको शाब्दिक परिभाषा हो: धर्म (दीन) अंगीकार गर्नु, रीति, अनुष्ठान, निरंतरताले वर्षा हुनु, हिसाब किताब, अधिपत्य, सम्राटत्व, स्वामित्व, आदेश, जीवनी प्रयत्न । र दय्यानको अर्थ हो: अधिपत्यशाली, निसाफकर्ता, हाकिम, हिसाब किताब लिनेवाला जुन कसैको कर्मलाई खेर फाल्दैन र सबैको पूरापूर प्रतिफल प्रदान गर्छ, र यसै सन्दर्भमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿أَنَا لَمَدِينُونَ﴾ (٥٣) الصافات: ٥٣

अर्थ : के हामीलाई प्रतिफल प्राप्त हुनेछ ? (सूत्रतुस्साफात ५३)

अर्थात प्रतिफल दिइनेछौं र हाम्रो हिसाब किताब लिइनेछ ।*

यसको शास्त्रीय (इस्तेलाही) परिभाषा हो: रागिब आफ्नो किताब मुफ्रदातमा भन्नुहुन्छ : “ दीन (धर्म) भनिन्छ: अनुपालन र अनुशरण एवं प्रतिफललाई, र शरीअतको लागि पनि प्रयोग गरिन्छ ” ।* र फिरोजावादीको भनाई छ: “ अदीन (धर्म) ती समस्तलाई भनिन्छ जसद्वारा अल्लाहको पूजा अराधना गरिन्छ ” ।* र केही इस्लामीय विद्हरू यसको परिभाषामा भनेका छन् कि दीन हो : “ईश्वरले निर्धारित गरेको कुरा जुन शुद्ध मनीष राखेहरूलाई उनको इच्छाले उनको सांसारिक भलाईतर्फ र परलौकिक सफलतातर्फ लैजान्छ” । र दराजको यो पनि भनाई छ कि यसलाई संक्षेपमा यसरी भन्न सकिन्छ : “ ईश्वरद्वारा निर्धारित गरिएको त्यो कुरो जुन सबैलाई आस्था र सिद्धान्तको सन्दर्भमा सत्यसम्म पुऱ्याउँछ, र व्यवहार र शिष्टाचारको

* अल् कामूसुल् मुहीत मूल रचना शब्द दीन १/१५४६, र मुख्तारुस्सेहाह १/९९ ।

* अल् मुफ्रदात पे. १७५ ।

* अल् कामूसुल् मुहीत मूल रचना शब्द दीन १/१५४६ ।

सन्दर्भमा उत्तम कुराहरू सम्म पुऱ्याउँछ, ” ।* र यसको परिभाषामा इब्नुल् कमालको भनाई छ: त्यो ईश्वरीय कुरा जुन मनीषीहरूलाई त्यस कुराको अनुशरणतर्फ बोलाउँछ जुन सन्देष्टाहरूसित छ ।*

यो धर्मका केही परिभाषाहरू हुन् मुसलमान विद्हरूको दृष्टिमा । र रह्यो यसको परिभाषा पश्चिमी विद्हरूको दृष्टिमा, त उनीहरूका विभिन्न पद्धति, विचारधारा र सिद्धान्त एवं धर्म र समूहहरू अनुसार यसको परिभाषा पनि भिन्न छ । तसर्थ तपाईं फलसफीहरूद्वारा वर्णित परिभाषालाई सामाजिक विद्हरूको परिभाषाबाट भिन्न पाउनु हुनेछ, र विचारधारा राख्नेहरूको परिभाषा उपरोक्तका दुवै परिभाषाबाट भिन्न हुन्छ । यसर्थ हामी ती परिभाषाहरू मध्ये केहीलाई तपाईंहरू समक्ष प्रस्तुत गर्दछौं ताकि ती परिभाषाहरू बीचको भिन्नता स्पष्ट भइहालोस् ।

त फलसफी शब्दकोशमा यसको परिभाषा यस प्रकार उल्लेख छ: “ पवित्र पूजा र सिद्धान्तहरूको संग्रह जसमाथि कुनै विशेष समूह आस्था राख्दछ, व्यक्ति विशेष र समाजको आवश्यकतालाई सामान्यरूपले पूर्ण गर्नुको निम्ति, जसको आधार विश्वास र एहसास एवं आभास हो, र त्यसमा मनीषको पनि सहभागिता हुन्छ ” ।*

र पश्चिमी सामाजिक विद्हरू यसको परिभाषा यसरी गरेका छन् : “ सामाजिक आधारहरू जुन एक वा त्यसभन्दा अधिकको अस्तित्वको उपस्थितिलाई प्रमाणित गर्छ, वा प्रकृति भन्दा उच्च कुनै शक्तिलाई दर्शाउँछ, र मानव एवं ती विद्यमान कुराहरू बीचको संलग्ता र रिश्तालाई स्पष्ट पार्छ, र यो जुनसुकै सभ्यताभित्र यस विचारधारालाई यसरी जागृत गरिदिन्छ, जसलेगर्दा यो सामूहिक अनुष्ठान वा सामूहिक

* अहीन पे. ३३ ।

* हेर्नुस् अत्तअरीफात १/३४४, र अब्जदुल् उलूम २/३३७, र हेर्नुस् हवाशियुशरवानी १/२१

* अल् मुअजमुल् फलसफी पे. ८६ ।

विधान भइहाल्छ, र यसजस्ता विधान एवं अनुष्ठान धर्मको नामले प्रसिद्ध भइहाल्छन् ।*

र डा. अहमदले धर्मका केही विचित्र परिभाषाहरूलाई एकत्रित गरेका छन् र ती सबै परिभाषालाई व्यक्त गर्ने तरिका र विचारधाराको आधारमा तीन वर्गमा वर्गीकरण गरेका छन्, अनि प्रत्येक वर्गतल प्रमाणको लागि केही परिभाषालाई वर्णन गरेका छन्, जस मध्ये प्रत्येक वर्गबाट एकलाई वर्णन गरी हामी आफ्नो अभिप्रायलाई प्रमाणित गर्दछौं नकि त्यसमाथि टिप्पणी गर्ने मनसायले :

पहिलो परिभाषा बातेनी (रहस्यमय) विचारधारा राख्नेहरूको हो: “ त्यो परम् पूज्यद्वारा सृष्टिहरूमाथि अनिवार्य गरिएको संग्रह हो, र मनुष्यको उत्तरदायित्व अल्लाहको लागि, र त्यसको उत्तरदायित्व समाजको लागि, र स्वयम् आफ्नो जीउको लागि ” ।

दोस्रो परिभाषा अन्तर्ज्ञानमा निर्भर हुनेहरूको हो: “ रक्षात्मक प्रतिउत्तरमा उत्पन्न हुने प्रतिक्रियाहरू जसद्वारा प्रकृति प्रतिरोध गर्छ, जुन मनीषको सीमामा आउँछ र जुन कदाचित मान्छेको व्यक्तिगत कार्यलाई अवरुद्ध गरिदिन्छ, र सामाजिक संलग्नता र रिश्तालाई विखण्डित गरिदिन्छ ” ।

तेस्रो परिभाषा र यो परिभाषा तुलनात्मक दृष्टिकोणको हो : “ मनुष्यको व्यवहारलाई त्यसको एहसास बमोजिम निर्देशित गर्नु त्यसको आत्मालाई त्यो अदृश्य आत्माको साथ संलग्न गर्नु जसको अधिपत्य त्यो आफूमाथि र समस्त संसारमाथि स्वीकार्दछ, र त्यसलाई त्यससित संलग्न हुनुमा र सम्पर्क गर्नुमा प्रसन्नताको अनुभव हुन्छ ” ।*

* मुअज्जमुल उलूमुल् इज्तेमाईया पे. २७० ।

* देरासात फिल् अदियानुल् कदीमतुल् वसनीयह पे. २१-२७ ।

र जब तपाईं यी पश्चिमी परिभाषाहरूलाई हेर्नुहुन्छ, त ती समस्त बीच पूर्ण भिन्नता पाउनु हुनेछ, र त्यसको कारण मात्र त्यसलाई मान्नेहरूको विभिन्न विचारधारा र धर्म हुन्, र उनीहरूको विभिन्न सभ्यतासित संलग्नता हो, जसमध्ये रोमी, यूनानी, ईसाई सभ्यता र वर्तमान फलसफाहरू हुन् । यहाँसम्म कि उनीहरूलाई यो असम्भव भयो कि कुनै एक परिभाषामा सहमत हुनसकुन् जुन विश्वासनीय होस् । र यसैकारण जेम्स फरेजरले भन्नु भएको छ: “ मेरो विचारमा धर्मको असलीयत र वास्तविकताको बारेमा जति विवादस्पद दृष्टिकोण र विचारधाराहरू छन् संसारको कुनै अरु विषयमा यस्तो खालको मतभेद र विवाद देखिन्न ” ।*

र उस्ताद (अध्यापक) डा. मुहम्मद अब्दुल्लाह दराजले आफ्नो किताब “अदीन” मा केही परिभाषाहरूलाई एकत्रित गर्नु भएको छ, र त्यसको प्रमुख अविष्कृतीय र वृत्तीय तथ्य र स्रोतहरूलाई हेरेर त्यसबाट धर्मको मूल मर्मको परिपूर्ण परिभाषा सबै समक्ष राखेका छन् र त्यो हो: “ धर्म एउटा शक्तिमाथि आस्था राख्नु हो, वा अदृश्य सर्वोच्च शक्तिमाथि आस्था राख्नु हो, जसको एहसास र अख्तियार पनि छ, र त्यो शक्ति मानव सम्बन्धि समस्त कुरालाई व्यवस्थित पनि गर्दछ । र यस्तो आस्था राख्नु जसमा यो पनि शामिल होस् कि त्यो प्रसन्नता र भयको अवस्थामा त्यस मान्छेलाई त्यस शक्तिको सामुन्ने नतमस्तक हुनुमा र त्यसको गुणगान गर्नुमा उत्साहित र प्रेरणित गरोस् ”।*

र यसलाई संक्षेपमा यसरी भन्नसकिन्छ कि धर्मको परिभाषा हो: “यस्तो ईश्वरीय शक्तिमाथि आस्था राख्नु जुन आज्ञापालन र पूजा योग्य होस् ।” र यो परिभाषा यस दृष्टिले हेरेमा स्पष्ट र सही हुन्छ जब हामी त्यसलाई आत्मिक अवस्था मान्दछौं, तर यदि हामी त्यसलाई बाहिरी

* अलगुसनुज्जहवी पे. २१७ ।

* अदीन पे. ५२ ।

वास्तविकता मान्दछौं त त्यसको परिभाषा यस्तो हुनेछ: “ त्यो ती सिद्धान्तिक मापदण्ड र विचारको संग्रह हो जुन त्यस ईश्वरीय शक्तिका विशेषताहरूलाई स्पष्ट र निर्धारित गरोस्, र त्यो वैज्ञानिक विधि र आधारको संग्रह जुन पूजाशैलीलाई चित्रण गरोस् ” ।*

र रऊफ शिल्बीले धर्मको परिभाषामा मतभेदको कारण निम्नका कुराहरूलाई बताएका छन् :

⇒ धर्म सम्बन्धि अधिकतम् अन्धकारयुक्त पैतृक अनुष्ठानहरू जसलाई उनीहरू विगतका प्राचीन मूर्तिपूजक समूहहरूबाट विरासतमा पाएका छन् ।

⇒ उनीहरूका धार्मिक ग्रन्थहरूमा धर्मको अर्थलाई वर्णन गर्ने निर्देशनहरूको अभाव ।

⇒ उनीहरूका मष्तिस्क एवं हृदयमा भएका सिद्धान्तहरू पूर्णरूपले स्पष्ट नहुनु ।

⇒ मनीषद्वारा अनिवार्य गरिएका कुराहरूको सीमा परिपूर्ण नहुनु, जसलाई धर्म र धर्मात्माहरूसित प्रतिउत्तर गर्नु र मुकाबिला गर्नुको लागि बनाइएको छ ।

⇒ धर्मको अर्थलाई व्याख्या गर्ने वैज्ञानिक विधि र आधारहरूमा एैब र विकार एवं अशुद्धता हुनु ।* र यसमा निम्नका कारणहरू पनि थप गर्न सकिन्छ :

* पछिल्लो सन्दर्भ पे. ५२ ।

* या अहलल् किताब पे. ४८, र यसलाई मैले देरासतु फिल अदियानुल् वसनीयतुल् कदीमाबाट लिएको छु पे. ३१ ।

⇒ तिनीहरूलाई सत्य धर्मको ज्ञान नहुनु, यसर्थ धर्मको परिभाषामा उनीहरूको आफ्नो धर्मको प्रभाव बाँकी नै रह्यो ।

⇒ उनीहरूद्वारा अल्लाहले अवतरित गरेको धर्म र मनुष्यले बनाएको धर्म बीच फर्क र भिन्नता नगर्नु ।

र जब तपाईं यी विद्हरूले गरेका परिभाषा र मुसलमान विद्हरूले गरेका परिभाषा बीच तुलना गर्नुहुन्छ त हेर्नुहुन्छ कि समस्तले त्यसै अनुकूल र त्यसै बमोजिम परिभाषा गरेका छन् जसमा उनी गतिशील र कार्यरत छन् । त मुसलमानले सत्यधर्म जसलाई अल्लाहले अवतरित गरेका छन् त्यसैलाई जानेर र त्यसैमाथि आस्थाराखी त्यसै बमोजिम गतिशील रह्यो, र पश्चिमी विद्वान जसलाई सत्य धर्मलाई जानेर, र आफ्नो पूर्ण जीवन मानवले बनाएको फलसफा र परिवर्तित धर्म बीच वितायो, अनि धर्मको यस्तो परिभाषा सम्मुख गयो जसलाई बुझ्नु नै गाह्रो भयो त्यसमा आस्था राख्नु त नितान्त परको (दूरको) कुरा हो ।

दोस्रो विषय : सत्य धर्मलाई छुट्टयाउने विधिहरू

धर्मको परिभाषा पश्चात उचित यो छ कि ती विधि र आधारहरूलाई पनि वर्णन गरौं जसद्वारा सत्य धर्मलाई असत्य धर्मबाट छुट्टयाउने सकियोस्, वा सत्य धर्मलाई परिवर्तित धर्म र मानवले बनाएको धर्मबाट भिन्न गर्न सकियोस्, र ती विधिहरू निम्न हुन् :

१- त्यो धर्म अल्लाहद्वारा स्वर्गदूतको माध्यमले कुनै सन्देशमाथि अवतरित गरिएको होस्, ताकि त्यो सन्देश त्यस परम् पूज्यका भक्तहरू सम्म त्यसलाई पुगाओस् । तसर्थ जुन मान्छे पनि कुनै धर्म ल्याउँछ, र त्यसलाई आफूसित संलग्न गरी आफ्नो पूजातर्फ बोलाउँछ भने त्यो धर्म असत्य छ ।

२- त्यो धर्म पूजालाई मात्र एक अल्लाहको लागि विशेष गर्नुतर्फ आह्वान गरोस्, र बहुदेववादलाई अवैध र वर्जित गरोस्, र त्यससम्म पुन्याउने समस्त माध्यमहरूलाई पनि वर्जित गरोस् ।

३- त्यो धर्म ती समस्त आधारहरूसित सहमत होस् जसतर्फ समस्त सन्देष्टाहरूले आह्वान गरेका छन् ।

४- त्यो धर्म अल्लाहको मार्ग निर्देशनलाई आफुभिन्न समावेश गरेको होस्, र मनुष्य समक्ष विशाल वास्तविकता जुनकि अल्लाहसित संलग्न छन् त्यसलाई सुदर्शित गरोस्, र त्यस परम् पूज्यका विशेषताहरू र त्यसका नाम एवं क्रियाहरूलाई वर्णन गरोस्, र यस ब्रह्माण्डमा भएका विगत एवं भविष्यका अदृश्य कुराहरूलाई वर्णन गरोस्, र मनुष्यको वास्तविकता र त्यसको लागि हितकर र हानिकारक कुराहरूलाई र त्यसलाई भलाई र बुराईतर्फ आकर्षित गर्ने कुराहरूलाई पनि स्पष्ट पारोस् ।

५- त्यो धर्मका निर्देशनहरू एकआर्का विरुद्ध नहोउन्, यसर्थ कुनै कार्यलाई गर्ने आदेश गरे पश्चात दोस्रो निर्देशनद्वारा त्यसको विरोधी आदेश नदेओस्, र कुनै कुरालाई वर्जित गरी त्यसै जस्तो कुनै कुरालाई अकारण ग्राह्य नगरोस् ।

६- त्यो धर्म मानिसहरूको धर्म, ज्यान, इज्जत सम्मान र मनीष एवं वंशलाई आफ्नो निर्देशनद्वारा सुरक्षा प्रदान गरोस्, अब चाहे त्यो निर्देशन गर्ने नगर्ने ... आदिको होस्, वा सावधान गर्ने र शिष्टाचारहेतु होस् त्यसद्वारा उपरोक्तका पाँचवटै कुराहरूलाई संरक्षण प्रदान गरेस् ।

७- त्यो धर्म सृष्टिको लागि दया होस् स्वयम् उनीहरूको अत्याचार र उनी बीच एकआर्काको अत्याचारबाट ।

८- त्यो धर्म सराहनीय र सर्वोत्कृष्ट आचरण र शिष्टाचार एवं क्रियातर्फ आह्वान गर्नेवाला होस् ।

९- जुन व्यक्ति त्यसमा विश्वास गर्नेवाला होस् त्यसको लागि प्रशान्ति र सन्तुष्टिलाई सुनिश्चित गरोस् ।

१०- त्यो धर्म हक र सत्यतर्फ मार्गदर्शन गर्नेवाला र असत्य एवं नाहकबाट सावधान गर्नेवाला होस्, र सुमार्गतर्फ निर्देशित गर्नेवाला र कुकर्मबाट रोक्नेवाला होस्, र सबैलाई एकनास सोभो मार्गतर्फ आमन्त्रण दिनेवाला होस् ।*

तेस्रो विषय: धर्मको आवश्यकता

त उपरोक्तमा वर्णित आधार र विधिहरूलाई संक्षेपमा वर्णन गरे पश्चात यसद्वारा सत्य र असत्य धर्मलाई छुट्टयाउन सकिन्छ, त उचित यो देखिन्छ कि यो पनि प्रष्ट पारिदिऔं कि के मनुष्य धर्मको मुखापेक्षी छ, वा त्यो बौद्धिक विलासगरी धर्मबाट निस्पृह हुन्सक्छ ?

त यस प्रश्नको उत्तर दिनुभन्दा अघि हामीलाई मनुष्यको वास्तविकता र त्यसलाई सृष्टि गरिएको तथ्य र त्यसलाई सृष्टि गरिने उद्देश्यलाई प्रस्तुत गर्नु आवश्यक छ ।

त मनुष्य माटो र आत्मा (प्राण) को संग्रहबाट सृष्टि गरिएको छ, र त्यो शरीर र आत्मामा निर्भर छ । र यस्तो समाजमा जीवन व्यतीत गरिरहेको छ जसका आकर्षक हवसयुक्त कुराहरू त्यसलाई आफूतर्फ आकृष्ट गर्न खोज्दछन्, र त्यससित ईश्वरीय अनिवार्य दायित्वहरूको माँग पनि गरिएको छ जसको प्रतिफल त्यसलाई मिल्नेछ, चाहे त्यो यस दायित्वलाई राम्रोसित निर्वाह गरेको होस वा नराम्रोसित ।

* अल् इस्लामु उसूलहु वमवादेअहु, यस कितावको लेखकको आर्को लेख पे.५९-७५, र त्यस कितावमा यस कुराबारे विस्तृत वर्णन छ ।

जब तपाईं कुनै पनि ठाउँ र कुनै पनि युगमा हेर्नुहुन्छ त त्यसलाई (मानवलाई) धर्मलाई मान्ने सृष्टिको रूपमा हेर्नुहुन्छ, यसर्थ मानव बिना धर्म जीवन व्यतीत गर्दैन, र यसै कुराले नै अधिकांश अनुसन्धानकर्ता खोजीहरूलाई यस कुरामा विवश गरिदिन्छ, र यस कुरालाई सशक्त बनाइदिन्छ कि अवश्य नै मानवलाई धर्मको परिपूर्ण आवश्यकता र खाँचो छ । र यो आवश्यकता त्यसको चिकित्सा र खानपान भन्दा

अधिक छ जस्तो कि इब्नुल् कैयिमको भनाई छ ।*

र रह्यो कुरो यसको आवश्यकताको कारणको त यसका अनेकौं कारणहरू छन्, र यसबारे अनुसन्धाकर्ता र खोजीहरूका अनेकौं उक्तिहरू छन् जसलाई उनीहरूले व्यक्त गरेका छन्, तर सबै यसकुरामा सहमत छन् जस्तोकि यसको बारेमा बीसौं शताब्दीको मुअ्जम (लारोस) भन्छन् : “ धार्मिक वृत्तिको आवश्यकता समस्त वर्गका मानिसहरूको लागि समान र एकनास छ, यहाँसम्म कि बर्बतापूर्ण र असभ्य मानवहरूको लागि पनि, र जनावरको जीवनशैलीसित निकट भएका मानिसहरूको लागि पनि ... , र ईश्वरीय अर्थको व्याख्या र जुन कुराहरू अलौकिक र असमान्य छन् तिनको बारेमा व्याख्या गर्ने कार्य यस्तो विश्वव्यापी समस्याहरू मध्येको हो जसको बारेमा मतभेद र विवाद मानव बीच सदैव बाँकी नै रहन्छ ”।*

र ओरनाल्ड तुवैनबी यस कुरालाई स्पष्ट पार्दै भन्छन्: “ निःसन्देह धर्मको मूल मर्म र सार मनुष्यको मूल तथ्य र मर्म भैं आफै साबित र प्रष्ट छ, त धर्म वास्तवमा व्यक्तिगत विशेषता हो जुन मानवताको मूल प्रकृति र स्वभाव एवं नेचरलाई छुट्टयाउँछ भिन्न गर्छ ” ।*

* मिफ्ताहो दारुस्सआदा २/३८३ ।

* अहीन पे. ८२ ... ।

* देरासात फिल् अदियानुल् कदीमा पे. ४३ ।

र डा. दराजले धार्मिक इतिहासकारहरूको यस वास्तविकतामाथि सहमति वर्णन गर्दै भनेका छन् : “ निःसन्देह जुन वास्तविकतामाथि समस्त धार्मिक इतिहासकारहरू सहमत छन् त्यो हो: कि कुनै यस्तो मानव समूह छैन जुन ठूलो समूह र सम्प्रदायमा परिणत भएर विद्यमान भयो, र जीवन व्यतीत गरी गुञ्जिसक्यो तर मानव अविष्कारमाथि र त्यसको अन्तिम परिणाममाथि विचार गरेन, र ब्रह्माण्ड र त्यसमा उत्पन्न हुने घटनाहरूको रहस्यलाई जान्न खोजेन, र यी समस्तमाथि आफ्नो विचारधारा र दृष्टिकोण राखेन, चाहे त्यो सत्यमा आधारित रहेको होस् वा असत्यमा, पूर्ण विश्वासको साथ होस् वा मात्र काल्पनिक । र यो धाराण नराखेको होस् कि यी समस्त वस्तुहरू आफ्नो अविष्कारीय कार्यमा त्यसै अविष्कारीलाई नतमस्तक हुन्छन् र त्यसैमाथि निर्भर छन्, र समस्त ब्रह्माण्ड र जेजति त्यसमा छन् सबै विनष्ट भएर त्यसैतर्फ फर्कनेछन् ” ।*

र डा. करजावीको भनाई छ : मानिसहरूलाई सामान्यतया धर्मको आवश्यकता छ र इस्लाम धर्मको आवश्यकता विशेष रूपले छ, र यो आवश्यकता दोस्रो श्रेणीको वा न्यूनतम श्रेणीको होइन बरु यो मौलिक र मूल आवश्यकता हो, जुन जीवनको मूल मर्म र अस्तित्वको रहस्य र मनुष्यको भित्री गहिराईसित संलग्न छ । त यसलाई जति सार र संक्षेपमा वर्णन गर्नसकिन्छ, त्यतिमा हामी मानवको जीवनमा धर्मको आवश्यकतालाई वर्णन गर्दछौं, अनि धर्मको आवश्यकताका पहलूहरू पनि करजावीको कथनानुसार निम्नमा वर्णन गरिन्छ:

१- धार्मिक सिद्धान्तको आवश्यकता मनुष्यमा उत्पन्न हुन्छ, र पहिलो आवश्यकता जुन उत्पन्न हुन्छ त्यो हो त्यसको आफ्नो अस्तित्वको बारेमा ज्ञानको चाहना, र त्यस विशाल विद्यमान अस्तित्वको बारेमा

* अहीन पे. ३८ ।

ज्ञानको चाहना जुन त्यसको परिपरि छ, अर्थात ती प्रश्नहरूको उत्तरको ज्ञान जसको उत्तरको खोजीमा समस्त मानवगणका फलसफीहरू कार्यरत र व्यस्त भए, तर यस्तो कुनै उत्तर ल्याएनन् जुनकि तिर्खा मेटाओस् । तसर्थ मानवभिन्न बाल्यकाल देखि नै केही यस्ता प्रश्नहरू सृजित हुन्छन् जसको उत्तर जान्नुको त्यो इच्छुक हुन्छ र त्यसको खोजी पनि गर्छ, जसरी कताबाट ? कतातिर ? किन ?, र त्यसलाई जीविका प्राप्तिको कार्य जति पनि व्यस्त गरे पनि यी प्रश्नहरूलाई बिसार्उन सक्दैन । त त्यो एक न एकदिन आफूसित यी शाश्वत प्रश्नहरू अवश्य गर्छ :

(क) मनुष्य आफ्नो मनमा भन्छ : म कताबाट आएँ ? र कता जानु छ ? र यो विशाल र विस्तृत ब्रह्माण्ड जुनकि मेरो वरिपरि छ कताबाट आयो ? के मैले आफूलाई स्वयम् आफैले अविष्कार गरेको छु, वा मलाई अविष्कार गर्नेवाला कोही अविष्कारी छ जसले मलाई अविष्कार गरेको छ ? तसर्थ त्यो को हो ? र मेरो त्यससित के सम्बन्ध र संलग्नता छ ? र यस्तै यो ब्रह्माण्ड आफ्नो पृथ्वी र आकाशहरूको साथ, जनावर र बोटविरुवा एवं निर्जीव वस्तुहरू र ग्रहहरूको साथ आफै आफूलाई र यी समस्तलाई निर्माण र अविष्कार गर्‍यो वा यी समस्तलाई निर्माण गर्नेवाला कुनै निर्माता छ ?

(ख) अनि यस जीवन पश्चात के .....हुनेछ ? र मृत्यु पश्चात के ... हुनेछ ? यस पृथ्वीको ग्रहमाथि आफ्नो सानो यात्रा गरे पश्चात जानु पर्ने ठाउँ कता छ ? के यो नै मात्र जीवनको कथा हो कि “त्यसलाई गर्भाशय उत्पात गर्छ र पृथ्वी निल्ल्छ” र यस पश्चात केही छैन ?

(ग) फेरि मनुष्य किन अविष्कृत गरियो ? र समस्त प्राणीहरू बीच मात्र त्यसैलाई मनीष बुद्धि, चाहना र भिन्न र फर्क गर्ने शक्ति र विशेषता किन प्रदान गरियो ? र त्यसैको लागि पृथ्वी आकाश र जेजति त्यसमा छन् सबैलाई त्यसैको अधीनस्थ किन गरियो ? के उसको उत्पातको

कुनै उद्देश्य छैन ? के जीवनमा त्यसको कुनै दायित्व छ ? वा त्यो यस्तै निरुद्देश्य जन्माइयो कि खाओस् पिओस् जसरी जनावर खान्छ, पिउन्छ, अनि उस्तै दिशा र शौच गरोस् जसरी जनावर गर्छ ? र यदि त्यसको अविष्कारको कुनै उद्देश्य छ भने त्यो उद्देश्य के हो ? र त्यो त्यसको ज्ञान कसरी पाओस् ?

त मानवको जुन आवश्यकता धर्मप्रति हामीले वर्णन गरें त्यो त्यसको मनीषीय आवश्यकतासित संलग्न छ, तर अन्तस्करण र एहसास एवं भावको पनि आवश्यकता छ । तसर्थ मनुष्य केवल मनीष होइन इलेक्ट्रानिक मशीनको मेमुरी भैं, बरु त्यो मनीष र भाव एवं आत्माको संग्रह हो, र यस्तै नै त्यसको प्रकृति र अस्तित्व सृजित छ, र त्यसको भौतिकतामा रचेबसेको छ । यसर्थ मानवलाई त्यसको प्रकृतिक स्वभावलेगर्दा कुनै पनि ज्ञान र संस्कृति एवं सभ्यता विश्वस्त एवं आशवासित गर्न सक्दैन, नत कुनै विज्ञान एवं कला त्यसको तिर्खालाई नै मेटमउन सक्दछ । यस्तै नत त्यसको आत्माको शुन्यता र व्याकुलता एवं असन्तुष्टिलाई कुनै प्रकारको श्रृंगार वा गहना एवं भोगविलास नै मेटमउन सक्छ । तसर्थ त्यो अन्तरआत्माको यत्पीडन र आत्माको भोक, र प्रकृतिक तिर्खा र अशुद्धता र व्याकुलताको सदैव अनुभव गरिरहन्छ, यहाँसम्म कि अल्लाहमाथि ईमान ल्याउन थाल्छ, अनि व्याकुलता पश्चात सन्तुष्ट भइहाल्छ, र असमन्जस पश्चात स्थिर र प्रशान्त भइहाल्छ, र भय पश्चात सुरक्षाको अनुभव गर्छ, र यो आभास गर्छ कि मानो त्यसले आफूलाई पायो ।

२- र धर्मपरायणताको आर्को आवश्यकता पनि छ : र त्यो हो मानवको धर्मद्वारा आफ्नो इच्छापूर्ति र जीवन व्यतीत गर्ने शैलीको आवश्यकता ...., र मानवको यस्तो ठोस् बलवान पक्षधरको आवश्यकता जसतर्फ श्रण लेओस्, र यस्तो सशक्त आधारको आवश्यकता जसमाथि त्यो निर्भर होस् जब त्यसलाई विपदाले पीडित गरोस् र त्यसमाथि विपत्ति

अवतरित भइहालोस्, र यसको कारण त्यो आफ्नो प्रियतम् वस्तुलाई विराइदेओस्, वा त्यसमाथि त्यो कुरो आइपरेको होस् जसलाई त्यो मनपराउँदैन, वा त्यो आफ्नो इच्छापूर्तिमा विफल भइसकेको होस्, वा त्यसमाथि त्यो कुरो आइपरेको होस् जसको त्यसलाई भय थियो । त यस्तो अवस्थामा त्यसलाई सिद्धान्त र आस्थाको महत्व थाहा हुन्छ जुन सिद्धान्त त्यसलाई दुर्बलता पश्चात बल प्रदान गर्छ, र असमर्थता पश्चात इच्छाको प्रकाश भिलकाउँछ, र भयको अवस्थामा आशाको द्वीप जलाउँछ, र कष्ट र पीडा एवं विपत्तिमा धैर्य धारण गर्नुमा प्रेरणित गर्छ ।

निःसन्देह अल्लाह र त्यसको दया एवं कृपामाथि आस्था राख्नु र अमरत्वको घरमा त्यसको प्रतिफलमाथि आस्था राख्नुले मान्छेलाई अन्तरात्मिक स्वस्थता र आत्मिक शक्ति प्रदान गर्छ, त त्यसका समस्त अंगप्रत्यंग प्रफुल्लित भइहाल्छन्, र त्यसको आत्मा सक्रिय हुन्लागछ, र त्यसको आँखा अगाडि विद्यमान अस्तित्वको चित्रण भइहाल्छ, त यस संसारिक जीवनलाई प्रकाशमान दृष्टिले हेर्नथाल्छ, र त्यसको सामुन्ने यस सानो अन्त्यमय जीवनका समस्त विपत्ति र कष्टहरू अति निकृष्ट र घृणित लाग्नथाल्छन्, अनि त्यसलाई यस्तो प्रशान्ति र सन्तुष्टि प्राप्त हुन्छ जसको नत कुनै सीमा हुन्छ नत त्यसलाई शब्दमा नै वर्णन गर्नसकिन्छ, र नत त्यसको तुलनामा कुनै आर्को कुरा नै ल्याउन सकिन्छ । त्यसलाई यस्तो प्रशान्ति र सन्तुष्टिको प्राप्ति हुन्छ जसबाट त्यसलाई नत ज्ञानहरू नै निस्पृह गर्न सक्छन् नत फलसफाहरू नै, र नत धनसम्पत्ति न सन्तान, र नत सम्राटत्व नत पूर्व र पश्चिम नै त्यसबाट निस्पृह गर्नसक्छ ।

३- धर्म परायणताको एउटा अरु कारण पनि छ, : र त्यो हो सामाजिक आवश्यकता, र यस आवश्यकताको अर्थ हो: प्रोत्साहन र व्यवस्थित गर्ने विधिहरू, र प्रोत्साहन जुन समुदायलाई अल्लाहले गरेको अनिवार्य कार्यहरूलाई गर्नुमा प्रोत्साहित गरोस्, र उनीहरूको कर्तव्यतर्फ प्रेरणित

गरोस् यद्यपि मानवहरू मध्ये कोही पनि यसको परीक्षण र निरीक्षण गरिरहेको छैन नत उनीहरूलाई पुरस्कृत गर्नेवाला नै कोही छ ...। र विधिहरू यनीहरूका सम्बन्ध र संलग्नतालाई व्यवस्थित गर्छन्, र उनी सबैलाई उनीहरूका सीमाभित्र रही कर्तव्य गर्नुमा बाध्य गर्छन्, यसर्थ मान्छे कसैको हक हनन् गर्दैन, नत आफ्नो व्यक्तिगत लाभको कारण वा शीघ्रतम् लाभको कारण सामाजिक हितका कार्यहरूलाई गर्नुमा कोताही अल्छी नै गर्छ । र यो भन्नु मिल्दैन कि वर्तमानमा भएका प्रणाली र कानूनहरू यसकुरामा प्रोत्साहन गर्नुको लागि र विधिहरूलाई संचालन गर्नुको लागि प्रयाप्त र प्रशस्त छन्, किनकि कानून र प्रणाली प्रोत्साहनलाई सृजित गर्दैनन् नत व्यवस्थापनको लागि नै प्रयाप्त छन् । किनकि मानिसले बनाएका विधि र प्रणालीहरूमा कमी कम्जोरी हुनु निकै सम्भव छ र त्यसद्वारा क्षल गर्नु र धोका दिनु अति सजिलो छ । यसैकारण नैतिकतालाई नियन्त्रित गर्ने विधि र प्रोत्साहन गर्ने विधिहरू अति आवश्यक छन् जुन मान्छेको भित्री भागबाट सक्रिय होस् नकि बाहिरबाट, र त्यो नियन्त्रित गर्नेवाला र प्रोत्साहित गर्नेवाला हो: आत्मा, हृदय, अन्तस्करण ... आदि, तपाईं जे इच्छा त्यसलाई त्यही नामबाट स्मरण गर्नुस् । तर त्यो यस्तो शक्ति हो जुन यदि सही हुन्छ भने मानिसका समस्त क्रियाकलाप शुद्ध भइहाल्छन्, तर यदि त्यो खराब र अशुद्ध भयो भने मानिसका समस्त क्रियाकलापहरू अशुद्ध हुन्छन् ।*

र उपरोक्तमा वार्णित कुराहरूमा डा. अहमद अली अजीबाले केही अरु पहलूहरूलाई थप गरेका छन् जसमा मानव र समाजलाई धर्मको आवश्यकता छ भन्ने करालाई वर्गीकरण पनि गरेका छन्, र जुन उहाँले वर्णन गर्नु भएको छ त्यसमध्ये केहीलाई निम्नमा वर्णन गर्दछु :

* सलसबील अल् इस्लामिया नेट, विषय: अल्हाजतु इलद्दीन, लेखक डा. यस्सुफ अल् करजावी ।

⇒ मानव धर्मको मुखापेक्षी छ, किनकि त्यो प्रकृतिक तौरले धर्म परायणी हुन्छ, यसबाट पन्छिनु त्यसको वशमा छैन । र यस कथनमाथि उनले फलसफी विद् “अवजस्त सबातीह” को कथनबाट प्रमाणीकरण गर्नु भएको छ, यस फलसफीले आफ्नो किताब **फलसफलतुल् अदियानमा** भन्छन्: “ म धर्मात्मा किन छु र धर्मलाई किन मान्दछु ? म यस प्रश्नको लागि आफ्नो दुवैओठ हल्लाउँदैन तर म समक्ष यो उत्तर आएर उभिहाल्छु र त्यो उत्तर हो: म यसकारण धर्ममा विश्वास गर्छु किनकि उसको विरुद्ध जान्सकदैन, किनकि धर्म परायणता व्यक्तिगत अदृश्य अनिवार्यता हो । मसित भन्नेवालाहरू भन्छन् कि: यो पैतृक विरासत वा पालनपोषण वा इच्छाको इफेक्ट र प्रभाव हो, त मउनीहरूसित भन्छु: यो टिप्पणी मैले आफै स्वयम् आफैमाथि गरें तर मैले हेरें कि यो समस्या जटिल भन्दा जटिल हुँदै गयो र मेरो आत्मा मेरो विरोध गरी असन्तुष्टि र अस्वीकृति प्रकट गर्‍यो । तसर्थ धर्मको आवश्यकता जुन म आफ्नो जीवनमा हेरिरहेको छु र सामाजिक जीवनमा यसको आवश्यकता अरु सशक्त तरिकाले हेरिरहेको छु तसर्थ यो प्रष्ट हुन्छ, कि मभन्दा अधिक पकड धर्ममाथि त्यसैको छ ” ।* त यसै कुरालाई यस फलसफीले व्यक्तिगत अनिवार्यताको नामले व्याख्या गरेको छ, र यसैलाई अल्लाहले पवित्र कुरआनमा प्रकृतिको नामले स्मरण र नामाकरण गरेको छ अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ

اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ الروم:

३०

* देरासात फिल् अदियानिल कदीमा पे. ६६ ।

अर्थ : तसर्थ तपाईं दत्तचित्त भएर आफूलाई दीन (इस्लाम) तर्फ लगाउंदै गर्नुस् । अल्लाहको त्यो विशेषता जसमाथि उसले मानिसहरूको सृष्टि गरेको छ । अल्लाहले बनाएको (लाई) नबदल्नु । यही सोभो धर्म हो । तर धेरैले बुझ्दैनन् । (सूरतुरूम ३०)

⇒ मानिस युद्धरत रहन्छ आफ्नो जीवनका आवश्यकतालाई पूर्ण गर्नुमा र सामाजिक आवश्यकता र अपेक्षालाई पूर्ण गर्नुमा जुन त्यसका वरिपरि छन्, तर यसलाई त्यो तबसम्म पूर्ण गर्नुमा सूक्ष्म हुँदैन जबसम्म धार्मिक सिद्धान्तलाई स्वीकार नगरोस् जुन त्यसको कार्य र क्रियालाई व्यवस्थित र त्यसको युद्धलाई समाप्त गरिदिन्छ ।

⇒ सत्य धर्म नै आधार र स्रोत हो बानी शिष्टाचार र सराहनीय नैतिकता एवं आचरणको, यसर्थ मान्छे त्यसैबाट आफ्नो नैतिकता शिष्टाचार एवं सिद्धान्त एवं आस्थालाई प्राप्त गर्छ, जसको जग अल्लाहमाथि आस्था राख्नुमा निर्भर हुन्छ ।

⇒ धर्म परायणता र त्यसको आवश्यकतामाथि सर्वोत्कृष्ट र सशक्त प्रमाण यो हो कि: जुन मान्छेहरू धर्मबाट अलग र निस्पृह हुने प्रयासमा छन् उनीहरूका समस्त प्रयास र प्रयत्न विफल भइसकेका छन्, बरु उनीहरूको प्रयास उनीहरूमाथि नै पल्टियो र उनीहरूको विरोधी भयो । मग़रिबमा स्थित अल्मानीयाको दूतावासको राजदूत (एम्बेस्डर) मुराद होफमानको भनाई छ : यो हैरान गर्ने कुरा हो, जुन यी पश्चिमीहरूलाई लागेको छ ... अर्थहीनता र जीवनका सबै सराहनीय उद्देश्यहरूको लुप्तता र अन्तरात्मिक कमी र दूरीको कारण, जसले व्यक्तिगत स्वार्थको कारण त्यसलाई निरुद्देश्यता र अर्थविहीनताको अंधकारतर्फ लगाइदियो । र परफीस मन्जूर सत्य नै भनेका छन् कि: नास्तिकताले पश्चिमीहरूलाई प्रत्येक मान्छेको माध्यमले प्रहार गरिरहेको छ ।* र यस

* अल् इस्लाम सन् २०००, पे. ४१, उहाँले सन् १९८० ई. मा इस्लाम कबूल गरे, र उहाँ एउटा कूटनितिज्ञ थिए यसै कारण विभिन्न देशहरूमा एम्बेस्टर रहे अनि यसै बीच उहाँलाई पवित्र कुरआनको अध्ययनको अवसर

पश्चात् डा. अजीबाले तलकोट बारसोन्जको खोजद्वारा प्रमाणीकरण गरेका छन् जसबाट मान्छेको धर्मप्रति आवश्यकतामाथि ताकेदा गर्नु भयो ती विशेषताहरूको कारण जुन मनुष्यमा हुन्छ र जसमध्ये केही निम्न हुन् :

१- व्याकुलताको विशेषता जुन मान्छेभित्र असफलताको भय र भावना सृजित गरिदिन्छ जब त्यो कुनै पनि कार्य गर्दछ । तर धर्म त्यसलाई विश्वास र सन्तुष्टि प्रदान गर्छ जब त्यो कुनै पनि कार्य गर्छ ।

२- असमर्थताको विशेषता ती समस्त कुराहरूबाट जसलाई त्यो गर्नचाहन्छ, र आफूमाथि भएको दबाव र प्रेसरलाई हटाउनुबाट, त यो असमर्थता त्यसको खुशी प्रसन्नता र इच्छालाई भंग गरिदिन्छ । र सत्यधर्म त्यसलाई आकाशका माध्यमसम्म पुऱ्याउँछ अनि त्यो असमर्थता र निराशामाथि विजय प्राप्त गरिहाल्छ ।

३- दुर्बलताको विशेषता र त्यो हो कि यस ब्रह्माण्डमा जति अवसर जीविका र अंश एवं दर्जाहरूछन् समस्त मानवलाई एकनास प्राप्त हुँदैन, त यसकारण मान्छे व्याकुल र निराश भइहाल्छ त्यसकुराको लागि जुन त्यसलाई प्राप्त भएको छैन, वा त्यसमाथि जुन विपत्ति सहसा आइपरेको छ त्यसमा निराश भइहाल्छ, र यसैकारण त्यो अरु समक्ष नतमस्तक हुन्छ भुक्छ, ताकि आफ्नो अंश र हक प्राप्त गरोस् । तर यो पनि त्यसलाई सन्तुष्ट गर्न सक्दैन, अनि त्यो आफै यस संसारमा कमाउने विधि बनाउँछ, तर मान्छेको हृदयलाई निस्पृहता र प्रसन्नता एवं सन्तुष्टिद्वारा परिपूर्ण त मात्र सत्यधर्म नै गर्नसक्छ । र यसैलाई इस्लामले ईमान बिल कद्र अन्तर्गत अर्थात् भाग्यमाथि आस्था राख्नु

र मौका मिल्यो, अनि यसैको कारण इस्लाम कबूल गरे, र उहाँलाई यो ज्ञात भयो कि जुन वास्तविकताको उहाँलाई खोज थियो त्यो इस्लाम नै हो ।

अन्तर्गत प्रस्तुत गरेको छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الحديد: ٢٢ - ٢٣ ﴾

अर्थ : जुनसुकै मुसीबत (दुःख संकट) धरतीमा आउँछ वा तिमीमाथि त्यसलाई मैले पठाउनु भन्दा पहिला एउटा किताबमा अंकित हुन्छ । यो काम अल्लाहको निम्ति सजिलो छ । ताकि तिमीले त्यसकुराबाट अफशोच नगर जुन कि तिमीबाट गुज्रिसकेको छ, र न त्यस कुरामाथि अभिमान गर जुन उसले तिमीलाई प्रदान गरेको छ । अल्लाहलाई कुनै पनि घमण्डी र आत्म प्रशंसकहरू मन पराउँदैनन् । (सूरतुल् हदीद २२, २३)

र इब्नुल् कैयिम रहेमहुल्लाहले धर्म परायणताको बारेमा एउटा महत्वपूर्ण पहलूलाई संलग्न गरेका छन्, र त्यो हो: मनुष्यलाई सिद्धान्तीय वैज्ञानिक शक्ति र इच्छायुक्त वैज्ञानिक शक्तिको आवश्यकता, त उहाँ भन्नुहुन्छ कि : मनुष्यमा दुई शक्ति छन् सिद्धान्तीय वैज्ञानिक शक्ति र इच्छायुक्त वैज्ञानिक शक्ति, त पूर्ण आनन्द यिनै दुवै वैज्ञानिक शक्तिहरूमा निर्भर छ । त सिद्धान्तीय वैज्ञानिक शक्ति आफ्नो पालनहारको ज्ञान प्राप्त गरी र त्यसको नाम एवं विशेषताको ज्ञान प्राप्तद्वारा परिपूर्ण हुन्छ, र त्यो बाटो एवं माध्यमको जानकारीद्वारा पूर्ण हुन्छ जुन त्यस प्रतिपालकसम्म पुऱ्याउनेवाला होस् र त्यसको विपत्तिको ज्ञानद्वारा, र आफूबारे ज्ञान र आफ्नो अवगुणहरूको बारे ज्ञानद्वारा, यसर्थ उपरोक्तका पाँचवटै ज्ञानद्वारा नै त्यसको वैज्ञानिक शक्तिलाई परिपूर्णता प्राप्त हुन्छ ...। र इच्छायुक्त वैज्ञानिक शक्ति तबसम्म पूर्ण हुन्सकदैन जबसम्म त्यो आफूमाथि अल्लाहद्वारा गरिएका अनिवार्य कार्य

र कर्तव्य र हक एवं अधिकारहरूलाई पूर्ण आज्ञापालन र निष्ठा र सत्यता एवं विश्वासको साथ पूरा नगरोस्, र त्यसले गरेको अनुकम्पामाथि साक्ष्य बसेर त्यसको आभार प्रकट नगरोस्... । र दुवै शक्ति बिना त्यस प्रतिपालकको सहायता पूर्ण हुनसक्दैनन्, तसर्थ मान्छे बाध्य छ कि त्यो प्रतिपालक त्यसलाई त्यस सोभो मार्गतर्फ निर्देशित गरोस् जसतर्फ त्यसले आफ्नो विशिष्ट सन्देश र मित्रहरूलाई निर्देशित गयो ।*

र यस कुरामा अभैँ ताकेदा गर्ने उद्देश्यले डा. मुहम्मद अब्दुल्लाह दराज र डा. अहमद अजीवाले इब्नुल् कैयिमको पदचिन्हमा हिंड्दै यसको अभैँ पुष्टिकरण गरेका छन् ।*

र डा. दराजले यस सन्दर्भमा जुन भन्नु भएको छ त्यसलाई तपाईं समक्ष प्रस्तुत गर्दछु : “ सिद्धान्तिक शक्तिको पूर्णताको लागि धर्म मानवको लागि अति आवश्यक घटक र तथ्य हो, यसर्थ यसैद्वारा मनीष आफ्नो इच्छादित भोक मेटाउँछ । फेरि यो नै त्यो घटक हो जसद्वारा कल्पना र भावनाको शक्ति पूर्ण हुन्छ । तसर्थ सराहनीय र उच्चतम् भावनाहरू प्रेम र जिज्ञासा र नम्रताले गर्दा... धर्ममा नै त्यो मार्ग र पहलू पाउँछन् जसको उद्देश्यको ज्ञान पाउनु असम्भव छ, र यस्तो पानी खाने ठाउँ पाउँछन् जसको जल समाप्त हुँदैन । त सार यो निस्क्यो कि धर्म आवश्यक तथ्य हो इच्छाशक्ति पूर्ण गर्नुको लागि जुन त्यसलाई विशाल र आकर्षित प्रोत्साहन र प्रेरणाद्वारा आफूतर्फ तान्छ, र निराशा एवं हताशाबाट प्रतिरोधक ठुलठूला माध्यमद्वारा सुरक्षा प्रदान गर्छ ।”*

र डा. दराज अभैँ भन्नुहुन्छ, यस पश्चात कि धर्मको आवश्यकतालाई पूर्णतया स्पष्ट पार्नु भयो उहाँको भनाई छ : “ यस सन्दर्भमा पूर्णतया

* अल् फवाइद पे. १८, १९ ।

* अहीन पे. १४, र देरासात फिल् अदियानिल वसनीयातुल् कदीमा पे. ६७ ।

* अहीन पे. ९७-९८, केही थपघटको साथ ।

सार कुरा यो हो कि निःसन्देह उच्चकोटिका मनीषहरू सदैव आंशिक र क्षणिक वास्तविकताको पछि नलागिकन् पूर्ण र शाश्वत वास्तविकतातर्फ लाग्छन्, यस्तो सत्य र वास्तविकता जसको वरिपरि पनि कुनै विज्ञान र ज्ञान आउन् सक्दैन, तर समस्त ज्ञान र विज्ञान त्यसलाई पाउने इच्छुक हुन्छन्, त यसैलाई समस्त सत्य धर्महरू पवित्रताको साथ आफूभित्र समावेश गरेका हुन्छन् । त यो प्रकृतिक चाहना शाश्वत हुन्छ र यस शाश्वत खोजका दुई प्रमुख लक्षण र संकेत छन् जुन यी हुन् : पहिलो हो: त्यसको इच्छादित कुरामाथि संकेत नकि अविष्कारीको अविष्कृत कुराद्वारा संकेत सरह । र दोस्रो: त्यसको यो संकेत कि निःसन्देह मनुष्यमा एउटा यस्तो उच्चकोटिको र आकास्मिक घटक छ जुन सदैवको लागि बाँकी रहीरहनुको लागि अविष्कृत गरिएको छ । त यदि मनुष्य यी दुवैलाई विसिदिन्छ वा कुनै समय त्यसबाट अलमलाउँछ भने त्यसलाई तुच्छ र शारीरिक एवं संसारिक कुराहरूमा आश्वस्त रहनुपर्छ, ... ।* ”

चौथो विषय : धर्मका स्रोत एवं सन्दर्भ

यस विषयमा धेरै विवादस्पद विचारधाराहरू छन्, र यस कुरामा जति विवाद भए पनि धर्मका स्रोतहरू दुई नै हुन्छन् जुन निम्न हुन् :

पहिलो स्रोत : यस संसारको अविष्कारी र प्रतिपालक महान र पवित्र अल्लाहद्वारा अवतरित गरिएको प्रकाशना (वह्य) । त्यो शक्ति जुन धर्मपरायणतातर्फ प्रोत्साहित गर्नेवाला छ र त्यो प्राकृतिक शक्ति जसमाथि सबैको जन्म भएको छ । र यो नै त्यो प्रमुख स्रोत हो जसमाथि विश्वका सर्वप्रसिद्ध र सर्वमान्य र प्रमुख तीन धर्महरू आधारित र निर्भर छन्, र ती धर्महरू हुन् :

क्रिश्चयानिटी (ईसाई धर्म) । यहूदी धर्म । इस्लाम धर्म । तर ईसाई र यहूदीहरू अर्थात् ईसाई र यहूदी धर्मका अनुयायीहरूको पासमा यस

* पछिल्लो संदर्भ पे. ९७-९८, केही थपघटको साथ ।

स्रोतबाट केही अवशेष बाँकी रहेन, बरु उनीहरूको निकट विश्वासनीय सफरहरू छन् जसलाई उनीहरू आफ्नो बाबु बाजेबाट विरासतमा पैतृक सम्पत्ति भै पाएका छन् जुन वैज्ञानिक टिप्पणीहरूबाट मुक्त छैनन् । यसै कारण यसको परिवर्तनमा कुनै सन्देह बाँकी रहेन, नत तिनका धर्मका आधारहरू नै सुरक्षित छन् । तर मुसलमानहरूको धर्म, त तिनको धर्म इस्लामको स्रोत र सन्दर्भ अल्लाह नै हो र यस कुरामाथि धेरै प्रमाणहरू छन् जसमध्ये केही निम्न हुन् :

१- पवित्र कुरआन : जसद्वारा अल्लाहले समस्त मानव दानव जाति र समस्त ब्रह्माण्डमा भएका प्राणीहरूलाई हाँक दियो कि यदि यस पवित्र कुरआनको अल्लाहद्वारा अवतरित हुनुमा कसैलाई कुनै सन्देह छ भने यसै जस्तो उच्चकोटिको वाणी बनाएर ल्याउनु, वा यसको दश अध्याय वा मात्र एक अध्याय नै बनाएर देखाइदेउन् । र यस कार्यमा सबै एकआर्काका सहायक भइजाउनु, र यो हाँक (चेलेन्ज) विगतमा पनि व्यापक थियो र वर्तमानमा पनि कायम नै छ र भविष्यमा पनि कायम रहनेछ ।

२- र जुन सुदृढ र परिपक्व आस्था योग्य सिद्धान्तहरू पवित्र कुरआनले प्रस्तुत गरेको छ त्यो नत असत्यलाई स्वीकार्दछ, नत त्यसमा विवादस्पद कुराहरू नै छन्, तसर्थ सामाजिक कानून, मनोवैज्ञानिक विधि सांस्कृतिक आधारहरू त्यसम्म पुग्न सक्दैन त्यस महान ज्ञानी बाहेक जुन ब्रह्माण्डका समस्त रहस्यहरू र अदृश्य कुराहरूको ज्ञानी छ, र जुन आत्माको रहस्य त्यसको वर्तमान र भूत एवं भविष्यको ज्ञाता पनि हो ।

३- यस सन्देशलाई ल्याउने सन्देशको सत्यता, के दूतत्व भन्दा अघि वा पछि, उहाँले केहिले पनि मिथ्यारोपण गर्नु भएन ।

४- कुरआनको अवतरण र त्यसको कण्ठ गर्ने क्रम, र त्यसको संग्रह गर्ने क्रममा कुनै प्रकारको बाध्यता र समयअन्तराल नहुनु, नत त्यसमा कुनै प्रकारको थपघट नै हुनु, जस्तो कि विगतका धर्महरूमा गरिएको थियो ।*

५- वर्तमान विज्ञानको कुरआनलाई समर्थन, ती समस्त कुराहरूमा जुन इतिहास र मानव शरीर एवं ब्रह्माण्डका वैज्ञानिक विश्लेषणसित संलग्न छन् जसलाई कुरआनले आफूभित्र समावेश गरेर राखेको छ र समस्त प्राणीहरू समक्ष प्रष्ट गरेको छ ।*

६- यहूदी ईसाई आदि मध्येवाट इस्लाम कबूल गरिसकेका न्यू मुस्लिमहरूको गवाही कि: यो मर्यादित धर्म नै त्यो सत्य धर्म हो, र यो त्यो धर्म हो जसको भविष्यवाणी विगतका सन्देष्टाहरूले दिएका थिए, र यस्तै यो धर्म सत्यसित सहमत छ जसलाई विगतका सन्देष्टाहरू ल्याएका थिए । र यो प्रकृति अनुकूल पनि छ, र मानवका समस्त आवश्यकतालाई पूर्ण गर्नेवाला पनि ।

दोस्रो स्रोत : मनुष्यको विचारधारा, र यसतर्फ त्यसलाई धपाउनेवाला कुराहरू, त्यसको विचार र आवश्यकता एवं सामाजिक र मनोवैज्ञानिक अवस्था र आवश्यकताहरू । यसर्थ यसलाई यस्ता अधिकांश मानिसहरू स्वीकार गरिहाल्छन् जुन समस्त कुराहरूमाथि वैज्ञानिक सिद्धान्तलाई अधिपत्यवान हेर्न चाहन्छन् जबकि उनीहरूलाई यो भलिभाँति थाहा हुन्छ कि वैज्ञानिक सिद्धान्त एवं आधारहरू प्रकृति पछि भएका कुराहरू र अदृश्य कुराहरू सम्म पुऱ्याउन सक्दैनन् । तसर्थ जुन कुरालाई विज्ञान प्रमाणित गर्दैन उनीहरूको विचारमा त्यो असत्यमा निर्भर हुन्छ । त यसै कारण उनीहरू यो खोजी गर्नथाले कि समस्त मानवका सभ्यताहरूमा धर्म किन र कसरी सृजित भयो र प्रकृति पछाडि के रहस्य छ ? तर

* अल् इन्सान फि जिल्लिल् अदियान् पे. २६,२७ ।

* यस कुरालाई विस्तारले हेर्नुको लागि हेनुस् यसै किताबको विज्ञानमाथि आधारित अध्यायलाई ।

आफू अगाडि मात्र प्रकृतिलाई नै विद्यमान पाए जसमा मानव छ, अनि यहीबाट नै उनीहरूका विवादस्पद विचार र दृष्टिकोणहरू आउनथाले मनुष्यको अविष्कार र त्यसको मूल तथ्यको बारेमा, र धर्मको उदयको बारेमा पनि ।* र यसबारेमा धेरै खोज र अनुसंधान पनि गरिए तर समस्त खोज र विचारधाराहरू यसबारे हैरान नै रहे र अटकलबाजी नै गरे, र कुनै निष्कर्षमा पुग्न सकेनन् नत अविश्वासलाई नै विश्वासमा परिणत गर्नुमा सफल भए, नत आफ्नो खोजलाई नै विराम दिए, नत आफ्नो खोजको विफलता र असमर्थताको एलान नै गरे ।

तसर्थ कुनै पनि संस्कृति सत्यधर्म बाहेक अरु कुनै कुरामा कायम रहन सक्दैन जसको छायामुनि आफ्ना अनुयायीहरूका व्यक्तिगत र सामाजिक, धार्मिक र राजनैतिक एवं वैज्ञानिक उद्देश्यहरूलाई पूर्ण गरोस् । र यसै कारण भूपू अमेरेकी राष्ट्रपति “कोलज” ले आफ्नो एउटा वक्तव्यमा भन्नु भएको थियो: देशहरूमा जति धर्मपरायणता वर्तमानमा छ, त्यसभन्दा अधिकको आवश्यकता छ, र मेरो दृष्टिमा हाम्रो समाजमा जति विगार र अशुद्धिहरू छन् त्यसको उपचारको लागि धर्म भन्दा राम्रो कुनै औसधि छैन । किनकि यस संसारमा नत कुनै यस्तो प्रशिक्षण प्रणाली वा राजनैतिक विधि छ जसको अन्त्य नभएको होस्, र कुनै यस्तो दण्ड र सजाय पनि छैन जसको प्रभाव केही समयपछि समाप्त नभएको होस् त्यसबाहेक जुन हितकर थियो, र धर्मको मूल उद्देश्य सदउपदेश हो । तसर्थ प्रकाशमान संस्कृति तबसम्म निरन्तरताले कायम र विद्यमान रहन सक्दैन जबसम्म हामी आस्थावान हुँदैनौं ।*

र सत्य धर्म जसमाथि समाजहरू निर्भर हुन्छन् त्यो धर्म इस्लाम हो जस्तोकि मैले प्रष्ट पारें, र यसैकारण (लियो बोल्ड फाइस) मुहम्मद असद अन्नमसावीले भनेका छन्: “ समस्त ठूला धर्महरू मध्ये मात्र

* पछिल्लो सन्दर्भ पे. २७ ।

* अदीनो वलइल्म पे. १७३, देरासात फिल् अदियान पे. ७७ बाट म यसलाई लेखेको छु ।

इस्लाम धर्म मनुष्यको आत्मालाई त्यसको व्यक्तित्वको एउटा अंग मान्छ, नकि पूर्ण तथ्य र व्यक्तित्व । यसर्थ मान्छेको आत्मिक वृद्धि इस्लामको दृष्टिमा समस्त प्रकृतिक तथ्यहरूसित यसरी संलग्न छ, जसको बिछोड त्यसबाट असम्भव छ । र समस्त शारीरिक प्रक्रियाहरू त्यसको प्रकृतिक तथ्यहरूलाई परिपूर्ण गर्दछन्, यसर्थ त्यो कुनै (पहिलो त्रुटि) को परिणाम होइन, र यो त्रुटिको परिणाम भन्ने कुरा इस्लामको लागि विचित्र र अनोठो छ । बरु अल्लाहले मानवलाई सकारात्मक शक्तिहरू प्रदान गरेको छ, यसर्थ मानवमाथि यो अनिवार्य छ कि त्यसलाई स्वीकार गरोस्, र त्यसबाट तत्वदर्शिताको साथ त्यस्तै लाभान्वित होस् जसरी त्यो छ । त यहाँबाट यो प्रष्ट हुन्छ कि मानवको समस्या यो होइन कि त्यो आफ्नो शारीरिक आवश्यकतालाई कसरी पूर्ण गरोस्, बरु समस्या यो हो कि मनुष्य कसरी त्यसबीच र आफ्ना आत्मिक आवश्यकताहरू बीच सहमति गरोओस् ताकि त्यसको जीवन सुखमय र आनन्दमय भइहालोस् ।

त मानव जीवनको यो सकारात्मक पहलू र विचारधाराका मूल आधारहरू इस्लामीय विचारधारासित संलग्न छन्, र त्यसबाट निस्केका छन् जुन यो दृष्टिकोण राख्दछ कि मनुष्य भलाईमाथि अविष्कृत गरिएको छ । ईसाई धर्मको विचारधारा विरुद्ध जसको भनाई छ कि: मानव पहिलो त्रुटिमा लिप्त अविष्कृत हुन्छ । वा हिन्दू धर्मको विचार जसमा छ कि मनुष्य वास्तविक रूपमा अपवित्र र घृणित छ र त्यसको लागि आवश्यक छ कि पुर्नजन्मको लामो श्रृंखलाद्वारा त्यस अपवित्रता र अशुद्धिलाई शुद्धता र पवित्रता एवं परिपूर्णतामा परिणत गरोस् । तर कुरआनको भनाई छ :

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾﴾ التين: ٤

अर्थ : हामीले निःसन्देह मनुष्यलाई सर्वोत्तम आकारमा बनायौं । (सूरतुतीन ४)

अर्थात् यस्तो पवित्रताको परिपूर्ण अवस्थामा जसलाई कुकर्म र बराई बाहेक कुनै कुरा विगान सक्दैन जस्तोकि अल्लाहको भनाई छः

﴿ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ التين: ٥ - ٦

अर्थ : फेरि निकृष्टतम दशातिर फर्कायौं । तर ती मानिसहरू जसले ईमान ल्याए र जसले असल कर्म गरे.. । (सूरतुत्तीन ५,६) ” ।*

तेस्रो अध्याय

सुदृढता

यसको परिभाषा: इब्ने मन्जूरको भनाई छः अत्कनशशैयो: त्यसलाई सुदृढ गऱ्यो, र इत्कानको अर्थ हो, वस्तुलाई सुदृढ र परिपूर्ण गर्नु, र पवित्र कुरआनमा छ :

﴿ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ النمل: ٨٨

अर्थ : यो अल्लाहको कारीगरी हो, जसले प्रत्येक कुरालाई सुदृढ बनायो । (सूरतुन्नमल ८८)

र सुदृढ र परिपूर्ण मान्छेलाई “रजुलुन् मुत्किन” भनिन्छ, र रजुलुन् मुत्किन त्यस मान्छेलाई पनि भनिन्छ जुन प्रतिउत्तरमा निपुण होस् । र अबू मन्सूरको भनाई छ : तकिनको असल अबू तकिन हो (यो एउटा मान्छेतर्फ संकेत हो जुन गुज्रिसकेको छ) अनि सबै प्रवीण मान्छेको लागि यसलाई प्रयोग गर्नथालियो, र यसै शब्दबाट भनिन्छ कि “अत्कना

* अत्तरीको इलल् इस्लाम पे. १५२ ।

फुलानुन् अमलहू” जब मान्छे कार्य गर्नुमा निपुण भइहालोस् । र शब्दकोशमा छ “अत्कनल् अमरो” जब मान्छे कार्यलाई सुदृढ तरिकाले व्यवस्थित गरोस् । र तकेन कसराको साथ छ भने यसको अर्थ हो:

स्वभाव, प्रकृति र प्रवीण मान्छे ।*

र अहनफतर्फ कविताको यो पंक्ति संलग्न गरिएको छ जसको अर्थ हो : “ तिमीमाथि यो दायित्व छ कि अजरक भैं भइजाऊ कि जब कुनै कार्य गर त त्यसलाई निपुणताले गर”।*

र यस सन्दर्भमा हजरत अली रजिअल्लाहो अन्होको उक्तिद्वारा प्रमाणीकरण गर्नु अति उत्तम देखिन्छ उहाँको भनाई छ : “ मानिसहरू सर्वोत्तम कार्यहरूका छोरा हुन् ”। र उहाँको यो पनि कथन छ कि “ मान्छेको मूल्यांकन त्यसको कार्यको शुद्धता र परिपूर्णताद्वारा हुन्छ ” । र कविको भनाई छ :

अर्थ : तिमी जसको चाह छोरा बन तर शिष्टाचार र नैतिकता सिक्दैगर किनकि यसको प्रशंसा तिमीलाई वंशबाट निस्पृह गरिदिन्छ ।*

त जब उनीहरूले आफूलाई कुरआनका नैतिकताहरूसित सुसज्जित गरे त उनीहरूका समस्त प्रकारका जाँचे र मान्ने आधार र विधिहरू परिवर्तित भइहाले, त अरबी जुन वंश र कुलको आधारमा केही पनि थिएन त्यस निकट परोपकार र नैतिकताबाट सुसज्जित हुनु र त्यसमा निपुण हुनु नै मनुष्यको वास्तविक वैलू र मूल्य ठहर भयो ।

तसर्थ सुदृढता नै कार्यलाई परिपूर्णरूपले सम्पन्न गर्नु हो, अब चाहे त्यो कार्य भौतिक कुराहरूमा होस् वा अदृश्य कुराहरूमा मान्छे सुदृढताबाट

* लेसानुल अरब १३/७, र कामूसुल् मुहीत माहा (मूल रचना शब्द) तकना १/१५२ ।

* कश्फुल् खफा १/२८६ ।

* फौजुल कदीर ४/११० ।

निस्पृह हुनसक्दैन, र सभ्यता यस बेगैर नत कायम रहन सकछ नत प्रगति र उन्नति नै गर्नसकछ । त यसैकारण वैज्ञानिक र अविष्कारी संस्थाहरू यसलाई धेरै महत्व दिन्छन् । यसैकारण समस्त अविष्कृत र निर्मित कुराहरूमाथि विश्वव्यापी र विश्वप्रसिद्ध विशेषताहरू उल्लेख गरिन्छ, चाहे त्यो अविष्कृत कुरा विज्ञानसित संलग्न होस जसरी शिक्षाका पाठ्यक्रमहरू वा भौतिक कुरा होस् जसरी समस्त भौतिकीय अविष्कृत कुराहरू । र यी विशेषताहरू यति व्यापकता र ख्याति पाइसकेका छन् कि समस्त व्यापारिक संस्था र कम्पनीहरू अआफ्ना उत्पादन र सरसामग्रीहरू त्यसै विशेषता अनुकूल बनाएर आफ्नो ग्राहक सम्म पुऱ्याउने प्रयासमा हुन्छन्, र अआफ्ना उत्पादित सामग्रीहरू माथि त्यसमा भएका विशेषताहरूको बेहोरा पनि उल्लेखित गरिदिन्छन् ।

र इस्लाम नै समस्त आमन्त्रणहरूको समापक हो । तसर्थ यस्तो महत्वपूर्ण वैज्ञानिक र प्रभावकारी पहलूलाई छाडेको छैन बरु इस्लामीय वैधानिक निर्देशनहरूले यसलाई पुष्टि गर्नुको साथै यसतर्फ प्रोत्साहन र आह्वान पनि गरे, र यो समाचार पनि दिए कि अल्लाहले के कस्तो तरिकाले आफूले निर्माण गरेको कुराहरूलाई सुदृढ र परिपूर्ण गर्‍यो । र मानवजातिलाई पनि उनीहरूको अआफ्ना कार्यहरूलाई सुदृढ र परिपूर्ण गर्नुमा प्रेरणित गर्‍यो, र यो पनि स्पष्ट पारिदियो कि त्यो आफ्ना भक्तहरूबाट यस्तै सुदृढ कार्यहरूलाई मनपराउँछ । त अल्लाहले आफ्नो निर्माणको सुदृढतालाई समस्त समक्ष राख्ने उद्देश्यले पवित्र कुरआनमा वर्णन गरेको छ :

﴿صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ النمل: ٨٨

अर्थ : यो अल्लाहको कारीगरी हो, जसले प्रत्येक कुरालाई सुदृढ बनायो । (सूरतुन्नमल ८८)

इब्ने अब्बास रजिअल्लाहो अन्हो यस आयतको व्याख्यामा भन्नुहुन्छ : अल्लाहले समस्त कुराहरूलाई व्यवस्थित र सुदृढ गरिदियो । र मुजाहिदको भनाई छ : अल्लाहले समस्त कुरालाई परिपक्व र परिपूर्ण गरिदियो । र यसै अर्थसित मिल्दो अर्थ कतादाले पनि वर्णन गरेका छन् ।* र इब्ने कसीर रहेमहुल्लाहको यस श्लोकको व्याख्यामा उक्ति छ : अल्लाहले जसलाई पनि अविष्कृत गर्‍यो सुदृढ र परिपूर्ण गरिदियो, र त्यसमा जति तत्वदर्शिता चाह्यो राखिदियो ।*

र इब्नुल् कैयिमले त्यसको सृष्टि एवं विधानको अनुकूलतालाई वर्णन गर्ने सन्दर्भमा र यो स्पष्ट गर्ने उद्देश्यले कि अल्लाहले जसरी सृष्टिलाई पूर्ण शुद्धता र दृढताको साथ सृष्टि गरेको छ, उस्तै त्यसको विधान पनि अति उपयुक्त र दत्वदर्शितायुक्त छ, उहाँ भन्नुहुन्छ : “ जसले यी सजाय र दण्डहरूलाई निर्धारित गरेको छ, र त्यसलाई वर्गीकरण र क्रमबद्ध गरेको छ त्यसको कारण र वर्ग एवं थरीको आधारमा । त त्यो दृश्य अदृश्यको ज्ञाता हो, र त्यो सर्वोत्कृष्ट तत्वज्ञानी र सर्वज्ञानी हो समस्त संसारको बारेमा, त जसले समस्तलाई आफ्नो ज्ञानको घेरामा लिइसकेको छ, र जसलाई भूत वर्तमान र भविष्यको ज्ञान छ, र यो पनि ज्ञान छ कि जुन कुरा छद्मै छैन यदि त्यो हुन्थ्यो भने कुन अवस्था र आकारमा हुन्थ्यो । र जुन समस्त हितकर पहलूहरूलाई जान्दछ, चाहे त्यो दृश्य होस् वा अदृश्य, ठूला होस् वा साना जसमध्ये केहीलाई मान्छे, जान्न सक्छ, त केही त्यसको ज्ञानशक्तिबाट बाहिर छ, त यी समस्त कार्यहरू र आँकलनहरू, तत्वज्ञान एवं निपुणता र दृढताबाट रिक्त छैनन नत प्रशंसनीय उद्देश्यहरूबाट खाली नै छन्, जस्तोकि त्यसले सृष्टि गरेका समस्त थोकहरू यस तत्वदर्शिता र निपुणता एवं सन्तुलित व्यवस्थापनबाट रिक्त छैनन् । त यो त्यसको सृष्टिमा पाइन्छ, र त्यो त्यसको कार्यशैलीमा, र दुवैको स्रोत र सन्दर्भ त्यो परम् पूज्यको

* जामेउल् बयान २०/२१ ।

* एअ्लामुल् मुकेअीन २/१२० ।

तत्वदर्शिता नै हो जसलेगर्दा त्यसले समस्त वस्तुलाई त्यसको उचित ठाउँमा सन्तुलित राखिदियो, जस बाहेक त्यसको लागि अरु कुनै अवस्था र स्थान उचित हुनै सकदैनथ्यो र यस अवस्था बाहेक कुनै अरु अवस्थामा त्यो राम्रो लागदैनथ्यो । जसरी कि त्यसले हेर्नेहरूको आँखामा हेर्नेशक्ति र ज्योति राखिदियो र नाकमा सुँघ्ने शक्ति, र कानमा श्रवणशक्ति, र बोल्ने शक्ति जिब्रो र आँठमा राखिदियो र थाम्ने शक्ति हातमा, र हिंड्ने शक्ति खुट्टाहरूमा राखिदियो । र प्रत्येक जीउधारीलाई त्यस विशेषताबाट विशिष्ट गरिदियो जुन त्यसको लागि उचित थियो । र त्यसको लागि जुन अंगप्रत्यंगहरू, आकार र विशेषताहरू उचित थिए त्यो नै प्रदान गर्‍यो । यसर्थ सुदृढता र निपूणता प्रत्येक अंगलाई प्राप्त छ, जस्तोकि समस्त सृष्टिहरूलाई प्राप्त छ । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿صُنِعَ اللَّهُ لِدَىٰ أَنْفَنَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ النمل: ٨٨

अर्थ : यो अल्लाहको कारीगरी हो, जसले प्रत्येक कुरालाई सुदृढ बनायो । (सूरतुन्नमल ८८)

त जब अल्लाहले आफ्नो सृष्टिलाई पूर्ण र सुदृढ पारिदियो र त्यसलाई पूर्णतया व्यवस्थित र सन्तुलित गरिदियो त त्यसको कार्यशैलीमा यसको उपस्थिति अरु परिपक्व रूपले निश्चित छ, र जसलाई यसको विस्तृत ज्ञान नहोस् त्यसलाई यो उपयुक्त छैन कि यसको संक्षिप्त विवरणलाई इन्कार गरोस् ।*

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले कार्यलाई सुदृढ र परिपूर्ण तरिकाले गर्नुतर्फ प्रोत्साहित र प्रेरणित गर्नु भएको छ । हजरत आइशाद्वारा हदीसमा वर्णित छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ अल्लाह यस कुरालाई रुचाउँछ कि जब तिमीहरू मध्ये कोही कुनै कार्य

* एअ्लामुल् मूकेअीन २/१२० ।

गरोस् त त्यसलाई सुदृढ तरिकाले सम्पन्न गरोस् ” ।* र जब सूर्य ग्रहण लाग्यो त्यसै दिन जसदिन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको छोरा इब्राहीमको स्वर्गबास भएको थियो, त सबै भन्नलागे कि यो ग्रहण उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको छोरा इब्राहीमको स्वर्गबास भएकोमा लागेको छ । त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ यो सूर्यग्रहण नत कसैको निधनको कारण हुन्छ, नत कसैको जन्मको कारण ” । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले एउटा यस्तो चिहानलाई हेरे जसका ईटहरू अलि फराकिलो राखिएका थिए त त्यसलाई राम्ररी गर्ने आदेश गरे र भने: “ जब भक्त कुनै कार्य गर्छ त अल्लाहलाई त्यसको त्यो कार्य मन पर्छ जुन त्यो परिपूर्ण र सुदृढ तरिकाले गरेको होस् ” ।* त यस चिहानको ईटको फराकीलोपना जुन त्यस चिहानमा थियो त्यसबाट मृतकलाई कुनै लाभ र हानि पनि हुँदैन तै पनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यसलाई शुद्ध गर्ने आदेश दिनु भयो ताकि त्यो कार्य आफ्नो दृढताको अधिकार प्राप्त गरोस् । त जब सहाबाहरूले यो सोध्नु भयो कि यो सुदृढता के त्यस मृतकलाई लाभ वा हानि पुऱ्याउन सक्छ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले जे उत्तर दिनु थियो दिनु भयो ।

र मनावी रहेमहुल्लाहले यस हदीसको व्याख्यामा भनेका छन्: “ अल्लाह यस कुरालाई मनपराउँछ कि तिमी मध्ये हे आस्थावानहरू कोही पनि कुनै कार्य गरोस् त त्यसलाई सुदृढ र परिपूर्ण गरोस्, जस्तोकि असकरीको रिवायतमा यो कुरो प्रष्ट छ । त त्यो अविष्कारी र निर्माणकर्तामाथि यो अनिवार्य छ कि त्यो आफ्नो क्षमता र शक्ति अनुसार आफ्नो त्यस कार्यलाई परिपूर्ण र सुदृढ गरोस् जस कलाको ज्ञान अल्लाहले त्यसलाई प्रदान गरी त्यसलाई निपुण बनाएको छ,

* अल् मुअज्जमुल् अवसत १/२७५, र मुस्नद अबू यअला ७/३४९, र मजमउज्जवाइद ४/३३४, र हेनुस् कश्फुल् खफा १/२८६, र अल्बानीले यस हदीसलाई सिलसिलतुस्सहीहामा सही भन्नु भएको छ ३/१०६ ।

* अल् मुअज्जमुल् कबीर २४/३०६ ।

जसरी चित्र बनाउनुमा यन्त्रहरू बनाउनुमा गणना गर्नु... आदिमा । र यी कार्यहरूलाई गर्ने उद्देश्य अल्लाहले बनाएको सृष्टिको सेवा गर्नु होस्, तर उद्देश्य यो नहोस् कि यदि त्यसले यो कार्य गरेन भने त्यो नाश भइहाल्छ, नत उद्देश्य मात्र रूपैयाँ कमाउनु होस् बरु त्यो आफ्नो कलाक्षमतालाई कार्यन्वयनमा ल्याउँदै सुदृढ कार्य गरोस् । जस्तोकि वर्णन गरिन्छ कि एउटा निर्माणकर्ताले एउटा वस्तु बनायो तर त्यसलाई बनाउनुमा सीमा अतिक्रमण गर्‍यो र त्यस वस्तुको मालिकलाई त्यस्तै दिइहाल्यो, तर त्यो पूर्ण रात्री व्याकुलतामा नै व्यतीत गर्नुमा बाध्य भयो किनकि त्यो दृढ कार्य गरेको थिएन, अनि त्यसले त्यो वस्तुको सट्टामा आर्को बनाउन लाग्यो अनि यस दोस्रोलाई सुदृढ बनाएर प्रातःकाल त्यस मान्छे समक्ष पुगेर दोस्रो नवीन वस्तु अर्पण गर्‍यो, अनि त्यस मान्छेले त्यसको आभार प्रकट गर्‍यो अनि निर्माणकारीले भन्यो: मैले यो कार्य तिम्रो लागि गरेको होइन बरु यसकारण गरेको हो कि मेरो कार्यमा कुनै विकार र अशुद्धि जाहेर नहोस्, र मैले निर्माण कार्यलाई त्यसको पूरापूर हक दिन चाहेको हो । त जहिले पनि निर्माणकारीले कोताही गर्छ त त्यसको परिश्रमिकमा पनि कमी हुन्छ, अनि त्यसले त्यस अल्लाहको इन्कार गरे सरह मानिन्छ जसले त्यसलाई यो अविष्कारी गुण प्रदान गरेको छ, र कदाचित अल्लाह उसको यस कपटयुक्त कार्यको कारण त्यसको यो गुण र कला एवं शीप खोसिदेओस् ।”*

त यस अध्याय (सुदृढता) को समाप्तिको साथ यस शीर्षक जुनकि विज्ञानसित संलग्न छ त्यसको अन्त्यसम्म पुगिसकेका छौं र ती समस्तको अन्त्यसम्म जुन यससित संलग्न वा यसमाथि निर्भर छन्, र अगाडिको शीर्षक जसलाई वर्णन गर्नुतर्फ लागेका छौं त्यो मूल मर्मको दृष्टिले यसैको दोस्रो पहलू र यसैको पूरक र परिशिष्ट हो, यद्यपि त्यो यसबाट भिन्न छ विस्तृत ज्ञानको दृष्टिले ।

* फेजुल् कदीर २/२८६,२८७ ।

दोस्रो शीर्षक

सामाजिक संघटक र आधारहरू

यस शीर्षकमा सामाजिक संघटकलाई विषय बनाइएको छ, जबकि अधिकांश सामाजिक विद् र चिन्तनशील खोजीहरू सामूहिक जीवनशैली बारे अध्ययनरत छन्, त (कियम) अर्थात संघटक जुन यस विषयमा व्यवस्थित गरिएको छ, यस विज्ञानको मूल विधि र जग एवं आधार हो । जसरी यस कुरालाई पनि सुनिश्चित गर्छ, कि यो समस्त धर्महरूको समापक (इस्लाम धर्म) ती समस्त कुराहरूलाई आफूभित्र समावेश गरेको छ, जसको आवश्यकता जीवितहरू र जीवनलाई पर्न सक्दछ । त मैले शीर्षकमा प्रमुख संघटकहरूलाई जुन यस विषयसित संलग्न छन्, त्यसलाई वर्णन गर्ने प्रयास गरेको छु, यद्यपि ती सबैलाई एकत्रित गर्नुमा म सामर्थ्यवान छैन जस्तोकि मैले यसकुरालाई प्रस्तावनामा नै वर्णन गरेको छु, र यस शीर्षकभित्र सातवटा अध्यायहरू छन् :

पहिलो अध्याय

माध्यमार्गिता

यसको शाब्दिक परिभाषा : शब्दकोशमा उल्लेखित छ कि “ वसत ” मध्येको अर्थ हो: प्रत्येक वस्तुको बीचोबीच ।* र इब्ने मन्जूरको भनाई छ : “वसतुशशैइ” अर्थात दुवै किनाराको माध्यमा भएको स्थान, र वसतको अर्थ सर्वोत्तम पनि हुन्छ, र रजुलुन वसतुन वसीतुन अर्थात राम्रो मान्छेलाई भनिन्छ । र मुफरदातमा भनिएको छ, वसतुशशैइ

* लेसानुल अरब मूल शब्द वसत, ७/४२७,४३० , र तरतीबुल् कामूसमा पनि यसै शब्दको सन्दर्भमा ।

त्यसलाई भनिन्छ, जसका दुई किनारा होउन र दुवै एकनास र बराबर होउन ।*

यसर्थ वसत अर्थात माध्यको अर्थ हो बीच, सर्वोत्कृष्ट कुरा जसमा नत कुनै प्रकारको सीमा उल्लंघन गरियोस् नत कुनै प्रकारको थपघट गरियोस् ।

त जब यसको यति महत्व छ, कि त्यस बाहेक कुनै कुराद्वारा कुनै कार्य र कुनै समूह एवं समाज कायम रहनसकदैन नत बाँच्न सक्छ, तसर्थ यो धर्म (इस्लाम) मध्यमार्गी बनेर आएको छ, र मध्यमार्गीतिर आह्वान र प्रोत्साहन पनि गर्दछ, र यो पनि स्पष्ट पारेको छ कि माध्यताबाट टाढिनु नै विनाशको कारण हो चाहे त्यो दूरी अतिक्रमण गरेर वा सीमा उल्लंघन गरेर होस् वा हक हुकूममा कमी वा हकलाई हनन गरेर होस् वा कुनै कुरामा पनि कमी कोताहीद्वारा होस् ।

र अल्लाहले यस समूह (मुस्लिम समूह) लाई मध्यमार्गी समूह भनेको छ, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ

عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ﴾ البقرة: १४३

अर्थ : हामीले यस्तै तिमीलाई मध्यमार्गी समुदाय बनाएका हौं जसबाट अरु मानिसहरूका साक्षी बन र (मोहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम) पैगम्बर तिम्रा लागि साक्षी बनुन् । (सूरतुल् बकर: १४३)

र इब्ने जरीर रहेमहुल्लाह यस श्लोकको व्याख्यामा भन्नुहुन्छ कि :“ अल्लाहले यसद्वारा उनीहरूको विशेषता वर्णन गरी उनीलाई विशिष्ट

* अल् मुफ्रदात २/६।

गरेको छ कि उनीहरू धर्मपरायणतामा मध्यमार्गी छन् नत उनीहरूले ईसाईहरू भै धर्मको बारेमा सीमा उल्लंघन नै गरे जसरी कि ईसाईहरूले सचेत गर्ने र डराउने श्लोकमा सीमा अधिक्रमण गरेका थिए, र ईसा अलैहिस्सलामको बारेमा मिथ्यारोपण गरेका थिए, नत उनीहरू यहूदीहरू भै कमी कोताही गरी सीमा अतिक्रमण गरे जसरी कि यहूदीहरूले अल्लाहले अवतरित गरेका ग्रन्थहरूलाई परिवर्तित गरेका थिए, र सन्देष्टाहरूलाई अनायासमा मारेका थिए हत्या गरेका थिए, र अल्लाहमाथि मिथ्यारोपण गरेका थिए र कुरा यहाँसम्म पुगेको थियो कि अल्लाहको इन्कारी नै भएका थिए । तर मुसलमानहरू मध्यमार्गी समूह हुन् जुन धर्म र समस्त कुरा र कार्यहरूमा मध्यमार्गीतालाई मनपराउँछन् । त यसैकारण अल्लाहले उनीहरूलाई यस सर्वोत्कृष्ट विशेषताद्वारा सम्मानित गरेको छ र यस कारण पनि कि अल्लाहलाई माध्यमिक कुराहरू प्रिय छन् ।*

र यो धर्म जसले माध्यमिक मार्गतर्फ आह्वान गरेको छ त यस धर्मलाई नै अल्लाहले सोभो मार्ग बनाइदिएको छ जसमा कुनै प्रकारको बाँगोपना छैन, र जुन अल्लाहको सृष्टिसित अभीष्ट कुराहरू सम्म पुऱ्याउनेवाला छ, र मानव सृष्टिलाई उनको सर्वोच्च अभिप्राय सम्म पुऱ्याउने वाला पनि छ, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ

سَبِيلِي ذَٰلِكُمْ وَصَّكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ﴿ الأنعام: ١٥٣

अर्थ : र आदेश यो छ कि यो धर्म मेरो सोभो बाटो हो, तिमी यसैमा हिंडनु र अन्य मार्गमा न हिंडनु किनभने त्यसमा हिंडे अल्लाहको मार्गबाट विचलित भैहाल्नेछौं । यसको विशेष आदेश तिमीलाई

* जामेउल् वयान २/६ ।

अल्लाहले दिएको छ जसबाट तिमी आत्मसंयमी बन्नसक । (सूरतुल्
अन्आम १५३)

तसर्थ यो धर्म समस्त सृष्टिहरूलाई उनीहरूको संसारिक अभिप्राय सम्म
पुऱ्याउँछ, र परलौकिक सफलता र प्रशान्तिको जमानत दिन्छ ।
अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ

وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾ النساء: १७०

अर्थ : तसर्थ जसले अल्लाहमाथि आस्था राखे र उसलाई दृघतापूर्वक
समातिराखे त त्यसले तिनलाई आफ्नो दया र कृपा छिट्टै प्रदान गर्ने छ
र तिनलाई आफूतिर (पुग्नको लागि) सोभो वाटो देखाउने छ । (
सूरतुन्निसा १७५)

त यसका अनुयायीहरूका लागि नै संसारिक जीवनमा करुणा र दयाको
वर्षा हुन्छ, र परलौकिक जीवनमा स्वर्ग र प्रशान्ति एवं विशिष्ट
अनुग्रहहरू उनीहरूको प्रतिक्षामा छदैछन् ।

त जुन माध्यता र सन्तुलनतर्फ यस धर्मले बोलाएको छ त्यसैद्वारा
भक्तको त्यो पूजामा अभिवृद्धि हुन्छ जसलाई अल्लाह त्यसको लागि
निर्धारित गरेको छ ताकि त्यो धर्ममा कुनै नौलो कार्यको अविष्कारतर्फ
नलागोस, र यस कारण पनि कि त्यसमाथि त्यसको शक्ति भन्दा अधिक
भारी नपरोस् । तसर्थ इमाम बुखारीले हुमैद बिन अबि हुमैद
अत्तवीलद्वारा वर्णन गर्नु भएको छ कि उहाँले भने कि हजरत अनस बिन
मालिकलाई मैले भन्दै सुनेको छु उहाँले भन्नुहुन्छ कि : “तीन आदमीको
एउटा समूह नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका स्वास्नीहरूको घरसम्म
आएर रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको पूजाबारे सोध्नथाले, त जब
उनीहरूलाई उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको पूजाको बारेमा खबर
दिइयो त उनीहरूले त्यसलाई अति थोरै ठानेर भने: कि हामी उहाँ

सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको बरोबरी कसरी गर्न सक्छौं जबकि अल्लाहले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका विगत र भविष्य सबै त्रुटिहरूलाई क्षमा गरिबक्सेको छ, अनि उनीहरू मध्ये एउटाले भन्यो: मत सदैव रातभरी नमाज नै पढ्छु । र आर्कोले भन्यो: म सदैव व्रत नै बस्छु र आर्कोले भन्यो: म महिलाहरूसित टाढा नै रहन्छु अर्थात विवाह गर्दैन । अनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आउनु भयो र भन्नु भयो तिमीहरू नै हौ जुन यस्तो यस्तो भनेका हौ ? अल्लाहको शपथ म तिमीहरू मध्ये सबैभन्दा अधिक अल्लाहसित भय गर्नेवाला छु, तर म व्रत पनि बस्छु र इफ्तार पनि गर्छु (अर्थात उपवास बस्दैन) र नमाज पनि कायम गर्छु र सुत्छु पनि र महिलाहरूसित विवाह पनि गर्दछु, तसर्थ जुन व्यक्तिले पनि मेरो यस पद्धतिबाट मुख फर्काउँछ त्यो हामी मध्येको होइन” ।*

र एक दिनको कुरो हो कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम मस्जिदमा प्रवेश गर्नु भयो त के हेर्नु भयोकि दुई पिल्लर बीच एउटा डोरी बाँधिएको छ, त सोध्नु भयो कि यो डोरी कस्तो हो ? त उत्तर दिइयो कि यो जैनबको डोरी हो जब त्यो (पूजाबाट) थाकिहाल्छे, त यसमा भुन्डिहाल्छे, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यस्तो कार्यलाई नकारेर त्यसलाई खोल्ने आदेश गरी भन्नु भयो: “ यसलाई खोलिदेऊ ताकि मान्छे आफ्नो पूजाको गतिविधिलाई तबसम्म निरन्तरता देओस् जबसम्म नथाकोस् र जब थाकोस् त बसिहालोस् ” ।*

र यस धर्मको मध्यमार्गिता र सन्तुलनले गर्दा मान्छेलाई धर्म र संसार बीच यस्तो सन्तुलित तरिकाले अवस्थित गरिदिन्छ कि त्यो प्रत्येकलाई त्यसको पूर्ण अधिकार दिइहाल्छ, तसर्थ पूजा गर्नुमा सीमा अतिक्रमण गर्दैन, कि आफूलाई र आफ्नो व्यक्तित्वलाई समाप्त र विनष्ट गरी

* सहीह बुखारी हदीस नं. ४७,७६, ५/१९४९, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १४०१, २/१०२० ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ११०९, १/३६६, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. ७६४, १/५४१ ।

अरुमाथि निर्भर भइहालोस्, र ती मान्छेहरूको अधिकार पूर्ण नगरोस् जसको अधिकारको दायित्व त्यसैमाथि छ जसरी स्वास्थ्य, छोरा छोरी, माता पिता ... आदि, र नत संसारिक लोभ लाल्सामा यति मगन हुन्छ कि धर्मलाई बिसिदेओस्, र मात्र सम्पत्तिको बशीभूत भएर रहोस्, र आफ्नो प्रतिपालकलाई बिसिहालोस्, र आफ्नो त्रुटिहरूको क्षमायाचना नगरोस् । र अल्लाहले यस सन्तुलनलाई प्रष्ट पादै र यसतर्फ प्रोत्साहन गर्दै भनेको छ :

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ

كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

القصص: ७७

अर्थ : र जुन (सम्पत्ति) तिमीलाई अल्लाहले प्रदान गरेको छ, त्यसबाट आखिरतको घरको निर्माण गर र संसारिक भाग पनि नबिस, र जस्तो कि अल्लाहले तिमीलाई भलो गरेको छ तिमी पनि राम्रो व्यवहार गर र धरतीमा उपद्रव नचाह किनभने अल्लाह उपद्रवीहरूलाई मनपराउँदैन ।

(सूरतुल कसस ७७)

इब्ने जरीर रहेमहुल्लाहको भनाई छ कि : कारुनलाई त्यसको जाति र बन्धुद्वारा भनिएको कुरालाई स्पष्ट पादै महान अल्लाहको वर्णन छ कि त्यसको समुदायले त्यससित भन्यो: हे कारुन आफ्नो अधिक सम्पत्तिको कारण आफ्नो कौममाथि उत्पात नगर र जुन सम्पत्ति अल्लाहले तिमीलाई प्रदान गरेको छ त्यसद्वारा असल कर्म गर र परोपकार गर, र परलोकको सफलता प्राप्त गर र यस संसारमा मालद्वारा सुकर्म गरेर अल्लाहको प्रसन्नता प्राप्त गर । अनि हसनको कथनलाई यसै श्लोकको

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾

) अर्थात जुन कुरा अल्लाहले संसारबाट ग्राह्य गरेको छ त्यो नै

तिम्रो लागि प्रयाप्त छ ।* र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ فِي بُيُوتٍ أذنَ اللهُ أن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا أَسْمُهُمْ يُسَبِّحُ لَهُ، فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ
 ٣٦ رِجَالٌ لَا لُئْلِهِمْ جِنْدَةٌ وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا
 تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ٣٧ ﴾ لِيَجْزِيَهُمُ اللهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّنْ
 فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ٣٨﴾
 النور: ٣٦ - ٣٨

अर्थ : ती घरहरूमा जसलाई उच्च बनाउन र (त्यहाँ) आफ्नो स्तुती गर्न अल्लाहको हुकुम भएको छ त्यहाँ विहान र साँझ उसको गुणगान (सुबहानल्लाह) गरिरहन्छन् । यस्ता मानिसहरू जसलाई अल्लाहको स्मरणबाट, नमाज पढ्न र जकात दिनबाट नत व्यापारले अल्छी बनाउँछ, र नत क्रय-विक्रयले, उनीहरू त्यस दिन सित डर्छन्, जुन दिन अनेक हृदय र आँखाहरू उलट-पलट भइहाल्नेछन् । यस इच्छाले कि अल्लाहले उनीहरूलाई उनीहरूको कर्महरूको धेरै राम्रो फल देओस् र आफ्नो कृपाले केही बढी पनि प्रदान गरोस् र अल्लाहले जसलाई चाहन्छ त्यसलाई असीमित जीविका प्रदान गर्दछ । (सूरतुन्नूर ३६-३८)

त यी सदाचारी मान्छेहरूलाई व्यापार व्यवसाय नमाज पढनुबाट र धर्मदाय दिनुबाट रोक्दैनथ्यो । र कतादाको भनाई छ : कि यो समूह खरिद विक्री पनि गन्थ्यो र व्यवसाय पनि गन्थ्यो तर यो कर्म उनीहरूलाई अल्लाहको स्तुति र पूजाबाट गाफिल र अचेत गर्दैनथ्यो नत अल्लाहको अधिकार पूर्ण गर्नुबाट रोक्दथ्यो, बरु उनीहरू अल्लाहको अधिकार र सतुति गरेर नै छाड्थे ।* र इब्ने कसीरको भनाई छ :

* जामेउल् बयान २०/१११,११२ ।

* सहीह बुखारी २/७२६ ।

उनीहरूलाई संसारका शोभायमान र भोगविलासका कुराहरू र खरिद विक्रीको नफाको स्वाद र प्रसन्नता पनि तिनको प्रतिपालकको स्मरणबाट विचलित र अलमलमा पार्न सकेन जुनकि उनीहरूको स्रष्टा र अन्नदाता हो । र जुन यो जान्दछन् कि जुन कुरा पनि उनीहरूलाई प्राप्त भएको छ त्यो नै उनीहरूको लागि उत्तम र हितकर छ किनकि जुन उनीहरूसित छ त्यो समाप्त हुनेवाला छ र जुन अल्लाहसित छ त्यो नै शाश्वत र सदैव बाँकी रहनेवाला छ ।* जसरी कि अल्लाहले संतुलन राख्ने आदेश गरेको छ । तसर्थ संसारिक कुराहरू मध्ये जसलाई अल्लाहले हलाल गरेको छ जसरी राम्रो लुगा, पवित्र भोजन.. आदि, त त्यससित लाभान्वित हुने र त्यसको उपभोग गर्ने अनुमति प्रदान गरेको छ, बरु आस्थावानहरूलाई यो आदेश गरेको छ कि जब उनी मस्जिदमा आउन त आफ्नो सर्वोत्तम लुगा लगाएर आउनु । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ يَبْنِيْ اٰدَمَ خُدُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ

الْمُسْرِفِيْنَ ﴿۳۱﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِيْنَةَ اللّٰهِ الَّتِيْ اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖۙ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ

لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذٰلِكَ نَفْصَلُ الْآيٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُوْنَ

﴿ ۳۱ ﴾ الأعراف: ۳۱ - ۳۲

अर्थ : हे आदमको सन्तति प्रत्येक नमाजको बेला तिमीहरू राम्रोसँग लुगा लगाउने गर, र प्रयाप्त खाने पिउने गर तर फजूलखर्ची नगर (सीमाभन्दा अधि नबढ) । निःसन्देह अल्लाह सीमाभन्दा अधि बढ्नेलाई मन पराउँदैन । तपाईं भन्नुस् कि आभूषण र खाने पिउने पवित्र कुराहरू जुन अल्लाहले आफ्नो उपासकहरूका लागि बनाएको छ, तिनलाई त्याज्य कसले बनाएको छ ? भनिदिनुस्, यी कुराहरू सांसारिक जीवनमा

* तफसीरुल् कुरआनुल् अजीम ३/ २९६ ।

पनि ईमान भएकाहरूका निमित्त हुन् र कियामतका दिन विशेष रूपले तिनैको भागमा हुनेछन् । यस प्रकार अल्लाहले उसका आयतहरू बुझ्नेहरूलाई स्पष्ट रूपले वर्णन गर्दछ । (सूरतुल् अअराफ ३१,३२)

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्नो साथीहरूलाई हेर्दै गर्थे र कसैमाथि कुनै प्रकारको यस निर्देशन विरोधी कुरा हेर्थे त त्यसलाई सद्उपदेश गर्थे । अबू हसन आफ्नो पिताको माध्यमले वर्णन गर्छन् कि : “ उनी रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समक्ष यस अवस्थामा आए कि उहाँको शरीरमा भएको लुगा र शारीरिक दशा अशुद्ध र विपन्न भैं थियो, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले सोध्नु भयो: के तिमीसित धन छ ? त उनले उत्तर दिए छ, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले सोधे कुन खालको सम्पत्ति छ ? त उनले भने: मसंग ऊँट, घोडाहरू र दासहरू छन्, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: जब अल्लाहले माल प्रदान गरेको छ त त्यसको प्रभाव तिमीमाथि दर्शित हुनु उत्तम हुन्छ ” ।* र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्नो साथीहरूलाई यो उपदेश दिदै रहन्थे कि अल्लाह यस कुरामा प्रसन्न हुन्छ कि आफ्नो भक्तमाथि आफूले गरेको अनुग्रहको लक्षण र प्रभावलाई हेरोस् । र अमर बिन शुअैब आफ्नो बाबु बाजेको माध्यमले वर्णन गर्नुहुन्छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “खाऊ पिऊ र बिना कुनै अभिमान दान गर्दै गर, किनकि अल्लाहलाई आफ्नो भक्तमाथि आफूले गरेको अनुग्रहको आभा अति प्रियतम् लाग्दछ”।* र इब्ने मसऊद भन्छन् कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे

* सुन्नन् नैसाई ८/१८१, र यस हदीसलाई अल्लामा अल्बानीले सही भन्नु भएको छ, र सहीह इब्ने हिब्बान ११/२३४, र मुसुदतरक अलस्सहीहेन १/७६, र हाकिमले भनेका छन् कि (यस हदीसको सनद सही छ), र जहवीले तल्खीसमा भन्नुहुन्छ: (यसको सनद सही छ) ।

* अल् मुसुनद २/३११, र हदीसका संग्रहहरूका अनुसंधानकर्ता विदहरूले यस हदीसलाई विश्वास्नीय भनेका छन्, र सुन्नने तिर्मिजी ५/१२३ र इमाम तिर्मिजीले यसलाई विश्वास्नीय भनेका छन्, र अल् मुसुतदरक ४/१५०, र हाकिमले भन्नु भएको छ कि यो हदीस सही छ तर यसलाई बुखारी मुस्लिमले वर्णन गरेका छैनन् र यस हदीसलाई जहवीले तल्खीसमा सही भनेका छन् ।

वसल्लमले भन्नु भयो: “ त्यो मान्छे स्वर्गमा प्रवेश पाउने छैन जसको हृदयमा कण बराबर पनि अहंकार होस्, त एउटा मान्छेले प्रश्न गर्‍यो कि हे अल्लाहको रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम नि:सन्देह मान्छे यस कुरालाई मनपराउँछ, कि त्यसको लुगा राम्रो होस्, जुत्ता राम्रो होस् ? त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: अल्लाह सुन्दर छ, र सुन्दरतालाई मनपराउँछ, र अहंकार सत्यलाई अस्वीकृत गर्नु र अरु मान्छेलाई अवहेलना गर्नु हो ”।*

तसर्थ इस्लाम धर्म आत्माको संघटक र शारीरिक आवश्यकता बीच सन्तुलन स्थापित गर्छ, यसर्थ इस्लाम नत मात्र आत्मिक धर्म हो जरतशत र कन्फूशश एवं पूर्वि मूतिपूजक धर्महरू जस्तै, नत भौतिकवादीय मार्ग हो र नत अपव्ययताको मार्ग जुन मात्र शारीरिक भोगविलास सम्म सीमित हुन्छ जसरी कि भौतिकवादीय विचारधाराहरू । वरु इस्लाम दुवै बीचको मार्ग हो, र यो मान्छेको संसारिक आवश्यकताको रियायत गर्छ, र त्यसको प्रतिपालकलाई पनि प्रसन्न गराउँछ, र दुवै लोकमा त्यसको प्रशान्ति र आनन्दलाई पनि सुनिश्चित गर्छ ।

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. ९१, १/९३ ।

दोस्रो अध्याय

महिलाको महत्व र त्यसको हेरचाह

इस्लामको दयादृष्टि मात्र महिलाहरूमाथि सीमित छैन नत इस्लाम मात्र महिलालाई महत्व दिन्छ, बरु इस्लामको दयादृष्टि मनुष्यको समस्त जीवनीय पहलूहरू र अवस्थामाथि हुन्छ, र इस्लामले त्यसको समस्त हक अधिकारलाई सुनिश्चित पनि गर्‍यो जसलाई आज वर्तमानमा मानवाधिकारको नामले जानिन्छ। बरु इस्लामले समस्त सृष्टि जनावर र चराचुँगी र निर्जीउ सम्मलाई पनि महत्व दिएको छ।

र इस्लामले महिलालाई अति मर्यादित सम्मान प्रदान गरेको छ, र यसैकारण मैले यसलाई वर्णन गर्न खोजेको छु किनकि यस युगमा यसको अति आवश्यकता छ, र यस कारण पनि कि यसको बारेमा धेरै होहल्ला गरिन्छ। त इस्लाममा महिलालाई अति सम्मानजनक स्थान प्राप्त छ चाहे त्यो आमाको रूपमा होस् वा केटीको, दिदीबहिनीको रूपमा होस् वा स्वास्नी र सामान्य स्त्रीको रूपमा। यसर्थ अल्लाहले माता पिताको अधिकारलाई आफ्नो अधिकारसित दाँजेर संगसंगै वर्णन गरेको छ, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ إِنَّمَا يُبَلِّغُنَّ بِعِنْدِكَ
الْكِبْرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا

كْرِيمًا ﴿٢٣﴾ الإسراء: ٢٣

अर्थ : र तिम्रो पालनकर्ताले स्पष्ट आदेश गरेको छ कि ऊ बाहेक तिम्री कसैको पूजा नगर र आमा बाबुको साथमा नम्र व्यवहार गर्दै गर यदि तिनीहरूमध्ये एउटा वा दुवै तिम्रो अगाडि वृद्ध अवस्थामा पुग्छन् भने

तिनीहरूलाई तिरस्कृत नगर्नु नहष्काउनु अपितु तिनीहरूसँग सम्मानपूर्वक मर्यादित ढंगले कुराकानी गर्नु । (सूरतुल् इस्रा २३)

र अल्लाहले लोग्ने स्वास्नीका एक आर्कामाथि हक अधिकारलाई र एकआर्का प्रति दायित्वलाई स्पष्ट पाउँ भनेको छ :

﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ البقرة: २२८

अर्थ : र, नियमानुसार स्वास्नीलाई पुरुषहरूमाथि अधिकार उस्तै छ जस्तो पुरुषहरूलाई स्वास्नीहरूमाथि छ । र, अल्लाह सर्वशक्तिमान र सर्वज्ञान सम्पन्न छ । (सूरतुल् बकर: २२८)

र परम् दयालु अल्लाहले यो खबर दिएको छ कि पुरुष र स्त्री दुवै यस लोकमा र परलौकिक जीवनमा कर्महरूको प्रतिफल पाउनुमा र त्यसको आधारमा मिलेको राम्रो अनुकम्पाबाट लाभान्वित हुनुमा वा त्यसको नराम्रो यातनाको स्वाद चाख्नुमा एकनास छन् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أَنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ النحل: १७

अर्थ : जुन व्यक्तिले सत्कर्म गर्दछ, पुरुष होस् वा स्त्री, र त्यो मोमिन पनि छ, त हामीले उसलाई (संसारमा) पवित्र (र) आरामको जीवन प्रदान गर्नेछौं र (आखिरतमा) तिनीहरूको राम्रो कार्यको अत्यन्त राम्रो बदला पनि अवश्य नै दिनेछौं । (सूरतुन्हल १७)

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले पुरुषहरूलाई महिलाहरूको सम्बन्धमा सदउपदेश र वसीयत पनि गर्नु भएको छ, तसर्थ उहाँ

सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले आफ्नो अन्तिम हज्जको अवसरमा अरफातको दिन खुत्वा दिदै त्यस महान र पावन स्थानमा त्यति ठूलो जनसमुदाय समक्ष भने: “ महिलाहरूको बारेमा अल्लाहसित डर, किनकि तिमीहरूले ती महिलाहरूलाई अल्लाहको छत्रछायाबाट लिएका हो र उनीहरूका गुप्ताङ्गहरूलाई अल्लाहको वाणीद्वारा ग्राह्य गरेका हो ”।*

र इस्लामले मान्छेहरूलाई तिनका स्वास्नीहरूको भावनाहरूको आदर र सम्मान र रियायत गर्ने कार्यलाई नजरअन्दाज गरेन, बरु यसको आदेश गरेको छ र यो आदेश पनि गरेको छ कि उनीहरूसित नम्रताको व्यवहार गरियोस्, रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ: “ र तिमी जति पनि आफ्नो जहानमाथि (परिवारमाथि) गर्च गर्दछौ त्यो दान हो, यहाँसम्म कि जुन भोजनको गाँसो तिमी आफ्नो स्वास्नीको मुखसम्म पुऱ्याउँछौ त्यो पनि (त्यो पनि दान नै हो) ।”*

र अनभिज्ञ कालमा अरबीहरू केटीहरूलाई मनपराउँदैनथे बरु उनीलाई घृणित दृष्टिले हेर्दथे, र यो अवस्था र बानी समस्त मान्छेहरूको थियो जुन अनभिज्ञतामा निर्भर थियो । त यस्तो अवस्थामा रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले ती पिताहरूलाई शुभसमाचार सुनाए कि जसपिता कहाँ केही पुत्रहरू जन्मन्छन् र त्यो तिनीहरूमाथि धैर्यताको परिचय दिन्छ भने त्यसको लागि अल्लाहको समीप ठूलो पुरस्कार र अनुकम्पाहरू छन् जस्तोकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ जसलाई अल्लाहले छोरी दिएर परिक्षा लियो अनि त्यसले त्यसमा धैर्य धारण गर्‍यो भने यी छोरीहरू त्यसको लागि नर्कको

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. १२१८, २/८८९ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. २५९१, ३/१००६, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १६२८, ३/१२५१ ।

आगोवाट (परिधान) मुक्तिको माध्यम भइहालिछन् ” ।*

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको महिलाहरूको साथ विशेष प्रकारको व्यवहार र आदर थियो, महिलाहरूले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका जुन सदउपदेशहरू मस्जिद वा अरु सार्वजनिक सभाहरूमा सन्दै थिइन् त्यसैमा मात्र सन्तुष्ट नभइकन् रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित यो अनुरोध गरिन् कि उनीहरूको लागि एक दिन विशिष्ट गरिदिउन्, र त्यसमा त्यही कुराहरू वर्णन गरुन् जुन महिलाहरूको लागि विशेष होउन् । त नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यसलाई स्वीकार गरेर उनीहरूको लागि एक दिन विशेष गरेका थिए जस्तो कि हदीसमा वर्णित छ कि : “ महिलाहरूले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित भनिन् कि : पुरुषहरू तपाईंबाट हामी महिलाहरूभन्दा अधिक लाभ प्राप्त गरिरहेका छुन् यसर्थ हामीहरूको लागि एक दिन विशेष गरिबक्सु होस्, अनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले उनीहरूको लागि एक दिन विशेष गर्ने वाचा गरे, जुन दिन आएर उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम उनीहरूलाई सदउपदेश दिनथाले, र त्यो विशेष दिनहरूमा जुन कुराहरू भन्थे त्यसमध्ये यो पनि हो एक दिन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: तिमीहरू मध्ये जसको पनि तीन सन्तानको मृत्यु भयो त तिनी त्यसको लागि नर्कको आगोवाट आवरण सिद्ध हुनेछन्, त एउटी महिलाले भनि: र दुई सन्तान ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: र दुई सन्तान पनि । (अर्थात दुई सन्तानको निधन पनि त्यसलाई नर्कको आगोवाट बचाउने छ) ” ।*

* सुनने तिमिजी ४/२१९, र अबू ईसाले यस हदीसलाई हसन (विश्वास्नीय) भनेका छन्, र सुनने इब्ने माजा २/१२१० ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १०१, १/५०, र यस हदीसमा भएका शब्दलाई यिनैले वर्णन गरेका छन्, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २६३३, ४/२०२८ ।

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम जुनकि अल्लाहको आमन्त्रणलाई पुऱ्याउने भारी बोकेका थिए, र देशलाई चलाउने भारी पनि उनैको काँधामा थियो तिनको महिलाहरूमाथि दयालाई पनि हेर्नुस् कि एउटी कालीकलूटी महिला जुनकि साधारण मान्छेहरू मध्येकी थिई, जसलाई कोही पनि महत्व दिदैनथ्यो, र त्यो महिला मस्जिदमा कुचो लगाउँथ्यो त्यसको महत्व रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समीप कति थियो र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समस्तलाई तिनका हकअधिकार कसरी दिन्थे यस हदीसबाट स्पष्ट भइहाल्छ ! अबू हुरैरह रजिअल्लाहो अन्हो वर्णन गर्नुहुन्छ कि : एउटा कालो रंग भएकी महिला वा एउटा युवक मस्जिदमा कुचो लगाउँथ्यो वा लगाउँथी, अनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यसलाई नपाएर त्यसको बारेमा प्रश्न गरे, अनि उहाँलाई उत्तर दिइयो कि त्यसको त मृत्यु भयो, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: तिमीहरूले त्यसको मृत्युको खबर मलाई किन दिएनौं, त अबू हुरैरह भन्नुहुन्छ कि सबैले त्यस महिला वा त्यस युवकको यस मृत्युको घटनालाई कुनै महत्व दिएका थिएनन्, अनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भने: मलाई त्यसको चिहान बताऊ, अनि सबैले त्यसको चिहान बताए, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यसमाथि जनाजहको नमाज पढ्नु भयो ।*

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कथनमा ती महिलाहरूको लागि जुन आफ्नो सन्तानको निधनमाथि धैर्यता अपनाइन् यस संसारमा श्रेष्ठता र उच्चतम् श्रेणी छ, त यो श्रेष्ठता समस्त महिलाहरूको लागि छ, जुन आफ्नो सन्तानको निधनमा धैर्य गर्छिन्, र यसबाट इस्लाममा महिलाको स्थान र महत्व प्रष्ट भइहाल्छ, जुन महिलाहरू आफूलाई ती सन्तानहरूको पालनपोषणको लागि मेटाइदिन्छन् जुनकि यस समाजको

* सहीह बुखारी हदीस नं. ४४८, १/१७६, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. ९५६, २/६५९, र हदीसका वर्णित शब्द यिनका हुन् ।

ससाना अटूट अंग हुन् । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छः “ म र त्यो महिला जसले श्रृंगारलाई त्यागिसकेको हुन्छ (अर्थात विधवा) प्रलयको दिन यसरी हुन्छौं अनि आफ्नो चोर औंला र बीचको औंलाबाट संकेत गरि दुवैलाई अलि नजिक गर्नु भयो (अर्थात एउटै साथ हुन्छौं), त्यो महिला जसको पतिको स्वर्गवास भयो र त्यो सुन्दरी हुनुको साथै प्रतिष्ठित पनि छे, तै पनि त्यसले आर्को विहे नगरिकन् यस कारण विधवाको जीवनलाई प्राथमिकता दियो कि अनाथ र दुहुरो भएका सन्तानहरूको पालनपोषण गरोस् यहाँसम्म कि उनीहरू व्यस्क भइहालुन् वा उनीको मृत्यु भइहालोस् ” ।* इब्ने जरिर रहेमहुल्लाह भन्नुहुन्छः यसको अर्थ यो हुन्सकछ कि त्यो महिला स्वर्गमा प्रवेश गर्ने समय नवी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको सामीप्यता प्राप्त गरिहालोस्, जस्तो कि अबू यअलाले अबू हुरैरहको माध्यमले एउटा हदीस वर्णन गर्नु भएको छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयोः “ सर्वप्रथम जसले स्वर्गको ढोका खोलेछ त्यो म हूँ अनि एउटी महिला मभन्दा तीव्रताले आउने छे अनि म भन्छु कि तिमी को हौ ? त त्यो उत्तर दिनेछे किः म त्यो महिला हूँ जुन केही सन्तानको साथ विधवा भइहालेका थिएँ, ” र यस हदीसका वर्णनकर्ताहरू शुद्ध छन् । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको यो कथन कि एउटी महिला मभन्दा तीव्रताले आउने छे अर्थात मेरोसाथमा स्वर्गमा प्रवेश गर्नेछे, वा मेरो पछाडि स्वर्गमा प्रवेश गर्नेछे, वा सम्भव छ कि तीव्रताले प्रवेश गर्नु र श्रेणीमा उच्च हुनु दुवै अर्थ यस हदीसमा नीहित होउन् ।*

त यस इस्लाम धर्ममा जस्तो कि समस्त निसाफकर्ता र निष्पक्ष अनुसंधाकर्ताहरूले हेरिरहेका छन् महिलाको अति सम्मानजनक स्थान छ,

* मुसुनद इमाम अहमद ६/२९, र हदीसका अनुसंधानकर्ताहरूले यस हदीसलाई हसन लेगैरेही भनेका छन्, र सुनने अबी दाऊद ४/३३८, र इमाम अल्बानीले सुननको टिका टिप्पणीमा यसलाई जईफ भनेका छन् ।

* फतहुल् बारी १०/४३६, र हेर्नुसः तुहफतुल् अह्वजी ६/३९ ।

जुनकि कुनै अरु धर्मममा त्यसलाई प्राप्त छैन । यसर्थ यस धर्ममा महिला पुरुषको बराबर छे, यस संसारमा पनि र परलोकमा कर्महरूको प्रतिफल पाउनुमा पनि र त्यसको आनन्दको उपभोग गर्नुमा पनि । र इस्लामले महिलाको बारेमा उनीसित सुव्यवहार गर्नेतर्फ प्रेरणित र प्रोत्साहित गरेको छ, चाहे त्यो महिला स्वास्नी होस् वा दासी अथवा आमा, र त्यसले गरेको समस्त कर्मको प्रतिफल पनि तेकेको छ, जसरी कि यसतर्फ हामीले अधि नै संकेत गरिसकेका छौं ।

तेस्रो अध्याय

प्रेम

यो सर्वोत्कृष्ट आचरण र हृदयका रोगहरूको लागि स्वस्थकर औसधि हो, र जुन हृदयहरूलाई एकआर्काको साथ जोड्दछ, र आत्माहरूलाई एकत्रित गर्दछ, र समाजलाई यस्तो रंगमा रंगिदिन्छ कि त्यसका समस्त व्यक्तिहरू ईर्ष्यामुक्त भएर एकआर्का साथ भाइभाइ भैं व्यवहार गर्छन्, बरु मान्छेले स्वयम् आफूसित गरिने व्यवहार भैं व्यवहार गर्नथाल्छ, यहाँसम्म कि सामाजिक जीवन आनन्दमय र प्रफुल्लित भइहाल्छ । र यो प्रेम यस धर्ममा विभिन्न प्रकारले सुदर्शित छ, यस्तो प्रेम जुन सृष्टि र स्रष्टालाई समावेश गरेको हुन्छ, र स्रष्टाको यस्तो प्रेम जुन त्यसलाई आफ्नो आस्थावान भक्तहरूसित हुन्छ, र मान्छेको आफ्नो स्रष्टा र प्रतिपालकसित गर्ने प्रेम, र यस्तो प्रेम जसबाट यस्तो स्नेहको उत्पात हुन्छ जुन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम र बाआमा र समस्त आस्थावानलाई शामिल हुन्छ, बरु यसमा यति वृद्धि हुन्छ कि मान्छे जस पृथ्वीमाथि छ, त्यससित र जुन ब्रह्माण्ड त्यसको वरिपरि छ, त्यससित पनि प्रेम गर्नथाल्छ । र यस सन्दर्भमा अल्लाहले गरेको (वह्य, ईशवाणी)

प्रकाशनामा वार्णित केही कुराहरूलाई तपाईंहरू समक्ष प्रष्ट पार्दछु :

त्यस मध्ये पहिलो हो अल्लाहको आफ्ना भक्तहरू प्रति प्रेम:

पवित्र र महान अल्लाह आफ्नो भक्तहरूसित प्रेम गर्दछ, जबकि त्यो उनीहरूबाट निस्पृह छ, त त्यो उनीहरूबाट यस कारण प्रेम गर्दछ, ताकि उनीलाई श्रेष्ठता र अनुकम्पा प्रदान गरोस् र उनीलाई पुरस्कृत गरोस् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ۝ المائدة: ०६﴾

अर्थ : जिनलाई उसले मायाँ गर्दछ, र तिनीहरूले पनि अल्लाहलाई मायाँ गर्दछन् । (सूरतुल् माइद: ५४)

वरु त्यो परम् पूज्य उनीहरूसित र उनीहरूका कार्य र कर्महरूसित राजी भइहाल्छ, किनकि तिनका कर्महरू त्यसको चाहना अनुकूल हुन्छन्, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

﴿التوبة: १००﴾

अर्थ : र जो मुहाजिरहरू तथा अन्सारहरू (आप्रवासी तथा स्थानीय सहयोगी मानिस) सत्मार्गमा अग्रसरता देखाएका छन् र जसले साथमा रही तिनीहरूको अनुशरण गरे, अल्लाह तिनीहरूसित खुशी छ, र तिनीहरू पनि अल्लाहसित प्रसन्न छन्, तिनीहरूको निम्ति यस्ता बगैँचाहरू तयार छन्, जसमुनि नहरहरू बगिरहने छन् (तिनीहरू) सधैं त्यसमा बास गर्ने छन् । यही ठूलो सफलता हो । (सूरतुत्तौबा १००)

दोस्रो : मान्छेको आफ्नो प्रतिपालकसितको प्रेम:

मुसलमान मान्छेआफ्नो पालनकर्तासित प्रेम गर्छ, किनकि त्यो प्रेम गर्ने योग्य छ, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا

أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ بَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ

شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ البقرة: १६०

अर्थ : केही मानिसहरू यस्ता पनि छन्, जसले अल्लाहको शक्तिमा अरुलाई साभेदार बनाएर तिनलाई अल्लाह जस्तै मायाँ गर्दछन्, र आस्थावानहरू अल्लाहसंगको प्रेममा अत्यन्त कठोर हुन्छन् । कति राम्रो हुन्थ्यो यदि अन्यायीहरूले अल्लाहबाट हुने सजाय देखेर यो जानेको भए कि सबै प्रकारका शक्ति अल्लाहमा नै निहित छन् र यो पनि कि अल्लाह कठोर सजाय दिनेवाला छ (त कदापि कसैलाई साभेदार बनाउने थिएनन्) । (सूरतुल् बकर: १६५)

तसर्थ त्यो परम् पूज्यलाई यसकारण प्रेम गर्छ कि त्यसका राम्रा राम्रा र अति सुन्दर विशेषताहरू छन्, र यस कारण पनि कि त्यो परम् पूज्य त्यसलाई आफ्नो अनुकम्पाको रसास्वादन गराइरहन्छ र त्यसमाथि अनुग्रहको वर्षा गरिरहन्छ, त भक्तमाथि अल्लाहका नगन्य अनुकम्पाहरू छन् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَءَاتٰكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تَحْصُوْهَا ۗ﴾ ابراهيم:

३६

अर्थ : उसैले तिमीलाई तिम्रो इच्छित सबै वस्तु दिइराखेको छ । यदि तिमीले अल्लाहको परोपकार गन्न चाहन्छौ भने तिमी पूरै गन्न पनि सक्तौनौ । (सूरतु इब्राहीम ३४)

र अल्लाहको प्रेमको पात्र सबैभन्दा अधिक दूत र सन्देष्टाहरू हुन्छन्, इब्नुल् कैयिमको कथन छ: अल्लाहको बारेमा सबैभन्दा ज्ञानी र त्यस निकट सबैभन्दा प्रिय मान्छेको बनाई छ : म तिम्रो प्रशंसालाई गन्न सक्दैन, नत त्यसलाई सीमारहित गर्न सक्दछु तिम्री त त्यस्तै हो जस्तोकि तिमिले आफूलाई वर्णन गरेका छौ । र यदि कुनै मान्छे त्यस अल्लाहका नगन्य विशेषताहरू मध्ये मात्र एक विशेषतालाई आफ्नो स्वच्छ हृदयले हेरोस् त यो मात्र नै त्यसलाई त्यस प्रतिपालकसित प्रेम गर्नुमा बाध्य गरिदिन्छ र त्यससित प्रेम गर्नुमा प्रोत्साहित गरिदिन्छ । र के प्रेमीहरूसित जुन प्रेम छ त्यो त्यसै परम् पूज्यको परिपूर्ण विशेषताहरूको प्रभावले होइन ? किनकि उनीहरूले त्यसलाई यस संसारिक जीवनमा हेरेका छैनन् बरु उनीहरू सम्म त्यसका विशेषताहरू र अविष्कारको प्रभावको ज्ञान पुगेको छ तसर्थ त्यसैको ज्ञान पाएर र त्यसैलाई प्रमाण बनाएर त्यसमाथि पनि विश्वास गरेका हुन् जुनकि अदृश्य छ, त यदि त्यसलाई हेरेको भए र त्यसको दया र क्रोधको दर्शन गरेको भए तिनीहरूको प्रेमको आर्कै रंग हुनेथियो । र उनीहरूको उसप्रति ज्ञानको आधारमा उनीहरूका विभिन्न श्रेणीहरू हुन्छन् त्यससित प्रेम गर्नुमा कमीबेशीले गर्दा र त्यसको विशेषताको ज्ञानमा कमीबेशीले गर्दा र त्यसमाथि विश्वासमा कमीबेशीले गर्दा । त जसलाई त्यसको बारेमा अधिक ज्ञान हुन्छ त्यो त्यससित अधिक प्रेम गर्नेवाला हुन्छ । र यसै कारण सन्देष्टाहरू त्यससित सबैभन्दा अधिक प्रेम गर्नेवाला थिए, र ती सन्देष्टाहरू मध्ये त्यसका दुवै मित्र (अर्थात इब्राहीम र मुहम्मद) सबै सन्देष्टाहरू भन्दा अधिक प्रेम गर्नेवाला थिए, र उम्मतको त्यो मान्छे जुन त्यस अल्लाहको बारेमा सबैभन्दा अधिक ज्ञानी छ त्यो त्यससित सबैभन्दा अधिक प्रेम गर्नेवाला हुन्छ...। अनि इब्नुल् कैयिम भन्नुहुन्छ: के अल्लाहले समस्त सृष्टिहरूलाई आफ्नो पूजा बाहेक कुनै अरु कुराको लागि जन्माएको छ ? जुनकि त्यससित प्रेम गर्नुको र त्यसलाई नतमस्तक हुनुको चर्मसीमा हो, र मानवलाई

केवल यसै कारण अविष्कार गरेको हो जस्तोकिक कवि भन्छ :

अर्थ : हे अनभिज्ञ र अहंकारी मान्छे, आफ्नो जीवनलाई सुकर्मद्वारा पूर्ण गरिहाल किनकि तिमीलाई कतिपय विपदाहरूबारे थाहा छैन, र यदि तिमीले यसमा विचार गरेको भए यस्तो अनभिज्ञतामा पर्ने थिएनौं यसर्थ आफूलाई कुकर्मबाट बचाउने प्रयत्न गर ।

त के अल्लाह बाहेकका समस्तसित प्रेमको स्वाङ्ग निराधार छैन ? किनकि जुन प्रेम पनि अल्लाह बाहेकसित संलग्न छ, त्यो प्रेम त्यसको समाप्तिको साथ समाप्त भइहाल्छ । यसर्थ अल्लाहसित गरिएको प्रेम नै सत्य प्रेम हो जुन सदैव बाँकी रहनेवाला छ, किनकि अल्लाह शाश्वत छ । यसर्थ कसरी त्यस प्रेमको इन्कार गरिन्छ, जुन बाँकी रहनेवाला छ, र त्यसलाई स्वीकार गरिन्छ, जुन समाप्त हुनेवाला छ । र प्रेम त त्यसैसित गरिन्छ, जुन कुरा अरुभन्दा परिपूर्ण होस्, त यो परिपूर्णता अल्लाहको अविष्कारीय कार्यको परिपूर्णतामा संकेत गरिरहेको छैनर ? त जसले यसलाई पूर्णता प्रदान गरेको छ, के त्यो यसभन्दा परिपूर्ण छैन ? अवश्य छ । त जस कुरालाई पनि त्यसको पूर्णताको कारण प्रेम गरिन्छ, त्यो त्यसै अविष्कारी र अविनाशीतर्फ संकेत गर्छ, र यसकुरालाई प्रष्ट पार्छ कि त्यो अविष्कारी नै सर्वाधिक प्रेम योग्य छ । तर जुन आत्मा सानो हुन्छ, त्यो ससाना कुराहरूलाई नै प्रेम गर्छ, तर जुन आत्मा मर्यादित र ठूला हुन्छन् ती मर्यादित र महानलाई नै प्रेम गर्छन् । र वर्णनको तात्पर्य यो हो कि मान्छे जब प्रत्येक वस्तुको परिपूर्णतामाथि चिन्तनशील हुन्छ, त त्यसै वस्तुमा अल्लाहको परपूर्णताको दर्शन गर्छ, र त्यो वस्तु नै त्यस अविष्कारीको परिपूर्णतामा प्रमाण सिद्ध हुन्छ, जस्तोकिक समस्त विद्या र ज्ञान त्यसैको प्रतीक मध्येबाट हुन्, र प्रत्येक शक्ति त्यसको शक्तिको उदाहरण हो, र यस संसारमा भएका समस्त पूर्ण वस्तु त्यसै अविष्कारी र अविनाशीको परिपूर्णताका प्रतीक र उदाहरण हुन् । त दुवै लोकका समस्त सृष्टिका पूर्ण शक्ति तागत ज्ञान

र अस्तित्व एवं जीवन त्यसै अविनाशीका शक्ति ज्ञान र अस्तित्वको परिपूर्णतामाथि संकेत गरिरहेका छन् । त जसरी यस संसारको पूर्णता र त्यस अविनाशीको पूर्णता बीच कुनै तुलना छैन, त्यस्तै यो अनिवार्य छ कि त्यसको र भक्तको प्रेमको बीचमा कुनै अरु नहोस् बरु भक्तमाथि यो अनिवार्य छ कि त्यो त्यस अविनाशीसित ती सबै कुराहरू भन्दा अधिक प्रेम गरोस् जुन त्यस अविनाशीको दाँजो र तुलनामा कदापि विराजित हुन्सकदैनन् , र यसै कारण अल्लाहको भनाई छ :

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ إِندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا

أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ﴾ البقرة: १७०

अर्थ : केही मानिसहरू यस्ता पनि छन्, जसले अल्लाहको शक्तिमा अरुलाई साभेदार बनाएर तिनलाई अल्लाह जस्तै मायाँ गर्दछन्, र आस्थावानहरू अल्लाहसंगको प्रेममा अत्यन्त कठोर हुन्छन् । (सूरतुल् बकर: १६५)

तसर्थ आस्थावानहरू अल्लाहसित यति प्रेम गर्छन् जति कुनै प्रेमी कुनै प्रमिकासित गर्न सक्दैन....। तसर्थ त्यो पूज्य नै यस्तो प्रेम योग्य पूजनीय छ जसको पूजा हृदयहरू प्रेम र सदभावको साथ गर्छन्, र त्यसलाई नतमस्तक हुन्छन् र त्यससित आशान्वित भई अआफ्ना कष्टहरूमा त्यसको श्रण चाहन्छन्, र त्यसैलाई पुकार्दछन् आफ्नो आवश्यकतालाई पूर्ण गर्नुको लागि, र त्यसैमाथि भरोसा गर्छन् आफ्नो हितहरूको कुरामा, र त्यसको प्रेमबाट उनीहरूलाई सन्तुष्टि र शान्ति प्राप्त हुन्छ

।*

त आस्थावानहरू अल्लाहसित सर्वोत्कृष्ट प्रेम गर्छन् किनकि उनीहरूलाई यो थाहा हुन्छ कि त्यससित प्रेम गर्नु नै समस्त

* तरीकुल् हिजरतैन लेएबुल् कौयम पे. ४७१-४७३ ।

जीवधारीको उद्देश्य र लक्ष्य हो । यसर्थ समस्त सृष्टि त्यसको प्रेमको सहायता लिई अआफ्ना कष्टमा धैर्य धारण गर्छन्, र अआफ्ना कर्तव्य पालना गर्छन्, र त्यसै सहायताको माध्यमले नै धन सम्पत्ति खर्च गर्छन् र प्रवास गर्छन्, र यसै प्रेमको प्रभावले अआफ्ना हृदयहरूमा सन्तुष्टि शीतलता र दृढताको अनुभव गर्छन्, र अवस्था यस्तो भइहाल्छ कि तिनी मध्ये केही यस्ता पनि हुन्छन् कि विपन्नता र दयनीय अवस्थामा हुँदा पनि आफ्नो प्रतिपालकको निकटतालाई महसूस गरेर त्यसको प्रेमको रसास्वादन गरे पश्चात आफ्ना समस्त विपन्नता र कष्टलाई बिसर्हाल्छन् र यो तिनीको अल्लाहप्रति प्रेममा अभिवृद्धि नै गर्छ ।

र यो सबै आस्थावानहरूको लागि विशिष्ट छ । तर के तिमी हेर्दैनौ कि नसरानीहरू (ईसाईहरू) जसतर्फ आह्वान गर्छन् त्यसको उद्देश्य यो हो कि तिमी आफूलाई मसीहको प्रेममा समर्पित गरिदेऊ यस आस्थाको साथ कि मसीह अल्लाहका छोरा हुन्, र उहाँले आफूलाई मानवको उद्धारको लागि बलि दिए र सूलीमा भुन्डिए, यद्यपि उहाँमाथि अवतरित ग्रन्थ यसको पुष्टि गर्दैन । बरु यदि तपाईं त्यसको निष्पक्षताले र ईमानदारीको साथ अनुसंधान गर्नुहुन्छ भने यसको पुष्टिकरणमा विरोधपूर्ण कुराहरू हेर्ने छौ । र बौद्ध धर्मको सशक्त जोर र अन्धक प्रयास बुद्धमा समर्पित हुने आस्थामा छ किनकि बुद्धका उदगार र कथनहरू यसै वरिपरि चक्रित छन् । र ब्रह्मीय धर्ममा तिनका पूज्य ब्रह्मालाई नै श्रद्धा र मर्यादा अर्पण गरिन्छ । र जरतशतीय धर्मलाई मान्नेहरू जरतशतका कुरा र उक्तिहरूलाई नै प्राथमिकता दिन्छन् र त्यसैलाई पवित्र मान्छन् र त्यसैमाथि आस्था राख्छन् जुन यी धर्महरूका ग्रन्थहरूले उपरोक्तमा वर्णित व्यक्तिहरूको बारेमा वर्णन गरेका छन् .... । र यस्तै समस्त धर्म एवं गुटहरूका अनुयायीहरू आफू भैं मानवहरूलाई पवित्र र सम्मानित एवं मर्यादित मान्दछन् र उनैसित प्रेम गर्दछन् र उनैको पूजा अराधना गर्दछन् यस आशाको साथ कि यिनीहरू तिनीहरूलाई लाभ पुऱ्याउन सक्छन् वा हानि र कष्टलाई

हटाउन सक्छन्, जबकि उनीहरू स्वयम् आफूलाई नै हनिलाभ पुऱ्याउनुवाट असमर्थ छन् । र यस सन्दर्भमा महत्वपूर्ण प्रश्न यो छ कि के यी समस्त धर्महरू आफ्ना अनुयायीहरूको लागि आनन्द र सामीप्यता र सन्तुष्टि प्रदान गर्नुमा सफल भए ? तर मुसलमान मान्छे, पवित्र र महान अल्लाहलाई प्रेम गर्छ, र वास्तवमा त्यो अल्लाह नै प्रेमको वास्तविक अधिकारी छ, र त्यो परिपूर्ण र सुन्दर नाम एवं विशेषता र गुणहरूबाट विशेषित छ, जस्तोकि अधि नै वर्णन गरें । इब्नुल् कैयिमको भनाई छ कि : “ सत्य प्रेमीको प्रेम अरुमाथि पनि परोपकार गर्नुमा बाध्य गरिदिन्छ, तसर्थ प्रेम जब हृदयमा जागृत भइहाल्छ त प्रेमीबाट यो माँग गर्छ कि त्यो प्रेमिकामाथि अरुभन्दा अधिक परोपकार गरोस्, र त्यसलाई अरुभन्दा विशिष्ट मानोस्, र यो विशेषता र समर्पण एवं परोपकार नै त्यसको सत्य प्रेमको प्रमाण हुन्छ...। त्यो आफ्नो प्रेमिकाको चाहना अनुकूल नै कार्य गर्छ, नकि प्रेमिकाको चाहना विरुद्ध आफ्नो इच्छाले । त यो नै त्यो सत्य प्रेम हो जुन समस्त स्वार्थ र अपवित्रताबाट स्वच्छ हुन्छ, ”।*

त जब मान्छेको इच्छादित कुराहरूमा पनि अल्लाहको प्रेम शामिल भइहाल्छ त त्यो आनन्दको आभाष गर्छ, र आफ्नो प्रतिपालकको त्यसप्रति अभीष्ट कुराहरूलाई पूर्ण गर्छ ।

तेस्रो : रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित प्रेम :

मुसलमान मान्छे समस्त सन्देष्टा र सन्देशवाहकहरूसित बिना विभेद प्रेम गर्छ, किनकि समस्त अल्लाहद्वारा पठाइएका सन्देष्टाहरू हुन् र तिनीहरू विशाल उद्देश्यले यस संसारमा प्रस्थान गरे, र त्यो हो समस्त मानवजातिको मार्ग निर्देशन र उनीलाई नास्तिकताबाट सतर्क गरेर आस्थासित अवगत गराउनु, र उनीहरू स्वयम् ती कार्यहरूमा सबैको लागि आदर्श थिए, र उनीहरू सर्वोत्कृष्ट नैतिकताबाट सुसज्जित थिए ।

* पछिल्लो सन्दर्भ सामग्री पे. ४४४ ।

र यसमा कुनै सन्देह छैन कि ती समस्त सन्देष्टाहरू सर्वोत्कृष्ट र सबैभन्दा अधिक मर्यादित मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम थिए, किनकि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम नै मानवगणको लागि अन्तिम सन्देश ल्याए, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम नै हुन् जुन समस्त मानवगण भन्दा नैतिकता र शिष्टाचारमा उत्कृष्ट थिए, यहाँसम्म कि उहाँको प्रतिपालकले उहाँको विशेषता वर्णन गर्दै भनेका छन् :

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝٤﴾ القلم: ٤

अर्थ : नि:सन्देह तपाईं उच्च आचरणवाला हुनु हुन्छ । (सूरतुल् कलम)

इब्ने जरीर रहेमहुल्लाहको वर्णन छ :“ अल्लाह आफ्नो सन्देष्टा मुहम्मदको प्रशंसा गर्दै भन्छ कि : मुहम्मद सर्वोच्च नैतिकवान हुनुहुन्छ, र त्यो कुरआनको नैतिकता हो जुन उहाँलाई उनको प्रतिपालकले तालिम दिएको छ र त्यो हो इस्लाम र त्यसका विधानहरू ”।* र उम्मुल् मूमिनीन हजरत आइशा रजिअल्लाहो अन्हाले भन्नु भयो जब उहाँसित रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको आचरणको बारेमा सोधिएको थियो: “ उहाँको नैतिकता स्वयम् कुरआन नै हो ”।* त यसैकारण आस्थावानहरू उहाँलाई प्रेम गर्छन् ताकि आफ्नो प्रतिपालकको आज्ञापालन गरुन् र उहाँले मार्गदर्शन गरेकोमा आभार प्रकट गर्ने उद्देश्यले । र उहाँसित प्रेम गर्छन् उहाँले सर्वोत्कृष्ट र परिपूर्ण आचरणद्वारा सुसज्जित हुनुको कारण, किनकि हृदयहरू परिपूर्ण मान्छेहरूलाई प्रेम गर्नुमा मोहित र उत्सुक हुन्छन् । त विचार गर्नुस् कि जब मार्गदर्शक र शुभसमाचार सुनाउने र सचेत गराउने मान्छे नै

* जामेउल् बयान २९/१८ ।

* पछिल्लो सन्दर्भ २९/१८, र तफसीरुल् कुरआनुल् अजीम ४/४०३ ।

परिपूर्ण मान्छे हुनुको साथ साथै मर्यादित सन्देष्टा पनि होस् भने अवस्था कस्तो हुन्छ ? रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ तिमी मध्ये कुनै व्यक्ति पनि तबसम्म आस्थावान हुनसकैन जबसम्म त्यसनिकट म त्यसको बुवा छोरा र समस्त मान्छेहरू भन्दा प्रिय नभइहालूँ ”।* र यो प्रेम नै आस्थाको वास्तविक प्रमाण र चिन्ह हो, बरु आस्था र ईमान पूर्ण हुनुको चिन्ह हो र यस्तै मान्छेले नै वास्तवमा आस्थाको सत्य मिठास पाउँछ । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ जसमा तीन कुराहरू पाइन्छन् वास्तवमा त्यो नै आस्थाको सत्य मिठास पाउँछ र त्यो यो हो कि: अल्लाह र अल्लाहका रसूल मान्छेको नजिक उनी बाहेक अरु समस्त भन्दा प्रिय भइहालुन्, र मान्छे मात्र अल्लाहको लागि प्रेम गरोस्, र मान्छे नास्तिकतातर्फ फर्कनुलाई त्यस्तै अप्रिय ठानोस् जसरी अगोमा जानुलाई अप्रिय ठान्दछ ” ।*

त यो प्रेम मात्र दावी र आडम्बर होइन जसलाई मुसलमान मान्छे साँभ विहान प्रदर्शित गर्छ, जसरी कि ती मान्छेहरूको अवस्था छ जुन अआफ्ना अगुवाहरूको महान्ताको बखान गर्दछन् । त नत उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई उहाँको श्रेणीबाट उच्च गरेर उहाँको प्रेममा सीमा नै नाघ्छन्, किनकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्ना साथीहरूलाई यस कुराबाट मनाही गर्दैरहन्थे कि उहाँलाई त्यो श्रेणी प्रदान गरियोस् वा ती विशेषताहरूबाट विशिष्ट मानियोस् जुन मात्र अल्लाहका लागि विशिष्ट छन् । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ मलाई प्रेम गर्नुमा त्यस्तै सीमा अतिक्रमण नगर्नु होला जसरी ईसाईहरूले ईसाको साथ गरे, यसर्थ म अल्लाहको भक्त हूँ त मलाई अल्लाहको भक्त र सन्देष्टा मात्र भन्नु ” ।* बरु

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. १, ४४/६७ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १६, १/१४ ।

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. ३, ३२६१/१२७१ ।

उनीहरूको प्रेम अर्थात उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका अनुयायीहरूको प्रेम उहाँको अनुशरण गर्नुमा थियो र उहाँले वर्जित गरेको कुराहरूबाट पन्छनुमा थियो, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले सुनाएका खबरहरूलाई सत्य मान्नुमा थियो अल्लाहको यस फर्मानलाई कार्यन्वयन गर्नुको लागि :

﴿ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

﴿ ۳۱ ﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ ط فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿ ۳۲ ﴾ آل عمران:

३१ - ३२

अर्थ : (हे पैगम्बर ! मानिसहरूसित) भनिदिनुस् कि यदि तिमी अल्लाहलाई प्रेम गर्दछौ भने मेरो अनुशरण गर, अल्लाहले तिमीलाई प्रेम गर्नेछ र तिम्रा पापहरूलाई क्षमा गरिदिनेछ, र अल्लाह अत्यन्त क्षमादान गर्ने दयालु छ । भनिदिनु ! कि अल्लाह र रसूलको आदेश पालन गर । यदि मान्दैनन् भने अल्लाहले पनि काफिरहरूलाई प्रेम गर्दैन । (सूरतु आले इम्रान ३१,३२)

चौथो : मुसलमान व्यक्तिको समस्त मुसलमानहरूलाई प्रेम गर्नु

अल्लाहलाई प्रेम र सम्मान गर्नुको कारण नै मुसलमान ती समस्तलाई प्रेम गर्नथाल्छ, जुन त्यसै जस्तो आस्था राख्दछन् र त्यसै जस्तो प्रेममा सहभागी छन्, यसर्थ त्यो सन्देशवाहकहरूलाई प्रेम गर्नथाल्छ, जस्तोकि वर्णन गरें, र समस्त आस्थावानहरूलाई पनि प्रेम गर्नथाल्छ, किनकि उनी पनि यस प्रेम र यस महान धर्ममा त्यसको साथी र सहभागी हुन् । र यस कारण पनि उनीसित प्रेम गर्छ, किनकि त्यो यस धर्मबाट जुन कुराहरूको तालिम लिएको छ त्यसमध्ये यो पनि हो कि त्यसमाथि अनिवार्य छ कि आफ्नो भाइहरूसित पनि उस्तै प्रेम गरोस् जसरी स्वयम् आफूसित गर्छ, बरु यो आदेश छ कि उनीहरूको लागि त्यो कुरा रुचाओस् जुन स्वयम् आफ्नो लागि रुचाउँछ । जस्तोकि रसूल

सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ तिमी तबसम्म आस्थावान हुनुसकदैनौ जबसम्म आफ्नो भाइको लागि त्यही नरोज जुन आफ्नो लागि रोज्दछौ ” ।* र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले उनीहरूलाई त्यो कुरातर्फ मार्गदर्शन गर्नु भयो जुन हृदयहरूमा प्रेमको सृजना गरोस्, र स्वर्ग सम्म पुऱ्याओस् जस्तोकि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कथन छ : “ तिमीहरू तबसम्म स्वर्गमा प्रवेश पाउन सकदैनौ जबसम्म प्रेम गर्दैनौ, र के तिमीहरूलाई म त्यो कुरो नबताऊँ जसलाई अपनाएर तिमीहरू आपसमा एकआर्कालाई प्रेम गर्नथाल्छौ ? आफूभित्र सलाम गर्नुलाई प्रचलित गर ” ।* र यस प्रेम विरोधी क्रियाकलाप र माध्यमहरूबाट सावधान गर्नु भयो, र उनीहरू समक्ष ती समस्त माध्यम र स्रोतहरूलाई स्पष्ट पार्नु भयो जुन यसतर्फ आकर्षित गर्छन्, उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ आपसमा ईर्ष्या नगर, नत एकआर्कालाई हेला नै गर्नु, नत एकआर्काको लागि षडयन्त्र नै गर, हे अल्लाहका भक्तहरू ! आपसमा भाइ भाइ बनेर रह, र कुनै मुसलमानको लागि यो जायज छैन कि आफ्नो भाइबाट तीन रात्री भन्दा अधिक कुराकानी गर्नुलाई त्यागोस् ” ।* र यो सबै प्रबन्ध यसकारण कि समाज यस प्रकारले एकजुट रहोस् मानो एउटै शरीर होस् त्यसको प्रत्येक व्यक्ति आफ्नो भाइको प्रसन्नतामा प्रसन्न होस् र त्यसको दुखमा दुखी भइहालोस् । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ आस्थावानहरूको उनीहरू बीच प्रेमभाव दया र स्नेहको उदाहरण त्यस्तै छ जसरी एउटा शरीर, कि जब त्यसको कुनै अंगलाई विरामी वा कष्ट पुग्दछ त त्यसको साथ शरीरका समस्त अंगहरू रातभरी जागेर ज्वरोले पीडित रहन्छन् ” ।* तसर्थ मुसलमान मान्छे

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. १, १३/१४ ।

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. ५३, १/७४ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५७२६, ५/२२५६ ।

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. ५६६५, ५/२२३८, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २५८६, ४/१९९९, र हदीसमा वर्णित शब्द यिनैले वर्णन गरेका हुन् ।

समस्त मानवगणलाई प्रेम गर्छु चाहे त्यो जुनसुकै ठाउँमा किन नहोस्, यसर्थ त्यसको हृदय पीडाले व्याकुल रहन्छ, यदि सबै यस सोभो र सत्य धर्ममा आस्था राख्दैनन् । र यसैकारण अल्लाहले आफ्नो अन्तिम सन्देशासित
भन्यो :

﴿فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٍ﴾ **فاطر: ८**

अर्थ : उनीहरूको निम्ति अफसोच गर्दा-गर्दै तपाईं आफ्नो प्राण जोखिममा नपार्नुस् । (सूरतु फातिर ८)

र यो मात्र यसकारण कि सबैलाई नर्कबाट मुक्ति प्राप्त होस् र प्रलयको दिन अल्लाहको यातनाबाट छुटकारा मिलोस् । र यसकारण पनि कि उनीहरू पनि त्यस आनन्दमा सहभागी होउन् जुन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई लोक परलोकमा प्राप्त थियो । तसर्थ मुसलमान अहंकारी र स्वार्थी हुँदैन कि मात्र आफ्नो स्वर्थ र हितलाई मद्देनजर राखोस्, यस्तै त्यो जातिवादी पनि हुँदैन कि अरु जाति र अरु मान्छेहरूमाथि आफूलाई श्रेष्ठता प्रदान गरोस् बरु त्यो यस कुराको इच्छुक हुन्छ कि यो आनन्द सबैलाई प्राप्त होस् जुन त्यसलाई प्राप्त भएको छ ।

पाँचौँ : स्वास्नीको प्रेम

पवित्र कुरआनले पति पत्नीको रिश्ता र सम्बन्धलाई यस्तो तरिकाले बखान गरेको छ, जसलाई अर्थात्नुबाट भाषाहरू असमर्थ भइसकेका छन् । अल्लाहको फर्मान छ, कि:

﴿هُنَّ لِيَاسٍ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَاسٍ لَهُنَّ﴾ **البقرة: १८७**

अर्थ : तिनीहरू तिम्ना बस्त्र हुन् र तिमीहरू उनका बस्त्र हो । (सूरातुल् बकर: १८७)

र अल्लाहले दुवैको सृष्टि दुवैको लिङ्गबाट गयो जुन त्यसको एकत्वको विशाल प्रमाण हो । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ

مُودَةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ الروم: २१

अर्थ : र (यो पनि) उसको निशानीहरूमध्ये हो कि उसले तिम्रै सहजातिबाट तिम्रो लागि जोडी (स्वास्नीहरू) सृष्टि गर्‍यो, ताकि तिमी उनीबाट आराम प्राप्त गर र उसले तिम्रो बीचमा प्रेम र सहानुभूति सृष्टि गर्‍यो, निश्चय नै यसमा धेरै निशानीहरू छन्, उनको लागि जो सोचविचार गर्दछन् । (सूरातुर्रूम २१)

इब्ने कसीरको भनाई छ : जुन स्नेह र सुपरिचय पति पत्नी बीच हुन्छ, कुनै अरु दुई आत्मा बीच हुँदैन ।* र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले पुरुषहरूलाई यो वसीयत गर्नु भयो कि महिलाहरूसित भलाईको व्यवहार गरुन् जस्तो कि यसको बारेमा हदीसहरूलाई यसै पुस्तकको अध्याय “यस धर्ममा महिलाको महत्व” अन्तर्गत वर्णन गरिसकेको छु । र जब अमर बिन आसले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित सोधे कि मान्छेहरू मध्ये तपाईं निकट सबैभन्दा प्रिय को छ ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले उत्तर दिनु भयो: **हजरत आइशा रजिअल्लाहो अन्हा ।***

र जब तपाईं रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको जीवनीको अध्ययन गर्नु हुनेछ, कि जब उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम बाध्य र मजबूर

* तफसीरुल् कुरआनुल् अजीम २/२७५ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ४, ४१००/१५८४, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २३८४, ४/१८५६ ।

भई मक्काबाट प्रवास गर्नु भयो त आफ्नो हृदयको नितान्त गहिराईबाट र स्नेहले परिपूर्ण स्वरमा मक्का नगरलाई सम्बोधित गर्दै यस अवस्थामा भन्नु भयो कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्नो सवारीमा सवार भएर हजरह नामक स्थानमा थिए: “कि हे पवित्र मक्का अल्लाहको शपथ तिमी अल्लाह समीप यस धरतीको सबैभन्दा पावन र सबैभन्दा प्रिय नगर हौ, र यदि मलाई जबर्जस्ती तिमीबाट निष्कासित गरिदैन्यो भने म तिमीलाई छाडेर जानेवाला थिएन” ।*

र एक दिन जब उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम मदीनातर्फ आउँदै हुनुहुन्थ्यो त उहुद पहाडलाई हेर्दै आफ्नो मुटुमा भएको त्यस पहाड प्रति स्नेह र प्रेमद्वारा अवगत गराउने उद्देश्यले भनेका थिए जस्तोकि सही हदीसमा यसको वर्णन छ : “ हजरत अबू हुमैद रजिअल्लाहो अन्होको वर्णन छ कि हामी रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथ तबूक नामक युद्धको लागि गएँ अनि पूर्ण हदीस वर्णन गरेका छन् जसमा यो कुरा पनि छ कि : जब हामी कुरा वादी सम्म पुगें त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: मत अब तीब्रगतिले हिंडनेछु र जसलाई इच्छा होस् मेरोसाथ तीब्रताले हिंडोस् र जसलाई मनपरोस् त यहाँ बास बसोस्, अनि हामी उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथ साथै लागें अनि जब मदिना निकट पुगें त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: यो ताबह (स्वच्छ, र पवित्र ठाउँ) हो, र यो उहुद

* मुसनाद इमाम अहमद ३१/१०, र हदीसका अनुसन्धानकर्ताहरूले भनेका छन् कि: यस हदीसको सनद सही छ, र यसका वर्णनकर्ताहरू सत्यनिष्ठ छन्, र यसका वर्णनकर्ताहरू बुखारी मुस्लिमका वर्णनकर्ता नै हुन्, र जामेउत्तिर्मिजी ६/२०७, र इमाम तिर्मिजीले भनेका छन्: कि यो हदीस हसन र सही र अप्रचित छ, र मुस्तदरक हाकिम ३/८, र हाकिमको भनाई छ : कि यो हदीस बुखारी मुस्लिमको शर्त बमोजिम सही छ तर दुवैले यसलाई वर्णन गरेका छैनन्, र जहवीले तलखीसमा भनेका छन्: यो हदीस बुखारी मुस्लिमको शर्तमा सही छ, र इब्ने हिब्यान ९/२२ ।

पर्वत हो जसलाई हामी प्रेम गर्छौं र त्यो हामीसित प्रेम गर्छ, ”*

तर के तपाईंलाई यो ज्ञान छ कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम र उहाँको पद्धतिमा हिंडनेहरूलाई यस धरतीसित किन प्रेम थियो ? निःसन्देह ईश्वरीय प्रकाशना (वह्य) यस रहस्यमय प्रेमको भेदलाई खोल्दछ, यी समस्त सृष्टिहरू अल्लाहकै सृष्टि हुन् तसर्थ त्यो ती समस्तलाई प्रेम गर्छ जसलाई त्यसको प्रतिपालक र अविष्कारी प्रेम गर्छ, यसर्थ समस्त ब्रह्माण्ड अल्लाहको लागि ती समस्तलाई प्रेम गर्छ जस जसलाई अल्लाह प्रेम गर्छ, र त्यसलाई घृणा गर्छ जसलाई अल्लाह घृणा गर्छ, र निम्नको हदीसबाट यसकुराको पुष्टिकरण र प्रमाणीकरण भइहाल्छ : अबू हुरैरहको वर्णन छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो : “ जब अल्लाह कसै भक्तलाई प्रेम गर्छ त जिब्रीललाई बोलाएर भन्छ: म फलानालाई प्रेम गर्दछु तिमी पनि त्यससित प्रेम गर, अनि जिब्रील पनि त्यससित प्रेम गर्नथाल्छन्, र आकाशमा भएकाहरूलाई आह्वान गर्दै भन्छन्: फलानालाई अल्लाह प्रेम गर्छ तिमीहरू पनि त्यसलाई प्रेम गर, अनि त्यससित आकाशमा भएका समस्त सृष्टिहरू प्रेम गर्नथाल्छन्, अनि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ कि: धरतीमा पनि त्यसको लागि प्रेम र स्वीकृति राखिन्छ । र जब अल्लाह कुनै भक्तसित घृणा गर्न थाल्दछ त जिब्रीललाई बोलाएर भन्छ कि : म फलानालाई घृणा गर्दछु तिमी पनि त्यससित घृणा गर, अनि जिब्रील पनि त्यससित घृणा गर्न थाल्दछन्, र आकाशमा भएकाहरूलाई आह्वान गर्दै भन्छन् कि: अल्लाह फलानालाई घृणा गर्दछ तिमीहरू पनि त्यससित घृणा गर, अनि आकाशमा भएका समस्त सृष्टिहरू त्यससित घृणा गर्न थाल्दछन्, अनि धरतीमा पनि

* सहीह बुखारी हदीस नं.२, १४११/५३९, सहीह मुस्लिम हदीस नं. १३९२, २/१०११ , र शब्द यिनैका हुन् ।

त्यसलाई घृणित मान्छे बनाइन्छ ।* र निम्नमा वर्णित श्लोक यसकुरालाई पनि प्रमाणीकरण गर्छ कि आकाश र धरती पापीहरूको मृत्युमाथि विलाप गर्दैनन् । त यसको यो निष्कर्ष निस्कन्छ कि सदाचारी र सुमार्गीहरूको मृत्युमाथि आकाश र धरती पनि विलाप गर्छन् । फिरऔन र त्यसको लावलशकरलाई डुबाए पश्चात अल्लाह भन्छ :

﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ﴾ (الدخان: २९)

अर्थ : अनि नत आकाश र धरतीले उनीहरूको निम्ति विलाप गरे र नत उनीहरूलाई छुटकारा नै प्राप्त भयो । (सूरतुदुखान २९)

त यो विशाल ईश्वरीय धर्म इस्लाम प्रेमलाई परिपूर्ण गर्छ र प्रेमद्वारा मानवसित संलग्न सबै कुरालाई छोपिदिन्छ, यसर्थ मान्छे आफ्नो प्रतिपालकलाई प्रेम गर्छ र त्यसको प्रतिपालक त्यसलाई प्रेम गर्नथाल्छ, र त्यो सन्देश र दूतहरूलाई र सदाचारी सुमार्गीहरूलाई पनि प्रेम गर्नथाल्छ, र उनी त्यससित प्रेम गर्नथाल्छन्, र त्यसलाई आकाश धरती पनि प्रेम गर्नथाल्छन् र त्यसको मृत्युमा विलाप गर्छन् र त्यससित राम्रो र बाँगोटिंगो भूमि पनि प्रेम गर्नथाल्छ...। यहाँसम्म कि जब एउटा गैर मुस्लिम मान्छे इस्लाम कबूल गर्छ त यस धर्मको महानताको दर्शन गर्छ र त्यस अविष्कारीलाई नतमस्तक भइहाल्छ, जसले यसलाई अविष्कार गरेको छ, र जब यसको महिमापूर्ण प्रेमको रसास्वादन गर्छ त सबैलाई त्यसैतर्फ आमन्त्रित गर्छ । र यी मजदी मरजान हुन् जुन ईसाई धर्मगुरु थिए, अनि इस्लाम धर्मको प्रेमलाई हेरेर इस्लाम कबूल गरे, र यसको बारेमा एउटा विशेष पुस्तक पनि लेखे जसको शीर्षक हो **मुहम्मद प्रेमको सन्देश** र यस किताबमा केही यस्ता हदीसहरूलाई वर्णन गरे पश्चात जुन प्रेम गर्नुमाथि आधारित छन् उहाँको भनाई छ : यति उच्च श्रेणी सम्म मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम प्रेमलाई पुऱ्याउँछन्

* सहीह बुखरी हदीस नं. ३, ३०३७/११७५, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २६३७, ४/२०३०, र हदीसका शब्द यिनैका हुन् ।

मानवहरूको संसारिक र परलौकिक जीवनमा, र उहाँले दुवै लोकमा प्रेमलाई प्रमाणित गरेका छन् कि प्रेम मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समीप आस्थाको प्रमाण हो र स्वर्गमा प्रवेशिकाको शर्त पनि । तसर्थ आस्था बिना प्रेम पूर्ण हुँदैन बरु बिना प्रेम आस्था नै हुँदैन किनकि मनुष्य जबसम्म प्रेम गर्दैन आस्थावान हुनै सक्दैन, यसर्थ प्रेम नै आस्थाको मूल आधार हो ।*

चौथो अध्याय

दया

दयाको परिभाषा र अर्थ: यसको अर्थ हो: नम्रता, कोमलता, स्नेहशीलता हो । र अरबीमा भनिन्छ: तराहुमल् कौम : जब सबै एकआर्कामाथि दया गर्छन् । र यो रिश्तानाताको अर्थलाई पनि बोध गर्छ ।*

र रागिवको भनाई छ : दया त्यस स्नेहशीलतालाई भनिन्छ जुन जीवितमाथि दया गर्नुको साथ मृतकमाथि पनि परोपकारलाई जरुरी गरोस् । त कहिले काहिँ मात्र स्नेहशीलताको लागि त कहिले काहिँ मात्र परोपकारको लागि प्रयोग गरिन्छ, जसरी “ फलानामाथि अल्लाह परोपकार र दया गरोस्” यसर्थ स्नेहशीलता र परोपकार दुवैको लागि यो प्रयोग गरिन्छ ।*

र दयाको अर्थ यस धर्ममा यति गहिरो छ जसतर्फ यति हतारमा संकेत गर्नु प्रयाप्त छैन, यसर्थ रहमान (दयावान) रहीम (कृपालु) अल्लाहका

* मुहम्मद नबीयुल् हुब्ब १०-११ ।

* मुख्तारुस्सेहाह मूल वाक्य रचना “रहेमा” १/१०० ।

* अल् मुफ्रदात पे. १९१ । र हेनुस् अत्तथ्रीफात लिल् जुरजानी १/३६० ।

शुभ नाम मध्येका हुन्, र दया त्यसको विशेषताहरू मध्ये एउटा विशेषता हो, र दया नै यस अन्तिम आमन्त्रणको मूल तथ्य र यस रसूलको विशेषताहरू मध्ये प्रमुख विशेषता हो, बरु उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम दयाका सन्देष्टा नै हुनुहुन्छ जस्तोकि अगाडि वर्णन गरिन्छ । र अल्लाहले आफ्नो अन्तिम सन्देष्टा मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई समस्त ब्रह्माण्डको लागि सर्वथा दया बनाएर पठाएका हुन्, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ الأنبياء: ١٠٧

अर्थ : र (हे मोहम्मद !) हामीले तपाईंलाई सम्पूर्ण जगतको निम्ति सर्वथा दयाको प्रतीक बनाएर पठाएका छौं । (सूरतुल् अयिबा १०७)

तसर्थ पवित्र महिमावान अल्लाहले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई समस्त सृष्टिको लागि चाहे त्यो आस्थावानहरू हुन् वा नास्तिकहरू सबैको लागि दया बनाएर पठाएका हुन्, यसैकारण कुरआनको व्याख्यानको नायक इब्ने जरीरले यस श्लोकको व्याख्यान र त्यसमाथि विद्हरूको प्रतिक्रियाहरूलाई वर्णन गरे पश्चात भन्छन्: “ र दुवै कथन मध्ये त्यो कथन नै अति उत्तम छ जुन हजरत इब्ने अब्बासबाट वर्णित छ कि: रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम सर्वथा दया हुन् आस्थावान र नास्तिक दुवैका लागि । र यो यसरी कि आस्थावानहरू उहाँको माध्यमले नै सत्यपथ र सत्मार्गमा लागे र उनैको माध्यमले आस्थावान भए, र उनैको कथन बमोजिम अल्लाहका निर्देशनहरूको अनुपालन गरि स्वर्गको अधिकारी भए । र नास्तिकहरू त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कारण नै यस संसारिक शीघ्रतम यातनाबाट र आकास्मिक प्रकोपबाट सुरक्षित गरिए जुनकि विगतका नास्तिक र

अनास्थावानहरूमाथि

अवतरित

हुँदैरहन्थ्यो

”।*

र यो वर्णन गरे पश्चात कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको दूतत्व समस्तको लागि दयाको प्रतीक थियो, त हे पाठकवर्ग आऊ हामी र तपाईं यस दयाको दर्शन र रसास्वादन गरौं । त यस क्रममा पहिला हामी आफ्नो प्रतिपालकसित संलग्न दयालाई प्रमाणसहीत वर्णन गर्छौं अनि नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको दयालाई र उहाँले मुस्लिम समुदाय र समाजलाई दिएका सद्उपदेशलाई पनि वर्णन गर्नेछौं जसमा उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले आफ्ना अनुयायीहरूलाई दयाको विशेषताबाट विशिष्ट हुनुको प्रेरणा दिनु भएको छ र यससित संलग्न केही पहलूलाई पनि वर्णन गर्नेछौं ।

त जुन महान अल्लाहको दयामाथि प्रमाणीकरण गर्छ* त्यो यो हो कि त्यस महान अल्लाहको नाम नै दयावान र कृपावान छ र त्यसको विशेषता दयालुता हो, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَرَبِّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ﴾ الكهف: ०८

अर्थ : र तिम्रो पालनकर्ता ठूलो क्षमादाता र दयावान छ । (सूरतुल् कहफ ५८)

* जामेउल् वयान १७/१०६ ।

* यस कुरालाई प्रमाणको आवश्यकता छैन, किनकि यो कुरा विना प्रमाण नै स्पष्ट छ तर हाम्रो यस लेखले गर्दा हामीमाथि यो अनिवार्य छ कि दयाको बारेमा कुरा गरौं, र जब दयाको बारेमा कुरा गर्न नै लागौं त अल्लाहको दयाको बारेमा कुरा गर्नु पनि आवश्यक भयो किनकि यसलाई वर्णन नगरिकन् यो कुरा नै पूर्ण हुँदैन, त अल्लाहसित मेरो यो याचना छ कि हामी सबैलाई आफ्नो दयाको रसास्वादन गराओस् । र यस लेखलाई विभिन्न धर्मावलम्बीहरू पनि अध्ययन गर्ने छन् यसकारण पनि यसको ज्ञान गराउनु हामीमाथि अनिवार्य छ र यसको वर्णन आवश्यक भइहाल्ल्छ ।

र सृष्टिहरूमाथि त्यसको दयालुता मध्ये यो पनि हो कि त्यसले आफूमाथि दया गर्नुलाई अनिवार्य गरिएको छ, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ قُلْ لِلَّهِ كُنَّ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ لِيَجْمَعَنَّكُمْ ۗ

إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۗ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

الأنعام: ١٢

अर्थ : तपाईं भन्नुस् कि आकाशहरू र पृथ्वीमा जे-जति छ कसको हो ? भनिदिनुस् कि यो सबै अल्लाहकै लागी हुन् । अल्लाहले कृपा गर्न आफ्नो जिम्मा अनिवार्य गरिहालेको छ । उसले तिमी सबैलाई कियामतको दिन जम्मा गर्ने छ, यो कुरामा पनि कुनै शंका छैन जसले आफूलाई नोक्सानीमा पारिसकेका छन् तिनैले ईमान ल्याउँदैनन् । (सूरतुल् अन्आम १२)

र अल्लाहले यो पनि स्पष्ट गरिदिएको छ कि त्यसको दयालुताले समस्तलाई आफ्नो घेरामा लिएको छ अर्थात त्यसको दयाद्वारा सबै लाभान्वित हुन्छन् । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۗ فَسَأَكْتُمِبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ ۗ

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ الأعراف: ١٥٦

अर्थ : मेरो दयालुताबाट सबैकुरा अच्छादित छन् । र त्यो दया ती मानिसहरूको नाममा अवश्य लेख्नेछु जो अल्लाहसित डरछन् र जकात(दान) दिन्छन् र जो हाम्रा आयतमाथि ईमान ल्याउँछन् । (सूरतुल् अअराफ १५६)

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो स्पष्ट पार्नु भएको छ कि अल्लाहको दयालुता मध्ये यो पनि हो कि त्यसले आफूमाथि यो

लेखिसकेको छ, कि त्यसको दयालुता त्यसको क्रोधमाथि अधिपत्यशाली छ । जस्तोकि अबू हुरैरह रजिअल्लाहो अन्होको वर्णन छ, कि मैले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई भन्दै सुनेको छु, कि : “ अल्लाहले समस्त सृष्टिहरूलाई अविष्कार गर्नुभन्दा अगावै नै एउटा किताबमा यो लेखिसकेको छ, कि मेरो दया मेरो क्रोधमाथि अधिपत्यशाली हुनेछ, र यो लेख त्यससित अर्शमाथि नै छ, ” ।*

बरु अल्लाहले आफ्नो अन्तिम रसूललाई यो आदेश गर्नुको कि जुन आस्थावानहरू पापमा परिहाल्छन् र प्रयाश्चित गर्न चाहन्छन्, त तिनीहरूलाई शुभसन्देश सुनाउँदै प्रशान्तको शुभसमाचार सुनाइदिनुस, किनकि अल्लाहले आफूमाथि दयालुतालाई अनिवार्य गरिबक्सेको छ, तसर्थ त्यसको दयालुताले गर्दा नै त्यो सबैको प्रयाश्चित स्वीकार गर्दछ । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مِّنْ عَجَلٍ مِنْكُمْ سُوءٌ بِمَهَلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ الأنعام: ٥٤

अर्थ : र जब तिमी छेऊ यस्ता मानिसहरू आउँछन् जसले हाम्रा आयतहरूमा विश्वास गर्दछन्, त तिनीहरूसित (तिनीहरूको भलाईको लागि) सलामुन, अलैकुम भन्दै गर । अल्लाहले आफूमाथि कृपागर्नु अनिवार्य गरिहालेको छ । यदि तिमीहरूमध्ये कसैले अज्ञानता वश कुनै दुष्कर्म गरिहालेको छ, र पछि प्रायश्चित गरिहाल्यो र आफ्नो आचरण सुधार गरिहाल्यो भने अल्लाह ठुलो मुक्तिदाता र अत्यन्त दयावान छ । (सूरतुल् अन्आम ५४)

* सहीह बुखारी हदीस नं. ७१५, ६/२७५५ ।

इब्ने जरीरको यस श्लोकमाथि विद्हरूको उदगारलाई वर्णन गरे पश्चात भनाई छ कि : “ त यस कुराको अर्थ मेरो दृष्टिमा यो हो कि: हे मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम जब तिमी समक्ष यस्तो समूह आउँछ जुन हामीले अवतरित गरेका कुराहरूलाई स्वीकार गर्छन् र हाम्रा प्रमाण एवं प्रतीकहरूलाई मान्दछन् र सबैलाई जिब्रो र कर्मद्वारा स्वीकार्दछन्, र विगतमा गरेका आफ्ना पापहरूबारे तिमीसित सोध्छन् जुन मेरो र उनीहरूको बीचमा मात्र छ, त के हे नबी तिमी उनीहरूलाई निराश गर्नेछौ ? होइन बरु तिमी उनीहरूसित भन कि तिमीहरूमाथि अल्लाहको प्रशान्ति अवतरित होस्, तौबा पश्चात तिमीहरूलाई अल्लाहको श्रण प्राप्त हुनेछ, तिमीलाई त्यसको यातना दण्डित गर्ने छैन किनकि अल्लाहले आफूमाथि दयालाई अनिवार्य गरिसकेको छ । र भन्नुहुन्छ कि तिमीहरूको प्रतिपालक सृष्टिहरूमाथि दया गर्नुलाई आफूमाथि अनिवार्य गरिसकेको छ कि तिमीहरू मध्ये जसले पनि अज्ञानताले गर्दा पापहरू गरिसकेका छन् र यस पश्चात त्यसबाट प्रयाश्चित गरी आफ्नो अवस्थालाई सुधारी सकेका छन् भने त्यो महान अल्लाह नितांत कृपालु र दयालु छ ” ।*

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो स्पष्ट पार्नु भएको छ कि अल्लाह आफ्नो भक्तहरूमाथि स्नेहशील आमाको आफ्नो शिशुप्रति ममता भन्दा अधिक दयावान छ । र जब रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले एउटी महिलालाई हेरे जुन आफ्नो शिशुलाई दूध खुवाइरहेको थियो त आफ्ना साथीहरूसित भन्नु भयो : “ तिमीहरूको के विचार छ के यो महिला आफ्नो यस शिशुलाई आगोमा फाल्न सक्छे? त उहाँका साथीहरूले भने: त्यो आफ्नो शिशुलाई आगोमा कदापि फ्याँक्नुमा सामर्थ्यवान छैन, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: अल्लाह यस महिलाको आफ्नो शिशुमाथि गरिने

* जामेउल् वयान ७/२०८ ।

दया भन्दा अधिक आफ्नो भक्तहरूमाथि दयावान छ ” * र यो दया र कृपा जुन सृष्टिहरूलाई प्राप्त छ र जसद्वारा एकआर्कामाथि दया कृपा गर्छन् त्यो अल्लाहसंग भएको दयाको ९९ दयाहरूको मात्र एक भाग हो, र सही हदीसमा वर्णित छ अबू हुरैरह रजिअल्लाहो अन्हो वर्णन गर्नुहुन्छ कि मैले नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई वर्णन गर्दै सुनेको छु कि: “ नि:सन्देह अल्लाहले जसदिन दयालुतालाई अविष्कार गर्‍यो त १०० दयालाई अविष्कृत गर्‍यो अनि आफूसित ९९ दयालाई रोकि राख्यो र एक दया समस्त सृष्टिहरूमा वितरण गरिदियो, र यदि अनास्थावानहरूलाई अल्लाहका समस्त दयाहरूको बारेमा ज्ञान भइहालोस् भने त्यो स्वर्गबाट निराश हुँदैन, र यदि आस्थावानहरूलाई अल्लाहका समस्त यातनाहरूबारे ज्ञान भइहालोस् भने नर्कबाट बाँच्ने आशा छाडिदिन्छ ” *

र रह्यो कुरो हाम्रो प्रियतम् नबी मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको दयाको कुरो त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको दूतत्व नै सर्वथा दया थियो, जस्तोकि हामीले वर्णन गरे । र उहाँको प्रतिपालकले नै उहाँलाई दयालुताबाट विशेषित गरेर भनेको छ :

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ

عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (التوبة: १२८)

अर्थ : (हे मानिसहरू हो !) तिमीहरूको माझमा तिमीहरू मध्येबाटै एउटा पैगम्बर आएका छन् । तिम्रो पीडाबाट उनी दुःखी हुन्छन् र तिम्रा भलोको निम्ति चिन्तित रहन्छन्, र ईमानवालाहरूलाई निकै माया गर्ने र दयालु छन् । (सूरतुत्तौबा १२८)

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५६५३, ५/२२३५ ।

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. ६१०४, ५/२३७४ ।

त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम सृष्टिहरू मध्ये सबैभन्दा अधिक दयावान थिए सबैको लागि, र यसको उदाहरण यो हो कि मक्कामा भएका काफिरहरूले उहाँको हत्या गर्ने षडयन्त्र र दुसहास गरे, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई नानाप्रकारका यातना र कष्टहरू दिए, र उहाँका साथीहरूलाई पनि यति उत्पीडित गरे कि जीवन व्यतीत गर्नु नै गाह्रो भयो यहाँसम्म कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका साथीहरू ज्यान र ईमान (आस्था) को सुरक्षाको उद्देश्यले प्रवास पनि गरे तै पनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम उनीहरू बीच नै रहे कि ती काफिरहरूमाथि अल्लाहको प्रकोप न अवतरित भइहालोस् । र जब पर्वतका स्वर्गदूतहरू कुरैशका काफिरहरूमाथि अवतरित गर्ने उद्देश्यले यातना लिएर आए त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम यो विश्वव्यापी वाक्य भनेका थिए : “ कदाचित अल्लाह यिनका सन्तानहरूमा यस्ताहरूलाई जन्माओस् जुन मात्र अल्लाहकै पूजा गरुन् ” ।* र जब उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई मक्कामाथि विजय प्राप्त भयो र बिना युद्ध त्यसमाथि अधिपत्य प्राप्त भयो त कुरैशका आफ्ना शत्रुहरूलाई भने: तिमीहरू जाऊ तिमीहरू स्वतन्त्र छौ ।* र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको दयाको वर्णन अगाडि विरोधीको प्रत्याशा अन्तर्गत आउने छ ।

र रह्यो कुरो उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको बच्चाहरूमाथि दयाको त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम बच्चाहरूलाई आफ्नो गोदीमा लिन्थे र उनीहरूलाई चुम्दथे यसर्थ सही हदीसमा वर्णित छ अबू हुरैरह वर्णन गर्नुहुन्छ कि : रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले हसन बिन अलीलाई चुम्नु भयो यस अवस्थामा कि त्यहाँ हाबिस बिन अकरअ नामक मान्छे बसेका थिए, त अकरअले भन्नु भयो: मसित दशवटा

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. ३०५९, ३/११८०, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १७९५, ३/१४२० ।

* हेनुस् सुननुल कुब्रा लिल् वैहकी ९/११८, र यस हदीसलाई इब्ने हज्रले फतहल्ल वारीमा विश्वासीय भन्नु भएको छ, ८/१८ ।

छोराहरू छन् तर मैले ती मध्ये कसैलाई पनि चुमेको छैन, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यस मान्छेलाई हेर्दै भन्नु भयो: जुन दया गर्दैन त्यसमाथि पनि दया गरिदैन ।* र कहिले काहिँ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम नमाजमा इमामत गराउनु हुन्थ्यो यस अवस्थामा कि बालिका तपाईंको काँधामा बसिराखेको हुन्थ्यो, अबू कतादाको वर्णन छ कि: “ रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम हामीहरू समक्ष आउनु भयो यस अवस्थामा कि उमामह बिनते अबिल् आस (अबू आसकी छोरी) उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको काँधामा सवार थिइन्, अनि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले नमाज पढाउनु भयो यसर्थ जब उहाँ रुकूअ् गर्नु हुन्थ्यो त त्यस बालिकालाई जमिनमाथि बसालिदिन्थे र जब उभ्ये त त्यसलाई उठाइहाल्थे ”।* र रह्यो कुरो महिलाहरूमाथि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको दयाको कुरो त यसको बारेमा यस लेखमा एउटा विशेष अध्याय नै कायम गरिएको छ ।

र हजरत उमर रजिअल्लाहो अन्होसित वर्णन छ कि उहाँले बनी असदको एउटा व्यक्तिलाई एउटा कार्य पारिश्रमिक लिएर गर्नुमा नियुक्त गरे, र जब उनी सामान लिन पुगे त उहाँ समक्ष केही बालकहरू आए त उहाँले उनीहरूलाई चुम्नु भयो, त त्यस मान्छेले भन्यो: तपाईं यिनीहरूलाई चुम्नुहुन्छ ? मैले त कदापि कसैलाई चुमेको छैन, त हजरत उमरले भने: तिमी मान्छेहरूमाथि अति कम दया गर्नेवाला हौ, आजदेखि म तिमीसित कुनै कार्य नगराउने अठोट गर्दछु ।*

र रहयो कुरा उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको चरा पखेटाहरूमाथि र जनावरहरूमाथि दयाको त तपाईं जति चाह यसबारे कुरा गर्दै जाऊ

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५६५१, ५/२२३५ ।

* पछिल्लो सन्दर्भ ५/२२३५ ।

* सुननुल् कुब्रा लिल वैहकी ९/४१ ।

त्यो कम नै ठहर हुन्छ । “अब्दुर्रहमान बिन अब्दुल्लाह बिन मस्ऊद आफ्नो बुवाको माध्यमले वर्णन गर्नुहुन्छ कि हामी रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथ एउटा यात्रामा थिएँ , अनि हामी एउटा रुखछेउबाट गुञ्जें जसमा एउटा रातो चराका बच्चाहरू थिए, त हामीले चराका दुवै बच्चाहरूलाई समातिहालें, अनि त्यो रातो चराले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित विलाप गर्दै गुनासो गर्‍यो, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: कसले यसको बच्चाहरूलाई यसबाट अलग गरेर यसलाई दुखित गरेको छ ? त हामीले भनें: हे अल्लाहका रसूल हामीहरूले गरेका छौं, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: तिनीहरूलाई तिनका ठाउँमा फिर्ता गरिदेऊ”।*

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले आफ्ना साथीहरूलाई जनावरहरूमाथि दया गर्नुको उपदेश गर्दै रहन्थे, र कसैले उनीलाई कष्ट पुऱ्याएमा त्यसलाई सावधान गर्दै रहन्थे । यसर्थ एक दिन उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम एउटा अन्सारी मान्छेको बगैचामा प्रवेश गर्नु भयो त त्यहाँ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले एउटा ऊँटलाई हेर्नु भयो जुन ऊँटले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई हेरेर आफ्नो आँखामा आँसु ल्यायो त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम त्यस निकट आउनु भयो, अनि त्यसको दुवै कानको माथिल्लो भागलाई स्पर्श गर्नु भयो, अनि भन्नु भयो: यस ऊँटको मालिक को हो ? त अन्सारको एउटा नवयुवक उपस्थित भएर भन्यो: म हूँ हजुर, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: तिमी यस ऊँटको बारेमा अल्लाहसित किन डर मान्दैनौ ? तिमीलाई यसको स्वामी अल्लाहले नै बनाएको छ,

* सुनने अबि दाऊद ३/८, र यस हदीसलाई अल्लामा अल्बानीले सिलसिलतुस्सीहामा सही भन्नु भएको छ १/३३ ।

र यस ऊँटले मसित गुनासो गरेको छ, कि तिमी यसलाई भोको राखेर काम लिन्छौ ।*

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले जनावर माथि दया र सुव्यवहार गर्ने व्यक्तिको पुण्यलाई स्पष्ट पार्नु भयो चाहे त्यो जनावर त्यसको स्वामित्वमा होस् वा अरु कुनै खालको होस् । त अबू हुरैरह वर्णन गर्नु हुन्छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ एउटा मान्छे आफ्नो यात्रामा थियो कि सहसा त्यसलाई अति तिर्खा लाग्यो, अनि त्यसले एउटा इनार हेर्‍यो, अनि त्यसबाट जल पिएर आफ्नो तिर्खा मेटायो, अनि त्यहाँबाट फिर्ता आउँदाखेरि के हेर्छ कि एउटा कुकुर तिर्खाले व्याकुल भएर माटो खान लागेको छ, त त्यस यात्रु व्यक्तिले आफ्नो मनमा विचार गर्‍यो कि जसरी मलाई तिर्खा लागेको थियो त्यस्तै यसलाई पनि तिर्खा लागेको होला, अनि इनारमा उतरेर आफ्नो खुफ्फ (एक खालको मोजा जुन चर्मद्वारा तैयार गरिन्छ) मा पानी भरेर त्यसलाई आफ्नो दाँतले समातेर इनारबाट बाहिर आयो, अनि त्यस कुकुरलाई पिलायो । अनि अल्लाहले त्यसको यस कार्यलाई कबूल गर्‍यो, र त्यसलाई क्षमाप्रदान गर्‍यो, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका साथीहरूले भने: हे अल्लाहका रसूल के हामीहरूलाई जनावरमा पनि पुण्य मिल्छ ? (अर्थात जनावरमाथि दयादृष्टि राख्नुमा पनि पुण्य मिल्छ ?) त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: प्रत्येक जीवित हृदयमा तिमीहरूलाई पुण्य मिल्छ ”।*

पाँचौ अध्याय

* सुनने अबी दाऊद ३/२३, र यस हदीसलाई अल्लामा अल्बानीले सिलसिलतुस्सहीहामा सही भन्नु भएको छ १/२८ ।

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. ४, २२४०/१७६१ ।

सलाम (अभिवादन)

शाब्दिक परिभाषा: इब्ने मन्जूरको भनाई छ कि सलाम र सलामाको अर्थ हो विरिक्तता र निस्पृहता । र इब्नुल् अरबीको भनाई छ कि सलामको अर्थ हो: प्रशान्ति कल्याण ... आदि, र अनभिज्ञकालमा अरबीहरू निम्नका शब्दद्वारा अभिवादन गर्थे: शुभ विहान, र शुभ रात्री, र भन्थे: सलामुन् अलैकुम अर्थात: तिमीमाथि प्रशान्ति होस् । त यो शब्द प्रशान्तिको लागि प्रयोग गरिन्थ्यो जुन यस कुरामा संकेत गर्थ्यो कि दुवै बीच कुनै प्रकारको संघर्ष र युद्ध छैन । फेरि अल्लाहले इस्लामलाई पठायो अनि मात्र सलाम शब्दमा अभिवादनलाई सीमित गरियो, र यो आदेश गरियो कि यसलाई प्रचलित गरियोस् र यसै सन्दर्भमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ الفرقان: ६३

अर्थ : र जब अज्ञानीहरू उनीहरूको सम्मुख अज्ञानतापूर्ण कुरा गर्दछन् त उनीहरूले सलाम होस् भन्दछन् । (सूरतुल् फुर्कान ६३)

त यस श्लोकमा सलामको अर्थ हो विरिक्तता अर्थात हामी बीच नत कुनै प्रकारको शुद्धि छ नत अशुद्धि नै छ । र इब्ने अरफाको भनाई छ कि अरबहरू भन्थे “ सलामुन् ” अर्थात यस्तो अभिवादन जसमा नत कुनै अशुद्धि छ नत कुनै अतिक्रमण । र अबू मन्जूरको भनाई छ: हामी तिमीलाई शान्तियुक्त अभिवादन गर्दछौं तिमीलाई बिसें छैनौं । र भनिएको छ कि अरबहरू भन्थे: “सलामुन्” अर्थात दृढ कुरा जसमा कुनै अशुद्धि र बाँगोपना छैन, र अल्लाहको फर्मानमा जुन छ कालू सलामा त यसको अर्थ हो: मेरो तर्फबाट सलाम शब्दद्वारा अभिवादन । र

भन्छन्: अर्थात मेरो तर्फबाट प्रशान्ति छ, र म शान्ति बाहेक केही चाहँदैन ।*

शास्त्रीय परिभाषा: अस्सलाम अर्थात समस्त अशुद्धिबाट प्रशान्तिको अनुरोध, र सलाम महान र पवित्र अल्लाहको नाम मध्ये एक हो, र यस शब्दको वास्तविक अर्थ हो विरिक्त, र अशुद्धिबाट एवं अवगुणबाट छुटकारा पाउनु, स्वच्छ हुनु ।*

र तस्लीम (अभिवादन) शब्द महान अल्लाहको नाम सत्तारबाट लिइएको छ, किनकि त्यो समस्त अवगुण र कमीबाट स्वच्छ छ, र भनिएको छ, कि यसको अर्थ हो कि : अल्लाह तिमीहरूको बारेमा अवगत छ, तसर्थ त्यसबाट अचेत नरहनु, र यसको अर्थमा भनिएको छ, कि : अस्सलामु अलैकेमलाई जब अल्लाहको नाम मध्येको मानियोस् त क्रियाकलापहरू माथि यस आशाको साथ वर्णन गरिन्छ, कि जुन यस शब्दमा हितहरू नीहित छन् र जुन अशुद्धि हटाउने यसमा शक्ति छ, त्यसबाट लाभान्वित हुनु, र यसै कारण स्वर्गलाई दारुस्सलाम अर्थात प्रशान्त घर पनि भनिन्छ, किनकि त्यो समस्त प्रकारको विपत्ति र अशुद्धिबाट स्वच्छ, र पवित्र हुन्छ । र यसको अर्थमा भनिएको छ: प्रशान्ति, अर्थात तिमी मेरोतर्फबाट प्रशान्त र निर्भीक भयौ त मलाई पनि आफ्नोतर्फबाट प्रशान्त र निर्भीक गर । * र यस शब्दको तात्पर्य यो हो जस्तोकि इब्नुल् कैयिमको भनाई छ : दुआ र खबरको साथ यस शब्दद्वारा अनुमति चाहनु अर्थात जसलाई यस शब्दद्वारा अभिवादन गरिरहेका छौ त्यसलाई यो खबर दिइरहेका छौ कि त्यो तिम्रोतर्फबाट शान्तिमा छ, र त्यसको लागि समस्त प्रकारका विपत्ति र अशुद्धिबाट सुरक्षित रहने

* लेसानुल् अरब मूल रचना शब्द सलेमा, १२/२९० ।

* वदायउल् फवाइद २/१४३ ।

* लेसानुल् अरब मूल रचना शब्द सलेमा १२/२९०, र अन्नेहाया फि गरीबिल असर २/३९२ ।

याछना पनि गरिरहेका छौ ।*

र इब्नुल् कैयिमको नै भनाई छ कि: “ समस्त समूह र सम्प्रदायहरूको यस्तै वा यसै जस्तो अभिवादन गर्ने शब्द हुन्छ, र उनीहरूको राजाहरूको लागि विशेष प्रकारको अभिवादन हुन्छ जसरी ढोग गर्नु निहुर्नु भुक्नु दण्डवत गर्नु.. आदि । र राजाको अभिवादनको लागि विशेष प्रकारका शब्दहरू पनि हुन्छन् जसद्वारा राजालाई प्रजाबाट विशिष्ट र भिन्न गरिन्छ । र समस्तको तात्पर्य र अभीष्ट एवं अर्थ जीवन र त्यसका अनुकम्पाहरूमा अभिवृद्धि र त्यसको निरन्तरताको विन्ती नै हुन्छ । यसर्थ इस्लामका अनुयायीहरूको लागि महान र पवित्र अल्लाहले **सलामुन् अलैकुम** शब्दलाई अभिवादनको लागि तोक्यो जुन समस्त समूह र सम्प्रदायहरूको अभिवादनीय शब्दहरूभन्दा महान र सर्वोत्कृष्ट छ । त उनीहरूका अभिवादनीय शब्दहरू मध्ये केही त भूठमा र असम्भव कुरामा आधारित र निर्भर छन्, जसरी उनीहरूको यो भनाई छ कि “तपाईं हजार वर्ष जीवित रहनुस्”, र केही यस्ता छन् जसको अर्थ नै अपूर्ण छ जसरी “ शुभ विहान” र केही यस्ता छन् जुन अल्लाह बाहेक कसैको लागि जायज र उपयुक्त छैनन् जसरी दण्डवत गर्नु ढोग गर्नु.. आदि । यसर्थ सलाम शब्दद्वारा अभिवादन गर्नु उपरोक्तका समस्त अभिवादनीय शब्दहरूबाट उत्तम छ, किनकि यस शब्दमा ती समस्त हितकर कुराहरू नीहित छन् जसबाट निस्पृह भएर नत सफलता मिल्न सक्छ नत जीवन नै कुशल हुनसक्छ, यसर्थ यो नै सबैमाथि प्रधान र प्रथम छ । र मानवको जीवनीय उद्देश्य दुई कुराबाट पूर्ण हुन्छ: समस्त अशुद्धि र विपत्तिबाट सुरक्षाद्वारा, र समस्त प्रकारका हितकर कुराहरूलाई ग्रहण गरेर । र बुराईबाट बँच्नु सुरक्षित रहनु भलाई प्राप्तिमाथि प्रधान छ, र यो नै सत्य वास्तविकता हो, र यसैकारण समस्त मानव बरु समस्त जनावरहरू पनि सर्वप्रथम

* वदायुल् फवाइद २/३७ ।

आफूलाई कष्टमय कुराहरूबाट जोगाउन चाहन्छन्, अनि लाभान्वित कुराहरूतर्फ अआफ्ना ध्यानाकर्षण गर्छन् किनकि सामान्यतया सलाम शब्दमा समस्त प्रकारका हितकर कुराहरूको प्राप्ति शामिलित छ, त यदि मान्छेलाई त्यो प्राप्त भएन भने त्यो विनाशमा पर्नथाल्छ, वा त्यसलाई नोक्सानी विहोर्नु पर्छ वा त्यो दुर्बल अवस्थामा पुग्न सक्छ, यसर्थ हितकर कुराहरूबाट चुक्नु प्रशान्ति र शुद्धताबाट वंचित हुनु हो । यसर्थ सलाम शब्दद्वारा समस्त प्रकारका हितकर कुराहरूको प्राप्ति र समस्त प्रकारका विपत्ति र अशुद्धिबाट बाँच्नुलाई बोध गर्छ, किनकि यो शब्द अल्लाहको नाम अस्सलामबाट लिइएको छ । यसर्थ त्यसको नाममा भएका समस्त विशेषताहरू यसमा पनि पाइन्छ ।” *

तसर्थ सलाम विशाल सिद्धान्तिक शब्द हो जसको इस्लामले आदेश गरेको छ, र जसद्वारा अभिवादन गर्नुमा प्रोत्साहित गरेको छ, र नगन्य यस्ता श्लोकहरू छन् जुन यसतर्फ मार्गदर्शन गरेका छन् र यसका लाभहरूलाई प्रष्ट पारेका छन् । र वर्तमान युग जसलाई युद्धको युग भन्नु सत्य हो यसमा मान्छेलाई यसको अति आवश्यकता छ, र यसखालका युगहरूको बारेमा रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले पहिला नै खबर दिइसकेका छन्, र यस्ताखालका युगहरूलाई उहाँले **अइयामल् हरज**को नाम दिएका थिए जसको अर्थ हो हत्या हिंसाको युग । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ **प्रलय तबसम्म घटित हुँदैन जबसम्म ज्ञानलाई उठाइदैन र अधिक मात्रामा भूकम्प अउदैन, र समय तीव्रताले बित्दैन, र उपद्रव र उत्पात मच्चैन, र हत्या हिंसाको ताप बढ्दैन र यति धन सम्पत्ति हुँदैन कि मानो धनको बाढी आएको छ** ” ।* त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको यो भविष्यवाणी सत्य भयो, र वर्तमान युगमा हामी युद्धको विगुल र रसायनिक हतियार

* पछिल्लो सन्दर्भ २/३७३ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ९८९, १/३५०, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २६७२, ४/२०५६ ।

र नानाथरीका लडाकु यन्त्रको काने च्यात्ने आवाज भलाई र उदारताको तुलनामा अधिक सुन्दछौं, र हामी शहर नगरका मार्गहरूमा मस्जिद स्कूल र फयाक्टरीहरू भन्दा अधिक मृतक शवहरूलाई हेर्दछौं । र बाल्यकालको गीत र आमाको आफ्नो बच्चाको लागि गाइने लोरी भन्दा अधिक बच्चा र महिलाहरूका विलाप र काने च्यात्ने र हृदय हल्लाइदिने रुने आवाज सन्दछौं, र इत्रको सुगन्ध भन्दा अधिक बारुदको दुर्गन्ध सुँघदछौं । र तपाईं कल्पना गर्नुस् कि तपाईं न्यूयार्कको वा करकासको सडकमा दश बजे रात्रीको समय हिँडिराख्नु भएको छ जुन शहरमा भयत्रासको राज्य छ, अनि तिमीलाई एउटा अपरिचित व्यक्ति मिल्छ जसको बारेमा तिमीलाई थाहा छैन कि अधिल्लो क्षण तिमीसित के व्यवहार गर्ने छ, अनि त्यो मान्छे तिमीसित भन्छ: “अस्सलामो अलैकुम” अर्थात तिमीमाथि अल्लाहको शान्ति होस् । त यस्तो अवस्थाबारे कल्पना गर कि तिमीलाई कस्तो सुरक्षा र शान्तिको आभास हुन्छ, र तपाईंको हृदयलाई कस्तो सन्तुष्टि प्राप्त हुन्छ । र वर्तमानकालमा कतिपय यस्ता राजधानीका सडकहरू छन् जसमा तिमी कुनै सुरक्षित स्थान र श्रण योग्य शक्ति र यस्तो वाक्यको खोजीमा हुन्छौं जुन तिमीलाई सुरक्षा र शान्ति प्रदान गरोस्, र तपाईं आफ्नो मनमा भन्नुहुन्छ कि यदि म आफ्नो घर वा विसौनी र होटल सम्म पुगें भने मेरो माल कुनै चोर खोस्न सक्दैन नत कुनै परमाडू बम वा रसायनिक हतियार र यन्त्र तिम्रो अन्त्य गर्न सक्छ र यसो भएपश्चात मात्र तपाईं आफूलाई त्यस दिन भाग्यवान र सफल मान्छे ठान्नु हुन्छ । तसर्थ तपाईं राजधानीहरूका सडकहरूमा सुरक्षा र शान्तिका कति अधिक आवश्यकता महसूस गर्नुहुन्छ कि तपाईंलाई कुनै विश्वासनीय सुरक्षित सवारी मिलोस् जुन सुरक्षाको साथ र पूर्ण निष्ठाको साथ तपाईंलाई तपाईंको होटेलसम्म पुऱ्याओस् । र यस्तै जब तपाईं आफ्नो कोठाको ढोका खोल्नु हुन्छ अनि कुनै अपरिचित व्यक्तिलाई ढोका सामुन्ने पाउँनुहुन्छ .... त तपाईंको यस्तो अवस्थामा के दशा हुन्छ ? त यस्ता वातावरणहरूमा नै सलामको विशाल महत्वको दर्शन हुन्छ । र

समस्त समूह र सम्प्रदायहरूको सुरक्षित जीवनको लागि मूल र विशाल सिद्धान्त एवं स्वस्थकर बूटी सिद्ध हुन्छ, र यसैद्वारा समस्त सभ्यताहरूको अविष्कार हुन्छ, बरु बिना अमन शान्ति कुनै सभ्यता बाँकी र जीवित रहनसकदैन । यसैकारण अल्लाहले मक्का बासीहरूलाई अमन शान्तिको आमूल्य अनुकम्पाको स्मरण गराउँदै भन्यो जब मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई उनीहरू बीच सन्देश र दूत बनाएर पठायो ।

अल्लाह भन्छ :

﴿لَا يَلْفِ قُرَيْشٍ ۝١ إِذْ لَفِيهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۝٢ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا

الْبَيْتِ ۝٣﴾ أَلَّذِي أَطَعَهُمْ مِّنْ جُوعٍ وَءَامَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾ قریش: १ - ४

अर्थ : कुरैशलाई परिचित गर्नुका लागि । उनीहरूलाई जाडो र गर्मीको समयमा यात्रा सँग परिचित गराउनका लागि । अतः उनीहरूलाई आवश्यक छ कि यसै घरको रबको पूजा गरुन् । अतः जसले उनीहरूलाई भोकमा खाना खुवायो र डर र भयबाट अमन चैन प्रदान गर्‍यो । (सूरतु कुरैश १-४)

यसै कारण यस अन्तिम र समापक धर्ममा यस महत्वपूर्ण कुरामा बारम्बार ताकेदा गरिएको छ, र कैयौँ तरिका र पहलूले यसलाई स्पष्ट पारिएको छ जसमध्ये केहीलाई निम्नमा वर्णन गरिन्छ :

पहिलो : अस्सलाम अल्लाहका नामहरू मध्ये एक हो, र त्यो प्रतिपालक यस नामको सर्वाधिक अधिकारी र योग्य पनि छ, किनकि त्यो समस्त अवगुण र कमीबाट पवित्र छ । त त्यो महान र पवित्र अल्लाह पवित्र छ, आफ्नो अस्तित्वमा समस्त अवगुणबाट र पवित्र छ आफ्नो नाम र विशेषताहरूमा समस्त कमीकम्जोरी र अवगुणबाट, र पवित्र छ आफ्नो समस्त कार्य र क्रियाहरूमा समस्त प्रकारका अवगुण र अत्याचार एवं अशुद्धि र अतत्त्वदर्शिताबाट । बरु त्यो नै वास्तविक सुरक्षा र शान्ति हो

समस्त दृष्टिले र समस्त पहलूहरूबाट ।*

र अल्लाहले आफ्नो अस्तित्वको बारेमा खबर दिदै र आफ्ना भक्तहरूलाई आफ्नो नामहरूसित परिचय गराउँदै भनेको छ :

﴿ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّبُ ۗ ﴾

﴿ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۗ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ (الحشر: २३)

अर्थ : त्यही अल्लाह हो, जस बाहेक कोही सत्य पूजनीय छैन । त्यो सम्राट हो, अत्यन्त पवित्र सबै दुर्गुणबाट मुक्त, शान्तिदाता, संरक्षक, अधिपत्यवाला र शक्तिशाली र महानतायुक्त पवित्र छ अल्लाह, त्यस शीर्कबाट जुन उनीहरूले गर्दछन् । (सूरतुल् हश्र २३)

र यो पनि स्पष्ट पारिदियो कि जुन मुसलमानहरू आस्था राखे र प्रशान्ति पाए र अरु पनि तिनीहरूको माध्यमले शान्ति पाए तिनीहरूको ठेगाना स्वर्ग अर्थात प्रशान्त घर छ, त यो विचित्र संलग्नता हो सलाम क्रिया र त्यसको प्रतिफल बीच, जुन हो दारुससलाम जुन यसलाई कार्यन्वयन गर्नेहरूको ठेगाना हुनेछ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ هُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ (الأنعام: १२७)

अर्थ : तिनीहरूको लागि तिनीहरूको पालनकर्ता कहाँ शान्ति घर छ र तिनीहरूले राम्रो कर्मको नीति अपनाए बापत अल्लाह नै तिनीहरूको संरक्षक हो । (सूरतुल् अन्आम १२७)

* एअलामुल् मुश्केईन २/३६३ ।

दोस्रो : अल्लाहले आफ्ना आस्थावान भक्तहरूलाई यो शुभसमाचार सुनाएको छ कि जब उनीहरू आफ्नो प्रतिपालकसित साक्षात्कार गर्नेछन् त त्यहाँ उनीहरूको अभिवादन पनि सलाम शब्दद्वारा गरिन्छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ

بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ، سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

الأحزاب: ٤٣ - ٤٤

अर्थ : उही त हो, जसले तिमीमाथि रहमत (कृपा) पठाउँछ र उसका स्वर्गदूतहरूले पनि (तिमीो लागि शान्ति र अनुकम्पाको प्रार्थना गर्दछन्) ताकि उसले तिमीलाई अँध्यारोबाट निकालेर उज्यालोतिर लगोस् र अल्लाह मोमिनहरूमाथि धेरै कृपालु छ । जुन दिन उनीहरू अल्लाहसँग भेट्नेछन्, उनको उपहार सलाम (अभिवादन) हुनेछ र उनीहरूको निम्ति प्रतिष्ठापूर्ण प्रतिफल तयार गरिसकेको छ । (सूरतुल् अहजाब ४३, ४४)

इब्ने कसीरको भनाई छ : यो प्रष्ट हुन्छ र अल्लाहलाई नै सत्य ज्ञान छ कि यस श्लोकको अर्थ हो: कि जस दिन उनीहरू अल्लाहको साक्षात्कार गर्नेछन् त्यसदिन अल्लाह उनीहरूको अभिवादन सलामद्वारा गर्नेछ, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾ ﴾ يس: ٥٨

अर्थ : दयावान् पालनकर्ताको तर्फबाट उनीहरूमाथि सलाम भनिनेछ । (सूरतु यासीन ५८)*

* तफसीरुल् कुरआनुल् अजीम ३/४९७ ।

त त्यस भयंकर र त्रसित दिन जसदिन अल्लाह विगत भविष्यमा भएका समस्तलाई एकत्रित गर्नेछ, र समस्तलाई यो ज्ञात हुनेछ, कि त्यसलाई त्यसको पापको प्रतिफलमा दण्डित गरिनेछ, यस्तो अवस्थामा आस्थावानहरूमाथि दयावान प्रतिपालकद्वारा प्रशान्ति अवतरित गरिन्छ, त यो कस्तो राम्रो र शुभसमाचार हो र यो कस्तो राम्रो प्रशान्ति हुनेछ, जुन हृदयलाई शीतल र सन्तुष्ट गरिदिन्छ ।

तैस्रो : सलाम (प्रशान्ति) समापक धर्म इस्लामको सर्वप्रथम उद्देश्य हो, अब्दुल्लाह बिन सलाम (जुन यहूदीहरूका धर्मगुरु हुनुहुन्थ्यो) को भनाई छ : कि जब मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आउनु भयो, त सबै उनीसित विमुख हुनलागे र म पनि विमुख नै रहें, तर जब उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको अनुहार प्रष्ट भयो त मलाई आभास भयो कि यस्तो अनुहार भूट्टा र मिथ्यावादीको हुनै सक्दैन, अनि मैले उहाँको मुखले जुन पहिलो कुरो सुनें त्यो हो: **तिमीहरू सलामलाई फिजाऊ, र खाना खुवाऊ, र सम्बन्ध जोड, र त्यस समय नमाज पढ जब सबै सुतेका हुन्छन्, त यदि यसो गर्नु भन्ने शान्तिको साथ स्वर्गमा प्रवेश गरिहाल्ने छौ ।***

चौथो : सलाम यस धर्ममा सर्वोत्तम र सर्वोत्कृष्ट सिद्धान्त र पहलू मानिन्छ, अब्दुल्लाह बिन अमर रजिअल्लाहो अन्हो वर्णन गर्छन् कि एउटा मान्छेले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित सोध्यो कि कुन इस्लाम चाहिँ अति उत्तम छ ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो : **भोजन गराऊ, र परिचित र अपरिचितहरू सबैलाई सलाम गर (अभिनन्दन गर) ।*** त हेर्नुस् कसरी नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले तुलना गर्नु भयो देशहरूलाई प्रचलित गर्ने दुवै आधारहरू र शारीरिक भोजन र अभिवादन बीच, जसरी अल्लाहले सूरतु कुरैशमा

* सुनुत्तिर्मिजी, ४/६५२, र इमाम तिर्मिजीको भनाई छ : यो हदीस सही छ, र सुनने इब्ने माजा २/१०८३, र यस हदीसलाई अल्लामा अब्बानीले सिलसिलतुस्सहीहामा सही भन्नु भएको छ २/१०९ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १, १२/१३, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. ३९, १/६५ ।

तुलना गरेको छ, र इमाम बुखारीले एउटा अध्याय कायम गर्नु भएको छ, जसको शीर्षक हो “ अध्याय कुन इस्लाम चाहिँ सर्वोत्कृष्ट छ ” र यस अध्याय अनतर्गत अबू मूसाको यो हदीस वर्णन गर्नु भएको छ, अबू मूसा रजिअल्लाहो अन्हो भन्छन् कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित भनियो कि: हे अल्लाहको रसूल कुन इस्लाम सर्वोत्तम छ ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: **जुन मान्छे आफ्नो जिब्रो र हातको कष्टबाट अरुलाई सुरक्षित राखोस् (त्यसैको इस्लाम सर्वोत्तम छ)** ।* र हजरत अम्मार रजिअल्लाहो अन्होको वर्णन छ कि: “ जस व्यक्तिमा तीन चीज एकत्रित भइहालोस् त्यसको ईमान पूर्ण भयो, र त्यो हो आफैसित निसाफ गर्नु, र सलामलाई पूर्ण संसारमा प्रसारण गर्नु, र विपन्नताको अवस्थामा पनि अरुलाई दान दिनु ” ।* त यो हजरत अम्मारको विचित्र मनीषीय ज्ञानको चमत्कार हो कि उहाँले उपरोक्तका तीन महानतम् आधार र संघटकहरूलाई वर्णन गर्नु भयो जुन कुनै व्यक्तिमा पनि हुन्छन् त्यसको आस्था परिपूर्ण भइहाल्छ । यसर्थ जुन मान्छे आफूसित निसाफ गर्छ त्यो सबैको हक अधिकारलाई दिनुबाट पछि रहदैन, र जब पूर्ण संसारलाई शान्ति (सलाम) द्वारा अभिवादन गर्छ त समस्त सृष्टि त्यसबाट सुरक्षित भइहाल्छन् र त्यो तिनीहरू बीच शान्ति वितरण गर्छ, अनि एउटा सर्वमान्य सकारात्मक कुरातर्फ ध्यानाकर्षण गराउनु भयो जसको आवश्यकता समस्त सृष्टिहरूलाई हुन्छ, र त्यो हो विपन्नतामा पनि अरुमाथि खर्च गर्नु दान गर्नु । तसर्थ यस धर्मलाई प्रतिष्ठा दिने र यसको आमन्त्रणलाई समस्त संसारमा फिजाउनेवाला वंश (सहाबाहरूलाई) प्रतिष्ठा देऊ, किनकि उनीहरूले यस धर्मलाई बुझेर व्याख्या गरे र त्यसै बमोजिम आफ्नो जीवनलाई व्यतीत गरी आदर्श बने ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ११, १/१३, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १, ४१/६५ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १/१९ ।

पाँचौँ : यो प्रमाण र चिन्ह हो समाजको एकमतमाथि र उनीहरूको एकआर्कासित प्रेम र स्नेहमाथि, तसर्थ इस्लाम यस्तो धर्म होइन कि त्यसको उद्देश्य मात्र यो होस् कि मान्छे केवल मस्जिद (पूजास्थल) मा आफ्नो प्रतिपालकलाई स्मरण गरोस् र पूजोस् र जीवनका अरु समयहरूमा त्यसलाई बिर्सि देओस्, जस्तोकि ईसाई धर्ममा छ, जुन यो तालिम दिन्छ, कि त्यसका अनुयायीहरू मात्र आइतवारको दिन गृजाघरहरूमा (कलीसाहरूमा) गई पूजा अराधना गरुन्, र सप्ताहका बाँकी दिन धरतीमा उपद्रव गर्दै हिंडुन् । अब्दुल अहद दाऊदको भनाई छ, जुन ईसाईहरूका धर्म गुरु र विद् थिए, अनि इस्लाम कबूल गरे, त उनी जुन ईसाई धर्ममा पाएका थिए त्यसलाई यसरी वर्णन गर्दछन् : “ जब उनी कनसिवाट यस कारण निस्कन्थे ताकि रात्रीको त्यो भोज खाउन् जसलाई कुरवानुल् मुकद्दस भनिन्छ, त उनी अधिक जातिवादी र पक्षपात गर्नेवाला भइहाल्थे कि कुकुरसित भेंट गर्नुलाई मुसलमान र यहूदीहरूसित भेट्नु भन्दा श्रेष्ठ ठान्दथे किनकि यिनी दुवै अर्थात यहूदी र मुसलमान तीन ईश्वर र यस ईश्वरीय भोजलाई मान्दैनन्, र अब्दुल अहद भन्छन्: कि म ईसाई भएको अवस्थामा यस्तै धारणालाई मान्दथेँ र यस्तो घृणा गर्दथेँ जबकि उनीहरूको धर्मगुरु थिएँ ” ।*

तर इस्लाम यस्तो धर्म हो जसको उद्देश्य समस्त संसारको पालनहारको स्तुतिलाई जीवनको प्रत्येक क्षेत्र र प्रत्येक क्षणमा स्थापित गर्नु हो, अब हुँदैरह रजिअल्लाहो अन्होको वर्णन छ, कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: **स्वर्गमा तबसम्म प्रवेश गर्ने छैनौँ जबसम्म आस्थावान हुँदैनौँ, र आस्थावान तबसम्म हुँदैनौँ जबसम्म प्रेम नगर्न थाल, त के म तिमीहरूलाई यस्तो कुरा नबताऊँ जसलाई अपनाएर तिमी एकआर्कासित प्रेम गर्न थाल्छौ ? र त्यो कुरो हो : सलामलाई**

* मुहम्मद फिल् किताबिल मुकद्दस १५२, र उहाँको एउटा आर्को किताब छ जसको शीर्षक हो: **इन्जील र सलीब** र यो लेख ठूला काथुलिक आत्मिक विद्वद्हरूको थियो जुन अल् कलदान गुटबाट थिए, र उहाँले यसै लाहूत विज्ञानमा वि.ए. र एम.ए.को डिग्री प्राप्त गर्नु भयो ।

आपसमा प्रचलित गर ।* इब्नुल् अरबी भन्छन्: यस हदीसबाट यो प्रष्ट हुन्छ कि सलामलाई प्रचलित र विस्तार गर्नुमा धेरै लाभहरू नीहित छन्, जसमध्ये सलाम गर्नेहरू बीच प्रेमभावको उत्पात पनि हो, र यो यस कारण कि यसद्वारा समाजलाई एकजुट गरिन्छ ताकि सबै एकआर्काको सहयोग गरी आफ्नो समाजको हित गर्नु, र धर्मको विधानलाई प्रचलित गरियोस् । र यो त्यो शब्द हो कि जब यसलाई कुनै मान्छे सुन्दछ, त त्यसको हृदयबाट घृणाको अन्त्य भइहाल्छ, र यसलाई भन्ने वयक्तिसित संलग्न भई त्यससित प्रेम गर्न थाल्छ ।*

र इमाम नववीको भनाई छ : “ यसलाई प्रचलित गर्नुमा नै मुसलमानहरूलाई एकआर्कासित जोड्नुको शक्ति छ, र उनीहरूको यस विचित्र र विशिष्ट चिन्हलाई अरु समस्त समुदाय र सम्प्रदायहरू बीच जाहेर गर्नु पनि अभीष्ट छ, यसको साथ जुन यसमा आत्माको प्रशान्ति छ, र नम्रतालाई अंगीकार गर्नु छ, र मुसलमानहरूको अधिकार र मान मर्यादा एवं प्रतिष्ठा गर्नु पनि यसमा नीहित छ । र वर्णित हदीसहरूका नगन्य वैज्ञानिक ज्ञानहरू छन् जसमध्ये केही यी हुन्: दान गर्नु, खाना खुवाउनु, र उदारतालाई अपनाउनु एवं मुसलमानहरूको हितको ध्यान रमखुतर्फ प्रोत्साहन गर्नु, र ती समस्त कार्य कुराहरूबाट पन्छिनु जुन उनीहरूका लागि हानिकारक वा कष्टदायक छन्, र उनीहरूसित घृणा गर्नुबाट रुक्नु पनि यसमा शामिल छ । र त्यसमा मुसलमानहरूको हृदयलाई मिलाउनुमाथि, र तिनीहरूलाई एकजुट गरी उनीहरू बीच स्नेहको सृजना गर्नुमा र त्यसको लागि समस्त माध्यमहरूलाई अपनाउनुमाथि प्रोत्साहन छ, जस्तोकि काजी रहेमहुल्लाहको कथन छ, कि: “प्रेम स्नेहको स्थापना गर्नु, र मुसलमानहरूलाई एकजुट गर्नु धर्मको अनिवार्यता र इस्लामीय शास्त्रको एउटा आधार हो” । र यस

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. ५४, १/७४ ।

* फतहुल् बारी ११/१८, १९, केही थपघटको साथ ।

हदीसमा सलाम गर्नुतर्फ आह्वान छ, चाहे मान्छे परिचित होस् वा अपरिचित, र आढम्बरलाई त्यागी मात्र अल्लाहको लागि निष्ठाको साथ कर्म गर्नुमा जोर दिइएको छ, र यस हदीसमा नम्रतालाई अपनाउनुमा जोर दिइएको छ .... र केही अगाडि भन्नुहुन्छ: र यस हदीसमा एउटा आर्को महत्वपूर्ण पहलू छ, र त्यो हो: विकृति, फूट, विभाजन, सम्बन्ध विच्छेद, ईर्ष्या र आपसको रशाकशीलाई समाप्त गर्नुतर्फ जोर दिनु पनि शामिलित छ, र यो पनि कि यो अभिवादन मात्र अल्लाहको प्रसन्नता पाउनुको लागि हो मान्छे, यसमा आफ्नो कुनै स्वार्थलाई शामिल नगरोस्, नत यसलाई आफ्नो साथी भाइ र सम्बन्धीहरूसित विशेष नै गरोस् ।”*

छठौँ : यसको अभाव र लुप्तता कदाचित शंका र अविश्वासनीयतालाई उत्पन्न र अनिवार्य गर्छ, किनकि सलामको मूल आधार र आह्वान नै शान्ति र विरिक्तताको एलान र आमन्त्रण हो, त जब शान्ति र विश्वासको अभाव छ भने शंकाको उत्पात हुनु स्वभाविक कुरो हो । त यसैकारण इस्लामले सम्बन्ध विच्छेदबाट र रिश्तानाता तोड्नुबाट मनाही गरेको छ, र कुनै मान्छेलाई यो जायज छैन कि तीन दिनभन्दा बढी आफ्नो भाइलाई त्यागोस् र त्यससित कुराकानी नगरोस्, जस्तोकि यसतर्फ नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले हामीहरूलाई मार्गदर्शित गर्नु भएको छ, र यो पनि स्पष्ट पार्नु भएको छ कि ती दुवै मध्ये असल मान्छे त्यो हो जुन सलाम गर्नुमा पहल गरोस्, किनकि सलाम शान्तिको प्रतीक र सम्बन्धलाई जोड्नु हो । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ कुनै मुसलमानलाई यो जायज छैन कि आफ्नो भाइलाई तीन रात्रीभन्दा अधिक त्यागोस्, जब दुवै मिल्छन् त एउटा यतातिर मुख लुकाउँछ, र आर्को उतातिर मुख फर्काउँछ, र ती दुवै मध्ये उत्तम

* शरहनुववी अला सहीह मुस्लिम २/१०,११,३६ ।

त्यो हो जुन सलाम गर्नुमा पहल गर्छ ”।*

र यसैकारण जब हजरत इब्राहीम समक्ष स्वर्गदूतहरू आएर उहाँलाई सलाम भने, अनि उहाँले उनीहरू समक्ष भोजन ल्याएर राखे, त जब उनीहरू भोजनलाई खान आरम्भ गरेनन् त उनी आफ्नो मनमनै उनीहरूसित भयभीत भए, जस्तोकि यस घटनालाई अल्लाहले कुरआनमा यसरी वर्णन गरेको छ :

﴿ وَ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلَنَا إِبْرَاهِيمَ بِالبَشْرَى قَالُوا سَلَمًا قَالَ سَلَّمَ فَمَا لَبِثَ أَن جَاءَ

بِعِجْلٍ حَنِيدٍ ﴿٧٠﴾ فَلَمَّارَآ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً

قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَيْكَ قَوْمِ لُوطِ ﴿٧١﴾ هود: ٦٩ - ٧٠

अर्थ : र हाम्रा फरिश्ताहरू इब्राहीमको सामु शुभ सन्देश लिएर पुगे र “सलाम” भने उनले पनि जवाफमा “सलाम” भने । र एकछिन पनि बित्त नपाउँदै इब्राहीमले एउटा पोलिएको बाछो ल्याए । तर जब उनले देखे कि तिनीहरूका हात अगाडि बढिराखेका छैनन् त उनले तिनीहरूलाई अपरिचित ठानेर मनमा डरको अनुभव गर्न लागे । (स्वर्गदूतले) भने कि नडर्नुस्, हामी त “लूतको” कौमतिर पठाइएका हौं ।

(सूरतु हूद ६९, ७०)

इब्ने जरीर रहेमहुल्लाह यस श्लोकको व्याख्यामा भन्नुहुन्छ : “ सलाम (अभिवादन) दुई शान्तिमय मैत्री सम्बन्ध राख्ने व्यक्तिहरू बीच हुन्छ नकि शत्रुहरू बीच, तसर्थ जब दुई समुदाय बीच शान्ति सम्भौता र सन्धि हुन्छ त तिनीहरू एकआर्का कहाँ पूर्ण शान्तिको साथ आवत जावत गर्छन् त यो यस कुरालाई प्रमाणित गर्छ कि दुवै समूह एकआर्काको सुरक्षामा छन् । त जब हजरत इब्राहीमले हेरे कि

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५८८३, ५/२३०२, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २५६०, ४/१९८४ ।

उनीहरूका हातहरू भेजनसम्म पुगिराखेका छैनन् त उहाँ उनीहरूसित मनमै भयभीत भए, त उनीहरूले भने: हामीसित नडराऊ हामी लूतको समुदायतर्फ पठाइएका हौं, र यसै कथालाई अल्लाह वर्णन गर्दै भन्छ कि जब इब्राहीमले हेरे कि उनीहरूका हात त्यस बाछोसम्म पुगिराखेको छैन जुन उहाँले उनीहरूको लागि भोजनको रूपमा प्रस्तुत गरेका थिए, त उनीहरूको यस व्यवहारमा विरोध प्रकट गरे र त्यसलाई नकारे, किनकि उहाँले भोजन परोसी सकेपछि पनि उनीलाई भोजन गर्नुतर्फ आकर्षित हेरेनन्, र उनीहरूको भोजन नगर्ने कारण यो थियो कि उनीहरू भोजन गर्ने सृष्टि मध्येका थिएनन् नत भोजन गर्नुबाट अवगत नै थिए, नत यो प्रक्रिया उनीहरू बीच प्रचलित नै छ । त हजरत इब्राहीम उनीहरूको रियायत गरे, र मनमनै उनीहरूसित त्रसित भए

”।*

त इब्राहीम अलैहिस्सलामले यो बुझे कि सलाम शान्तिको संकेत र चिन्ह हो, तर जब उनीलाई खाना पेश गरे पश्चात पनि उनीहरूले खाना खाएनन् त यस्तो अवस्थामा उनीसित डर माने । त यस दृष्टिकोणले सलामलाई त्यागनु शंका सन्देह र अविश्वासलाई अनिवार्य गर्छ ।

छठौं अध्याय

नैतिकता

नैतिकताको परिभाषा: अरबीमा नैतिकतालाई अख्लाक भनिन्छ जुन खुलकको बहुबचन हो, र यसको अर्थ हो: जस्तोकि जोहरीको भनाई छ: यसको अर्थ हो: स्वभाव, आचरण । र अरबीमा भनिन्छ: “खालेसुल्

* जामेउल् वयान १२/६९-७१ ।

मूमिन व खालेकुल् फाजिर” अर्थात: आस्थावानलाई प्रेम र समर्थन गर, र काफिर (नास्तिक) सित नैतिकताको व्यवहार गर । भनिन्छ कि फलाना आफ्नो आचरण र स्वभाव विरुद्ध नैतिकता अपनाइरहेको छ अर्थात कडा परिश्रम र कष्ट उठाइरहेको छ । र कविको भनाई छ :

अर्थ : नैतिकता स्वभावमा परिवर्तन गरे पश्चात नै आउँछ ।*

र जुवैदी आफ्नो ताजमा भन्छन्: खुलुक अर्थात नैतिकता त्यो स्वभाव हो जसमाथि मानवको प्रकृतिकतौरले सृष्टि हुन्छ, र यसै सन्दर्भमा हजरत आइशाको हदीस छ : “ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको आचरण कुरआन नै थियो”। अर्थात उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम कुरआनका तौर तरिका र नैतिकतालाई नै अपनाएका थिए र त्यसका गर्ने नगर्ने जुन आदेशहरू र सराहनीय नैतिकताहरू थिए त्यसै बमोजिम कार्यरत थिए । र इब्नुल् अअ्राबीको भनाई छ: यसको अर्थ हो: बानी व्यवहार, र यसको अर्थ धर्म पनि हो । र कुरआनमा छ :

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ القلم: ٤ ﴾

अर्थ : नि:सन्देह तपाईं उच्च आचरणवान हुनु हुन्छ । (सूरतुल् कलम ४)

र हदीसमा वर्णन छ : “तौलमा राम्रो नैतिकता भन्दा गरुङ्गो अरु कुनै कुरा हुँदैन” । र वास्तवमा नैतिकता मान्छेको गोप्य कुराहरूको चित्र हो, र त्यो हो त्यसको आत्मा र विशेषताहरू र त्यससित संलग्न कुराहरू जुन सबै मिलेर त्यसको जाहेरी अस्तित्वको चित्रण गर्छन्, र दुवैका अर्थात जाहेरी र गोप्य अस्तित्वका राम्रो नराम्रो विशेषता हुन्छन्, र

* अस्मेहाह फिल्लुगह मूल रचना शब्द खलका ।

दुवैको लागि पाप र पुण्य पनि छन् तर यसको संलग्नता त्यसको जाहेरी अस्तित्व भन्दा गोप्य अस्तित्वसंग अधिक हुन्छ । यसै कारण अधिकांश हदीसहरूमा सराहनीय नैतिकता अपनाउनको प्रशंसा गरिएको छ र यस सम्बन्धमा केही हदीसहरूलाई वर्णन गरे पश्चात यो पनि भनेका छन् कि नराम्रो शिष्टाचार र नैतिकतामाथि थुप्रै हदीसहरू वर्णित छन् ।*

प्रष्ट यो भयो कि नैतिकता मनुष्यको अन्तरीक चित्र हो जुन त्यसको बाहिरी चित्रको सुन्दरता वा कुरूपतालाई स्पष्ट पार्छ, त जब नैतिकताको यति महत्व छ, यसर्थ इस्लामीय शास्त्रले यसलाई अति महत्व दिएको छ, र सराहनीय नैतिकताका आधारहरू र अनैतिकताका आधारहरू पनि वर्णन गरेको छ, र दुवैलाई अपनाउने व्यक्तिहरूको परिणामलाई पनि वर्णन गरेको छ । त यस सन्दर्भमा धेरै निर्देशनहरू र श्लोकहरू छन् जसलाई वर्णन गर्नुबाट म असमर्थ छु तर यहाँ म मात्र केही ती श्लोकहरूलाई वर्णन गर्दछु जुन सराहनीय नैतिकतामाथि प्रोत्साहन गर्दछन् वा अनैतिकताबाट सावधान गर्दछन् जसद्वारा यस कुराको प्रमाणीकरण पनि भइहाल्नेछ ।

र यस विषयलाई निरन्तरता दिनुभन्दा अघि मेरो भनाई छ कि: नैतिकता इस्लाममा सिद्धान्त एवं मूल आधारको श्रेणीमा विराजित छ, जुन नत परिवर्तित हुन्छ, नत त्यसमा थपघट नै हुन्सक्छ, चाहे सामुन्ने मित्र होस् वा शत्रु, परिचित व्यक्ति होस् वा अपरिचित, चाहे मुसलमान विजयी भएको होस् वा पराजित भएको होस् कुनै व्यक्ति होस् वा कुनै अवस्था होस् यसमा परिवर्तन हुँदैन, नत यसमा स्वार्थको लागि नै परिवर्तन हुन्सक्छ, जस्तोकि विगतका समूहहरूका शिष्टाचारहरू उनीहरूका हितसित संलग्न हुन्थे, र स्वार्थ सँगै परिवर्तित भइहाल्ये । तसर्थ विगतका समूहहरू हेर्थे यदि सत्य बोल्नु उनीहरूको लागि र

* ताजुल् उरुस मूल शब्द रचना खलका ।

उनहरूको समूह जाति र राष्ट्रको लागि हितकर सिद्ध हुन्थ्यो भने सत्य बोल्थे तर यदि भूठ बोल्नु हितकर हुन्थ्यो भने भूठ नै बोल्थे, ताकि आफ्नो स्वार्थ र अभीष्ट कुरालाई पूर्ण गरुन् । यसर्थ भूठ नै उनीहरूको इच्छापूर्तिको साधन र सवारी भइहाल्थ्यो, त भूठ कति नराम्रो माध्यम र कति नराम्रो सवारी हो । र जुन मान्छेले मनीषयुक्त दृष्टिले वर्तमानका विश्व प्रसिद्ध र विश्वव्यापक राजनीतिलाई निष्ठापूर्वक अध्ययन गर्छ त के हेर्छ कि अधिकांश नीतिहरू अनैतिक छन् बरु ती मात्र हितका नीतिहरू हुन् नकि सिद्धान्तिक नीतिहरू । तर अन्तिम सन्देश (इस्लाम) मा नैतिकता त्यसको महत्वपूर्ण संघटकहरू मध्ये एक हो । यसै कारण रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भएको छ : “ म यसकारण पठाइएको छु कि सर्वमान्य र सर्वोत्कृष्ट नैतिकतालाई पूर्ण गरूँ ” ।* र यो सिद्धान्त मात्र अनुष्ठान होइन बरु रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले सबैलाई यसतर्फ आह्वान गर्नु भएको छ । त यो अबू जर रजिअल्लाहो अन्हो हुन् जिनले इस्लाम कबूल गर्नुभन्दा अघि जब रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको आगमनबारे चर्चा सुने त आफ्नो भाइलाई भन्नु भयो: त्यस वादी अर्थात भूभागसम्म जाऊ र त्यसको कुरा सुन, अनि जब उनको भाइ फर्केर आए त भने: त्यो मान्छे सर्वोत्कृष्ट र सराहनीय नैतिकता र शिष्टाचारतर्फ आदेश गर्छ ।* र त्यसै सराहनीय नैतिकता र शिष्टाचारतर्फ संकेत गर्दै अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ الَّذِينَ يُفْقُونَ فِي الشَّرَاءِ وَالصَّرَاءِ وَالكَاتِبِينَ الغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ ﴾

﴿ ۱۳۴ ﴾ آل عمران: १३४

* अल् मुसन्द २/३८१, मुसन्नफ इब्ने अबी शैबा ६/३२४, सुनुनुल् कुब्रा लिल् वैहकी १०/१९१ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५/२२४४ ।

अर्थ : जसले सुख र दुःखमा (अल्लाहको मार्गमा) खर्च गर्दछन् र क्रोधलाई नियन्त्रणमा राख्दछन् र मानिसहरूका त्रुटिहरू क्षमा गरिदिन्छन्, अल्लाह ती सत्कर्म गर्नेहरूलाई प्रेम गर्दछ । (सूरतु आले इम्रान १३४)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ (۱۱۹) وَإِنَّمَا يَزْعُمُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ

نَزَعٌ فَأَسْتَعِذُ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۰۰﴾ الأعراف: ۱۹۹ - २००

अर्थ : तपाईं क्षमाको नीति अपनाउनुस्, र असल कामको उपदेश दिदै गर्नुस् र अज्ञानीहरूबाट टाढा बस्नुस् । र यदि तपाईंलाई शैतानतिरबाट कुनै असमंजस आउँछ भने अल्लाहसित शरण माग्ने गर्नुस् । निश्चय नै ऊ सबै कुरा सुन्दछ र जान्दछ । (सूरतुल् अर्आफ १९९,२००)

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको यस वर्णनमा सामूहिक र सामाजिक एवं नैतिक दूरीको बारेमा विचार गर :“ ईर्ष्या नगर नत तिमी सामानको भावमा वृद्धि गरेर विक्री गर नत एकआर्कालाई घृणा र निन्दा गर, नत एकआर्कासित विमुख होऊ, नत एक आर्काको विक्रीमाथि विक्री गर, र हे अल्लाहका भक्तहरू ! आपसमा भाइ भाइ भएर रह मुसलमान मुसलमानको यस्तो भाइ हो जुन नत अत्याचार गर्छ, नत त्यसलाई अपमानित गर्छ, नत त्यसलाई घृणित ठान्दछ, तक्वा (अल्लाहको भय) यता हुन्छ, अनि आफ्नो छातीतर्फ तीन पटक संकेत गर्नु भयो, (र भन्नु भयो) मान्छेको कुकर्मको लागि यो नै प्रयाप्त छ कि आफ्नो मुस्लिम भाइलाई निन्दा गरोस्, र प्रत्येक मुसलमानमाथि

त्यसको मुस्लिम भाइको धन सम्पत्ति र ज्यान एवं मान मर्यादा र इज्जत अवैध र हराम छ ।*

र यी नैतिकताहरू जसतर्फ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले आह्वान गर्नु भयो सर्वप्रथम त्यसद्वारा स्वयम् आफूलाई सुसज्जित गर्नु भयो, र यसैकारण उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमकी प्रियतम् स्वास्नी हजरत आइशा रजिअल्लाहो अन्हाले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको विशेषता यसरी वर्णन गर्नु भयो जब सअद बिन हिशाम बिन आमिरले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको शिष्टाचारबारे प्रश्न गर्नु भएको थियो : “ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको नैतिकता र शिष्टाचार कुरआन नै थियो, के तिमी कुरआनमा अल्लाहको यस कथनको पाठन गर्दैनौ :

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝۴۱ ۝ الْقَلَمُ: ۴ ﴾

अर्थ : निःसन्देह तपाईं उच्च आचरणवाला हुनु हुन्छ । (सूरतुल् कलम ४) ” ।*

तसर्थ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम कुरआनका निर्देशनहरूको अनुपालन गर्थे, र कुरआनले वर्जित गरेका कुराहरूबाट टाढा रहन्थे, र कुरआनले गरेको सावधानीबाट सावधान रहन्थे, र कुरआनले वर्णन गरेका समाचार र खबरहरूमाथि विश्वास गर्थे । र अल्लाहको हुकुममाथि स्वयम् नतमस्तक हुन्थे र आफ्नो स्वामित्व एवं अधिकारमा भएका मान्छेहरूलाई पनि नतमस्तक गराउँथे । त उहाँ सल्लल्लाहो

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. २५६४, ४/१९८६, र इब्नुल असीरले अन्नेहाया फि गरीबिल हदीसमा भन्नुहुन्छ ५/५१, । नजश : सामानको भाव अर्थात मूल्यमा वृद्धि गर्नुको अर्थ हो: कि मान्छे आफ्नो सामानको प्रशंसा गरेर त्यसको प्रचार गरोस्, वा मान्छे त्यस सामानको मूल्यमा वृद्धि गरोस् जबकि त्यो त्यस सामानलाई खरीद गर्ने छैन, ताकि अरु मान्छेहरू त्यसको मूल्यको भरमा परेर अधिक मूल्यमा खरीद गरुन् । र २/२०६ मा भन्नु भयो: ला तदावरु: अर्थात: प्रत्येक मान्छे एकआर्कातर्फ आफ्नो पिठ्युं गरेर त्यसबाट विमुख भएर त्यसबाट कुराकानी नगरीकन् त्यसबाट वेवास्ता भइहालोस् ।

* अल् मुसुनद ६/९१, र यस हदीसलाई हदीसका अनुसंधानकर्ताहरूले सही भनेका छन्, र यस हदीसको मूल तथ्य मुस्लिममा वर्णित छ हेनुंस हदीस नं. ७४६, १/५१२ ।

अलैहे वसल्लमको समस्त जीवन नै ती समस्त आधार र सिद्धान्तहरूको जीवित अनुपादन र आदर्श थियो, जसतर्फ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम सबैलाई आह्वान गर्नु भएको छ । र अब्दुल्लाह बिन अमर रजिअल्लाहो अन्हो वर्णन गर्नुहुन्छ कि: “ **रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम नत अश्लील थिए नत अश्लीलता गर्दथे, र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम भन्दै रहनुहुन्थ्यो कि तिमी मध्ये सर्वोत्तम मान्छे त्यो हो**

जुन अधिक नैतिकवान होस् ” ।*

र जुन नैतिकतातर्फ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले बोलाउनु भयो त्यो नत उहाँको निकटतम् सम्बन्धिहरूसित विशेष थियो नत उहाँका अनुशरणकारीहरूसित, नत उहाँका अरबी जाति र समुदायसित नै विशिष्ट थियो, बरु त्यो सबैको लागि व्यापक र एकनास थियो चाहे त्यो पापी र दोषी होस् वा आस्थावान र नास्तिक, चाहे निकटतम् सम्बन्धि होस् वा दूरको अपरिचित सबैको लागि त्यो एकनास र एकसमान छ । र यसैकारण जब उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले हजरत मुआजलाई यमनतर्फ पठाउनु भयो त यो सुदृढ तत्वदर्शिता युक्त उच्चकोटिको वसीयत (उपदेश) गर्नु भयो: “ **तिमी जहाँ भए पनि अल्लाहसित डरदै रहनु, र पाप भए पश्चात पुण्य गर्दै रहनु किनकि त्यो पापलाई मेटाइदिन्छ, र मानिसहरूसित राम्रो व्यवहार गर्दैरहनु ” ।***

त यस उपदेशमा जीवन व्यतीत गर्नुको पूर्ण तरिका छ त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कथन “ **तिमी जहाँ भए पनि अल्लाहसित डरदै रहनु ”** ले मुसलमानलाई त्यसको प्रतिपालकप्रति भएको सम्बन्ध र संलग्नतालाई चित्रण गर्दछ । र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको

* सहीह बुखारी हदीस नं. ३३६६, ३/१३०५, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २३२१, ४/१८१० ।

* अल मुसुनद ५/२२८, र सुनुत्तिर्मिजी ४/३५५, र अब् ईसाले भन्नु भएको छ कि: यो हदीस विश्वासीय र सही छ, र मुसुतदरक अलस्सहीहेन १/१२१, र हाकिमको भनाई छ कि: यो हदीस बुखारी र मुस्लिमको शर्त बमोजिम सही छ तर उनीहरूले यसलाई वर्णन गरेका छैनन्, र इमाम जहवीले तलखीसमा यसरी टिप्पणी गर्नु भएको छ कि “ यो हदीस बुखारी मुस्लिमको शर्त बमोजिम छ ”, र मुअजमुल् कबीर लिखबरानी २०/१४४ ।

कथन “ पाप भए पश्चात पुण्य गर्दै रहनु त्यो पापलाई मेटाइदिन्छ ” ले यो स्पष्ट पार्छ कि मान्छे आफूसित र आफ्नो आत्मसित कसरी व्यवहार गरोस् । र कसरी आफ्नो त्रुटिहरूलाई सुधारोस्, र त्यसलाई कसरी मार्गदर्शित गरोस् । र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कथन “ मान्छेहरूसित सुव्यवहार गर ” ले आस्थावानको लागि इश्वरीय विधानलाई स्पष्ट र स्थापित गर्छ कि त्यो सबै मानवगणसंग कसरी व्यवहार गरोस्, र स्पष्ट पार्छ कि त्यसलाई यो अनिवार्य छ कि स्वयमलाई नैतिकताद्वारा सुसज्जित गरोस् नकि आफ्नो हवसको दास भएर इच्छापूर्तिको मार्गमा हिंडोस्, वा मान्छेहरूको हित र स्वार्थको पछि पछि लागोस् । र यस परिपूर्ण व्यवहार र शिष्टाचारको वर्णन गर्दै अल्लाहको भनाई छ :

﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾ البقرة: १८

अर्थ : र मानिसहरूसंग राम्रो कुरा गर्नु । (सूरतुल् बकर: ८३)

र व्यवहारको यो व्यापकता जसद्वारा समस्त मानवगणसित सुव्यवहार गरिन्छ, त्यसका केही थरीहरू छन् जसको माध्यमले उनीहरूसित व्यवहार गर्न सकिन्छ । यसर्थ अनिवार्य यो छ कि मान्छे समस्त प्रकारका नैतिकताद्वारा समस्त मान्छेहरूसित व्यवहार गरियोस्, र नैतिकता र सुव्यवहारलाई जान्नुको लागि तपाई हेर्नुहुनेछ कि नवास बिन समआन अल् अनसारीले पाप र पुण्यको बारेमा रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित सोधे त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: पुण्य सुव्यवहार र नैतिकता हो, र पाप त्यो हो जुन तिम्रो हृदयमा संकुचित होस्, र जसलाई तिम्री अरुको दृष्टिमा आउनुलाई अप्रिय र घृणित ठान्दछौ (अर्थात जसलाई अरुको दृष्टिबाट लुकाउँदछौ) ।* त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भलाई र पुण्यलाई राम्रो

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. २५५३, ४/१९८० ।

व्यवहारसित व्याख्या गर्नु भयो । र सुद्दिको भनाई छ : पुण्य समस्त राम्रो कार्यलाई मानिन्छ ।* त जसलाई समस्त प्रकारका हितकर कुराहरूको चाहना होस् त्यो समस्त मान्छेहरूसित नैतिकताको व्यवहार गरोस् । र इमाम शाफई रहेमहुल्लाहले मानवताका केही आधारहरू वर्णन गरेका छन् जसद्वारा मान्छेको आचरण र त्यसको व्यवहारलाई व्यवस्थित र सोभो गर्न सकिन्छ, उहाँको भनाई छ : “ (ती हुन्) राम्रो व्यवहार, उदारता, नम्रता र विधिविधान ” ।*

र समस्त सृष्टिसित नैतिकताको व्यवहार गर्नुमा समस्त मान्छेहरू सूक्ष्म हुँदैनन्, यसै कारण अल्लाहले यसलाई गर्नेहरूलाई ठूलो प्रतिफल प्रदान गर्नेछ । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो स्पष्ट पार्नु भएको छ कि परिपूर्ण आस्थावान त्यो व्यक्ति नै हुन्सकछ जुन नैतिकवान होस्, अबू सईद खुदरी रजिअल्लाहो अन्हो वर्णन गर्नुहुन्छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ सबैमध्ये परिपूर्ण आस्थावान त्यो व्यक्ति हुन्छ जसको व्यवहार अति राम्रो होस् र सबै मान्छेसित मिलनसार होस् र जुन सम्बन्ध जोड्दछ र उससित सम्बन्ध जोडिन्छ, र त्यो मान्छे हामीहरू मध्येबाट कदापि हुन्सकदैन जुन नत सम्बन्ध जोड्दछ नत त्यससित सम्बन्ध जोडिन्छ ” ।*

जस्तोकि नैतिकवानलाई यो शुभ सन्देश पनि सुनाइयो कि यो कार्य प्रलयको दिन उनीहरूको लागि पुण्य कार्यहरू मध्ये सबैभन्दा गरुङ्गो हुनेछ । अबूद्दरदा रजिअल्लाहो अन्होसित वर्णित छ कि मैले रसूल

* मशारेकूल अन्वार १/८४ ।

* अस्सुनुल कुवरा लिल वैहकी १०/१९५ ।

* अल मुअजमुल अवसत ४/३५७, र यस हदीसलाई अल्लामा अल्बानीले सिलसिलतुस्सहीहामा सही भन्नु भएको छ २/३८९, र इब्नुल असीरले अन्नेहाया फि गरीबिल हदीसे वलअसरमा भन्नुहुन्छ: यो उदाहरण र उखान हो जसको अर्थ हो: नतमस्तक हुनु, र यस्तो सुत्नु कि छेउमा भएको मान्छेलाई कष्ट नपुगोस्, अर्थात सबैसित मिलेर रहनु कसैलाई कष्ट नपुच्याउनु १५/४३५ ।

सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई भन्दै सुनेको छु कि :“ प्रलयको दिन तुलामा जे पनि तौल गरिन्छ त्यसमध्ये सुव्यवहार भन्दा अधिक गरुङ्गो कुनै अरु चीज हुनेछैन र नैतिकवान आफ्नो नैतिकताले गर्दा नमाजी र ब्रतालुको श्रेणीलाई पाई हाल्नेछ, ”।* र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले नैतिकताको श्रेणीलाई उत्कृष्टता प्रदान गर्नु भएको छ, जस्तोकि उहाँले आफ्नो प्रियतम् स्वास्नी उम्मे सलमासित भन्नु भयो: “ संसारिक र परलौकिक भलाई र आनन्दलाई नैतिकता आफूभित्र समावेश गरेर हिंड्यो ” ।* त जब नैतिकताले संसारिक र परलौकिक भलाईहरूलाई लियो त बाँकी कार्यहरूको लागि शेष के रह्यो, तै पनि जुन सुकै सुकर्म जुनकि कल्याणकारी छ, र त्यसमा अल्लाहको हक वा भक्तहरूको हक छ, भने त्यो पनि नैतिकतामा नै निर्भर छ ।

र जुन श्रेष्ठता र प्रतिफलहरू वर्णन गरें त्यतिमात्र नैतिकतामा छैन बरु रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो पनि स्पष्ट पार्नु भएको छ कि नैतिकवान आफ्नो नैतिकताको कारण प्रलयको दिन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको निकटता प्राप्त गर्ने छ, अब्दुल्लाह बिन अमर रजिअल्लाहो अन्हो भन्नुहुन्छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम एउटा बैठकमा भन्नु भयो: “ के तिमीहरूलाई त्यस व्यक्तिको बारेमा खबर नदिऊँ जुन तिमीहरू मध्ये प्रलयको दिन मेरो निकटता र प्रियता प्राप्त गर्ने छ ? र यस कुरालाई तीन पटक भन्नु भयो, त हामीले भनें हो अल्लाहको रसूल त्यसबारे अवश्य बताउनु होस्, त उहाँ सल्लल्लाहो

* सुनने अवी दाऊद ४/२५३, र सुननुत्तिर्मिजी ४/३६३, र वर्णित हदीसका शब्द यिनैले वर्णन गरेका हुन, र अल्बानीले भन्नु भएको छ: यसको सनद सही छ, सिलसिलतुस्सहीहा २/५६३ ।

* अल् मुअजमुल् अवसत ३/२७९ ।

अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: तिमी मध्ये जुन अधिक नैतिकवान हुन्छ ”

।*

र कुनै पनि खोजी ती समस्त श्लोक र हदीसहरूलाई वर्णन गर्नुबाट असमर्थ छ जुन सुव्यवहार र नैतिकता एवं शिष्टाचारलाई वर्णन गरेका छन् वा त्यसमाथि प्रोत्साहित गरेका छन्, वा अनैतिकता अथवा कुव्यवहारबाट सावधान गरेका छन् । त यी श्लोकहरूको अध्ययन गर्नेवाला यो हेर्छ कि समस्तले सुव्यवहार र सराहनीय नैतिकताका आधारहरूलाई प्रकाशित गर्नुमा केन्द्रित छन्, जसरी: लज्जा, उदारता, सत्यता, वीरता, सचरित्रता, निसाफ, निस्पृहता.... आदि । र अशुद्ध आचरण र अनैतिकता एवं नीचताको व्यवहारलाई प्रष्ट पारेका छन्, जसरी: भ्रूठ, कञ्जूसी, ईर्ष्या, अहंकार, कपट, क्षल, चुक्ली, आर्कोको बुराई र निन्दा गर्नु ... आदि । र यस लेखमा समस्त नैतिकता र अनैतिकतालाई वर्णन गरी त्यसको प्रमाणीकरण गर्नु असम्भव छ, यसैकारण जति वर्णन गरेको छु त्यो नै प्रयाप्त छ, किनकि यसमा इस्लाम धर्ममा नैतिकताको महत्व र स्थानलाई प्रष्ट पारेको छु, र प्रलयको दिन नैतिकवानको स्थान कता हुनेछ, यो पनि वर्णन गर्ने प्रयास गरेको छु, र नैतिकताबाट सुसज्जित मान्छेको लोक परलोकमा कस्तो खालको श्रेष्ठता छ, यसलाई पनि समावेश गरेको छु ।

सातौँ अध्याय

पवित्रता

* अल मुसन्द लिल इमाम अहमद ११/६०९, र यस हदीसलाई हदीसका अनुसंधानकर्ताहरूले विश्वासनीय भनेका छन्, र मजूमउज्जवाइदमा हैसमीको बनाई छ कि यस हदीसको सन्द उत्तम छ, र सही इब्ने हिब्बान २/२३५ ।

पवित्रतालाई अरबी भाषामा **अन्नजाफा** भनिन्छ, कामूसुल मुहीतमा छ पवित्रताको अर्थ स्वच्छता हो, त जसले स्वच्छता प्राप्त गर्‍यो त्यो पवित्र भयो ।*

र इब्नुल मन्जूरको भनाई छ : पवित्रताको अर्थ स्वच्छता हो ।*

र यस विशाल मर्यादित धर्म इस्लाममा पवित्रता जीवनका समस्त पहलू र क्षेत्रलाई समावेश गरेको छ । तसर्थ पवित्रता हो हृदय र अस्तित्वलाई स्वच्छ पार्नु, र क्रियाकलाप एवं कार्य कुरामा स्वच्छ र पवित्र रहनु, खानपान एवं लुगा वस्त्रमा पवित्रतालाई अपनाउनु, गाउँ टोल र मार्गहरूलाई स्वच्छ राख्नु । र पवित्रता दुई थरीका छन्: दृश्य र अदृश्य, जाहेर र गोप्य (अन्तरीक) । र अल्लाहले जुन कुराबाट सर्वप्रथम पवित्र हुने आदेश गरेका छन् त्यो हो (शिक्र) बहुदेववादको अपवित्रताबाट पवित्र हुनु, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿يَأْتِيهَا الْمَدَنِيُّ ۝١ قُرْآنًا ذَرًّا ۝٢ وَرَبِّكَ فَكَبِيرٌ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرِّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥﴾

﴿المدثر: १ - ५﴾

अर्थ : हे मोहम्मद ! लुगा बेर्नेवाला, उठ र सावधान गरीदेऊ । र आफ्नो पालनकर्ताको गरीमा वर्णन गर । र आफ्ना कपडाहरूलाई पाक-पवित्र राख । र (मूर्तिपूजाको) फोहोरपनालाई छाडी दिऊ । (सूरतुल् मुद्दस्सिर

१-५)

त उपरोक्तका श्लोकहरूमा जुन ती पहिला श्लोकहरू छन् जसद्वारा अल्लाहले आफ्नो अन्तिम सन्देश मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई आदेश गर्नु भयो कि आफ्नो लुगालाई स्वच्छ पार र आफ्नो हृदयलाई बहुदेववादको अशुद्धिबाट पवित्र राख, र ती समस्त

* अल् कामूसुल मुहीत लिल् फिरोजावादी मूल रचना शब्द नजफा ।

* लेसानुल् अरब भाग १ पे. ३३६ ।

माध्यमहरूलाई पनि छाडिदेऊ जुन यसतर्फ लैजाने कारण बन्दछन्, र आफ्नो क्रियाकलापलाई निष्ठाको साथ अल्लाहको प्रसन्नता पाउनको लागि गर । इब्ने जरीर रहेमहुल्लाह भन्छन्: अल्लाहको यो कथन “ **आफ्नो लुगालाई स्वच्छ पार** ” को व्याख्यामा व्याख्यानकर्ताहरूको मतभेद छ, केहीको भनाई छ कि यसको अर्थ हो: आफ्नो लुगालाई क्षल गरेर र पापकार्यद्वारा कमाइएको धनबाट किनेर नलगाऊ, र प्रमाणमा हजरत इब्ने अब्बासले वर्णन गरेको हदीसलाई पेश गर्छन् जसलाई उहाँले इक्रमाको माध्यमले वर्णन गरेका छन् उहाँको भनाई छ कि उहाँ समक्ष एउटा मान्छे आयो यस अवस्थामा कि म उहाँको पासमा बसेका थिएँ, र भन्यो: अल्लाहको यस कथनको अर्थ के हो “ आफ्नो लुगालाई स्वच्छ पार ” ? त उहाँले भन्नु भयो: यसलाई क्षल वा पापबाट कमाइएको धनबाट नलगाऊ, र के तिमीले गैलान बिन सलमा अस्सकफीको यो कथन सुनेका छैनौ :

अर्थ : “ अल्लाहको कृपाले मैले पापबाट कुनै लुगा लगाएको छैन नत म क्षलकपटबाट सन्तुष्ट नै हुन्छु ” ।

र केहीको भनाई छ कि यसको अर्थ हो: अपवित्र र अवैध तरिकाले कमाएको धनबाट लुगा लगाउनुबाट पवित्र रहनु । र केहीको भनाई छ कि यसको अर्थ हो: आफ्नो क्रियाकलापलाई राम्रो पार ।*

र इब्ने हज्र रहेमहुल्लाहको भनाई छ कि अल्लाहको फर्मान “ **आफ्नो रबको गरिमा वर्णन गर**” को अर्थ हो: त्यसको महानताको बखान गर, र “ **र आफ्नो लुगालाई पवित्र राख** ” को अर्थ हो: त्यसलाई अशुद्धि र अस्वच्छताबाट पवित्र राख, र लुगाको सट्टामा आत्मा पनि भनिएको छ, अर्थात आफ्नो आत्मालाई अवगुणबाट स्वच्छ पार । र यसपछिको

* तफसीरुत्तवरी भाग २० पे. १४४-१४६ ।

श्लोकमा जुन रुजजकोशब्द आएको छ, त्यसको अर्थ हो मूर्तिहरू ।*

र मुबारकपुरीको भनाई छ : “आफ्नो प्रतिपालकको महानता वर्णन गर” को अर्थ हो: त्यसलाई ती समस्त कुराहरूबाट महान र पवित्र एवं स्वच्छ मान जुन मूर्तिपूजकहरू त्यसको बारेमा गर्छन् । र “ आफ्नो लुगालाई स्वच्छ पार ” को अर्थ हो: अस्वच्छता अशुद्धि र फोहोरताबाट स्वच्छ पार, र यो यसकारण कि बहुदेववादीहरू यसबाट पवित्रता ग्रहण गर्दैनथे, त नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई बहुदेववादीहरू विरुद्ध यो कार्य गर्ने आदेश गरियो । र “ र (अपवित्रता) फोहोरपनालाई त्यागी देऊ ” को अर्थ हो: मूर्तिहरूलाई त्यागी देऊ त्यसको निकट पनि नजानुहोला ।*

त मात्र बहुदेववादबाट र त्यसको अशुद्धिबाट पवित्र रहनुको आदेश प्रयाप्त छैन बरु मुसलमानमाथि यो अनिवार्य छ कि त्यो समस्त प्रकारका अशुद्धि, पाप र त्यसका स्रोत एवं प्रभावहरूबाट पनि पवित्रता ग्रहण गरोस्, र यसैकारण अल्लाहले पाँचबखत नमाज पढनु भन्दा पहिला वजू गर्नुलाई अनिवार्य गरिदिएको छ, ताकि यसद्वारा भक्त दैनिक पाप र त्रुटिहरूबाट स्वच्छ हुँदै रहोस् । त अब हुँदैरहको भनाई छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ जब मुसलमान भक्त वा आस्थावान वजू गर्छ त जब त्यो आफ्नो अनुहारलाई पखाल्दछ त त्यसका ती समस्त पापहरू जसतर्फ त्यो आफ्नो दुवै आँखाले हेरेको छ पानीको साथ वा पानीको अन्तिम थोपाको साथ भरिहाल्छन्, र जब त्यो आफ्नो दुवै हातलाई पखाल्दछ त त्यसका ती समस्त पापहरू जसलाई त्यो आफ्नो हातले समातेको छ पानीको साथ वा पानीको अन्तिम थोपाको साथ भरिहाल्छन्, र जब त्यो आफ्नो दुवै खुट्टालाई पखाल्दछ त त्यसका ती समस्त पापहरू जसतर्फ त्यो आफ्ना

* फतहुल् बारी १/२८ ।

* तुहफतुल् अहवजी १/१७२ ।

पाइलाहरूद्वारा चलेको छ पानीको साथ वा पानीको अन्तिम थोपाको साथ भरिहाल्छन् यहाँसम्म कि त्यो पापमुक्त भइहाल्छ” ।*

त जब यो ज्ञान भयो कि नमाजको लागि वजू गर्नु अनिवार्य छ त यो पनि ज्ञात नै होला कि यसभन्दा अधि (इस्तिन्जा) दिशा पिशाब गर्ने विधि पनि छ, त यस कार्यमा परिपूर्णता देखाउनेवालाहरूको अल्लाहले प्रशंसा गरेको छ, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ

يَنْظُرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ﴾ التوبة: ١٠٨

अर्थ : जुन मस्जिदको जग नै प्रारम्भदेखि अल्लाहको भक्तिमा आधारित छ, त्यो यस योग्य छ कि तपाईं त्यसमा गएर उभिनुस् । यसमा यस्ता मानिसहरू छन् जसले कि पवित्र रहन रुचाउँछन् ! र अल्लाहले पनि पवित्र रहनेहरूलाई प्रेम गर्दछ । (सूरतुत्तौबा १०८)

इब्ने जरीर रहेमहुल्लाहको भनाई छ : “ ती मानिसहरू यस कुरालाई मनपराउँछन् कि जब शौच जान्छन् त आफ्नो गुप्ताङ्गलाई पानीद्वारा स्वच्छ पार्दछन् ” ।*

र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले पिशाबको अपवित्रताबाट असावधान हुनुबाट सावधान गरेका छन् र भनेका छन् कि चिहानका अधिकांश यातनाहरू यसैकारण हुन्छन् । र इब्ने अब्बासको भनाई छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले दुईटा चिहानहरूको पासबाट गुज्रनु भयो अनि भन्नु भयो: “ यी दुवै चिहानमा भएका मान्छेहरूलाई यातना दिई रहिएको छ, र दुवैलाई कुनै ठूलो पापको कारण यातना भइरहेको

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. २४४, १/२५५ ।

* जामेउल् वयान ११/२९ ।

छैन बरु एउटा आफ्नो पिशाबको छिंटाको अपवित्रताबाट बाँच्दैनथ्यो, र आर्को चुक्ली खाँदै हिंडिरहनथ्यो ” ।*

र यस्तै जुमआको नमाज साप्ताहिक पवित्रता ग्रहण गर्ने उद्देश्यले अनिवार्य गरियो, र त्यस नमाजको लागि स्नान गर्नु र सुगन्ध प्रयोग गर्नु र तेल लगाउनुलाई पनि आवश्यक बतायो । त सलमान फारसी भन्नुहुन्छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ जसले जुमआ (शुक्रवार) को दिन स्नान गर्‍यो र आफ्नो क्षमतानुसार पवित्रता ग्रहण गर्‍यो, अनि तेल प्रयोग गर्‍यो वा कुनै सुगन्ध प्रयोग गर्‍यो, अनि (मस्जिदमा) गयो, र दुवै वीच कुनै कुराबाट विभेद गरेन, (अर्थात अनर्गलको कुरा गरेन) अनि जति अल्लाहले चाह्यो त्यति नमाज पढ्यो, र जब इमाम खुत्वाको लागि (पर्वचन दिनुको लागि) आयो त चुप लागेर बस्यो, त अल्लाहले त्यसका ती समस्त पापहरूलाई क्षमा गरिदिन्छन् जुन त्यस जुमआ र (विगतको) आर्को जुमआको बीच भएको हुन्छ ”।*

त जसले पनि यस महान पूजाद्वारा अल्लाहको सामीप्यता प्राप्त गर्न चाहन्छ त अल्लाह त्यसलाई एउटा जुमआदेखि आर्को जुमआसम्म र तीन दिन अरुका ठूला पापहरू बाहेकका समस्त पापहरूबाट मुक्त गरिदिन्छ । जस्तोकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ: “जसले राम्रो तरिकाले वजू गर्‍यो, अनि जुमआको नमाजको लागि आयो, र छुप लागेर खुत्वा सुन्यो त अल्लाह त्यसका जुमआदेखि जुमआसम्मका र अरु तीन दिनका पापहरूलाई क्षमा गरिदिन्छन्” ।*

र रमजानको व्रत अनिवार्य गर्‍यो वार्षिक पवित्रताको उद्देश्यले । अबू हुरैरहको वर्णन छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “

* सहीह बुखारी हदीस नं. २१५, १/८८, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १, २९२/२४० ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १, ८६८/३०८, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. ८५०, २/५८२ ।

* अल् मुसन्दुल् मुसतखरज अला सहीह मुस्लिम १/२९६ ।

जुन व्यक्ति पनि मर्यादित रात्री (शबे कद्र) मा प्रतिफल पाउने इच्छाले आस्थावान भएर स्तुति गर्ने आयोजना गर्छ त्यसका विगतका समस्त पापहरू क्षमा गरिन्छ, र जुन मान्छे रमजानको व्रत आस्थावान भएर र प्रतिफलको अभिलाषी भएर बस्छ त्यसको विगतका समस्त पापहरू क्षमा गरिन्छ, "।*

र हज्ज र उमरा पूर्ण जीवनमा एक पटक गर्ने अनिवार्य गन्यो ताकि मुसलमान मान्छेलाई पापहरूबाट पूर्णरूपले पवित्रता प्राप्त होस्, र यदि त्यसले परिपूर्ण तरिकाले एवं निष्ठाको साथ हज्ज र उमरा गर्छ भने यस्तो भएर आफ्नो घर फर्कन्छ, जसरी आफ्नो आमाको पेटबाट जन्मेको थियो । अब हुरैरह रजिअल्लाहो अन्हो वर्णन गर्नुहुन्छ, कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: " एक उमरा देस्रो उमरा सम्मको बीचमा भएको पापहरूको कफ्फारह हो (अर्थात त्यसलाई नष्ट गर्ने माध्यम हो), र स्वीकृत हज्जको प्रतिफल स्वर्ग बाहेक केही होइन "।* र आर्को ठाउँमा रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ: " जसले अल्लाहको लागि हज्ज गन्यो अनि त्यसमा नत अनर्गलको कुरा गन्यो नत लडाइ भगडा नै गन्यो त त्यो आफ्नो घर यसरी फर्केर आउँछ, जसरी कि आफ्नो आमाको पेटबाट जन्मेको थियो " ।*

र यी समस्त पूजाहरूलाई अनिवार्य गर्नुको साथ यसद्वारा अन्तरीक पवित्रता र स्वच्छता प्राप्त हुन्छ, र पापबाट मुक्ति मिल्छ, र अल्लाहले यस जस्ता अरु पूजा अराधना र स्तुतिलाई पनि अनिवार्य गरेका छन् जुन जाहेरी र अदृश्य पवित्रता प्रदान गर्छ ताकि त्यसको दृश्य शारीरिक पवित्रता त्यसको अन्तरीक पवित्रता भै र एकसमान भइहालोस् । र यिनै पूजाहरू मध्ये प्रत्येक नमाजको लागि वजू पनि हो, र ठूलो

* सहीह बुखारी हदीस नं. १८०२, २/६७२, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. ७६०, १/५२३ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १६८३, २/६२९, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १३४९, २/९८३ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १४४९, २/५५३ ।

अपवित्रताबाट स्नान गर्नु पनि हो, र जुमआको दिनको स्नान पनि हो । र यसै मध्ये दर्पण र श्रृंगार पनि हो जसरी नङ्ग काट्नु ... आदि जुन प्राकृतिक कार्यहरू मध्येका पनि हुन्, यसैकारण रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भएको छ : “ प्रकृतिक कार्यहरू मध्ये पाँच कार्यहरू छन्: खतना गर्नु (लिंगको माथिल्लो भागको चर्मलाई काट्नु) गुप्ताङ्गको बाललाई सफा गर्नु (काट्नु), काँखाको बाल उखेल्नु, नङ्ग काट्नु, मुँछ काट्नु ” ।*

र मुराद हुफान मग़रिबमा अल्मानीयाको राजदूत इस्लाममा पवित्रता र स्वच्छतालाई अनिवार्य गर्ने कुरालाई वर्णन गरे पश्चात भन्छन्: “ म सत्य भनिराखेको छु कि म कतिपय र बारम्बार बारेसको ओब्रा नामक सांस्कृतिक कार्यक्रममा मछेऊ भएका मानिसहरूको दुर्गन्धबाट व्याकुल र हैरान एवं हताश भएँ, र यस्तै न्युयार्कको लिनकोलेन केन्द्रमा पनि, र म्युनीखको राष्ट्रिय रङ्गमञ्चमा पनि, तर म मुसलमानहरूको मस्जिदमा कुनै प्रकारको दुर्गन्ध पाउँदैन नत मलाई त्यहाँ कुनै प्रकारको दिक्क नै लाग्दछ, अनि उहाँले प्रश्न गर्नु भयो कि के यो यस कुरामा संकेत गर्छ कि मुसलमानहरू सबैभन्दा पवित्र छन् ” ।*

र नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो आदेश गर्नु भयो कि समस्त मुसलमानहरूलाई चाहियो कि त्यो पवित्र रहोस् आफ्नो कुराकानी र त्रियाकलापहरूमा, र आफ्नो लुगा र खानपानमा । जस्तोकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ अआफ्ना मुखहरूलाई मिसवाक गरेर (ब्रश गरेर) शुद्ध र सुगन्धित गर्दैरह, किनकि त्यो कुरआनको मार्ग हो ” ।* इब्नुस्सअदात अल् जजरीको भनाई छ : “

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५५५०, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २५७, १/२२१ ।

* अरैहलतु इलल् इस्लाम पे. १२३ ।

* यस हदीसलाई अल्लामा अल्बानीले सही भन्नु भएको छ हेर्नुस्: सही वजईफुल् जामेउस्सगीर संख्या नं. ३९३९ ।

अर्थात् मुखलाई अनर्गलका कुराहरू, गालीगलोज, र अश्लील कुराहरू, र चुक्ली र भूठ.... आदिबाट सुरक्षित राख, र हराम र अपवित्र एवं अशुद्ध कुराहरूलाई खानुबाट पनि पवित्र राख, र त्यसलाई समस्त प्रकारका अशुद्धि र फोहोरताबाट पवित्र राख्नुमा प्रोत्साहित गर्नु भएको छ ।^{*}

र पवित्रता अपनाउने र श्रृंगारद्वारा आफ्नो दर्पण र रूप एवं वैक्तित्वलाई स्वच्छ र पवित्र राख्नुको हुकुम यतिमा मात्र सीमित छैन बरु यसलाई पार गरि उहाँले समस्त मुसलमानहरूलाई यो उपदेश दिनु भएको छ, कि त्यो कुरा गर्नुमा राम्रो शब्दको प्रयोग गरोस्, र कार्य गर्नुमा शुद्ध कार्यलाई चयन गरोस् र त्यसको कुरा र कार्यहरूमा कुनै प्रकारको अपशगुन र अशुद्धि नहोस्, र जब त्यो आफ्नो अन्तरीक वा आत्मिक दुर्बलतालाई वर्णन गरोस् त कुनै अपशगुन वा अशुद्ध र अमानवीय शब्दको प्रयोग नगरोस् । जस्तोकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ: “ तिमी मध्ये कुनै मान्छे, यो नभनोस् कि मेरो आत्मा दुष्ट भइसकेको छ, बरु भनोस् मेरो आत्मा रोगी भइसकेको छ, ”^{*} र इब्ने अबी जमरहको भनाई छ : र यस हदीसबाट यो निष्कर्ष निस्कन्छ, र यो उचित देखिन्छ, कि यस्ता अनर्गल र अशुद्ध एवं नराम्रो कुरा र शब्द एवं नामहरूबाट बाँचियोस्, र त्यसको सद्दामा यस्तो शब्दको प्रयोग गरियोस् जसमा कुनै प्रकारको अशुद्धि र विकार नहोस्, र खबीस एवं लकसत लगभग एउटै अर्थ दर्शाउँछ, तर खब्स शब्द कुरूप र नराम्रो छ, र यस शब्दमा यस्ता कुराहरू पनि समावेश छन् जुन भन्नुको अभिप्रायमा आउँदैनन्, तर लकसत मात्र पेट भर्नुमा प्रयोग गरिन्छ । र उनको अगाडि भनाई छ : र यस हदीसबाट यो पनि स्पष्ट हुन्छ, कि मान्छे,

* अन्नेहाया फि गरीबिल अस ५ / ७६७७ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५८२६, ५ / २२८६, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २२५०, ४ / १७६५, र इब्नुल असीरले अन्नेहाया फिगरीबिल हदीसमा भन्नु भएको छ: यस हदीसमा वर्णित शब्द लकसतको अर्थ हो: रोगी हुनु, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम ले खबसतको शब्दलाई प्रयोग नगर्ने परामर्श दिनुको कारण र तात्पर्य यो हो: खबस र खबीस शब्दबाट निस्पृहता अख्तियार गरियोस् ।

समस्त प्रकारको लाभ प्राप्तिको प्रयास गरोस् यहाँसम्म कि राम्रो शगुनद्वारा पनि, र आफूलाई सकेसम्म लाभान्वित गरोस् र आफूबाट सकेसम्म हानिलाई पर हटाओस् । र आफू एवं दुष्ट मान्छेहरूको दूरीलाई बढाओस् र उनीहरूसितको सम्बन्धलाई परित्याग गरोस्, र त्यो सम्बोधन गर्ने शब्दलाई पनि त्यागोस् जुन दुष्टहरूको सम्बोधनको माध्यम होस् चाहे त्यो सबैले बोल्ने सार्वजनिक शब्द किन नहोस् । अनि भन्छन्: र यस कुरासित यो पनि संलग्न गर्न सकिन्छ कि जब कुनै दुर्बल र कम्जोरसित त्यसको अवस्थाबारे सोधियोस् त यो नभनोस् कि नराम्रो छु वा मेरो अवस्था नराम्रो छ, बरु भनोस्: म कम्जोर र दुर्बल अवस्थामा छु । र आफूलाई पवित्र र स्वच्छ मान्छेबाट निकालेर अस्वच्छ, र पापीहरूमा शम्मिलित नगरोस् ।*

र यस भन्दा बढी यो कुरो हो कि यो मुसलमानलाई आफ्नो शारीरिक र आत्मिक पवित्रताबाट सारेर सामान्य पवित्रतातर्फ लगाउँछ । तसर्थ रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले टोल र बासस्थानलाई स्वच्छ राख्नुतर्फ मार्गदर्शन गर्नु भयो जस्तोकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ: “ अल्लाह पवित्र र सुन्दर छ, पवित्रता र सुन्दरतालाई मनपराउँछ, र त्यो स्वच्छ छ र स्वच्छतालाई मनपराउँछ, र त्यो उदारवान छ र उदारतालाई मनपराउँछ, तसर्थ स्वच्छता अपनाऊ र वर्णनकर्ताको बनाई छ, कि मलाई लाग्दछ कि उहाँले भन्नु भयो: आफ्नो दैलो र बासस्थानलाई स्वच्छ राख र यहूदीहरू भैं नभइहाल ”।*

र तैयिबीको बनाई छ: “ जब यो सुनिश्चित भयो त जेजति स्वच्छ राख्न सक्छौ स्वच्छ राख, र जतिलाई सफासुगधर गर्न सक्छौ सफा गर यहाँसम्मकि घरको दैलो जुन घरको सामुन्ने हुन्छ त्यसलाई पनि स्वच्छ

* फतहुल् बारी १०/५६४ ।

* सुननुत्तिमिजी ५/१११, र यस हदीसको बारेमा अल्लामा अल्बानी भन्नुहुन्छ कि यो हदीस विश्वासीय छ ।

राख, र यो उदारताको अन्तिम सीमातर्फ संकेत हो, किनकि यदि घरको दैलो ठूलो र सफा स्वच्छ हुन्छ भने अतिथिहरूलाई आकर्षित र जानेहरू र बटुवाहरूलाई आकर्षित गर्छ, "।*

के तिमी हेर्दैनौ कि पवित्रता यस इस्लाम धर्ममा श्रंखलायुक्त एकआर्कालाई परिपूर्ण गर्नेवाल मानिन्छ, त यो हृदय र शरीरको स्वच्छता हो, र आत्मा एवं अस्तित्वको स्वच्छता हो, र बासस्थान टोल महल्ला र लुगाको स्वच्छता हो, र कपडा सरसामान, सडक र ओछ्यानको स्वच्छता हो, दैनिक र साप्ताहिक पवित्रता हो ... । त पवित्र छ त्यो परम् पूज्य जसले यस धर्मलाई अविष्कार गरेर स्थापित विस्तार गयो जसमा ती समस्त उपयुक्त छन् जुन जीवितहरूको जीवनको लागि हितकर छन् ।

लेखक सामाजिक संघटकमाथि आफ्नो लेख समाप्त गरिसक्यो तर ती समस्त श्लोकहरूलाई वर्णन गर्न सकेन जुन यस सन्दर्भमा वर्णित छन् । यसर्थ लेखकले यहाँ यति मात्र वर्णन गरेको छ जुन यस सन्दर्भमा आधार हुन्, र जसको माध्यमले अरुसम्म पुग्न सकिन्छ, र जुन अरुतर्फ संकेत गर्छन्, र यस पश्चात हामी आर्को शीर्षकतर्फ लाग्दछौ ।

* तुहफतुल अहवजी ८/६७,७८ ।

तेस्रो शीर्षक

व्यवस्थापनका संघटकहरू

यसभन्दा पहिलाका शीर्षकहरूमा वैज्ञानिक पहलू र सामाजिक पहलूलाई प्रकाशित गरियो त यहाँ यस्तो विषयको वर्णन गरिन्छ, जसबाट मुसलमान समूह निस्पृह रहन सक्दैन नत त्यसबाट निस्पृह भई कुनै राष्ट्र यस धरतीमाथि विद्यमान रहन सक्छ, नत कुनै सभ्यता नै जीवित रहन सक्छ, र त्यो विषय हो व्यवस्थापन सम्बन्धि संघटकहरू । त इस्लामले यस विषयलाई छाडेको छैन, वरु यसलाई अति महत्व दिएको छ र यसको लागि आधार र कानूनहरू स्थापित गरेको छ । र यस शीर्षकभित्र ६ अध्यायहरू छन् ।

पहिलो अध्याय

निर्देशन सिद्धान्त एवं आधारहरूको व्यवस्थापन र त्यसको व्यापकता

इस्लामको श्रेष्ठता मध्ये यो पनि हो कि त्यो समस्त कुराहरूमा व्यापक छ, र समस्त कुराहरूलाई समावेश गरेको छ तसर्थ यो व्यापक छ सृष्टि र स्रष्टाको लागि, लोक परलोकको लागि, धर्म र संसारको लागि, यात्रा र सामान्य अवस्थाको लागि, मानव ब्रह्माण्ड बोटबिरुवा र पशुपंछीको लागि, यस्तो व्यापकता जुन आफूभित्र समावेश गरेको छ कानून आधार, निर्देशन र उद्देश्यहरूलाई जुन राजनैतिक र न्यायधीश एवं समस्त मान्छेहरूलाई जसलाई प्रत्यक्षरूपले कानूनको आवश्यकता हुन्छ ती समस्तको लागि आवश्यक छ । र मुसलमानहरूलाई यस्तो व्यापकता प्रदान गर्छ जसलेगर्दा उनीहरू आफ्नो समस्याहरूमा कुनै अरुको कानून र कुनै विद्को दृष्टिकोणको आवश्यकता महसूस गर्दैनन् र

त्यसको विचारधाराको प्रतिक्षा गर्दै ननु, समस्या ग्रस्त कुराहरू बाहेक र युगको परिवर्तनबाट वैधानिक हुकुमको परिवर्तनद्वारा अचम्भित र हैरान हुँदैनन्, किनकि तिनीहरू समस्त कानून विधान र मूल आधारहरूको ज्ञानी हुन्छन् ... । तसर्थ ती समस्त आवश्यक कुराहरूलाई यो धर्म आफूभित्र समावेश गरेको छ जसको कुनै मुसलमानलाई आवश्यकता पर्न सक्छ, अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ﴾ الأنعام: ३८

अर्थ : हामीले किताबमा लेख्न कुनै कुरा छाडेका छैनौं । (सूरतुल् अन्आम ३८)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَكُلُّ شَيْءٍ فَضَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً ﴾ الإسراء: १२

अर्थ : र हामीले प्रत्येक कुरालाई सविस्तार वर्णन गरेका छौं । (सूरतुल् इस्रा १२)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَءِثْرَهُمْ ۚ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي

إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴾ يس: १२

अर्थ : निःसन्देह हामीले मुर्दाहरूलाई जीवित गर्ने छौं र जेजति उनीहरूले अगाडि (आफनो कर्म) पठाइसकेका छन् र उनका ती कार्यहरू जुन पछाडि छोडेका छन्, हामीले उनलाई लेखिदिन्छौं । र हरेक कुरालाई हामीले एक स्पष्ट किताबमा लेखिसकेका छौं । (सूरतु यासीन १२)

यस श्लोकको अर्थमा इब्ने जरीरको भनाई छ : “ हे मानिसहरू हामीले तिमीहरूको लागि समस्त कुराहरूलाई परिपूर्ण र स्पष्ट वर्णन गरेका छौं ताकि तिमीहरू अल्लाहको त्यस अनुकम्पाहरूमाथि आभार प्रकट गर जुन तिमीहरूमाथि अनुग्रहित गरेको छ, र त्यसको लागि निष्ठाको साथ पूजालाई विशेष गर समस्त मिथ्या पूज्य र प्रतिमाहरूलाई छाडेर ”।* तसर्थ हलाल र हराम (वैध अवैध) स्पष्ट छ, र सिद्धान्तहरू प्रष्ट छन्, र विधानहरू सुदृढ छन्, र नैतिकताहरू परिपूर्ण र व्यापक छन्, र उद्देश्यहरू सटीक र उज्ज्वल छन्, र उदाहरणहरू अति सुन्दर छन् । त यसै व्यापकता र असीमितताले नै रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको युगमा अधिकांश बहुदेववादीहरूलाई यस कुरामा बाध्य गरिदिएको थियो किनकि उनीहरूले यस्तो व्यापकतासित अपरिचित थिए, अनि उनीहरूले सहाबाहरूसित भन्थे कि तिमीहरूको साथी सबै कुरा सिकाउँछ, सलमान रजिअल्लाहो अन्हो वर्णन गर्नुहुन्छ कि बहुदेववादीहरूले हामीसित भने हामी हेछौं कि तिमीहरूको साथी तिमीहरूलाई सबै कुराहरू सिकाउँछ यहाँसम्म कि शौच गर्ने तरिका पनि सिकाउँछ ? त उहाँले भन्नु भयो कि तिमीले सत्य भन्यौ उहाँ रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले हामीलाई मनाही गरेका छन् कि हामी दाहिने हातबाट इस्तिन्जा गरौं (पिशाब फेरौं) वा कअ्बातर्फ मुख गरेर शौच गरौं, र गोबर एवं हड्डीबाट इस्तिन्जा गर्नुबाट रोक लगाएका छन्, र उहाँ रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ कि तिमीहरू तीन हुंगा भन्दा कमले इस्तिन्जा नगर ।* र अबू जरले यस व्यापकताको बारेमा खबर दिदै भनेका छन् कि : “ हामीलाई रसूल रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यस्तो अवस्थामा छाडेर गएका छन् कि वायुमा कुनै पंक्षी पंख हल्लाउँदैन तर त्यसको बारेमा उहाँ रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले बताउनु भइको छ, र वर्णनकर्ता भन्नुहुन्छ कि उहाँ रसूल

* जामेउल् वयान १५/४९ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. २६२, १/२२४ ।

सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: सबै त्यो कुरो जुन तिमीहरूलाई स्वर्गबाट नजिक गरोस् वा नर्कबाट टाढा गरोस् ती सबै तिमीहरूको लागि प्रष्ट पारियो ।^{1*}

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो:“ हलाल स्पष्ट छ, र हराम स्पष्ट छ, र यी दुवै बीच यस्ता सन्देहजनक कुराहरू छन् जसलाई अधिकांश मानिसहरू जान्दैनन्, त जुन व्यक्ति ती सन्देहजनक कुराहरूबाट बाँच्छ, त्यसले आफ्नो धर्म र इज्जतलाई सुरक्षित गर्‍यो, र जुन त्यस सन्देहजनक कुरामा प‍यो त्यो त्यसरी नै हराममा प‍यो जसरी एउटा गोठाला कुनै गौचरनिकट जनावरहरूलाई चराइरहेको होस् र त्यसलाई त्यस गौचरमा पर्ने र त्यसबाट चर्ने शंका जनावरहरू प्रति सदैव रहोस्, त ध्यान दिएर सुन ! समस्त सम्राटका गौचर (सीमारेखा) हुन्छन्, र अल्लाहको गौचर त्यसले वर्जित गरेका कुराहरू हुन्, र ध्यान दिएर सुन ! शरीरमा एउटा अंग हुन्छ, यदि त्यो विशुद्ध छ भने समस्त शरीर विशुद्ध रहन्छ, तर यदि त्यो अशुद्ध भइहालोस भने समस्त शरीर विनाशमा पर्नेछ, र त्यो अंग हो हृदय ।^{1*} र अल्लाहले हराम गरेका कुराहरूलाई आफ्ना भक्तहरूको लागि स्पष्ट पाउँ भनेको छ :

﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيَّكُمْ إِلَّا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِّنْ إِمْلَاقٍ تَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنٌ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَّوْنُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ

* अल् मुअज्जमुल् कबीर २/१५५, र यस हदीसलाई अल्लामा अल्बानीले सिल्सिलतुस्सहीहामा सही भन्नु भएको छ ४/४१६ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५२, १/२८, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १५९९, ३/१२९९, र शब्द यिनैका हुन् ।

يَبْلُغُ أَشَدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا
 قُلْتُمْ فَأَعِدُّوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَيَعْهَدِ اللَّهُ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصْنَكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ
 تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ
 بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصْنَكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ الأنعام: ١٥١ - ١٥٣

अर्थ : (हे नबी) भन्नुस् कि (हे मानिसहरू !) आजु म तिमीहरूलाई ती कुरा सुनाउँछु जसको (विरोध गर्न) तिम्रो पालनकर्ताले तिम्रो लागि रोक लगाएको छ, ती यी हुन् कि कुनै कुरालाई अल्लाहसँग नदाँज्नु (साभेदार नबाउनु) र आमा बुवासँग राम्रो व्यवहार गर्नु र दरिद्रताको भयले आफ्नो सन्तानहरूलाई नमान्नु । (किनभने) तिमीलाई र उनलाई हामीले नै जीविका प्रदान गर्दछौं, र हरेक प्रकारको निर्लज्ज कुराको नजिक नजानु, खुल्ला रूपमा होस् वा गोप्य रूपमा । र जुन प्राणीको ज्यान मार्न अल्लाहले रोक लगाएको छ, उसको ज्यान नलिनु । तर यस नियमको पालनमा हक ईन्साफको निमित्त गरिएका बाहेक । यी कुराहरूको पालनको लागि अल्लाहले तिमीलाई सचेत गरेको छ, कि तिमी सम्झ । र अनाथको सम्पत्तिको समीप पनि नजानु, तर यस्तो तरिकाले जुन कि तिनीहरूको हितमा होस्, तिनीहरू साबालक नहुन्जेलसम्म, र नाप-तौलको काम न्यायपूर्ण तरिकाले गर्ने गर । हामी हरेक व्यक्तिमा उत्तरदायित्वको भारी त्यति नै राख्दछौं जति कि उसको सामर्थ्य छ । र जब तिमी कुरा गछौं न्यायको गर, चाहे त्यो विषय तिम्रा नातेदार आफन्तीको नै किन नहोस् र अल्लाहसँग गरेको वाचा पूरा गर यी कुराहरूको लागि अल्लाहले तिमीलाई विशेष आदेश दिएको छ कि सदैव तिमीले सम्झी राख । र आदेश यो छ कि यो धर्म मेरो सोभो बाटो हो, तिमी यसैमा हिंड्नु र अन्य मार्गमा न हिंड्नु किनभने त्यसमा हिंडेपछि अल्लाहको मार्गबाट विचलित भैहाल्नेछौं । यसको विशेष

आदेश तिमीलाई अल्लाहले दिएको छ जसबाट तिमी आत्मसंयमी बन्नसक । (सूरतुल् अन्आम १५१-१५३)

र सूरतुल् इस्रामा अल्लाहले ती निर्देशनहरूको आधारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ जसलाई लिएर सन्देशहरू आएका थिए । अल्लाहको फर्मान छ:

﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ إِنَّمَا يُبَلِّغُنَّ عِنْدَكَ
 الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٍ وَلَا نَهْرُهُمَا ۚ وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا
 كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ ۚ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي
 صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ
 غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَآتَ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ ۚ وَالْمَسْكِينِ وَالْبَنِّ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ
 الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَإِنَّمَا تَعْرِضَنَّهُمْ
 ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ
 عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن
 يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۗ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمَّا تَحْنُ
 تَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۗ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الرِّزْقَ ۗ إِنَّهُ كَانَ
 فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَن قُتِلَ
 مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ ۗ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا ﴿٣٣﴾
 وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۗ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۗ إِنَّ الْعَهْدَ

كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ
وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ
أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن
تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى
إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾

الإسراء: ٢٣ - ٣٩

अर्थ : र तिम्रो पालनकर्ताले स्पष्ट आदेश गरेको छ, कि ऊ बाहेक तिमी कसैको पूजा नगर र आमाबाबुको साथमा नम्र व्यवहार गर्दै गर यदि तिनीहरूमध्ये एउटा वा दुवै तिम्रो अगाडि वृद्ध अवस्थामा पुग्छन् भने तिनीहरूलाई तिरस्कृत नगर्नु नहप्काउनु अपितु तिनीहरूसँग सम्मानपूर्वक मर्यादित ढंगले कुराकानी गर्नु । र विनम्रतापूर्वक प्यारका साथ तिनीहरूको अगाडि सुशील भइराख र तिनीहरूको निमित्त प्रार्थना गर्ने गरः कि हे पालकर्ता जुन प्रकार कि तिनीहरूले मलाई बाल्यावस्थामा (मायाँले) पालनपोषण गरेका छन्, तिमीले पनि तिनीहरूमाथि त्यस्तै दया गर । जे जति तिम्रो हृदयहरूमा छ, तिम्रो पालनकर्ताले त्यसलाई राम्ररी जान्दछ । यदि तिमी असल कर्म गर्दछौ भने उसले त्यसतिर प्रवृत्त हुनेहरूलाई क्षमा गरिदिनेछ । र नातेदारहरू र निमुखाहरू र बटुवाहरूलाई उनीहरूको हक प्रदान गर, र अपव्ययिताले धन खर्च नगर । र नातेदारहरू र निमुखाहरू र बटुवाहरूलाई उनीहरूको हक प्रदान गर, र अपव्ययिताले धन खर्च नगर । किन भने फाल्तू खर्च गर्नेहरू त शैतानका दाजुभाइहरू हुन् र शैतान आफ्नो पालनहारप्रति ठूलो कृतधन छ । र यदि तिमी आफ्नो पालनकर्ताको रहमत् (वरदान) को प्रतिक्षामा, जसको कि तिमीलाई आशा छ, तिनीहरू (हकदारहरू) तिर ध्यान दिन सक्दैनौ भने तिनीहरूसित विनम्रतापूर्वक राम्रोसँग कुरा भन्ने गर । आफ्नो हातलाई

न आफ्नो गर्दनसित बाँधिएको, जस्तो राख । र नत बिल्कुलै खुल्ला गर्नु (कि सबै दिइहाल) र परिणाम यो होस् कि पश्चातापमा दोषी र असहाय हुनुपरोस् । निःसन्देह तिम्रो पालनकर्ताले, जसको जीविका चाहन्छ, विस्तृत गरिदिन्छ, र जसको चाहन्छ, संकुचित पारिदिन्छ । निःसन्देह उसले आफ्ना भक्तहरूलाई बेसरी जान्दछ र राम्ररी हेरिराखेको हुन्छ । र आफ्ना सन्तानहरूलाई विपन्नताको डरले नमार (किनभने) उनीहरूलाई, र तिमीलाई हामीले नै जीविका प्रदान गर्दछौं । यसमा कुनै सन्देह छैन कि यिनीहरूलाई मार्नु गम्भीर पाप हो । खबरदार व्यभिचारतिर कदापि नलाग, किनभने त्यो ठूलो निर्लज्जता र धेरै नराम्रो बाटो हो । र जुन प्राणीलाई मार्नु अल्लाहले निषेध गरेको छ, त्यसलाई न्यायोचित कारण बिना नमार । र जुन मानिस अत्याचारले मारिएको छ, हामीले त्यसको वारिसलाई (बराबरको बदला लिन) अख्तियार दिएका छौं तसर्थ उसलाई आवश्यक छ कि हत्या (बदला) मा सीमा उल्लंघन नगरोस्, किनभने त्यसो भएमा उसलाई सहायता प्राप्त हुनेछ । र अनाथको मालको नजिक पनि नजानु, तर यस्तो तरिकाले जुन उसको हकमा धेरै राम्रो होस् यहाँसम्म कि उसले उमेरको परिपक्वता हासिल गरिसकोस्, र वचन पूरा गर, किनभने वाचाको बारेमा अवश्य सोधपूछ हुनेछ । र जब नापेर दिन्छौ त माप पूरा भरी देऊ र तराजु सीधा राखेर जोख्ने गर, यो अत्यन्तै राम्रो कुरा हो र परिणामको दृष्टिले पनि धेरै राम्रो छ । जुन कुरोको तिमीलाई ज्ञानै छैन त्यसको पछि नपर्नु, किनभने कान र आँखा र हृदय यी सबैसित अवश्य सोधपूछ हुनेछ । र धर्तीमा घमण्ड गरी नहिड्नु किनभने तिमीले धर्तीलाई च्यात्न सक्दैनौं र नत अग्लो भएर पर्वतहरूका चुचुरा सम्म पुग्न सक्नेछौं । यी सब नराम्राकुराहरू तिम्रो पालनकर्तालाई धेरै अप्रिय छन् । यो पनि ती समग्र मार्गदर्शनहरू मध्येका हुन् जुन अल्लाहले बुद्धिमत्ताका साथ बह्य मार्फत तिमीतिर उतारेको छ र तिमीले अल्लाहको साथमा अन्य कसैलाई पूजनीय नबनाउनु किनभने यस्तो

गर्नाले धिक्कृत तिरस्कृत भई नर्कमा हालिनेछौ । (सूरतुल् इस्रा २३-३९)

त पाठक यस पद्धति र विचारधारामा स्पष्ट रूपले व्यापकता र निर्देशनहरूलाई हेर्दछ र ती कानून विधान र निर्देशन एवं मूल आधारहरू जसको आवश्यकता राज्यको विधानलाई हुन्छ, यस धर्ममा प्रशस्त छन् । र यसै कारण जबदेखि इस्लामीय राष्ट्रको स्थापना भयो हक अधिकार, र हलाल हरामलाई निर्धारित गर्नुमा कुनै प्रकारको अभाव र विवाद एवं कष्ट देखिदैन, नत राष्ट्रको विधान बनाउने क्रममा कुनै दिक्क पच्यो, बरु त्यससित यस्तो परिपूर्ण र व्यापक एवं सटीक विधान छ, जुन ती समस्त कुराहरूबाट सुरक्षित छ, जसबाट समस्त विधानहरू पीडित र हैरान रहेका छन्, र जुन त्यसलाई बनाउने क्रममा अंधविश्वास र अनुरूपताको कारण हैरान पाछ, र जुन ती विधानहरूमा कमी कोताही र सीमा उल्लंघन हुन्छ, र जुन त्यसमा केही समय अनुसंधान गरिन्छ कि त्यो उद्देश्यलाई पूर्ण गर्नुमा सूक्ष्म छ कि छैन जसको लागि यो विधान बनाइएको छ, त यी समस्त अवगुणबाट इस्लामीय राष्ट्रको विधान पवित्र छ । र उपरोक्तमा वर्णित कारणहरूले गर्दा अधिकांश राष्ट्रहरूका विधान र दस्तूरहरूमा थपघट गरिन्छ ।

तर इस्लामीय विद् एवं न्यायधीशहरू इस्लामीय राष्ट्रमा व्यभिचार, सूदव्याज, कुकर्म र मदिरा सेवनलाई जायज र वैध भन्नसक्दैनन् किनकि यी ती कुराहरू मध्येका हुन् जसलाई इस्लामले अवैध ठानेको छ, त यसको बारेमा कुनै प्रकारको सम्भौता गरिदैन । जबकि ती राष्ट्रहरू जुन यसलाई वैध ठान्दछन् तिनीहरू यसको वैधता र अवैधताबारे शंकामा हुन्छन् र यसको हानिलाई कम गर्नुको लागि केही विधान र कानून एवं अनुष्ठानहरूको निर्माण गर्छन् । त कतिपय यस्ता राष्ट्रहरू छन् जुन यसप्रकारका विशालु र आत्मघाती कुराहरूको घातक प्रभावबाट उत्पीडित छन्, र त्यसको उपचार एवं त्यसबाट

जनसाधारणलाई सर्तक गर्नुमा हैरान छन् जसरी एड्स र त्यसबाट सुरक्षित रहने तरिकाको प्रचार र त्यसको आत्मघाती प्रभावको प्रचार गर्छन्, यस्तै मदिरा सेवन गरेर गाडी चलाउनुबाट रोक्दछन्... आदि ।

र पाठकहरू यो नसम्भुन् कि इस्लाम १४०० वर्ष अघि आएको कारण कठोर परणाली र कट्टरपन्थ हो जुन कुनै परिवर्तनलाई मान्दैन नत त्यो नवीन समस्या र घटनाहरूसित सहमत छ, बरु इस्लाममा ती समस्तलाई समावेश गर्ने र त्यसलाई आफ्नो घेरामा लिने क्षमता छ यस्तो प्रकारले कि ती नवीन कुराहरू त्यसको मूल आधारहरू र सिद्धान्त एवं निर्देशनहरू विरुद्ध पनि हुन्सकदैनन्, र यसैलाई इस्लामीय विधिशास्त्रमा “अबवाबुल् इज्देहादे वमसाइलहू वजवावेतहू बहुदूदहू” अर्थात् स्वनिर्णय र त्यसका विषय र विधि एवं सीमाहरूको अध्याय, भनिन्छ । त समस्त प्रकारका प्रशंसा अल्लाहकै लागि छन् जसले इस्लामलाई व्यापकता र परिपूर्णता प्रदान गर्‍यो, र हामीहरूको लागि इस्लाम धर्मलाई नै रोज्यौ ।

दोस्रो अध्याय

अधिकार र हकहुकूको सुरक्षा र सुनिश्चितता

यो वर्तमान युग जसमा हामीहरू जीवन व्यतीत गरिरहेका छौं यसमा मानवअधिकारको नै समस्तमाथि अधिपत्य छ, किनकि जति पनि वाक्यांश छन् ती सबै मानवाधिकार वा सामाजिक अधिकार वा जनावर ... आदिको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्ने माँग गरिरहेका छन्, र कदाचित्त यसको मुख्य कारण हो: यस युगमा हक अधिकारको हनन् । यसैकारण हक अधिकारको माँग तीव्रता अपनाएको छ, र यस्ताखालका सन्धिहरू पनि गरिएका छन् जसद्वारा यसको सुरक्षा गरियोस् । र ती

समस्त राष्ट्रहरूलाई दोषी घोषित गरिन्छ जुन यसको विरोध गरोस् ... । र यस युगमा अधिकार हननको एउटा कारण त्यस ईश्वरीय धर्मबाट दूरी पनि हो जुन समस्तको हकलाई सुनिश्चित र सुरक्षित गर्छ, तसर्थ व्यक्तिवाद, स्वार्थ, र राष्ट्र एवं गोत्रको स्वार्थ अधिकारको संरक्षणमाथि वर्चस्ववान भइसकेको छ ।

र ईश्वरीय विधानहरूलाई अध्ययन गर्ने मान्छेलाई भलिभाँति यो थाहा भइहाल्छ कि ईश्वरीय आमन्त्रणको मूल उद्देश्य आदमदेखि अन्तिम सन्देशा मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम सम्म अधिकारलाई संरक्षण दिनु र अत्याचारलाई मेटाउनु थियो । र यो कुनै अनोठो कुरो होइन कि हाम्रो प्रियतम सन्देशा मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यस कुरामा अत्याधिक ताकेदा गर्नु भएको छ । यसर्थ उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले हक अधिकारलाई स्पष्ट पार्नु भयो, र त्यसलाई पूर्ण गर्ने कार्यको प्रशंसा गर्नु भयो, र यस्तो गर्नेलाई श्रेष्ठता प्रदान गर्नु भयो । र यसलाई हनन गर्नुबाट वा त्यसमा कोताही गर्नुबाट सावधान गर्नु भयो । र विशिष्ट र सामान्य श्लोक एवं प्रमाणहरूले सामान्य अधिकारलाई पूर्ण गर्नुलाई प्रमाणीकरण गरेका छन्, र हकलाई निर्वाह गर्नुमा ताकेदा गरेका छन्, र विशेषरूपले सबैको हक अधिकारलाई स्पष्ट र सुनिश्चित गरेका छन्, र समस्त सराहनीय सभ्यता र शिष्टाचारहरूलाई पूर्ण गर्नुमा ताकेदा गरेका छन्, र त्यसमा कमीकोताही गर्नुको दुष्परिणामबाट सावधान गरेका छन् । र जति पनि अधिकारहरूको स्पष्टिकरण ईश्वरीय आमन्त्रणहरूले गरेका छन् ती मध्ये सर्वोत्कृष्ट अधिकार अल्लाहको अधिकार हो, अनि सृष्टिहरूको एकआपसमा एकआर्कामाथि भएको अधिकार हो । अब चाहे त्यो सृष्टि महिला होस् वा पुरुष, भाले होस् वा पोथी, बच्चा होस् वा वृद्ध, बुद्धिमान होस् वा पागल, मित्र होस् वा शत्रु, यात्री होस् वा नगरवासी, नागरिक होस् वा भ्रमणकारी, पशु होस् वा पंक्षी, शैतान होस् वा दानव .... । त इस्लामले यी समस्तका हक अधिकारलाई यति परिपूर्ण तरिकाले सुनिश्चित गरेको छ कि वर्तमानका सन्धिहरू पनि यहाँसम्म पुग्नुबाट

असमर्थ छन् । र म केही यस्ता श्लोकहरू वर्णन गर्दछु जुन यी अधिकारहरूलाई सुरक्षिता र सुनिश्चित गर्नुमा प्रमाणीकरण गर्दछन् । तर समस्त निर्देशन र श्लोकहरूलाई वर्णन गर्न सकिदैन जुन प्रत्येक हक अधिकारसित संलग्न छन् र तिनीलाई संरक्षण दिएका छन्, किनकि यो वर्णन अति लामो छ जसलाई हामी सीमारहित गर्न सक्दैनौं तर मलाई लाग्छ कि मूल बिन्दुमा प्रमाणीकरण गर्नु नै प्रयाप्त हुन्छ, यस्तो मलाई प्रतीत हुन्छ । त निम्नमा केही महत्वपूर्ण अधिकारहरूको वर्णन गरिन्छ, जसमध्ये :

पहिलो: अल्लाहको अधिकार हो । त त्यसको हक यो हो कि त्यसको आज्ञापालन गरियोस्, त्यसको आभार प्रकट गरियोस्, त्यसको अवज्ञा नगरियोस्, त्यसको कृतघ्नता र अकृतज्ञता नगरियोस्, र त्यसको स्मरण गरियोस्, त्यसलाई नबिस्रियोस्, त्यसको पूजा गरियोस्, त्यसको इन्कार नगरियोस् । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले हजरत मुआज रिजअल्लाहो अन्होसित भन्नु भयो: हे मुआज, त मुआजले भन्नु भयो: म हाजिर छु सर्तक छु, अनि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले तीन पटक यस्तै भन्नु भयो, अनि भन्नु भयो: हे मुआज के तिमीलाई थाहा छ कि भक्तहरूमाथि अल्लाहको के हक छ ? त मुआज भन्छन् कि मैले भनें: मलाई थाहा छैन हजुर, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: भक्तहरूमाथि अल्लाहको यो हक छ कि उनीहरू त्यसको पूजा गरुन्, र त्यसको साथमा कसैलाई साभ्नीदार नबनाउन् । अनि केही बेर हिंडेपश्चात फेरि भन्नु भयो: हे मुआज, त मैले भनें म हाजिर छु र सर्तक छु, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भने हे मुआज के तिमीलाई थाहा छ कि यदि भक्तहरूले अल्लाहको हकलाई निर्वाह गरे भने त्यसमाथि भक्तहरूको के हक छ ? त ध्यान दिएर सुन ! त्यसमाथि

यो अनिवार्य भइहाल्छ, कि तिनीहरूलाई यातना नदेओस् ।* र अल्लाहले यो स्पष्ट गरेको छ कि यो नै त्यो उद्देश्य हो जसको लागि अल्लाहले सृष्टिलाई अविष्कार गरेको छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ (الذاريات: ०६)

अर्थ : मैले जिन्न र मानिसहरूलाई यसकारण मात्र सृष्टि गरेको छु ताकि मेरो उपासना गरुन् । (सूरतुज्जारियात ५६)

र त्यस महान अल्लाहको पूजा गर्नुको अर्थ दिनमा एक पटक वा सप्ताहमा पूजाघरमा गएर एक पटक गर्नु होइन वा मात्र एक अनुष्ठानलाई पूर्ण गर्नु होइन, बरु त्यसको पूजाको अर्थ अति व्यापक छ । तसर्थ त्यसको पूजा हो: ती समस्त निर्देशन र विधानको अनुशरण गर्नु, त्यसको पद्धतिमा हिंड्नु, र ती समस्त कुराहरूद्वारा त्यसको सामिप्यता चाहनु जसद्वारा त्यो प्रसन्न हुन्छ । र सबैभन्दा उत्कृष्ट अल्लाहको अधिकार भक्तहरूमाथि यो छ कि त्यसलाई एक मानुन, त्यसको एकत्वमा आस्था राखुन, र त्यसलाई एक मानुन धर्म र विधानलाई निर्माण गर्ने कार्यमा । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ

الْفَصْلِ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (الشورى: २१)

अर्थ : के उनीहरूले यस्तो अल्लाहको साभेदार बनाएका छन् । जसले उनीहरूको लागि यस्तो धर्म निर्धारित गरिदिएका छन्, जसबारे अल्लाहले आदेश दिएन ? यदि फैसला (को दिन) को वचन नभएको

* अनसको माध्यमले बुखारी र मुस्लिम दुवैले वर्णन गरेका छन्, बुखारी हदीस नं. ५११२, ५/२३१२, र मुस्लिम हदीस नं. ३०, १/५८ ।

भए, उनीहरूमा फैसला गरिदिइन्थ्यो । निश्चय नै अपराधीहरूको निम्ति दुःखद यातना छ । (सूरतुशशूरा २९)

र यस विशेषतालाई वर्तमान नागरिकताले त्यसको विशिष्ट विशेषता सिद्ध गरिसकेको छ, र त्यो ईश्वरत्वको दर्जामा विराजित मानिन्छ । त अल्लाहले नै धर्मलाई अविष्कार गर्‍यो र समस्त विधान र कानूनलाई बनायो जसतर्फ समस्त मानवहरू अआफ्ना समस्याहरूमा प्रवृत्त हुन्छन् ।

दोस्रो: सन्देशहरूको हक । त उनीहरूका हक अधिकार उनीहरूका अनुयायीहरूमाथि अत्याधिक छन्, जसमध्ये हो: उनीहरूको विश्वास गर्नु, उनीहरूको आज्ञापालन गर्नु, उनीहरूले निर्धारित गरेको पद्धति बाहेक कुनै अरु तरिकाले अल्लाहको पूजा नगर्नु, र उनीहरूले वर्जित गरेका कुराहरूबाट पन्छिनु..आदि । र मुसलमान मान्छे समस्त सन्देशहरूमाथि आस्था राख्दछ, र उनीहरूको आदर सम्मान गर्छ, र यो आस्था राख्दछ कि उनी सबै सत्यमा अल्लाहका सन्देशवाहक थिए । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ ءَامَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ ۚ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ ۚ

وَرُسُلِهِ ۚ لَا تَفَرُّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ ۚ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا

وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿ ٢٨٥ ﴾ البقرة: २८५

अर्थ : (हाम्रा) रसूलले त्यस कुरामा ईमान ल्याउनु भयो जुन उनीमाथि अल्लाहको तर्फबाट उतारियो र मोमिनहरूले पनि ईमान ल्याए, यिनीहरू सबै अल्लाह, उसका फरिश्ताहरू, उसका किताबहरू र उसका पैगम्बरहरूमाथि ईमान ल्याए । हामी उसका पैगम्बरहरूमध्ये कसैको बीच भेदभावको व्यवहार गर्दैनौं, उनीहरूले भने कि हामीले सुन्यौं र मान्यौं हामीले क्षमाको लागि प्रार्थना गर्दछौं हे पालनकर्ता ! र

तिमी छेउ नै फर्केर जानु छ । (सूरतुल् बकर: २८५)

र यो आस्था राख्दछन् कि उनीहरूको आज्ञापालन गर्नु अनिवार्य छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ إِلَّا ذُرِّيَّةً لَوْ أَنْتُمْ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا ﴾

رَجِيمًا ﴿ النساء: ६४ ﴾

अर्थ : हामीले प्रत्येक रसूललाई यसकारणले पढायौं कि अल्लाहको आज्ञा अनुसार उसको आज्ञा पालन गरियोस् । तिनीहरूले जब आफूप्रति नै अत्याय गरिरहेका थिए, तपाईंतिर आएर पश्चाताप गरेको भए र अल्लाहसँग क्षमायाचना गरेको भए र रसूलले पनि तिनीहरूको निम्ति माफीको याचना गरेको भए, अल्लाहलाई क्षमादाता र अत्यन्त दयालु पाउने थिए । (सूरतुन्निसा ६४)

तैस्रो: मातापतिको उनीहरूको सन्तानमाथि हक अधिकार । यो विशाल अधिकार यस सर्वश्रेष्ठ धर्म इस्लाममा अति सर्वोत्कृष्ट छ, र यसको प्रमाणको लागि यो नै प्रयाप्त छ कि यिनी दुवैको आज्ञापालनलाई आफ्नो आज्ञापालनसित दाँज्दै एकसाथ वर्णन गरेको छ, र आफूसित शिर्क नगर्ने अनिवार्यतालाई र उनीहरूको आज्ञापालन र सुव्यवहारको अनिवार्यतालाई एकैसाथ वर्णन गरेको छ, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ عَلَىٰ آلِكُمْ وَأَبَائِكُمْ وَأُمَّهَاتِكُمْ وَأَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ وَآلِ الْوَالِدِينَ ﴾

إِحْسَانًا ﴿ الأنعام: १०१ ﴾

अर्थ : (हे नबी) भन्नुस् कि (हे मानिसहरू !) आज म तिमीहरूलाई ती कुरा सुनाउँछु जसको (विरोध गर्न) तिम्रो पालनकर्ताले तिम्रो लागि रोक लगाएको छ, ती यी हुन् कि कुनै कुरालाई अल्लाहसँग नदाँज्नु (साभेदार नबाउनु) र आमा बुवासँग राम्रो व्यवहार गर्नु । (सूरतुल् अन्आम १५१)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ إِنَّمَا يُبَلِّغُنَّ عِنْدَكَ
الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٍ وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا
كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي
صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ ۝ الإسراء: ٢٣ - ٢٤

अर्थ : र तिम्रो पालनकर्ताले स्पष्ट आदेश गरेको छ कि ऊ बाहेक तिमी कसैको पूजा नगर र आमाबाबुको साथमा नम्र व्यवहार गर्दै गर यदि तिनीहरूमध्ये एउटा वा दुवै तिम्रो अगाडि वृद्ध अवस्थामा पुग्छन् भने तिनीहरूलाई तिरस्कृत नगर्नु नहप्काउनु अपितु तिनीहरूसँग सम्मानपूर्वक मर्यादित ढंगले कुराकानी गर्नु । र विनम्रतापूर्वक प्यारका साथ तिनीहरूको अगाडि सुशील भइराख र तिनीहरूको निमित्त प्रार्थना गर्ने गरः कि हे पालकर्ता जुन प्रकार कि तिनीहरूले मलाई बाल्यावस्थामा (मायाँले) पालनपोषण गरेका छन्, तिमीले पनि तिनीहरूमाथि त्यस्तै दया गर । (सूरतुल् इस्रा २३,२४)

चौथो: सन्तानको हक मातापितामाथि । त यो हक पनि अतयाधिक छन्, तसर्थ शिशु जन्मनु भन्दा अगावै नै त्यसको पितामाथि यो हक छ कि त्यो त्यसको लागि राम्रो माताको चयन गरोस्, र त्यसलाई त्यही खुवाओस् जुन आफू स्वयम् खाओस् (अर्थात राम्रो खाना खुवाओस्), र त्यसलाई त्यस्तै लुगा लगाउन देओस् जसरी आफू स्वयम् लगाओस् । र

त्यसको नामाकरण गरोस् र त्यसको राम्रो पालनपोषण गरोस्, र त्यसलाई राम्रो शिक्षा दिक्षा देओस्, र त्यसको अकीका गरोस् अर्थात त्यसको जन्मको सातौं दिन त्यसकोतर्फबाट बाखाको बलि देओस्, र त्यसलाई राम्ररी हुन्काओस्, र त्यसलाई सुमार्ग र भलाईतर्फ मार्गदर्शन गरोस्, र त्यसलाई सत्य र साँचो धर्मतर्फ मार्गदर्शित गरोस्, र त्यसको सत्यताका प्रमाण प्रतीक एवं चिन्हहरूसित त्यसलाई अवगत गराओस् ताकि त्यो अन्धविश्वासी नभइहालोस् । र त्यसको हक मध्ये यो पनि हो कि त्यो सन्तानमाथि खर्च गरोस्, र जब त्यो व्यस्क भइहालोस् त त्यसको शादी विवाह गरोस्, र त्यसको भलाई र प्रगति एवं उन्नतिको याचना र कामना गरोस्, र त्यससित प्रेम र स्नेह पनि गरोस्... आदि । र म यहाँ प्रत्येक कुरामाथि प्रमाण पेश गरिरहेको छैन ताकि कुरो लामो नभइहालोस् ।

पाँचौं: पति पत्नीको एकआर्कामाथि हक हुकूक । र यो हक यस्तो समस्या हो जसको इस्लामीय विधानले बारम्बार ताकेदा गरेको छ, जसमध्ये म मात्र तीन श्लोकलाई वर्णन गर्दछु जुन उच्चकोटिको वाक्यांशद्वारा दुवैको अधिकारलाई राम्ररी स्पष्ट पार्नुको साथै अल्लाहको यस अदभुत र विशाल अनुकम्पा अर्थात दुवै बीचको सम्बन्ध र प्रेमभावको उत्पातलाई पनि स्पष्ट पार्छ । र ती श्लोकहरू निम्न हुन्:

पहिलो श्लोक : अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمِنْ آيَاتِنَا أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ

مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ الروم: २१

अर्थ : र (यो पनि) उसको निशानीहरूमध्ये हो कि उसले तिम्रै सहजातिबाट तिम्रो लागि जोडी (स्वास्नीहरू) सृष्टि गर्‍यो, ताकि तिमी उनीबाट आराम र सन्तुष्टि प्राप्त गर र उसले तिम्रो बीचमा प्रेम र

सहानुभूति सृष्टि गर्यो, निश्चयनै यसमा धेरै निशानीहरू छन्, उनको लागि जो सोचविचार गर्दछन् । (सूरतुरूम २१)

त यदि पाठक वर्ग अल्लाहको यस कथनमा विचार गरोस् त त्यसलाई ज्ञात हुन्छ कि अल्लाहले भनेको छ : “ तिमी मध्येबाट ” अर्थात् पत्नीलाई तिमी मध्येबाट बनायो, र अल्लाहले भनेको छ : “ त्यससित सन्तुष्टि प्राप्त गर ” त्यसको साथ सन्तुष्टि प्राप्त गर भनेन, त यो वाक्यशैली उच्चतम अर्थलाई व्यक्त गर्छ ।

दोस्रो श्लोक : अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ أَجَلَ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِيَّاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَّاسٌ لَهُنَّ ﴾
البقرة: १८७

अर्थ : रोजाको रात्रीमा तिमीलाई आफ्नो स्वास्नीसित सहवासको अनुमति दिइएको छ । तिनीहरू तिम्रा बस्त्र हुन् र तिमीहरू उनका बस्त्र हौ । (सूरतुल् बकर: १८७)

त यस श्लोकमा अल्लाहले दुवैलाई एकआर्काको लागि वस्त्र भनेको छ, त के शरीरको लागि वस्त्र भन्दा अधिक कुनै अरु वस्तु चिम्टिएको हुनसक्छर जुन त्यसबाट अलग नहोस् ? र त्यसको लागि उचित र सुन्दर र स्वभाविक पनि होस्, र त्यसको प्रत्येक स्थितिमा त्यसको संगसंगै पनि रहोस् ।

तेस्रो श्लोक : अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾
النساء: १९

अर्थ : तिनीहरूसित राम्रो व्यवहार गर यदि तिनीहरूलाई तिमीले मन नपराए पनि, तर धेरै सम्भव छ कि तिमीले नराम्रो मानेको कुनै कुरामा

अल्लाहले धेरै भलाईको सृजना गरिदियोस् । (सुरतुन्निसा १९)

त यस श्लोकमा अल्लाहले पति र पत्नीलाई एकआर्काको साथ सुव्यवहार गरी सुखद जीवन व्यतीत गर्नुतर्फ प्रेरणित गरेको छ, अर्थात् त्यस समाजमा जसरी अरु मान्छेहरू सुव्यवहार गर्छन् त्यसरी नै दुवै एकआर्कासित सुव्यवहार गरुन् ।

छठौँ : मानवको आफ्नो आर्को मानव भाइमाथि अधिकार । कि जब त्यससित भेटोस् त उत्सुकतापूर्वक र प्रसन्नताको साथ भेटोस् । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ कुनै सुकार्यलाई सानो ठानी घृणा नगर चाहे त्यो आफ्नो भाइसित प्रेमभाव र उत्सुकतासित भेट्नु किन नहोस् ”।*

र मान्छे त्यससित सलाम गरोस् जब त्यसलाई भेटोस्, र जब त्यो विरामी होस् त त्यसलाई हेर्न जाओस्, र जब त्यो त्यसलाई आमन्त्रित गरोस् त त्यसको आमन्त्रण कबूल गरोस्, र जब त्यसको मृत्यु भइहालोस् त त्यसको जनाजामा (अन्तिम संस्कारमा) शामिल होस् । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको फर्मान छ : “ एक मुसलमानको आर्को मुसलमानमाथि पाँचवटा अधिकार छन्: सलामको जवाफ दिनु, विरामी भएमा त्यसको हेरचाह गर्नु, त्यसको अन्तिम संस्कारमा सहभागी हुनु, त्यसको आमन्त्रणलाई स्वीकार गर्नु, त्यसलाई छिक्न आएमा त्यसको जवाफ दिनु ”।* र त्यसबाट कष्टदायक कुराहरूलाई हटाउनु, र जब सहावाहरूले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित सोधे कि कुन इस्लाम चाहिँ सर्वश्रेष्ठ छ ? त यसको उत्तरमा उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “त्यस व्यक्तिको इस्लाम सर्वश्रेष्ठ छ, जु समस्त मुसलमानहरूलाई आफ्नो जिब्रो र हातको

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. २६२६, ४/२०२६ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ११८३, १/४१८, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. २१६२, ४/१७०४ ।

कष्टबाट सुरक्षित राखोस्” ।* र त्यसको धन सम्पत्ति इज्जत सम्मान धर्म र ज्यानको सम्मान गरोस्, र यसैकारण रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले सहाबाहरूको विशाल जनसभामा यस संग्रहित कुराहरूको आह्वान गर्नु भयो, र आफ्नो अन्तिम हज्जको अवसरमा भनेका उक्तिहरू मध्ये एकमा भन्नु भयो: “अल्लाहले तिमीहरूमाथि तिमीहरूको रक्तपात उस्तै वर्जित गरिदिएको छ, जस्तोकि यस पावन शहरमा पावन महिनाको यस दिनलाई हराम गरेको छ, अनि भन्नु भयो: के मैले आमन्त्रणलाई पूर्णतया पुऱ्याएन ? त सहाबाहरूले भने होइन हजुर तपाईंले आमन्त्रणलाई परिपूर्ण पुऱ्याइसक्नु भएको छ, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले तीन चोटि भन्नु भयो हे अल्लाह तिमी गवाह भइराख, र भन्नु भयो: तिमीहरूको सर्वनाश नहोस् याद राख मपश्चात तिमीहरू नास्तिक नभइहाल्नु कि तिमी एकआर्काको हत्या गर्नथाल ”।* र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ प्रत्येक मुसलमानमाथि आर्को मुसलमानको रक्तपात र धनसम्पत्ति एवं इज्जत आवरु हराम छ ”।* र यस बाहेक अरु हक अधिकारहरू छन् जसलाई संख्यारहित गर्नुमा लेख लामो भइहाल्छ तर मेरो लक्ष्य मात्र प्रमाणीकरण गर्नु नै हो ।

सातौँ : छिमेकीको हक । हजरत जिब्रीलले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई छिमेकीको बारेमा यति उपदेश गरे कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई यो प्रतीत हुन्थाल्यो कि छिमेकीलाई पैतृक धनमा वारिस बनाइन्छ । रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ छिमेकीको बारेमा हजरत जिब्रीलले मलाई यति वसीयत गरे कि मलाई यो आभास हुन्थाल्यो कि त्यसलाई वारिस नै बनाइदिन्छन् ”।* र पवित्र

* सहीह बुखारी हदीस नं. १, ११/१३, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १, ४०/६५ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ४१४१, ४/१५९८, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १२१८, २/८८९ ।

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. २५६४, ४/१९८६ ।

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. २६२४, ४/२०२५ ।

कुरआनले स्पष्ट पारेको छ कि छिमेकी तीन प्रकारका हुन्छन्: एउटा त्यो जसलाई छिमेक, आफन्त, र इस्लामको हक प्राप्त हुन्छ, आर्को त्यो जसलाई छिमेक र इस्लामको हक प्राप्त हुन्छ, र तेस्रो त्यो जसलाई मात्र छिमेकको हक प्राप्त हुन्छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ

وَأَيْتَمَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ

وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

النساء: ३६

अर्थ : र अल्लाहकै पूजा गर र उसको साथमा अरु कसैको साभेदारी नगर र आमा बाबुसँग सम्मानपूर्ण व्यवहार गर र नजिकका नातेदार, अनाथहरू र गरीब असहायहरू र नातेदार छिमेकीहरू र गैर नातेदारी छिमेकीहरू र संगै उठ्बस् गर्ने साथीहरू र बटुवाहरू र जो तिम्रो स्वामित्वमा छन्, सबैको उपकार गर । निःसन्देह अल्लाहले घमण्डी तथा मिथ्या अभिमान गर्नेहरूलाई रुचाउँदैनन् । (सूरतुन्निसा ३६)

र छिमेकीलाई कष्ट पुऱ्याउनुलाई वर्जित गर्‱यो, र त्यसलाई कष्ट पुऱ्याउनुलाई अरुको तुलनामा अधिक घृणित कार्य र अपराध ठहर गर्‱यो, यद्यपि समस्त वर्जित नै छन् । अल्लाहको रसूलको भनाई छ : “ अल्लाहको शपथ त्यो व्यक्ति आस्थवान हुन्सकदैन (र यो तीन पटक भन्नु भयो) त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित सोधियो: त्यो कुन व्यक्ति हो हे अल्लाहका रसूल ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले

भन्तु भयो: जसको कष्टबाट त्यसको छिमेकी सुरक्षित नरहोस् ।”*

त यी केही हक हुकूक र अधिकारको वर्णन थियो जसलाई इस्लाम लिएर आएको छ, र यस बाहेक यति हक हुकूकहरू छन् जसलाई इस्लाम आफूभित्र समावेश गरेको छ र जसलाई सीमारहित गर्नु असम्भव छ । र ती मध्ये मात्र केहीलाई वर्णन गर्ने कारण यो हो कि यो लेख लामो नहोस्, तै पनि इस्लामले ल्याएका केही अरु हक हुकूकलाई पनि संक्षेपमा हेर्नुस् जसरी : संसारको हक, यात्रुको हक, विपन्नको हक, विधवाको हक, अनाथको हक, टुहुरोको हक, भिक्षुकको हक, पागल बहुलहाको हक, शत्रुको हक, पशु पंक्षी र जनावरको हक, दानवको हक, समाजको हक .... आदि । त जसले पनि कुरआन र हदीसका श्लोकहरूको अध्ययन गर्छ त्यो आफ्नो कल्पना भन्दा अधिक हक अधिकारको वर्णन यस धर्मममा पाउँछ, र जुन लेखहरू इस्लामीय विद्हरूले यस विषयमा लेखेका छन् त्यसको अध्ययन गर्नु पनि यसबारेमा लाभदायक सिद्ध हुनेछ ।

तेस्रो अध्याय

मालको अभिवृद्धि र त्यसको सुरक्षा

माल र धन अर्थतन्त्रको धमनी र जीवन रक्त हो, र मानिसहरूको शक्ति र बल हो । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَلَا تَوْنُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالِكُمْ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ

قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿ النساء: ०

* सहीह बुखारी हदीस नं. ५६७०, ५/२२४०, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. ४६, १/६८, र शब्द यिनैका हुन् ।

अर्थ : र बुद्धिहीनहरूलाई आफ्नो माल नदेऊ जुन माललाई अल्लाहले तिम्रो जीविकाको साधन बनाएको छ । हो सोही मालबाट तिनीहरूलाई खाना कपडा दिदै गर र उनीसित उचित कुरा गर्दै गर । (सूरतुन्निसा ५)

त यसै कारण अल्लाहले आफ्ना भक्तहरूलाई यस कुराबाट रोकेको छ कि आफ्नो धन कुनै यस्तो बुद्धिहीनलाई देउन् जसलाई यो थाहा छैन कि त्यसलाई कसरी व्यवस्थित गरोस्, र त्यसमा अभिवृद्धि गरेर कसरी त्यसको सुरक्षा गरोस् ।

र धन मुसलमानको दृष्टिमा अल्लाहकै हो जसले हामीलाई त्यो माल प्रदान गरेको छ ताकि हामी त्यसलाई त्यसको आज्ञा बमोजिम खर्च गरौं । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿وَأَتَوْهُمْ مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ﴾ النور: ३३

अर्थ : र अल्लाहले जुन सम्पति तिम्रीलाई प्रदान गरेको छ त्यसमध्येबाट उनीहरूलाई पनि देऊ । (सूरतुन्नूर ३३)

अल्लाहले हाम्रो परीक्षा लिनुको लागि हामीलाई धन प्रदान गरेको छ ताकि हेरोस् कि केकसरी कर्म गर्दछौं र कसरी खर्च गर्दछौं । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ يونس: १४

अर्थ : अनि हामीले तिनीहरू पछि तिम्रीलाई धरतीको उत्तराधिकारी बनायौं ताकि हामीले हेर्न सकौं कि तिमिले कसरी काम गर्दछौं । (सूरतु यूनुस १४)

र व्यापार व्यवसाय गर्नुको अनुमति प्रदान गर्नुको ताकि मालमा वृद्धि होस् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ﴾ البقرة: २१०

अर्थ : र व्यापारलाई अल्लाहले हलाल बनाएको छ, र व्याजलाई हराम ।
(सूरतुल् बकर: १७५)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَوَدَّىٰ لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ
وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿१﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ
فَأَنْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿१०﴾

﴿ الجمعة: १ - १० ﴾

अर्थ : हे मोमिन्हरू ! जब शुक्रवारको दिन जुम्आको नमाजको निम्ति अजान दिइन्छ, तब तिमी अल्लाहको स्मरणको निम्ति दगुरिहाल र किन्न वा बेचन छाडिदेऊ । यो तिम्रो निम्ति राम्रो छ, यदि तिमिले बुझ्छौ । अनि जब नमाज पूरा भइहालोस् तब अआफ्नो बाटो लाग र अल्लाहको उदार अनुग्रह खोज, र अल्लाहलाई धेरै स्मरण गर्ने गर ताकि तिमी सफल होऊ । (सूरतुल् जुमुअ: ९,१०)

त व्यापारको उद्देश्य मात्र आवश्यक जीविका प्राप्त गर्नु होइन बरु इस्लामले त हलाल तरिकाले कमाइ गरेर समृद्ध हुनुबाट पनि रोक लगाएको छैन । र यसै कारण रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ जसलाई अल्लाहको भय छ, त्यसलाई समृद्ध हुनुमा कुनै आपत्ति छैन ”।* शर्त यो छ कि व्यापार इस्लामीय विधिशास्त्र अनुकूल र

* सुनने इब्ने माजा २/७२४, र बुसैरीले सुननुज्जुजामा (२/५) भन्नु हुन्छ: यो सनद सही छ, र यसका वर्णनकर्ताहरू सत्यनिष्ठ छन्, र अल्लामा अल्लानीले सुननुको टिकाटिप्पणीमा भन्नु भएको छ: यो हदीस सही छ, र मुस्तदरक अलस्सहीहैन २/३, र हाकिमले भन्न भएको छ: यो हदीस मदनी हो र यसको सनद सही छ, तर बुखारी मुस्लिमले यसलाई वर्णन गरेका छैनन्, र जहवीले तल्खीसमा यसलाई सही भन्नु भएको छ, र अल्लानीले यसलाई आफ्नो “सहीह”मा सही भन्नु भएको छ हेनुंस १/२८५ ।

त्यसको नियम बमोजिम होस्, क्षलकपट, सुदव्याज र अनभिज्ञता अज्ञातताबाट मुक्त होस् । र खरीद विक्री गर्ने दुवै मान्छेलाई कुनै प्रकारको हानि नोक्सानी पुऱ्याउनेवाला नहोस् ।* र त्यो चोरिएको माल पनि नहोस् । त यसै कारण रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भएको छ : “ निःसन्देह यो धन सम्पत्ति संसारको शोभा र मिठास हो, त जसले त्यसलाई नियमानुसार लियो र न्यायोचित तरिकाले खर्च गर्‍यो त यो त्यसको लागि अति राम्रो सहायक हो, र जसले कसैको हक हनन् गरेर यसलाई कमायो त त्यसको उदाहरण त्यस मान्छे सरह छ जुन खाना खाएर पनि भोकै रहन्छ, ”।* र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले अमर बिन आससित भन्नु भयो : “ हे अमर सदाचारी मान्छेको सम्पत्ति पनि कति राम्रो सम्पत्ति हुन्छ, ”।* र अल्लाहले त्यस मालबाट बिना अपव्ययता र कन्जूसी खानपान गर्ने आदेश गरेका छन् । जस्तोकि अल्लाहको भनाई छ :

﴿ يَبْنِيْ اٰدَمَ حُدُوْا زَيْتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ

الْمُسْرِفِيْنَ ﴿ ٣١ ﴾ الأعراف: ٣١

अर्थ : हे आदमका सन्तति प्रत्येक नमाजको बेला तिमीहरू राम्रो सँग लुगा लगाउने गर, र प्रयाप्त खाने पिउने गर तर सीमाभन्दा अधि

* इब्नुल् असीरले नेहाया फि गरीविल हदीसमा भन्नु भएको छ कि “गरर” क्षलको अर्थ हो: त्यो वस्तु जसको जाहेरी अवस्था खरिद गर्ने मान्छेलाई भ्रममा पारोस् र त्यसको अदृश्य र अन्तरीक अवस्था अज्ञात होस् । र अजहरीले वैउल् गरर अर्थात (घोकाको खरिद विक्री) को परिभाषामा भन्नु भएको छ कि: जसमा नत कुनै ग्यारन्टी होस् नत विश्वास, यसर्थ यसमा ती समस्त खरिद विक्री शामिलत भइहाल्छन् जसको कुनै पनि विशेषता वा कमी खरिद गर्ने वा विक्री गर्ने मान्छेसित लुकेको होस् अवकाशित नहोस् ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. ६०६३, ५/२३६२ ।

* मुसनद इमाम अहमद ४/१९७, र हदीसका अनुसन्धानकर्ताहरूले यस हदीसको सनदलाई इमाम मुस्लिमको शर्त बमोजिम भएको पुष्टि गर्नु भएको छ, र मुस्तदरक अलस्सहीहैन २/३, र हाकिमको भनाई छ: यो हदीस मुस्लिमको शर्त बमोजिम सही छ तर उहाँले यसलाई वर्णन गर्नु भएन, र यस्तै कुरो इमाम जहवीले तलखीसमा भनेका छन्, र मुसनफ इब्ने अबी शैबा ४/४६७, र मुअजमुल् अवसत ३/२९२ ।

नवढ । निःसन्देह अल्लाह सीमाभन्दा अधि बढ्नेलाई मन पराउँदैन । (सूरतुल् अत्राफ ३१)

र यो अनिवार्य गत्यो कि जसलाई अल्लाहले धन प्रदान गरेको छ त्यसको लक्षण र प्रभाव त्यसमाथि जाहेर होस् । त अबुल अहवस आफ्नो बुवाको माध्यमले वर्णन गर्दै भन्छन् कि : “उनी रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समक्ष यस अवस्थामा आउनु भयो कि उनको कपाल छरिएका थिए, र उहाँ ग्रामिणहरू भैं अवस्थामा थिए, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: तिमीसित धन सम्पत्ति छैन ? त उनले भने: अल्लाहले मलाई समस्त प्रकारको माल प्रदान गरेको छ, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: जब अल्लाह आफ्नो भक्तमाथि कुनै अनुकम्पा गर्छ त त्यसको प्रभाव त्यसमाथि हेर्न चाहन्छ” ।*

तर यो मालको प्रभावको लागि अनिवार्य छ कि त्यो अहंकारको श्रेणी सम्म नपुगोस् । र यो नै कारण हो कि जब रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले आफ्नो साथीहरूलाई अहंकारबाट रोक्नु भयो त सहाबाहरूले त्यसबाट यो निष्कर्ष निकाले कि मान्छे आफ्नो श्रृंगार र दशा एवं दर्पणलाई महत्व नदेओस्, यसर्थ हदीसमा अब्दुल्लाह बिन मसऊदबाट वर्णन छ कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: “ त्यो मान्छे कदापि स्वर्गमा प्रवेश पाउने छैन जसको हृदयमा कण बराबर पनि अहंकार होस्, त एउटा मान्छेले भन्यो: हे अल्लाहको रसूल मान्छे चाहन्छ कि त्यसको लुगा राम्रो होस्, त्यसको जुता राम्रो होस्, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: अल्लाह सुन्दर छ र सुन्दरतालाई मनपराउँछ, र अहंकार सत्यलाई अस्वीकृत गर्नु र मान्छेहरूलाई हेला गर्नु हो ”।*

* यसको सन्दर्भ पहिला नै वर्णन गरियो ।

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. १, ९१/९३ ।

र अल्लाहले माललाई त्यसले निर्धारित गरेको वर्गहरूमा र त्यसै उद्देश्यको लागि खर्च गर्नुलाई वैधानिक ठहर गरेको छ जुन त्यसले वर्णन गरेको छ । त अल्लाहले यसलाई सर्वसाधारणमाथि खर्च गर्नुतर्फ आह्वान गरेको छ जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا

﴿ هُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴾ الحديد: ٧

अर्थ : (तसर्थ) अल्लाह र उसका रसूलमाथि ईमान ल्याऊ र जुन मालसामानमा उसले तिमीलाई अरुहरूको उत्तराधिकारी बनाएको छ त्यसमध्येबाट खर्च गर । त तिमीहरू मध्ये जसले ईमान ल्याए र खर्च (दान) गरिरहे उनीहरूको निम्ति ठूलो प्रतिफल छ । (सूरतुल् हदीद ७)

र यो पनि स्पष्ट पारिदियो कि समृद्धहरूको धनमा माग्नेहरू र नमाग्नेहरू दुवैको हक र अंश छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴾ الذاريات: १٩

अर्थ : र उनको सम्पत्तिमा माग्नेवाला र निर्धनहरूको हक छ । (सूरतुजजारियात १९)

जस्तोकि समस्त प्रकारका धनसम्पत्तिमा जकात (धर्मदाय) अनिवार्य गरेको छ, जुन त्यसका अधिकारीहरूलाई दिइन्छ, र यसको बारेमा हदीसहरूले पूर्ण व्याख्या गरेर यसका विधिहरूलाई स्पष्ट पारेका छन् । र पवित्र कुरआनले जकातका हकदार र अधिकारीहरूलाई निर्धारित गरिदिएको छ ताकि यसमा स्वार्थको अमलदखल नआओस् र यो यसका वास्तविक अधिकारीहरूको हातमा नपरिकन् अरुको हातमा नपरोस् ।

चौथो अध्याय

निसाफ

न्याय निसाफ अन्याय र अत्याचारको उल्टो एवं प्रतिकूल शब्द हो, जुन हृदयमा सोभो र समान लागोस् त्यसैलाई निसाफ भनिन्छ । र यसलाई न्याय र समानता पनि भनिन्छ, र यसको अर्थ हो: सत्यतर्फ झुक्नु आकर्षित हुनु ।* त यो महान कार्य जसरी आफूमा महान छ त्यसरी यसको प्रभाव पनि महान छ । र यसलाई अल्लाहले आफूमाथि अनिवार्य गरेको छ, र यसलाई आफ्नो भक्तहरूमाथि पनि अनिवार्य गरेको छ, र उनीहरूको लागि अत्याचारलाई निषेधित गरिदिएको छ, चाहे त्यो थोरै होस् वा अधिक । र यो यसकारण किनकि जीवन अत्याचारले गर्दा सुखद र आनन्दमय रहनसक्दैन, जब त्यो अत्याचार र अन्यायको पीडामा ग्रस्त रहन्छ वा बाध्य रहन्छ । र राष्ट्र एवं समाज र सभ्यताहरू पनि बिना न्याय निसाफ विधान र अधिकारको समानता र सन्धिको प्रतिज्ञापालन कायम रहनसक्दैनन् । र जबसम्म हकवालाहरूलाई यो विश्वास नभइहालोस् कि उनी आफ्नो हक पाउने छन् र अत्याचारीलाई यो ज्ञान नभइहालोस् कि त्यो आफ्नो अत्याचारको दण्ड शीघ्र नै पाउने छ, तबसम्म समाज र राष्ट्र राम्ररी चल्दैनन् । त यस कुरा बाहेक कुनै कुरामा निर्भर भई नत कुनै राष्ट्र कायम रहनसक्छ, नत कुनै सभ्यता र संस्कृति, नत अमन एवं शान्ति नै कायम रहनसक्छ ।

* अल् कामूसुल मुहीत मूल रचना शब्द “अदला” १/१३३१, र लेसानुल अरब ११/३४०, र अत्तथरीफात १/१९२, र हेनुस् अल् हुदुदल अनीका १/७३ ।

र यसै कारण पवित्र कुरआन र हदीसका श्लोकहरूले निसाफको आदेश गरेका छन्, र अत्याचारलाई वर्जित गरेका छन्, र निसाफको प्रतिफल र अत्याचारको दुष्परिणामबाट सचेत गरेका छन्, र अत्याचारीको दण्ड र यातनालाई स्पष्ट पारेका छन् र न्यायकारीको लागि लोक परलोक दुवैमा शुभसन्देश सुनाएका छन् । र यसैमध्ये हो: अल्लाहले अत्याचारलाई आफूमाथि पनि हराम गरेको छ । तसर्थ अल्लाहको फर्मान छ : “ हे मेरा भक्तहरू ! मैले अत्याचारलाई स्वयम् आफूमाथि हराम गरिलिएको छु, र तिमीहरू बीच पनि हराम गरिदिएको छु यसर्थ एकआर्कामाथि अत्याचार नगर्नु होला ..., हे मेरा भक्तहरू ! यी तिमीहरूका कार्य हुन् जसलाई म आंकलन गरिरहेको छु अनि त्यसको पूरापूर प्रतिफल प्रदान गर्नेछु, त जसलाई राम्रो प्रतिफल प्राप्त हुन्छ त्यो अल्लाहको कृतज्ञता प्रकट गरोस्, र जसलाई भलाई बाहेक केही अरु प्राप्त होस् त त्यो आफू बाहेक कसै अरुलाई तिरस्कृत नगरोस् ”।*

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले परिपूर्ण निसाफ गर्नु भयो, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम मृत्युको पीडाबाट उत्पीडित हुनुहुन्छ र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई भलिभाँति यो ज्ञान पनि छ कि अब उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम यस संसारलाई छाडि जानेछन् त यस्तो अवस्थामा पनि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई यो भय र चिन्ता छ कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्नो प्रतिपालकसित यस्तो अवस्थामा साक्षात्कार नगरुन् कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लममाथि कसैको हक बाँकी होस् । र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम यस्तो अवस्थामा पनि आफ्नो घरबाट निस्कनु भयो यस अवस्थामा कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्नो काकाको छोरा फजल बिन अब्बासको काँधालाई टेकेका थिए, र विस्तारै हिंड्दै मस्जिद सम्म आएर आफ्नो मिम्बर (काठको बनेको बस्ने बस्तु) माथि बसेर

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. २५७७, ४/१९९४ ।

सहाबाहरूसित कुराकानी गर्नु भयो । यसलाई हजरत फजल यसरी वर्णन गर्दछन् कि : “ रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम मेरो पासमा यस अवस्थामा आउनु भयो कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम उत्कृष्टतम् पीडामा हुनुहुन्थ्यो, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको टाउको ढलकने अवस्थामा थियो, अनि मलाई भन्नु भयो: हे फजल मेरो हात समात, अनि मैले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको हात समातें यहाँसम्म कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आएर आफ्नो मिम्बरमा बस्नु भयो, र कुरा गर्नथाल्नु भयो यहाँसम्म कि उहाँले भन्नु भयो जस जसबाट मैले केही माल सामान लिएको छु त्यो मेरो यस मालबाट लिइहालोस्, त एउटा मान्छेले उभेर भन्यो: हे अल्लाहका रसूल मेरो तपाईंमाथि तीन दिरहम बाँकी छ, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: कि म यस मान्छेलाई भूठो भन्नसक्दैन नत त्यसलाई शपथ नै खुवाउँछु, अनि सोध्नु भयो यो रुपैयाँ कसरी ममाथि बाँकी छ व्याख्या गरेर बुझाइदेऊ ? त त्यस मान्छेले भन्यो: हे अल्लाहका रसूल ! स्मरण गर्नुस् जब एउटा भिक्षुक आएको थियो र तपाईंसित भिक्षा माँगेको थियो, अनि तपाईंले मलाई त्यसलाई केही दिने आदेश गर्नु भएको थियो, अनि मैले त्यसलाई तीन दिरहम दिएको थिएँ, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: हे फजल यसलाई यसको पैसा दिइहाल

”।*

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको समयमा एकचोटि चोरीको घटना घटित भएको थियो र चोर बनी मखजूम गोत्रको थियो जुन कुरैशको गुट मध्येको एउटा गुट थियो, जुन कुरैशबाट रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम पनि थिए, र बनू मखजूमबाटै खालिद बिन वलीद पनि थिए जुन उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको युगका सर्वश्रेष्ठ योद्धा र सेनापति एवं कमाण्डर थिए, त यस्तो अवस्थामा त्यस समाजका

* अस्सुननुल् कुबुरा लिल वैहकी ६/७४, र यस हदीसको मूल तथ्य बुखारीमा छ हेनुंस् हदीस नं. ३८१६, ६/१४८६ ।

मान्छेहरूले यस्तो तरिकाले समाधान गर्न खोजे जसरी इस्लामभन्दा पहिला गर्दै आएका थिए, र त्यो तरिका थियो कि समृद्ध र मर्यादित मान्छेलाई बिना दण्ड छाडिदिन्थे र दुर्बल र असहाय मान्छेलाई दण्डित गर्थे त्यससित कसास लिन्थे, अनि त्यस चोरको सिफारिश गर्नुको लागि मान्छेको खोज गर्नथाले जुन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समक्ष गई त्यस चोरको सिफारिश गरौस् अनि तय यो भयो कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको प्रियतम् मान्छेको पुत्र उसामालाई उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित यस बारेमा कुरा गर्नुको लागि पठाइयोस्, त जब यस्तो भयो त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम अति क्रोधित भए यस असमान र अशुद्ध समाधानशैलीबाट, र यो स्पष्ट पारे कि यो तरिका पथभ्रमित र अभिशप्त समूहहरूको हो, त हजरत आइशा रजिअल्लाहो अन्हाको वर्णन छ कि : “बनी मख्जूमको एउटी स्त्रीले चोरी गरिन् त सबैले भन्नथाले कि यसको बारे कसैलाई रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित कुरा गर्नुको लागि पठाइयोस्, अनि कोही पनि यस कुराको लागि तयार भएन, अनि उसामा बिन जैदले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित यसको बारेमा कुरा गरे, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: जब बनी इस्राईलमा कुनै मर्यादित मान्छे, चोरी गन्थ्यो त त्यसलाई छाडिदिन्थे, र जब कुनै दुर्बल चोरी गन्थ्यो त त्यसको हात काटिदिन्थे, र यदि मेरो छोरी फातिमा पनि चोरी गरेको हन्थ्यो भने म त्यसको हात पनि काटिदिन्थे” ।* त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो स्पष्ट पार्नु भयो कि सत्य र हक सबैमाथि लागू र प्रचलित गरियोस् चाहे चोरी गर्ने मान्छे उहाँको निकटतम आफन्ती अर्थात उहाँकी छोरी फातिमा किन नहोउन्, र यो असम्भव थियो कि उहाँ अर्थात फातिमा चोरी गरुन् ।

त यो न्याय र निसाफ अनिवार्य छ नकिट र दूर, परिचित र अपरिचित, मित्र शत्रु सबैको साथ यहाँसम्म कि यदि त्यसमाथि अत्याचार गरिएको

* सहीह बुखारी हदीस नं. ३५२६, ३/१३६६ ।

छ त यो कुरा पनि त्यसलाई यो छूट दिदैन कि त्यो यसको प्रतिशोध लिनुमा सीमा उल्लंघन गरौस् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا ۚ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ ۝

العقَابِ ﴿٢﴾ المائدة: ٢

अर्थ : र केही समूहले तिमीलाई मर्यादित मस्जिदमा जानबाट रोकेका थिए, त तिनीहरूसंग शत्रुताको कारण तिनीहरूमाथि अन्याय गर्न नथाल र (हेर !) संयम्पूर्ण र भलाईका कामहरूमा एक अर्काको मद्दत गर्ने गर र गुनाह (अपराध) र अत्याचारका कुराहरूमा सहयोग नगर, र अल्लाहसित डर मान्ने गर । निःसन्देह अल्लाह कठोर दण्ड दिने वाला हो । (सूरतुल् माइदा २)

र अल्लाहले यस कुराको स्मरण गराउँदै भनेको छ कि निसाफ गर्नु अनिवार्य छ यद्यपि जसमाथि हक छ त्यो त्यसको आफन्ती र विपन्न होस् वा समृद्ध मर्यादित :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّٰمِينَ بِالْقِسْطِ ۖ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدُوا ۚ وَإِن تَلَوُا أَوْ تَعْرَضُوا ۖ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ النساء: ١٣٥

अर्थ : हे मोमिनहरू ! न्यायमा ढुदताका साथ कायम रहनेवालाहरू र अल्लाहको प्रसन्नताका लागि साँचो गवाही दिनेवाला बन । त्यो तिम्रो वा तिम्रो आमाबुवा वा नातेदारहरूको विरुद्ध नै किन नहोस् । त्यो मानिस चाहे धनी होस् अथवा निर्धन, अल्लाह दुवैको हितैषी छ । तसर्थ

तिमीले आफ्नै स्वार्थको पछि लागि न्यायलाई नछाडि दिनु । यदि तिमिले कुरा बढ्याएर गवाही दिन्छौ वा साक्षी दिनबाट पन्छिन्छौ भने (याद राख) अल्लाह तिम्रो सबै क्रियाकलाप राम्ररी जान्दछ । (सूरतुन्निसा १३५)

र जब इस्लामीय राज्य विस्तृत भयो र त्यसको क्षेत्रफल विशाल भइहाल्यो र कमाण्डर कुतैबा बिन मुस्लिम रहेमहुल्लाअले समरकन्द नगरलाई सफलतापूर्वक पराजित गरेर विजय प्राप्त गरे, अनि त्यहाँका असल आदिवासी नागरिकहरूसित बिना परामर्श मुसलमानहरूलाई बसालिहाले त यो कुरो उनीहरूलाई राम्रो लागेन, अनि त्यहाँका आदिवासी नागरिकहरूले मुसलमानहरूको खलीफासित गुनासो गरे, र खलीफा (राजा वा राष्ट्रपति भैं राज्य चलाउने पदको व्यक्ति) समक्ष गुनासो पेश गर्नुको लागि एउटा टोली र प्रतिनिधिमण्डल पठाए, अनि यस मण्डलले खलीफालाई खबर दियो कि तपाईंको कमाण्डर कुतैबाले समरकन्दका आदिवासीहरूसित बिना परामर्श मुसलमानहरूलाई त्यस नगरमा बसालिहालेका छन् त हजरत उमरले आफ्नो कमाण्डरलाई यो आदेश पठाए कि यस समस्याको समाधानको लागि एउटा न्यायकर्ता नियुक्त गरियोस यदि त्यसले मुसलमानहरूलाई त्यस नगरबाट निष्कासित गर्ने निर्णय गर्छ भने मुसलमानहरूलाई त्यस नगरबाट निकालियोस् । अनि यस समस्याको समाधानको लागि जमीह बिन हाजिरलाई न्यायधीश नियुक्त गरियो, अनि उहाँले मुसलमानहरूलाई नगरबाट निकाल्ने फैसला सुनाए । त जब उहाँका आदिवासीहरूले यस प्रकारको न्यायलाई हेरे त मुसलमानहरूलाई त्यहाँ बसोबास गर्ने अनुमति दिइहाले ।*

* अल् खराज वसनाअतुल् किताबा १/४०८, ४०९ ।

पाँचौं अध्याय

शक्ति

शक्तिको परिभाषा: यो दुर्वलताको प्रतिकूल शब्द हो, र अरबीमा कूवत रस्सीको बललाई भनिन्छ, र कूवतको बहुवचन कवीब् हो, र अरबीमा भनिन्छ: “रजुलुन् शदीदुल् कवीब्” अर्थात जुन मान्छे, सृष्टिलाई दास र बन्दी बनाउनुमा सूक्ष्म होस्।*

र शक्ति जीवनको माध्यमहरू मध्ये एउटा माध्यम हो, र जीवन त्यस बिना सुखद र आनन्दमय हुन्सकदैन, र शक्ति मानिसहरू र समूह एवं सम्प्रदायहरूको स्वस्थता र शुद्धताको प्रतीक हो। त यसैद्वारा हक अधिकारको सुरक्षा गरिन्छ, र अत्याचारलाई हटाइन्छ, र शत्रुलाई भयभीत गरिन्छ, र उद्देश्यलाई पूर्ण गरिन्छ। र यसैको माध्यमले समाज विभिन्न प्रकारका अनुकम्पाहरूबाट अनुकम्पित र आनन्दित हुन्छ, र हितकर कार्यहरू गर्छ र समस्त समस्याहरूको समाधान गर्छ। र यसैकारण सशक्त राष्ट्रहरूलाई हेर्नुहुन्छ कि त्यससित उच्चतम विद्या र ज्ञान हुन्छ, र परिपूर्ण चिकित्साकेन्द्रहरू हुन्छन्, र सशक्त एवं तीव्र सेनाहरू हुन्छन्, र विश्वस्तरीय सम्पर्क माध्यमहरू हुन्छन् ...।

र इस्लाममा शक्ति मान्छे विशेष र समाज समुदायको सुरक्षाको लागि हुन्छ, र द्रोही एवं निर्दयीहरूलाई लगाम लगाउनु र बशीभूत गर्नुको लागि हुन्छ। र शक्ति नै ईश्वरीय नेतृत्वलाई विस्तार गर्नुमा सहायक हुन्छ, र धर्मलाई यसैको सहायताले अल्लाहको लागि विशिष्ट गरिन्छ, ताकि समस्त मानवहरू अल्लाहलाई स्मरण गरुन्, नकि जातिवाद र

* अस्सेहाह फिल् लुगह मूल रचना शब्द कवा, र हेर्नुस् जमहरा मूल रचना शब्द कवा, र लेसानुल् अरब मूल शब्द कवा।

स्वार्थ वा अरु कुनै कुरालाई समर्पण गरुन् । र यसद्वारा समाज जीवन व्यतीत गर्ने समस्त साधनहरू प्राप्त गरौस्, र यसद्वारा समाजको हित होस्, समाज आनन्दित होस्, र यसैद्वारा समाजबाट कुकर्म र विद्रोह एवं उपद्रवलाई समाप्त गरियोस् .... । तसर्थ शक्ति इस्लाम धर्मममा निर्माण कार्य गर्ने र हितकर कार्यहरूलाई कार्यन्वयन गर्ने तथ्य हो, र न्याय निसाफको सुरक्षा गर्ने र अन्याय अत्याचारलाई नियन्त्रित गर्ने माध्यम हो । तै पनि यदि इस्लामीय इतिहासमा कुनै यस्तो घटना मिल्छ जसमा शक्तिको दुरोपयोग गरिएको छ त त्यसलाई इस्लाम स्वीकार्दैन । र यस धर्मको दृष्टिमा शक्ति तबसम्म लाभदायक सिद्ध हुन्सकदैन जबसम्म त्यसमा धरोहरता नहोस् । त इस्लामको दृष्टिले यो अनिवार्य छ कि मान्छे शक्तिमान हुनुको साथै धरोहरी पनि होस्, र सम्प्रदाय पनि सशक्त र धरोहरी होस् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ (الفصل: ٢٦)

अर्थ : **जसलाई तपाईं नोकरको रूपमा राख्नुहुन्छ, राम्रो त्यही हो जो बलवान् र विश्वसनीय होस् ।** (सूरतुल् कसस २६)

र रह्यो शक्ति इस्लाम बाहेकका दृष्टिहरूमा त अधिकांशका दृष्टिमा स्वार्थ प्राप्तिको माध्यम मानिन्छ, र अरुलाई प्राप्त गर्नुको माध्यम मानिन्छ, वा कुनै राष्ट्रमाथि अधिपत्य जमाउन वा राष्ट्रको हित गर्नुको लागि प्रयोग गरिन्छ । र यसैकारण समूह सम्प्रदाय र राष्ट्रहरू एकआर्कासित युद्ध गर्दछन्, र आर्को समूहलाई कष्ट पुऱ्याउँछन् । त कतिपय मानवलाई युद्धको आगोमा भस्म गरियो, जसरी दुवै विश्वयुद्धहरू र शीतल युद्धहरू । र कतिपय समूह र राष्ट्रहरूलाई नाश गरियो निरंकुश शक्तिको कारण र सशक्त मान्छेहरूको उपद्रवको कारण जुन नत स्त्रीहरूको रियायत गर्छन् नत कुनै सन्धिको रियायत गर्छन् नत उनीलाई कुनै संसारिक कानून दण्डित गर्न सक्छ नत उनी

समयचक्र र युग परिवर्तनबाट नै भयभीत हुन्छन् ।

त इस्लाम जुन आफूभित्र समस्त प्रकारका आधार र सिद्धान्त एवं जीवनशैलीका मर्यादित विधिहरूलाई समावेश गरेको छ, यस पहलूलाई पनि त्यसको वास्तविक हक र महत्व प्रदान गरेको छ र पूर्णतया यसको स्पष्टिकरण पनि गरेको छ । तसर्थ इस्लामीय विधानका निर्देशन एवं श्लोकहरू यस पहलूलाई पनि समावेश गरेका छन् । र जसले पनि यी निर्देशनहरूलाई (जुनकि थुप्रै छन्) अध्ययन गर्छ त त्यसलाई यो ज्ञात हुन्छ कि अल्लाहले हामीहरूलाई यो आदेश दिएको छ कि हामी पूर्ण तयारीमा रहौं, र सशक्त हुनुका लागि जति पनि माध्यम छन् ती समस्तलाई अपनाई सशक्त बनौं जसको यो समय हामीसित माँग गर्छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ الأنفال: ६०

अर्थ : तिमी आफ्नो शक्तिले भ्याएसम्म, उनीहरूको मुकाबला निम्ति बल तयार राख । (सूरतुल् अन्फाल)

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले हामीलाई शक्तिका महत्वपूर्ण माध्यम र स्रोतहरूतर्फ मार्गदर्शित गरेका छन् । उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ सुन ! वाण चलाउनु नै शक्ति हो, र यस वाक्यलाई तीन पटक दोहोर्‍याउनु भयो ”। र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम वाण चलाउने शीप सिके पश्चात त्यसलाई बिसिर्नुबाट सचेत गर्नु भएको छ । उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ: “ जसले वाण चलाउन सिक्यो अनि त्यसलाई बिसिर्दियो त्यो हामी मध्येको होइन वा त्यसले अवज्ञा गर्‍यो ”* र जब तपाईं वर्तमानकालका युद्धशैलामा विचार गर्नुहुन्छ त हेर्नुहुन्छ कि समस्त लडाकू यन्त्र र हतियारहरूलाई

* उपरोक्तका दुवै हदीसलाई इमाम मुस्लिमले वर्णन गरेका छन् हदीस नं. १९१७ र १९१९, ३/१५२२ ।

वाण भै फ्याँकिन्छ, त आजका युद्धहरू र सेनाहरू मिसाइल, तोप, लान्चर राकेट र बन्दूकहरूमाथि निर्भर छन् । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो कुरो तब भन्नु भएको थियो जब युद्धहरूमा तरवार, वाण, र भालाहरू प्रभावकारी शस्त्र थिए, र बन्दूक आदिको अविष्कार भएको थिएन । त उहाँको यो कथन दूतत्वको प्रतीक र चमत्कार मध्ये एक हो कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले फ्याँक्नु र चलाउनुतर्फ मार्गदर्शन गर्नु भएको थियो, र त्यसैलाई वास्तविक शक्ति भन्नु भएको थियो ।

र यो शक्ति जसतर्फ इस्लामले प्रोत्साहित गरेको छ, र जसबाट सुसज्जित हुने आदेश गरेको छ, यो अधिकारको सुरक्षाको लागि र अन्याय अत्याचार र उपद्रवलाई रोक्नुको लागि हो । र यो त्यो शक्ति हो जुन शान्तिलाई विस्तार गर्छ, र न्याय निसाफलाई स्थापित गर्छ, यसैकारण अल्लाहले जुन श्लोकमा सशक्त हुने आदेश गरेका छन् त्यसै श्लोक पश्चात यो आदेश पनि गरेका छन् कि शान्तिलाई विस्तार गरिहाल्नु यदि विपक्षी शान्ति चाहन्छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْتَنِحْهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ (١١)

الأنفال: ٦١

अर्थ : यदि उनीहरू सम्झौताको इच्छा गर्दछन् भने तिमी पनि सम्झौताका लागि तयार भइहाल र अल्लाहमाथि भरोसा गर । निःसन्देह ऊ सबैकुरा सुन्नेवाला, जान्नेवाला छ । (सूरतुल् अन्फाल ६१)

र जुन व्यक्ति पनि इस्लामीय निर्देशनहरूलाई निष्पक्षताको साथ हेर्छ, त्यसलाई ज्ञात हुन्छ कि अल्लाहले आफ्नो सन्देश हूद अलैहस्सलामलाई यो आदेश गरेको थियो कि आफ्नो जाति समुदायलाई भनिदेऊ कि यदि तिनीहरू अल्लाहको आज्ञापालक बन्दछन् र अआफ्ना पापहरूको क्षमायाचना र प्रयाश्चित गर्नेछन् भने अल्लाह

उनीहरूको शक्तिमा अभैँ अभिवृद्धि गरिदिन्छ । अल्लाह यसै कथालाई वर्णन गर्दै भन्छ :

﴿وَيَقَوْمٍ أَسْتَعْفِفُوا رَبِّكُمْ ثُمَّ تَوَبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا

وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ﴾ हुद: ०२

अर्थ : हे मेरो समुदायका मानिसहरू ! तिमी आफ्नो पालनकर्तासित आफ्नो पापको लागि क्षमायाचना गर, अनि उसको अगाडि प्रायश्चित्त गर । जसबाट उसले तिमीमाथि आकाशबाट मुसलधारे पानी वर्षाउने बादल पठाई र तिम्रो शक्तिमा अभैँ शक्तिको बृद्धि गर्नेछ । र तिमी पाप गर्दै विमुख नहोऊ । (सूरतु हूद ५२)

त यो प्रेरणा हूदका जातिलाई दिइएको हो जुन उनी पश्चात आएका समस्त जाति समुदायहरूको लागि पनि हो, जस्तोकि यसै प्रकार पवित्र कुरआन ईश्वरीय उपदेशहरूलाई वर्णन गर्छ र यो नै कुरआनको वर्णनशैली हो ।

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले स्पष्ट पार्नु भएको छ कि मान्छेलाई चाहियो कि त्यो ती समस्त कुराहरूलाई ग्रहण गरोस् जुन त्यसको संसारिक जीवन र परलौकिक जीवनको लागि हितकर र लाभदायक होस्, किनकि शक्तिमान आस्थावान दुर्बल आस्थावान भन्दा प्रिय छ । र यसै सन्दर्भमा उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको भनाई छ : “ सशक्त आस्थावान मान्छे, अल्लाहलाई कम्जोर आस्थावान भन्दा प्रिय छ, र प्रत्येक हितकर र लाभदायक कुरालाई आफ्नो लागि चयन गर, र अल्लाहको सहायताको अभिलाषी होऊ, र यदि तिमीलाई कुनै कुरा आइपुग्छ भने यस्तो नभन कि यदि मैले यस्तो गरेको भए यस्तो यस्तो हुन्थ्यो, बरु भन जुन अल्लाहले निर्धारित गर्‍यो र चाह्यो त्यस्तै भयो,

किनकि यदि शब्द शैतानको कौतुहलताको मार्ग खोल्दछ, ”।*

इब्नुल कैयिम रहेमहुल्लाह यस कथन “ प्रत्येक हितकर र लाभदायक कुरालाई आफ्नो लागि चयन गर ” को व्याख्यामा भनेका छन्: मान्छेको शान्ति सन्तुष्टि र आनन्द यसैमा निर्भर छ, कि त्यो आफ्नो ती हितकर कुराहरूको लालसा गरोस् जुन त्यसको यस लोक र परलोकको जीवनको लागि लाभदायक होस्, त जब त्यो त्यसलाई प्राप्त भयो जसको त्यसले लालसा गरेको थियो त यो लालसा सराहनीय हुन्छ। त त्यसको सफलता यी दुवै कुरामा निर्भर छ: त्यो लालसा गरोस् त्यस कुराको जुन त्यसको लागि हितकर होस्। तसर्थ यदि त्यसले यस्तो कुराको चाहना गर्‍यो जुन त्यसको लागि लाभदायक छैन वा यस्तो कार्य गर्‍यो जुन बिना इच्छा लाभदायक सिद्ध भयो भने त्यसलाई पूर्ण सफलता र सन्तुष्टिको प्राप्ति भएन। यसर्थ पूर्ण सफलता शान्ति र आनन्द यस्तो इच्छामा छ, जुन त्यसको लागि लाभदायक होस्। र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कथन: “ अल्लाहको सहायताको अभिलाषी होऊ ” को व्याख्या गर्दै भनेका छन्: जब त्यसको लालसा र चाहना एवं समस्त गतिविधिहरू अल्लाहको सहायता र चाहनामा नै निर्भर छ, यसै कारण अल्लाहले आदेश गर्नु भयो कि त्यससित सहायता माँग ताकि त्यसको कथन “हामी मात्र तिम्रो पूजा गर्दछौं र मात्र तिमिसित सहायता चाहन्छौं” सिद्ध भइहालोस्, किनकि त्यसका लाभदायक कुराहरूको इच्छा अल्लाहको पूजा अन्तर्गत नै आउँछ, र त्यो बिना त्यसको सहायता पूर्ण पनि हुन्सकैन। तसर्थ यो आदेश गर्‍यो कि त्यसको पूजा पनि गरोस् र त्यसैसित सहायता पनि चाहोस्। र अरु विद्हरूको व्याख्या छ, कि: आफ्नो समस्त कुरा र गतिविधिहरूमा अल्लाहसित सहायता माँग नकि त्यस बाहेकबाट, जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ:

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. २६६४, ४/२०५२।

﴿يَاكَ تَعْبُدُ وَيَاكَ نَسْتَعِينُ﴾ الفاتحة: ٥

अर्थ : हामी तिम्रै उपासना गर्दछौं र तिमिसंग मात्र मदत चाहन्छौं । (सूरतुल् फातिहा ५)

तसर्थ मान्छे असमर्थ छ, कुनै कुरामा पनि बिन अल्लाहको सहायता सामर्थ्यवान छैन, त अल्लाह बाहेक त्यसको संसारिक र परलौकिक कार्यहरूमा कोही पनि सहायक छैन, त जसलाई अल्लाहले सहायता प्रदान गर्‍यो त्यो सहायता सम्पन्न भयो, र जसलाई अल्लाहले अपमानित गर्‍यो त्यो अभिशप्त भयो ।*

र यस हदीसबाट रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यस कुराबाट सावधान गर्नु भएको छ कि मान्छे शैतानको असमन्जस र कौतुहलताको र ती समस्त खतराहरूको केन्द्र र शिकार नभइहालोस् जुन निराशा ल्याउँछन् जब भाग्यले गर्दा यस्ता कुरा घटित हुन्छन् जसलाई कदाचित मान्छेको आत्मा अप्रिय ठान्दछ ।

र यो पनि स्पष्ट पार्नु भयो कि जब मान्छेको कुरा र वाक्यमा यदि शब्द शामिलित भइहाल्छ त त्यसलाई कुनै लाभ दिदैन, बरु यो शब्द त्यसको लागि यस्तो मार्ग विस्तार गर्छ जसमा निराशा असमर्थता र पछुतो बाहेक केही मिल्दैन । र कर्तुबीले मुफ्हिममा भन्नुहुन्छ : यस हदीसको अर्थ मुस्लिमले वर्णन गर्नु भएको छ कि: जुन भाग्यमा लेखिएको छ त्यो घटित भए पश्चात निम्नका कुराहरू सुनिश्चित भइहाल्छ: अल्लाहको हुकुमलाई स्वीकार गर्नु, र त्यसले निर्धारित गरेको भाग्यमा सन्तुष्ट हुनु, र जुन प्राप्त भएन त्यसपछि लागेर आफूलाई हैरान नपार्नु, किनकि जुन त्यसलाई प्राप्त भएन त्यसको लागि यदि भन्छ कि यदि मैले यस्तो गरेको भए यस्तो हुन्थ्यो । अनि यसै समय शैतानको कौतुहलता त्यसलाई समात्छ, र यसरी समात्छ कि त्यसलाई हानि पुऱ्याएर नै

* फतहल मजीद ३९४, ३९५ ।

छाड्छ, अनि त्यो उपाएको भ्रममा परेर घटित भएको भाग्यमाथि शंकांमा पर्नथाल्छ, र दिग्भ्रान्त हुन्थाल्छ, त यो शैतानको कार्य र उद्देश्य मध्येको कुरा हो जसबाट मनाही गरिएको छ, रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको यस कथनद्वारा “ यदि नभन किनकि यदि शब्द शैतानको कौतुहलताको मार्गलाई विस्तार गर्छ ”^{*}

त यस कुराबाट यो स्पष्ट हुन्छ कि उपरोक्तको हदीसमा निम्नका चार महत्वपूर्ण कुराहरू पाइन्छन्:

- १- अल्लाहलाई सशक्त आस्थावान दुर्बल आस्थावानभन्दा प्रिय छ ।
- २- मुसलमानलाई आदेश गरिएको छ कि त्यो ती कुराहरूलाई प्राप्त गरोस् जुन त्यसको लागि लाभदायक र हितकर छन् ।
- ३- मान्छे निराश र असमर्थ भएर नबसोस् बरु समस्त कार्यमा अल्लाहसित सहायता माँगोस् ।
- ४- जब त्यसलाई त्यो कुरा पुगोस् जसलाई त्यो मनपराउँदैन त त्यसमाथि खेद प्रकट गर्दै पछुतो नहोस्, र विगतमा प्राप्त नभएको कुरालाई सम्झना गर्दै आफूलाई कष्ट नपुऱ्याओस्, बरु त्यसबाट पाठ ग्रहण गरोस्, र भविष्यमा इच्छादित कुराहरूको लागि संघर्ष गरोस् र प्रयत्नशील रहोस्, किनकि आस्थावान मान्छेलाई एउटै दुलोबाट दुई पटक टोकिदैन, जस्तोकि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यसलाई पुष्टि गर्नु भएको छ ।

त जब मुसलमान मान्छेसित यो अभीष्ट छ कि त्यो सशक्त रहोस्, त इस्लामका निर्देशनहरूले शक्ति प्राप्तिका साधन र माध्यमहरूतर्फ मार्गदर्शन पनि गरेको छ, जसमध्ये केही निम्न हुन्:

* फतहल्ल बारी १३/२२८ ।

पहिलो: मान्छे यस कुराको ज्ञानी होस् कि अल्लाह नै सर्वशक्ति सम्पन्न छ । तसर्थ त्यसको श्रण चाहोस् र त्यससित सहायता माँगोस् । र अल्लाहले आदेश गरेको छ कि मान्छे आफ्नो प्रत्येक परिस्थितिमा भनोस् कि अल्लाह बाहेक बुराईलाई हटाउनेवाला र भलाई प्रदान गर्नेवाला कुनै शक्ति छैन । त यस वाक्यद्वारा त्यो आभास गर्छ कि एक परिस्थितिलाई आर्को परिस्थितिमा परिणत गर्नेवाला अल्लाह बाहेक कुनै अरु शक्ति छैन, नत त्यस बाहेक कोही शक्ति प्रदान गर्नेवाला नै छ । तसर्थ मुसलमान मान्छे कुनै पनि शक्तिबाट भयभीत हुँदैन चाहे त्यो अति विशाल किन नहोस्, किनकि त्यसलाई ज्ञान छ कि समस्त कार्यको डोरी अल्लाहको हातमा छ । र यसको सर्वोत्तम प्रमाण सन्देष्टाहरूको अहंकारी र बलशाली एवं उदण्डहरूसितको व्यवहार र स्थिति हो । त इब्राहीम अलैहिस्सलाम नमरुदसित संघर्षरत थिए, र मूसा अलैहिस्सलाम फिरऔनसित, र मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम कुरैशका नयके र जनताहरूसित । तर यी सन्देष्टाहरू आफ्ना शत्रुहरूमाथि विजय प्राप्त गरे उनीहरूको संख्या र शक्ति र शस्त्र अति अधिक भएको अवस्थामा पनि । र यो सबैलाई ज्ञात र सबैमाथि स्पष्ट पनि थियो जस्तोकि अल्लाहले यसको खबर दिदै कुरआनमा भनेको छ कि उनीहरूले अआफ्ना कौम र जातिसित भनेका थिए :

﴿ وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا

ءَأَذِيبُنَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ

لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُولُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ

الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسَكِّنَنَّكُمْ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي

وَحَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ إبراهيم: १२ - १४

अर्थ : आखिर के कारण छ कि हामी अल्लाह माथि भरोसा नराखौं ? जब कि उसैले हामीलाई हाम्रा बाटोहरू देखाएको छ । जुन कष्टहरू तिमीले हामीलाई दिन्छौ त्यस माथि हामीले धैर्य नै गछौं । र भरोसा गर्नेवालाहरूका लागि यहि उचित छ कि उनी अल्लाह माथि नै भरोसा गरुन् । काफिरहरूले आफ्ना रसुलहरू (पैगम्बर) सँग भनेनै: कि हामीले तिमीहरूलाई देश निकाला गरिदिन्छौं अथवा तिमी पुनः हाम्रो धर्ममा फर्की आउनुपर्छ” तब उनको पालनहारले उनीतर्फ वह्य (सन्देश) पठायो “कि हामीले ती अत्याचारीहरूलाई नै नष्ट गरिदिनेछौं” । र उनीपछि हामीले स्वयं तिमीलाई यस भूमिमा बसाउनेछौं, यो उनको लागि उपहार हो जो मेरो सामुन्ने उपस्थित हुन डर मान्दछन्, र मेरो त्रासबाट भयभीत रहन्छन् । (सूरतु इब्राहीम १२-१४)

दोस्रो : निर्देशनहरूलाई र विधानहरूलाई बिना कुनै विलम्ब र कमीकम्जोरी पूर्ण शक्तिले समातियोस् । अल्लाहले मूसा अलैहस्सिलामसित भन्यो:

﴿ وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَابِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ ﴾

فَخَذَهَا بِقُوَّةٍ وَأَمَرَ قَوْمَكَ بِأَخْذِهَا بِأَحْسَنِهَا سَأُورِيكَ دَارَ الْفَنَسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ الأعراف:

१६०

अर्थ : र हामीले पाटीहरूमा हरेक प्रकारको उपदेश र हरेक कुराको विस्तृत वर्णन लेखि उनलाई दियौं । अतः तिमीले तिनलाई दृढतापूर्वक समातिहाल र आफ्नो जातिलाई आदेश गर कि तिनमा उत्तम कुराहरू छन्, तिनीहरूले त्यसलाई अपनाउन् । अब छिटै नै तिमीहरूलाई ती अवज्ञाकारीहरूको ठाउँ देखाउनेछु । (सूरतुल् अत्राफ १४५)

र हाम्रो प्रियतम सन्देशा मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको माध्यमले महान र पवित्र अल्लाहले बनी इस्राईलसित लिएको प्रतिज्ञाको वर्णन यसरी गरेको छ :

﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا

فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ البقرة: ٦٣

अर्थ : र यादगर जब हामीले तिमीसित वाचा लियौं र तूर पर्वतलाई तिमीमाथि ठड्यायौं । कि जुन (पुस्तक) हामीले तिमीलाई प्रदान गरेका छौं, त्यसलाई बलपूर्वक समातिराख र त्यसमा जे छ, त्यो यादराख ताकि तिमी बाँच्न सक । (सूरतुल् बकर: ६३)

र पवित्र अल्लाहले हामीलाई यह्याको बारेमा खबर दिएको छ जब अल्लाहले उहाँलाई ग्रन्थ दृढताको साथ र बलपूर्वक समात्ने आदेश गरेको थियो, र त्यसै बमोजिम कार्यरत रहने आदेश गरेको थियो :

﴿ يَتَّبِعْ خُذْ أَلْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاتَّبِعْهُ الْخُكْمَ صَبِيحًا ﴿١٢﴾ مريم: ١٢

अर्थ : “हे यह्या मेरो किताबलाई बलियो तरिकाले समातिराख” र हामीले यसलाई बाल्यकालदेखि नै ज्ञान (बुद्धिमत्ता) प्रदान गर्थौं । (सूरतु मरियम १२)

त यो दृढताको साथ समात्ने आदेश जसरी निर्देशन र विधानलाई शामिलित छ उसै जीवनका अरु परिस्थिति, क्षेत्र, र समस्या एवं गतिविधिहरूलाई पनि शामिल छ । यसर्थ मान्छेलाई चाहियो कि पूर्ण दृढताको साथ र पूर्ण शक्तिको साथ ती कार्यहरू गरोस् जसद्वारा त्यसको र समाज एवं राष्ट्रको हित होस्, र त्यसमा कुनै प्रकारको विलम्ब र अल्लिख नगरोस् ।

तेस्रो : आफ्नो कर्तव्यको पालना गरोस्, र पवित्र एवं महान अल्लाहमाथि भरोसा राखोस् । त अल्लाहमाथि भरोसा गर्नुले त्यसलाई कर्तव्य पालना गर्नुबाट र त्यसको लागि माध्यम अपनाउनुबाट रोकदैन नत माध्यम र कर्तव्य पालनको प्रभावहरूको ज्ञान त्यसलाई आफूसित संलग्न हुनुमा र आफ्नो प्रतिपालकलाई बिसिदिनुमा बाध्य नै गर्छ । र यसैकारण जब एउटा मान्छेले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित भन्यो: म आफ्नो ऊँटनीलाई छाडिदिऊँ र अल्लाहमाथि भरोसा राखिलिऊँ ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: त्यसलाई बाँधिहाल, अनि अल्लाहमाथि भरोसा गर ।* त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले कर्तव्यपालन र माध्यमलाई अपनाउने आदेश गर्नु भयो ।

चौथो : हामीहरूको परिश्रमहरूको परिणामबाट र जुन कष्ट विपदा हामीलाई पुग्दछ, त्यसबाट राजी र सन्तुष्ट हुनु । किनकि मुसलमानलाई भलिभाँति यो थाहा हुन्छ, कि जुन विपत्ति र कष्ट त्यसको भाग्यरेखा हो त्यो त्यसलाई पुगेर नै रहन्छ, र जुन त्यसको भाग्यमा लेखिएको छैन त्यो त्यसलाई पुग्न सक्दैन । यसकारण त्यसलाई आइपरेको कष्ट र विचारधारा वा दृष्टिकोणको गल्ती निराश भएर बस्नुमा बाध्य गर्दैन ।

त उपरोक्तका कुराहरू मुसलमानलाई यस्तो निर्भीक बनाइदिन्छन् जुन डर मान्दैन, र यस्तो वीर बनाइदिन्छन् जुन कायर हुँदैन । र त्यसलाई त्यसका समस्त कार्यहरू र गतिविधिहरूमा सन्तुष्टि र प्रशान्ति प्रदान गर्छन् यस दृढ आस्थाको कारण कि मात्र अल्लाह नै यी समस्तमाथि

* सुननुत्तिर्मिजी ४/६६८, र इमाम तिर्मिजीको भनाई छ: कि यह्या भन्नुहुन्छ अर्थात इमाम इब्ने सईद अलकतान भन्नुहुन्छ: यो हदीस मेरो दृष्टिमा “मुनकर” अविश्वासनीय छ, र अबू ईसा भन्छन्: कि यो हदीस यस सनदको साथ “गरीब” अपरिचित छ, र यस हदीसलाई हामीलाई यस सनद बाहेक कुनै अरु सनदको माध्यमले वर्णन गरिएको जानकारी छैन, र यसै जस्तो हदीस अमर विन उमैया अज्जुमरीले पनि वर्णन गरेका छन् । र सहीह इब्ने हिब्वान २/५१०, र इराकीले तखरीजुल् अहया २/११३१ मा भन्नुहुन्छ: र यसलाई इब्ने खुजैमाले तबकातमा वर्णन गरेका छन्, र तब्रानीले अमर विन उमैयाको हदीसबाट विश्वासनीय सनदद्वारा वर्णन गर्दै आफै निबन्धित गरेका छन् ।

शक्ति सम्पन्न छ, र मात्र त्यो नै सहायता प्रदान गर्नेवाला छ, र त्यो महान एवं पवित्र अल्लाह नै समस्त कार्यमा प्रेरणा दिनेवाला छ, र त्यसलाई सुदृढ गर्नेवाला पनि ।

पाँचौँ : अल्लाहले दिएका निर्देशनहरूलाई गुमाउनुबाट सतर्क र सावधान गर्नु । त जब मानव अल्लाहका निर्देशनहरूलाई गुमाइहाल्छ, र त्यसले पठाएका सन्देशहरूको अवज्ञा गर्छ, त यस्तो परिस्थितिमा नै उनीहरूमाथि अल्लाहको प्रकोप अवतरित हुन्छ । र यो नै अल्लाहले निर्धारित गरेको पद्धति र युगौंदेखि चलि आएको तरिका हो, जुन स्थगित हुनुसकदैन । तर कुनै तत्वदर्शिताको कारण जसलाई अल्लाह बाहेक काही जान्दैन यसमा केही विलम्ब अवश्य हुनुसकछ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي
مِلَّتِنَا فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهَلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَتُسَكِّنَنَّكُمْ الْأَرْضَ مِنْ
بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ ۝ ابراهيم: ١٣ - ١٤

अर्थ : काफिरहरूले आफ्ना रसुलहरू (पैगम्बर) सँग भनेनः कि हामीले तिमीहरूलाई देश निकाला गरिदिन्छौं अथवा तिमी पुनः हाम्रो धर्ममा फर्की आउनुपर्छ” तब उनको पालनहारले उनीतर्फ वह्य (सन्देश) पठायो “कि हामीले ती अत्याचारीहरूलाई नै नष्ट गरिदिनेछौं” । र उनीपछि हामीले स्वयं तिमीलाई यस भूमिमा बसाउनेछौं, यो उनको लागि उपहार हो जो मेरो सामुन्ने उपस्थित हुन डर मान्दछन्, र मेरो त्रासबाट भयभित रहन्छन् । (सूरतु इब्राहीम १३,१४)

र अल्लाहले यो स्पष्ट पाउँ भनेको छ कि जीवितहरूको पनि त्यही परिणाम हुनेछ जुन विगतका मान्छेहरूको भइसकेको छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

وَالْكَافِرِينَ أَتْمَلَّهَا ﴿١٠﴾ مُحَمَّد: ١٠

अर्थ : के उनीहरूले धरतीमा हिंडुल गर्दै यो देखेनन् कि जुन मानिसहरू उनीहरूभन्दा पहिला थिए उनीहरूको परिणाम केकस्तो भयो ? अल्लाहले उनीहरूलाई नष्ट पारिदियो इन्कार गर्नेहरूलाई यस्तै सजाय हुनेछ । (सूरतु मुहम्मद १०)

र जति पनि अशुद्धि र उपद्रव यस संसारमा उत्पन्न छन् ती सबैको कारण हो: सन्देष्टाहरूको अवज्ञा गर्नु । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ الروم: ٤١

अर्थ : थल, र जलमा मानिसहरूका गलत क्रियाकलापले गर्दा दंगा फैलिसक्यो ताकि अल्लाहले उनीहरूलाई उनीहरूको करतूतहरूको केहि स्वाद चखाओस् । कदाचित तिनीहरू नराम्रो कामबाट रोकिऊन् । (सूरतुरूम ४१)

छठौँ : ती समस्त तथ्यहरूबाट सावधान गर्नु जुन शक्तिलाई ध्वस्त पार्दछन् र त्यस विरुद्ध छन्, र जुन यस शक्तिलाई ध्वस्त पार्छन् प्रमुख दुई कुरा छन् :

पहिलो: विभाजन र असहमति । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَلَا تَنْزَعُوا أَنْفُسَكُمْ فَيُكْفَرُوا بِكُمْ وَتَذَهَبَ رِيحُكُمْ وَأَصْبَرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

الأنفال: ٤٦

अर्थ : आपसमा विवाद नगर, अन्यथा कायर बन्नेछौं, र बल कम हुँदै जानेछ, र धैर्य र संयमबाट काम लिनु । निश्चय नै अल्लाह धैर्य गर्नेहरूको साथमा छ । (सूरतुल् अन्फाल ४६)

र यस श्लोकमा वर्णित शब्द “रीह” शक्तिको अर्थ हो युद्धको शक्ति र क्षमता ।* तसर्थ मतभेद र विभाजन शक्तिलाई नष्ट गरिदिन्छ, र दुर्बलतालाई लयाउँछ, र यो सामाजिक र सामूहिक स्तरमा हुन्छ । र रह्यो कुरो व्यक्ति विशेषको स्तरमा त अल्लाहले व्यक्ति विशेषलाई पनि सचेत गरेको छ कि जब त्यो कुनै कार्य गर्ने दृढ कामना गरिहालोस् त यस पश्चात शंका उपशंका र आवृत्तिमा नपरोस् । अल्लाहको फर्मान छ

:

﴿ وَسَاوِرُهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾

عمران: १०९

अर्थ : र आफ्ना कामहरूमा यिनीहरूसँग सरसल्लाह गर्ने गर्नु, र जब कुनै कामबारे दृढ निश्चय गर्दछौं भने अल्लाहमाथि पूर्ण भरोसा राख । निःसन्देह अल्लाह भरोसा गर्नेहरूलाई प्रेम गर्दछ । (सूरतु आले इम्रान

१५९)

दोस्रो : अधिक संख्या र बढि शक्तिमा अहंकारी बन्नु त्यस शक्तिको भ्रममा । र यो कुरा मान्छेलाई अल्लाहमाथि भरोसा गर्नुबाट निस्पृह र बेवास्ता गरिदिन्छ, जस्तोकि यो कुरा विपक्षी शत्रुको अवहेलना गर्नुतर्फ प्रेरणित गर्दछ । सहाबाहरूलाई सम्बोधन गर्दै अल्लाहको फर्मान छ :

* फतहल् बारी ६/१६३ ।

﴿ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبْتَكُمْ كَثُرْتُكُمْ فَلَمْ تَعْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَصَاقَتْ

عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿ التوبة: ٢٥ - ٢٦ ﴾

अर्थ : र “हुनैनका” युद्धको दिन पनि जबकि तिमीलाई आफ्नो ठूलो संख्यामा गौरव थियो, तर त्यो तिम्रो कुनै काम आएन बरु पृथ्वी आफ्नो विशालताको बावजूद तिम्रो निम्ति संकुचित भइहाल्यो । अनि तिमी पिठ्यू फर्काइ भाग्यौ । अनि अल्लाहले आफ्नो रसूल र मोमिनहरूमाथि आफ्नो प्रशान्ति उताय्यो । (सूरतुत्तौबा २५, २६)

र अल्लाहले विगतका समूहहरूको परिणामको खबर दिएको छ कि जब उनीहरूले अहंकार गरे र आफ्नो अधिक शक्ति र संख्याको भ्रममा रहे त यस कार्यले अल्लाहको प्रकोपबाट उनीहरूलाई कुनै लाभ पुऱ्याउन सकेन । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ أُولَئِكَ يَسِرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً

وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا

﴿ فاطر: ६६ ﴾

अर्थ : के उनीहरूले धरतीमा घुम फिर गर्दैन् । जसबाट देखुन् कि उनीहरूको परिणाम के भयो ? जो यिनी भन्दा पहिला थिए र यिनीहरूभन्दा शक्तिमा धेरै बढी थिए । र अल्लाह यस्तो छैन कि आकाशहरूमा र धरतीमा कुनै कुराले उसलाई हराइदेओस् । ऊ ठूलो सर्वज्ञ, सामर्थ्यवान छ । (सूरतु फातिर ४४)

छठौँ अध्याय

विरोधिको प्रत्याशा

मनव आफन्तीहरूको दुरव्यवहार र अनभिज्ञतापूर्ण कुराहरूमा धैर्य गर्छ, र त्यसको बुद्धिहीनतामा चुप लागेर बस्छ, र त्यसको कमी कम्जोरीलाई माफ गरिदिन्छ, र त्यससित परोपकार गर्छ चाहे त्यो मान्छे त्यसमाथि अत्याचार किन नगरेको होस्... । त यो कुरो मानवको लागि स्वभाविक कुरो हो । तर मान्छे आफ्नो शत्रुको कुरामा धैर्यताको परिचय दिई न्यायको व्यवहार गरोस्, र त्यसको सीमा अतिक्रमणमा धैर्य धारण गरोस् र त्यसलाई माफ गरिदेओस्, र त्यसमाथि उपकार गरी दया गरोस् ....। त यस्तो खालको व्यवहार मात्र पवित्र र महान आत्मा र मान्छेहरू नै गर्न सक्छन् । र यस्तो गर्नु मानवताको इतिहासमा मात्र तिनैद्वारा प्रमाणित छ जुन मान्छे ईश्वरीय पद्धतिमा हिंडेका छन्, जुन सोभो पद्धतिलाई अल्लाहले अविष्कार गरेको छ र त्यसैतर्फ सबैलाई आमन्त्रित पनि गरेको छ । र जब इस्लाम धर्म त्यसै अल्लाहको पद्धति एवं विधान हो यसलेगर्दा यो आफूभित्र विरोधीसित गरिने उच्चकोटिको व्यवहारलाई समावेश गरेको छ, र कुरआन एवं हदीसका निर्देशनहरूमा उत्तम विचारधारा, प्रचलित पद्धति, र राम्रा राम्रा उदाहरणहरू छन् जुन विरोधीसित सुव्यवहार गर्ने र त्यसमाथि परोपकार गर्ने तथ्यलाई प्रमाणीकरण र स्पष्टिकरण गर्छन् जसमध्ये केही निम्न हुन् :

शत्रुहरूसित अनिवार्यरूपले न्याय गर्नु, चाहे त्यसले अन्याय अत्याचार किन नगरेको होस् । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ ۖ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا ۗ
وَتَعَاوَنُوا عَلَىٰ الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۗ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَىٰ الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ

العقاب المائدة: ٢

अर्थ : र केही समूहले तिमीलाई मर्यादित मस्जिदमा जानबाट रोकेका थिए, त तिनीहरूसंग शत्रुताको कारण तिनीहरूमाथि अन्याय गर्न नथाल र (हेर !) संयम्पूर्ण र भलाईका कामहरूमा एक अर्काको मद्दत गर्ने गर र गुनाह (अपराध) र अत्याचारका कुराहरूमा सहयोग नगर, र अल्लाह सित डर मान्ने गर । निःसन्देह अल्लाह कठोर दण्ड दिनेवाला हो । (

सूरतुल् माइदा २)

के तपाईंलाई ज्ञान छ कि यो पवित्र श्लोक कुन समय अवतरित भयो जुन आफूभित्र यस्तो परिपूर्ण निर्देशनलाई समावेश गरेको छ ?

यो श्लोक त्यस घटना पश्चात अवतरित भएको हो जब मूर्तिपूजकहरूले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम र उहाँका साथीहरूलाई कब्जाको परिक्रमा गर्नुबाट रोक लगाइदिएका थिए, र त्यस निकट उनीहरूको प्रतिपालकको पूजा आराधना र स्मरण गर्नुलाई निषेधित गरिदिएका थिए । त के तपाईंले हेर्नु भयो ! कि अल्लाहको निर्देशन केकस्तो परिपूर्ण र दृढ एवं निर्णायक थियो अन्तिम सन्देष्टा र उहाँका साथीहरूको लागि, कि उनीहरू यस्तो परिस्थितिमा पनि न्यायलाई प्रचलित गर्नु, र उनीहरूको शत्रुबाट घृणाले उनीलाई सीमा उल्लंघन गर्नुमाथि प्रोत्साहित नगरोस् । र हेर्नुस् श्लोकको अन्त कसरी “तक्वा” अल्लाहको भयको डोरीलाई समात्ने आदेशमा भयो, र यस कुराको स्मरण एवं सम्भना गराउनुमा कि अल्लाह कठोर यातना दिनेवाला छ । इब्ने जरीर रहेमहुल्लाह यस श्लोकको व्याख्यामा भननुहुन्छ : “ हे आस्थावानहरू ! तिमीहरूलाई काफिर र तिम्ना शत्रुहरूद्वारा कब्जाबाट रोक लगाइएकोमा तिमीलाई तिनीहरूबाट जुन

घृणा भएको छ त्यसले तिमीलाई उनीहरूको साथ न्याय गर्नुबाट नरोकोस्, नत तिमीहरू तिनीहरूको सम्बन्धमा अल्लाहले निर्धारित गरेका सीमाहरूको उल्लंघन नै गर्नु, बरु कुरो यो छ कि तिमीहरूमाथि यो अनिवार्य छ कि तिमीहरू अल्लाहको आज्ञापालन गर ती कुराहरूमा जसलाई तिमी मनपराउँछौ र ती कुराहरूमा पनि जसलाई तिमी मनपराउँदैनौ

”1*

र शत्रु र विरोधीसंग न्याय परायणता मान्छेलाई अपमानित र अवहेलित गर्दै न किनकि अल्लाहले हक अधिकारलाई पूर्ण गर्नुलाई अनिवार्य गरेको छ, र क्षमा गर्नुलाई उत्तम कार्य र महानतम् विशेषता घोषित गरेको छ, जस्तोकि हामीले यसलाई निसाफको अध्यायमा विस्तारले वर्णन गरिसकेका छौ ।

त जसरी इस्लामले विरोधीसित न्याय गर्नुलाई अनिवार्य गरेको छ, उस्तै यो पनि अनिवार्य गरेको छ कि मुसलमानहरू अरु समक्ष सुमार्ग पेश गरुन्, र त्यससम्म उनीहरूलाई मार्गदर्शन गरुन् ताकि उनीहरू पनि आनन्द र प्रशान्तिको उपभोगमा मुसलमानहरूको साथ सहभागी होउन्, किनकि अन्तिम र समापक आमन्त्रण समस्त मानवजातिको लागि हो, यो कुनै विशिष्ट जातिवादी वा राष्ट्रवादी आमन्त्रण होइन । यसर्थ अल्लाहले आफ्नो अन्तिम सन्देशलाई आदेश गरेको छ, कि समस्त मानवजातिलाई भनुन् :

﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ﴾ الأعراف: ١٥٨

अर्थ : तपाईं भनिदिनुस् : “हे मानिसहरू ! म तिमीहरू सबैको लागि त्यस अल्लाहबाट पठाइएको रसूल हूँ । (सूरतुल् अत्राफ १५८)

* जामेउल् वयान ६/६६ ।

र तपाईं तुलना गर्नुहोस् यस श्लोकलाई त्यस घटनाबाट (र दुवैमा कुनै तुलना नै छैन) जब एउटी महिलाले हजरत मसीहसित आफ्नो छोरीलाई निको पार्ने आग्रह गरेको थिई, र यो घटना इन्जीलहरूमा यसरी वर्णन गरिएको छ हेर्नुस् : “ एउटी आइमाइले आफ्नो छोरीमा दुष्ट आत्मा छ भन्ने कुरा सुनेर मसीह समक्ष आई र उहाँको दुवै पाइला निकट ढोग गरिस् (२६) र त्यो महिला यहूदी र ईसाईहरू मध्येकी थिइन् बरु सूरी केन्आनी थिई, अनि त्यसले उहाँसित विन्ती गर्थ्यो कि उहाँ शैतानलाई त्यसको छोरीको शरीरबाट भिकिदेउन् (२७) अनि येसुअ (ईसा) ले भने: सन्तानहरूलाई छाडिदेऊ पहिला उनीहरू पेटभरेर खाउन् किनकि यो उचित छैन कि सन्तानको पिठोलाई भिकेर कुकुरलाई दिइयोस् ”।* र इन्जील मत्तामा छ : “ आफ्नो मर्यादित कुराहरूलाई कुकुरहरू समक्ष नराख, नत आफ्नो बहुमूल्य वस्तुहरूलाई सुँगुर अगाडि नै राख ताकि त्यसलाई आफ्नो पाइलाबाट कुल्चिदेउन् अनि प्रवृत्त भई तिमीलाई नाश गरिदेओस् ”।*

किनकि मसीहको आमन्त्रण मात्र बनी इस्राईलको लागि विशिष्ट थियो, सबैको लागि सार्वजनिक थिएन, जस्तोकि मत्ताले मसीहबाट यो वर्णन गर्नु भएको छ कि उहाँले आफ्नो दूतत्व र आमन्त्रणलाई निम्नमा सीमित बताउनु भएको थियो । मत्ताको भनाई छ : “कि यसूअले यी १२ जनालाई यो उपदेश दिएर पठाउनु भयो कि: तिमीहरू मान्छे र समूहहरूको पद्धतिमा नलाग्नु होला, र सामेरीहरूको नगरमा प्रवेश नगर्नु होला, बरु इस्राईलको लुप्त घरको वरिपरिका ठाउँमा जाऊ ”।* त यसैकारण “ईसाईयत” क्रिश्चियानिटिको व्यवहार यस्तो छ ।

* इन्जील मुरकुस ७, २६-२७ ।

* इन्जील मत्ता ७: ६ ।

* इन्जील मत्ता १०: ५,६ ।

तर इस्लामले जसरी इस्लामतर्फ समस्तलाई आह्वान गर्ने आदेश गरेको छ, त्यस्तै विरोधीको अनभिज्ञतापूर्ण व्यवहारमा धैर्य धारण गर्नु र त्यसको मूर्खतामा सहनशीलता प्रकट गर्नुको पनि आदेश गरेको छ । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको व्यवहार त्यस जैद बिन सुअना यहूदीको साथलाई हेर्नुस् जसले यस्तो अवस्थामा उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई कष्ट पुऱ्याएको थियो जबकि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्नो साथीहरूको समूहको साथ थिए अर्थात् त्यसले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई यस्तो अवस्थामा कष्ट पुऱ्याएको थियो कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका साथीहरू त्यहाँ उपस्थित थिए, त यस घटना र परिस्थितिको भयंकर खतरा र संवेदनशीलतालाई तपाईं तब अनुभव गर्नसक्नु हुनेछ, जब तपाईंको मस्तिष्कमा यो कुरा रहन्छ, कि यहाँ मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम सन्देष्टा हुनुको साथै राष्ट्रका कर्ताधर्ता अर्थात् सम्राट पनि थिए, र आफ्नो साथीहरूको ठूलो समूहको बीचमा पनि थिए, र यस अवस्थामा उहाँलाई कष्ट पुऱ्याउनेवाला व्यक्ति नत उनीहरूको जातिको थियो नत उनीहरूको धर्मलाई मान्नेवाला नै थियो । तै पनि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यसको कष्टमाथि सहनशीलता प्रकट गर्नु भयो, र यो सहनशीलता नै त्यस मान्छेको इस्लाम कबूल गर्ने माध्यम भइहाल्यो । र यो यस सत्य र विचित्र घटनाको विस्तृत खबर हो जसलाई हदीसहरूका ग्रन्थहरूले वर्णन गरेका छन् : “ अब्दुल्लाह बिन सलाम वर्णन गर्नुहुन्छ, कि जब अल्लाहले जैद बिन सुअनालाई इस्लामतर्फ मार्गदर्शित गर्न चाह्यो त जैद बिन सुअनाले आफै भने कि : मैले दूतत्वका समस्त प्रमाण र चिन्हहरू मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको अनुहारमा हेरेँ जब उहाँको अनुहारतर्फ हेरेँ,* दुई चिन्ह बाहेक जसको बारेमा मलाई

* जुन दूतत्वका प्रमाणहरू जैदले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको अनुहारमा हेरेका थिए त्यसको बारेमा कदाचित उनले तौरात र इन्जीलमा अध्ययन गरेका थिए, र यो यसरी कि आज पनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको बारेमा उनीहरूको ग्रन्थहरूमा वर्णन बाँकी नै छ, र जुन ईसाई यहूदीहरू इस्लाम कबूल गरिसकेका छन् तिनीहरूले विभिन्न पुस्तकहरूमा यस्ताखालका श्लोकहरू वर्णन गरेका छन्, त यस्ता खालका पुस्तकहरू मध्ये केही निम्न हुन्:

खबर दिइएको थिएन, र त्यो हो: उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको सहनशीलता उहाँको क्रोधलाई छोप्दछ कि छोप्दैन, र उहाँमाथि अनभिज्ञतापूर्ण कुराहरू उहाँको सहनशीलतालाई बढाउँछ कि बढाउँदैन ? तसर्थ मैले उहाँसित नम्रताको व्यवहार गर्न थालें ताकि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथ रहेर उहाँको सहनशीलता र क्रोधको परीक्षा गरूँ, त जैद बिन सुअ्ना भन्छन् कि एक दिन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफ्नो कोठाबाट निस्के यस अवस्थामा कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथमा अली बिन अबू तालिब पनि थिए त एउटा गाउँले जस्तो मान्छे, सवारीमा बसेर आयो र भन्यो: हे अल्लाहका रसूल बसुरा जुन फलानो गाउँको नजिक छ, त्यहाँका समस्त मान्छेहरू मुसलमान भएर इस्लाम कबूल गरिसकेका छन्, र मैले उनीहरूसित यो कुरा गरेको थिएँ कि यदि तिनीहरू इस्लाम स्वीकार्दछन् भने अल्लाह उनीहरूलाई प्रशस्त जीविका प्रदान गर्नेछ, त उनीहरूलाई अन्नकालले आइसमातेको छ, र वर्षा भइरहेको छैन, त हे अल्लाहको रसूल मलाई भय छ कि उनीहरू इस्लामबाट विमुख भइहाल्छन् लालसाको कारण जसरी लालसाको कारण इस्लाम कबूल गरेका थिए, त यदि तपाईंलाई उत्तम लागोस् त उनीहरूको सहायताको लागि केही पठाइदिनु होस्, त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम आफू छेउ भएको मान्छे जुनकि अली बिन अबि तालिब थिए उनीतर्फ हेर्नु भयो, त उनले भने: हे अल्लाहको रसूल दिनको लागि केही छैन, त जैद बिन सुअ्ना भन्छन्: कि म उहाँ समीप गएँ र भनें: हे मुहम्मद ! के तपाईं मसित बनी फुलानको बगैचाको खजूर यति समयको लागि विक्री गर्नुहुन्छ ? त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भने: होइन हे यहूदी मान्छे बरु म थाहा भएको मापको खजूर फलाना समय सीमाको लागि विक्री गर्दछु र

इफ्हामुल् यहूद, लेखक: सम्वाल अल् मग़रिबी, र किताब अदीनो वदौला फि इस्वाते नव्वतु नबीयिना मुहम्मदिन सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम, लेखक: अली बिन रब्बन् अत्तबरी, र तुहफतुल अरीब, लेखक: अनसलम तारमीदा जुन इस्लाम ल्याएपछि अब्दुल्ला अत्तरजुमानको नामले प्रसिद्ध भए, र किताब मुहम्मद फिल कुतुबुल् मुकद्दास, लेखक: अब्दुल् अहद दाऊद । र यी समस्त महानुभावहरू यहूदी वा ईसाई थिए अनि इस्लाम कबूल गरे पश्चात उपरोक्तमा वर्णित लेखहरू लेखे ।

फलानाको बगैचाको शर्त नलगाऊ, त मैले भनें: ठीक छ, अनि उहाँले मसित विक्री गर्नु भयो अनि मैले आफ्नो खल्लीबाट* अस्सी स्वर्ण सिक्काहरू (अशरफी) निकालेर उहाँलाई यस शर्तमा दिएँ कि उनी थाहा भएको खजूर फलाना समय सीमासम्म मलाई दिनेछन्, अनि उहाँले त्यो माल त्यस व्यक्तिलाई प्रदान गरे जसले केही समय अघि सहायताको अनुरोध गरेको थियो, र त्यससित भन्नु भयो: यसलाई लिएर जाऊ र उनीहरूको सहायता गर, जैद बिन सुअना भन्छन्: जब निर्धारित गरिएको समयमा दुई वा तीन दिन बाँकी थियो रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम निस्के यस अवस्थामा कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथमा हजरत अबू बक्र र उमर एवं उसमान र सहाबाहरूको एउटा समूह उहाँको साथ थियो, अनि जब उहाँले जनाजाको नमाज पढेर सम्पन्न गरे त एउटा पर्खाल निकट बस्ने उद्देश्यले जानु भयो, अनि म उहाँको निकट आएँ अनि उहाँको कमीज (शर्ट) को कालर र उहाँको च्यादरलाई कठोरतापूर्वक समातेर उहाँलाई प्रज्वलित आँखाले हेर्नथालें र भनें: हे मुहम्मद ! मेरो हक मलाई दिदैनौ ? अल्लाहको शपथ मैले तिमीहरूलाई अर्थात् अब्दुल् मुत्तलिबको वंशजका मान्छेहरूलाई हक दिनुमा बहानाबाज हेरेको छैन, मलाई तिमीहरूको बारेमा राम्ररी ज्ञान छ, त जैद भन्छन्: कि मैले हजरत उमरतर्फ हेरें त के हेर्छु कि उनको आँखा मेरो अनुहारमा यसरी चक्रित छन् जसरी ग्रह गोल गोल घुम्दछ, अनि उनले ममाथि दृष्टि हालेर भने: हे अल्लाहको शत्रु ! के तिमी रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित त्यो माँगी राखेका छौ जुन म सुनिराखेको छु र त्यो गरिरहेका छौ जुन म हेरिरहेको छु ? त त्यस अल्लाहको शपथ जसले उहाँलाई सत्यताको साथ दूतत्व प्रदान गरेको छ यदि हामी बीच त्यस सन्धिको उल्लंघनको भय नभएको भए मैले तिम्रो घाँटि यसै तरवारले छिनाली दिन्थे । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम हजरत उमरतर्फ प्रशान्ति र धैर्यता

* त्यो रूपैयाँ राख्ने खल्ली जुन कम्मरमा बाँधिन्छ, कामूसुल् मुहीत मूल रचना शब्द हैमना ।

एवं मुस्कानको साथ हेरिरहेका थिए, अनि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: हे उमर ! हामी दुवैलाई यस कुरा बाहेक अन्य कुराको आवश्यकता छ, र त्यो यो हो कि तिमीलाई चाहिए थियो कि मलाई यो परामर्श देऊ कि म त्यसको हक त्यसलाई दिइहालौं, र त्यसलाई यो परामर्श दिन्थ्यौ कि आफ्नो हकलाई भद्रताको साथ माँगोस्, त हे उमर जाऊ र त्यसको हक दिइहाल, र त्यसलाई बीस साअ् (सेई जस्तो मापने खोर) अरु बढी पनि दिनु, त्यस भयत्रासको सट्टामा जुन तिमीले यसलाई डराएका छौ, त जैद भन्छन् कि हजरत उमर मलाई लिएर गए, र मलाई मेरो हक दिनु भयो र बीस साअ् खजूर अरु बढी दिनु भयो, त मैले भनें मेरो हक भन्दा बढी किन दिनुहुन्छ ? त उनले भने: मलाई रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले यो आदेश गर्नु भएको छ कि जुन मैले तिमीलाई डराएका थिएँ त्यसैको सट्टामा बीस साअ् तिम्रो हकभन्दा बढी तिमीलाई दिऊँ, त जैदले भने: हे उमर ! के तिमी मलाई चिन्दछौ ? त उमरले भने: म तिमीलाई चिन्दैन, तर म तिमीसित सोध्दछु कि जुन तिमीले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथमा गरेका छौ र जुन भनेका छौ त्यसको उद्देश्य के हो ? तिमीले के सिद्ध गर्न खोजेको ? त मैले भनें: हे उमर ! मैले दूतत्वका समस्त चिन्हहरू मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको अनुहारलाई हेरे बित्तिकै थाहा पाइहालेँ तर दुई चिन्हबारे मलाई केही खबर दिइएन, त त्यसबाट अनभिज्ञ हुनुको कारण नै मैले उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको परीक्षा गर्ने निर्णय गरेँ कि के उहाँको सहनशीलता उहाँको क्रोधलाई छोप्दछ कि छोप्दैन, र उहाँमाथि अनभिज्ञतापूर्ण कुराहरू उहाँको सहनशीलता र धैर्यतामा अभिवृद्धि गर्छ कि गर्दैन ? त मैले यी दुवै कुराहरूमा उनको परीक्षा लिएँ, त हे उमर ! अब म अल्लाहलाई आफ्नो प्रतिपालक, र इस्लामलाई आफ्नो धर्म, र मुहम्मदलाई आफ्नो लागि सन्देश स्वीकार गरेर प्रसन्न भएँ, र तिमीलाई म यस कुरामा साक्षी बसाल्दछु कि म आफ्नो आधा माल (र म अत्याधिक मालवाला मान्छे छु) मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे

वसल्लमका अनुयायीहरूको लागि दान गर्दछु । त उमरले भने: वा मुहम्मदका केही अनुयायीहरूको लागि, किनकि सबैलाई तिम्रो सम्पत्ति पुग्दैन ? त मैले भनें: ठीक छ, केही अनुयायीहरूको लागि । अनि उमर र जैद रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम समक्ष फर्केर आए, अनि जैदले भने: “ म गवाही दिन्छु कि अल्लाह बाहेक कोही सत्य पूज्य छैन, र म गवाही दिन्छु कि मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम त्यसका भक्त र सन्देश्ठा हुन् ” त जैद ईमान ल्याए, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको हातमा संकल्प गरे, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको साथमा धेरै घटना र परिस्थितिहरूमा शम्मिलित भएर साथसाथै रहे ”

।*

त हे भाइ ! यस विचित्र घटनामा चिन्तन मनन् गर र हेर कि कसरी परिस्थित परिवर्तित भयो ? त्यो मान्छे जुन परीक्षा लिने उद्देश्यले आएको थियो मुसलमान भएर फर्क्यो, र आफ्नो पूर्ण जीवन अल्लाहको आमन्त्रणतर्फ आह्वान गर्नुमा लगाइदियो, र मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको पद्धतिलाई दृढताले समात्यो यहाँसम्म कि उनको मृत्यु अल्लाहको मार्गमा धर्मयुद्ध गरिरहेको अवस्थामा भयो , अनि शहीदको दर्जा पनि प्राप्त गरे ।

र यो अब्दुल्लाह बिन उबई बिन सलूल हो, जुन कपटीहरूको नायक थियो, र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम विरुद्ध षडयन्त्र गर्नेहरूको पनि नेता र सरदार थियो, र यो मान्छे नै हो जसले रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई अपमानित गर्ने मनसायले उहुदको युद्धमा एक तिहाई सेनाहरूलाई लिएर फर्किहालेको थियो ।* त जब त्यसको मृत्यु भयो त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यसको जनाजाको नमाज

* अल् अहादीसुल् मुख्तारा ९/४४६-४४८, र मुस्तदरक अलस्सहीहैन ३/७००, र हाकिमले भन्नु भएको छ: यस हदीसको सनद सही छ तर बुखारी र मुस्लिमले यसलाई वर्णन गरेका छैनन्, र यो प्रकाशमान हदीसहरू मध्ये एक हो, र सहीह इब्ने हिब्बान १/५२३, र सुननुल् कुबुरा लिल वैहकी ६/५२ ।

* हेर्नुस् : मुसन्फ अब्दुर्रज्जाक ५/३६५, र तफसीरुल् कुरआनुल् अजीम १/४०१ ।

पनि पढाउनु भयो, र दुआ पनि गर्नु भयो । जस्तोकि बुखारीको हदीसमा वर्णन छ कि: “उमर बिन खत्ताब वर्णन गर्नुहुन्छ कि जब अब्दुल्लाह बिन उबई बिन सलूलको निधन भयो त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई त्यसको जनाजाको नमाज पढाउनुको आग्रह गरियो, त जब रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम नमाजको लागि आएर उभे, त मैले भनें: हे अल्लाहका रसूल ! तपाई उबईको पुत्रमाथि जनाजाको नमाज पढाउनु हुनेछ जसले तपाईलाई यस्तो यस्तो भनेको थियो ? र फलाना दिन यस्तो यस्तो भनेको थियो ? त हजरत उमर भन्छन्: कि म त्यसले भनेका कुराहरूलाई वर्णन गर्न थालें, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले मुस्काउनु भयो, र भन्नु भयो: यस्तो नभन हे उमर, तै पनि जब मैले नमाज पढने कारण सोधें त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो: मलाई चयन गर्ने अधिकार दिइयो अनि मैले चयन गरें, र यदि मलाई यो विश्वास भएको भए कि म यसको लागि सत्तरी पटकभन्दा अधिक क्षमायाचना गरेकोमा यसको उद्धार हुनेछ भने यस्तो अवश्य गर्ने थिएँ । त उमर भन्छन्: कि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम त्यसको जनाजाको नमाज पढाएर नै फर्के ”।*

अनि उहाँको जनाजामा सहभागी भएर रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले त्यसको छोरोलाई आफ्नो कमीज (शर्ट, कुर्ता) प्रदान गर्नु भयो ताकि त्यसलाई त्यसैमा कफनाएर दफनाइयोस् कदाचित यसै कारण त्यसको यातनामा केही कमी गरियोस् । त हेर्नुस् यस्तो उच्चकोटिको शिष्टाचार र व्यवहार कि जुन मान्छेले कष्ट पुऱ्यायो र त्यसको मृत्यु पनि भयो र चिहान भित्र पनि दफनाइयो जससित नत भलाईको अपेक्षा गर्न सकिन्छ नत त्यसको कुनै षड्यन्त्रको भय नै बाँकी छ तै पनि मर्यादित र सम्मानित आत्माहरू उच्चतम् शिष्टाचारद्वारा सुसज्जित हुन्छन् र सबैमाथि परोपकार गर्छन्, र सबैका

* सहीह बुखारी हदीस नं. ४३९४, ४/१७५ ।

अनर्गलका कुराहरू एवं कष्टमा पनि धैर्य धारण गर्छन् र सहनशीलताको प्रदर्शन गर्छन् । त यस जस्ता कतिपय यस्ता घटनाहरू छन् जसबाट हदीसका ग्रन्थ एवं इतिहास र जीवनीका पुस्तकहरू पूरिएका छन् जसमा उहाँका कुरेशी र अन्य शत्रुहरूको साथ सुव्यवहार र शिष्टाचारलाई दर्शाउँछन् । त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम उनीहरूसित त्यस्तै व्यवहार गरे जसरी इस्लामीय विधान आदेश गर्छ, र जसलाई मनीष सही ठहर गर्छ, र जसलाई उच्चकोटिको मानवता अनिवार्य गर्छ ।

र मात्र विरोधीको कष्टमा धैर्य धारण गर्नु मुसलमानको लागि उत्तम छैन बरु यो पनि अनिवार्य छ कि त्यसमाथि दया पनि गरोस्, र त्यसलाई कष्ट एवं नर्कको यातनाबाट पनि बचाओस् । र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम स्वयम् यस कर्मको लागि अन्थक परिश्रम गरिरहन्थे कि काफिरहरूलाई इस्लामको प्रकाश पुऱ्याई स्वर्ग सम्म पुऱ्याउन् । र यसै कारण अल्लाहले भनेको छ :

﴿ فَلَمَّا كَبَتْ نَفْسُكَ عَلَىٰ أَن تَدْرِيهِمْ إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٦﴾

الكهف: ٦

अर्थ : (हे पैगम्बर !) यदि यिनीहरूले यस सन्देशमाथि विश्वास गर्दैनन् भने के तपाईं उनीहरूको पछाडि दुःखी भई कदाचित आफूलाई समाप्त गरिहाल्ने छौ ? (सूरतुलु कहफ ६)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ ۖ فَرَأَاهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ اللَّهَ يَصْلُحُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۗ فَلَا

تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾

فاطر: ٨

अर्थ : अनि के त्यो व्यक्ति जसको लागि उसको नराम्रो कर्म आकर्षक बनाइएको छ र जसलाई उसले राम्रो देख्दैछ ? निश्चय नै अल्लाह

जसलाई चाहन्छ, मार्गबाट वञ्चित राख्दछ, र जसलाई चाहन्छ सोभो बाटो देखाउँछ ! तसर्थ उनीहरूको निमित्त अफसोच गर्दा-गर्दै तपाईं प्राण जोखिममा नपार्नुस् । अल्लाहले राम्रोसँग जान्दछ, जे उनीहरूले गरिराखेका छन् । (सूरतु फातिर ८)

र निम्नमा वर्णित हदीस पाठकमाथि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको विरोधीको सुमार्गमा आउने लालसा र प्रयासलाई सुदर्शित गरिदिन्छ जुनकि उहाँ मान्छेको अन्तिम क्षणसम्म गरिरहन्थे । त एउटा यहूदी बालक थियो जुन रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको सेवा सत्कार गर्थ्यो, अनि त्यो विरामी भयो, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम त्यसको हेरचाह गर्ने उद्देश्यले त्यसको घर जानु भयो, अनि त्यसको टाउको निकट बसेर भन्नु भयो: आस्थावान भइहाल, त त्यस बालकले आफ्नो पितातर्फ हेर्नथाल्यो जुन त्यहीं उभेको थियो, त त्यसको पतिलाे भन्यो: अबूल् कासिम अर्थात मुहम्मदको कुरा मानिहाल, अनि त्यसले इस्लाम कबूल गर्‍यो, त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम यो भन्दै त्यहाँबाट निस्के कि समस्त प्रकारको प्रशंसा अल्लाहकै लागि छ जसले यस बालकलाई नर्कबाट बचाइहाल्यो ।*

र इस्लामको विरोधीको साथ स्वच्छ, र विनम्र व्यवहारको अन्त्य हुने छैन नत त्यसलाई सीमारहित नै गर्न सकिन्छ नत यस जस्ता संक्षिप्त लेखमा त्यसलाई वर्णन गर्न सम्भव नै छ । बरु हामी त मात्र त्यसलाई वर्णन गर्दछौं जुन पाठकलाई यसबारे अरु जानकारी प्राप्त गर्नुमाथि प्रोत्साहित गरोस् र यस धर्मका सिद्धान्त आधार, विधान र शिष्टाचारहरूको बारेमा ज्ञानको जिज्ञासा बढाओस्, र त्यसै मध्ये यो पनि हो कि अल्लाहले यो आदेश गरेको छ कि जुनसुकै माथि पनि कसैले अतिक्रमण गरोस् र त्यो स्वयम् आफ्नो हकप्रति प्रतिशोध

* पछिल्लो सन्दर्भ हदीस नं. १२९०, १/४५५ ।

लिनुमा सूक्ष्म होस् तर यदि अतिक्रमणकारी क्षमा योग्य छ भने त्यसमाथि उपकार गर्नु र त्यसलाई क्षमादान दिनु अति उत्तम कुरा हो ।
जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छः

﴿ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾ ٤٠

الشورى: ٤٠

अर्थ : र नराम्रोको बदला उसजस्तो नराम्रो हो, तर जसले क्षमा गरिदिन्छ र सुधार गर्दछ त त्यसको पुरस्कार अल्लाहको जिम्मामा छ । निश्चय नै अल्लाहले अत्याचारीहरूलाई रुचाउँदैन । (सूरतुशशुरा ४०)

र आर्को ठाउँमा अल्लाहको भनाई छ :

﴿ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ

لِلصَّابِرِينَ ﴾ النحل: ١٢٦

अर्थ : र यदि बदला लिन्छौ भने, त्यति मात्र, जति कष्ट तिमीलाई उनीहरूबाट पुगेको छ, र यदि धैर्य गछौ भने, त त्यो धैर्य गर्नेहरूको लागि धेरै राम्रो हो । (सूरतुन्नहल १२६)

र यसैकारण जब रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम मक्का नगरमा विजयी भएर प्रवेश गरे त उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको सामुन्ने ती समस्त मान्छेहरू बन्दी भै उभेका थिए जिनले उहाँलाई र उहाँका साथीहरूलाई कष्ट पुऱ्याएका थिए, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमका साथीहरूको हत्या गरेका थिए, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमलाई प्रवास गर्नुमा बाध्य गरिदिएका थिए... । अनि उहाँले यो व्यापक उक्ति भन्नु भयो : “तिमीहरूको के विचार छ आज म तिमीहरूसंग के गर्नेवाला छु ? त उनीले भने हामीलाई तपाईंसित

भलाई र दयाको आशा छ, किनकि तपाईं दयावान भाइ र दयावानको छोरा हुनुहुन्छ, अनि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भन्नु भयो:

तिमीहरू जाऊ तिमी सबै स्वतन्त्र छौ ।^{*}

र विरोधीसित सुव्यवहार गर्नु यतिमा सीमित छैन बरु अल्लाहले यो आदेश गरेका छन् कि विरोधीसित सुव्यवहार र परोपकार गरियोस् जुन मुसलमानहरूसित युद्ध गर्दैनन् नत उनीहरूलाई उनको घरहरूबाट निष्कासित नै गर्छन । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿لَا يَنْهَكُوكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا

إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ الممتحنة: ٨

अर्थ : जुन मानिसहरूले तिमीसित धर्मको बारेमा युद्ध गरेनन् र न तिमीलाई तिम्रा घरहरूबाट निष्कासित नै गरे, उनीहरूसँग राम्रो र न्यायपूर्ण व्यवहार गर्नबाट अल्लाहले तिमीलाई मनाहि गर्दैन । अपितु अल्लाहले त न्याय गर्नेहरूसँग प्रेम गर्दछ । (सूरतुल् मुम्तहिना ८)

इब्ने जरीर रहेमहुल्लाह यस श्लोकको व्याख्यामा भन्छन्: “ र यस श्लोको सत्य र उत्तम व्याख्या यो हो जसमा भनिएको छ कि यसको अर्थ हो: कि ती समस्त धर्मावलम्बी र समूहहरूसित सुव्यवहार गर्नुबाट र उनीमाथि दया र परोपकार गर्नुबाट र उनीहरूसित न्याय निसाफको व्यवहार गर्नुबाट अल्लाह रोक्दैन जुन तिमीहरूसित धर्मको बारेमा कुनै प्रकारको युद्ध र संघर्ष गर्दैनन् ।^{*} र निम्नको चित्रण र घटनामा यसै पद्धतिलाई कार्यन्वयनमा ल्याइएको छ, जस्तोकि असमा बिन्ते अवी बक्र रजिअल्लाहो अन्हुमाको वर्णन छ कि: “रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको कालमा मेरो आमा मेरो पासमा आउनु भयो जुनकि

* यस हदीसको सन्दर्भ अघि नै वर्णन गरिसकेको छ ।

* जामेउल् वयान २८/६६ ।

बहुदेववादी थिइन्, त मैले यसको बारेमा रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमसित सोधें कि हे अल्लाहको रसूल मेरो आमा आएका छिन् र उनलाई मसित केही अभीष्ट पनि छ, त के म उनसित सुव्यवहार र परोपकार गरूँ ? त रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमले भननु भयो: हो त्यससित राम्रो व्यवहार गर, अर्थात् रिश्ता नाताको हक पूर्ण गर” ।*

र रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको जीवनीको अध्ययन गर्ने व्यक्ति यस्ता कैयौं दृश्य जुन उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम र उहाँका युगमा भएका यहूदी ईसाई समुदाय बीच घटित भएको थियो त्यसलाई हेर्नेछ, जसलाई यस संक्षिप्त लेखमा वर्णन गर्नुबाट असमर्थ छ, तै पनि मेरो भनाई छ: कि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको व्यवहार उनीहरूसित (यहूदी, ईसाईसित) नत जातिवादमा आधारित थियो नत समूहवादमा वा धर्मवादमा नै आधारित थियो, किनकि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको सेवक यहूदी थियो, र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम उनीहरूसित व्यापार व्यवसाय र खरीद विक्री गर्थे जस्तो कि जैद बिन सुअ्नाको कथाबाट स्पष्ट भइसकेको छ । र उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको स्वर्गबास हुने समय उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको परिधान एउटा यहूदीको पासमा धितोमा राखिएको थियो ।* र यहूदीहरू उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको बैठकमा आएर तौरातमा भएका सत्य कुराहरू वर्णन गर्थे, अनि रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम पनि त्यसलाई सत्य भनि सहमति जनाउँथे ।*

जस्तोकि उहाँ सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको व्यवहार धर्मको नामको आधारमा हुँदैनथ्यो, किनकि जुन धर्म मूसा र ईसा अलैहिमस्सलाम

* सहीह बुखारी हदीस नं. २४७७, २/९२४, र सहीह मुस्लिम हदीस नं. १००३, २/६९६ ।

* सहीह बुखारी हदीस नं. १९६३, २/७२९ ।

* सहीह मुस्लिम हदीस नं. २७६६, ४/२१४७ ।

लिए आएका थिए त्यो विधान र स्रोतको आधारमा त्यही धर्म थियो जसलाई रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम लिएर आएका थिए, किनकि समस्त सन्देष्टाहरू अल्लाहको एकत्व र त्यस सन्देष्टाको अनुशरणको आमन्त्रण लिएर आएका थिए । तर जुन ईसाई र उहूदीहरू रसूल सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको युगमा थिए ती मध्ये अधिकांश अआफ्ना सन्देष्टाले ल्याएका निर्देशनहरूको विरुद्ध कार्यरत थिए, यसै कारण इस्लामले उनीहरूको मिथ्यारोपण र दोषारोपणलाई स्पष्ट पायो, र उनीहरूको दिग्भ्रमलाई सुदर्शित गर्‍यो, र उनीहरूका सन्देहजनक कुराहरूको समाधान र निवारण गर्‍यो, र उनीहरूको कुकर्मको कारण उनीलाई अभिशप्त पनि गर्‍यो जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ فِيمَا نَقَضُوا مِيثَقَهُمْ لَعَنَهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ
 الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهَا وَتَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تُزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ
 مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾ وَمِنَ
 الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَرِيُّ أَخَذْنَا مِيثَقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ
 فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا
 كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ المائدة: ١٣ - ١٤ ﴾

अर्थ : फेरि तिनीहरूले वचन तोडिदिएको हुनाले हामीले तिनीहरूलाई तिरस्कृत गर्‍यौ, र तिनीहरूका हृदयलाई कठोर बनाइदियौं । किनभने यिनीहरूले शब्दहरूलाई (वह्य गरिएका वाणीलाई) तिनका ठाउँबाट बदलिहाल्दछन् र जुन कुराको तिनीहरूलाई निर्देश दिइएको थियो, त्यसको ठूलो भागलाई बिर्सी सकेका छन्, र केही मानिसहरू बाहेक सधैं तिनीहरूको एउटा न एउटा छलकपटको कुरा तिमीहरूलाई

जानकारी दिइराखिने छौं । तसर्थ तिनीहरूलाई क्षमा गरिदेऊ र तिनीको कुराको वास्ता नगर, किनकि अल्लाहले भलाई गर्नेहरूलाई मायाँ गर्दछ । र जुन मानिसहरूले आफूलाई ईसाई भन्दछन् हामीले तिनीहरूबाट पनि वाचा लिएका थियौं तर तिनीहरूले पनि त्यसको ठूलो भाग बिर्सिहाले, अनि हामीले पनि तिनीहरूको बीचमा कियामतको दिन सम्म शत्रुता र घृणा जागृत गराइहाल्यौं र शीघ्र नै अल्लाहले तिनीहरूलाई तिनको कर्मको जानकारी दिनेछ । (सूरतुल् माइदा १३,१४)

र अल्लाहको यस कथनमा विचार गर्नुस् :

“ إِنْ أَقْبَلْتُمْ كُفْرًا، سَبَّحْتُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ، وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ”
 त यो श्लोकखण्ड समस्तलाई शामिलित गरेको छैन बरु उद्देश्यलाई विशिष्ट र सुनिश्चित गरेको छ । र तलको श्लोकमा कुरआनले उनीहरूमाथि उनीहरूको घृणित व्यवहार र सत्यबाट अरुलाई रोक्ने प्रक्रियालाई स्पष्ट पारेको छ । अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴾ ﴿١٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَن ءَامَنَ تَبِعُونَهَا ءَوْجًا وَانْتُمْ شُهَدَاءُ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَطِيعُوا ءَوْبِقًا مِّنَ الَّذِينَ ءَاتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ ءِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَاتُ اللَّهِ

وَفِيكُمْ رَسُولُهُ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ ॥ آل عمران: १०१

१०१ -

अर्थ : तपाईं भन्नुस् कि हे यहूदी-ईसाई ! तिमी अल्लाहका निशानीहरूलाई किन नकारिराखेका छौ ? र अल्लाह तिम्रा सम्पूर्ण क्रियाकलापको साक्षी छ । भन कि हे अहले किताब ! तिमी मानिसहरूलाई अल्लाहको मार्गबाट किन रोक्ने गर्दछौ र यसमा अवगुण

खोज्दैछौ, यसको बावजूद कि तिमीहरू आफै साक्षी छौ र अल्लाह तिम्रा क्रियाकलापसित असावधान छैन । हे मोमिनहरू ! यदि तिमी अहले किताबको कुनै समूहको कुरा मान्नेछौ भने तिनीहरूले तिमीलाई ईमान ल्याइसकेपछि पनि काफिर बनाइदिन्छन् । (स्पष्ट छ कि) तिमीहरूले ईमान परित्याग कसरी गछौ जबकि तिमीलाई अल्लाहका आयतहरू पढेर सुनाइन्छन् र तिम्रो माभ्रमा अल्लाहका रसूल बस्दछन् र जसले अल्लाहको धर्मको डोरीलाई दृढतापूर्वक समात्यो, निःसंदेह उसलाई सोभो मार्ग प्राप्त भइसके छ । (सूरतु आले इम्रान ९८-१०१)

र समस्त वर्णित कुराहरूको साथ साथै विरोधीहरू र तिनी बाहेक अन्यको साथ न्याय निसाफ गर्नु इस्लामको महानतम् चिन्ह र विशेषता हो । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَمِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِن تَأْمَنَهُ بِنظَارٍ يُؤَدُّهُ إِلَىٰ كَيْدٍ وَإِيَّاهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ إِن تَأْمَنَهُ بِيَدَيْنَارٍ

لَا يُؤَدُّهُ إِلَىٰ كَيْدٍ إِلَّا مَا دُمَّتْ عَلَيْهِ قَائِمًا ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّتِنَ سَيِّئٌ

وَيَقُولُونَ عَلَىٰ اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ آل عمران: १०

अर्थ : “अहले किताब” मध्ये कोही त यस्ता छन् कि यदि तिमीले उनलाई प्रशस्त धनराशी नासो स्वरूपमा राख्न दिन्छौ भने उनले तिमीलाई त्यो फिर्ता गरिदिन्छन् र केही यस्ता छन् कि उनीलाई एक दिनार पनि नासो राख्न दिन्छौ भने फिर्ता गर्दैनन् जबसम्म तिमीले उनको टाउको मै बसी फिर्ता गर्न आग्रह गर्दैनौ । यो यसकारणले कि तिनीहरूले भन्दछन् कि अनपढ़हरूको सम्बन्धमा हाम्रो कुनै सोधपूछ हुनेछैन । यिनीहरूले जान्दा जान्दै अल्लाहको (विरोधमा) भूठा कुरा गर्दछन् । (सूरतु आले इम्रान ७५)

र यसै सन्दर्भमा आर्को ठाउँमा अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ
 يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ
 عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ
 خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾ ﴾ **آل عمران: ١١٣ - ١١٥**

अर्थ : यिनीहरू सबै एक समान छैनन् । वरु यी अहले किताबमध्ये केही मानिसहरू सत्यमार्गमा कायम रहनेहरू पनि छन् । जसले रातिको समयमा पनि अल्लाहका आयतहरू पढ्दछन् र ढोग पनि गर्दछन् । यिनीहरू अल्लाहमाथि र आखिरतको दिनमा आस्था पनि राख्दछन् र सत्कर्म गर्न भन्दछन् र दुष्कर्मबाट मनाही गर्दछन् र सदाचारितर अग्रसर हुन्छन् । यिनी सदाचारी मध्येका हुन् । यिनीहरूले जति सत्कर्म गर्दछन् त्यसको उपेक्षा गर्नु हुँदैन । र, अल्लाह आत्मसंयमीहरूलाई राम्ररी जान्छ । (सूरतु आले इम्रान ११३-११५)

र इस्लामको यस सुन्दर र महानतम् नैतिकता र सभ्यता एवं सिद्धान्तको संक्षेप वर्णन पश्चात, र लेखकको यस स्वीकृति पश्चात कि त्यो यस इस्लामको व्यापकतालाई सीमारहित गर्नुबाट असमर्थ छ, किनकि लेखकलाई भलिभाँति यो ज्ञान छ कि जति त्यसले वर्णन गरेको छ त्यसभन्दा कैयौं गुणा अधिक वर्णन गरेको छैन, र जति कुराहरूतर्फ संकेत गरेको छ त्यसभन्दा अधिकतर्फ संकेत गर्नु पर्ने थियो । र यो सबै कुराको साथ म त्यो भन्न लागेको छु जुन डा. मुहम्मद अब्दुल्लाह दराज आफ्नो सुन्दर पुस्तक अद्दीनमा भन्नु भएको छ : कुनै पनि निष्पक्ष न्याकर्ता खोजकर्ता यसको व्यापक विज्ञानहरूलाई समायोजित गर्न सक्दैन, वरु जसमा जति चिन्तन् गर्छ त्यसमा एउटा आर्को चिन्ह र प्रतीक भेट्नेछ कि यो कुरान मान्छेको आत्मिक चित्रण होइन, नत कुनै समूहको मनीषीय दर्पण हो, नत युगहरूको इतिहासको पोथि.....,

वरु यो खुल्ला मानवताको ग्रन्थ हो, र त्यस मान्छेको तिर्खा मेटाउने स्रोत जुन यसलाई मानोस् । र युग र नगरहरू जति टाढिए र दूर भए पनि, र भाषा एवं जातिहरू जति विवाद र असहमति जनाए पनि, सबैले यस कुरआनमा अआफ्ना हक अधिकारलाई सुनिश्चित पाउने छन्, र समस्त आफ्नो समस्याको समाधान पनि पाउनेछन्, र समस्त सत्यका इच्छुकहरू यसमा सतमार्गलाई विस्तृत पाउँछन् जुन त्यसलाई प्रमाण र प्रतीकको माध्यमले अल्लाहतर्फ मार्गदर्शित गर्नेछन् । जस्तोकि अल्लाहको फर्मान छ :

﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴾ القمر: १७

अर्थ : र हामीले कुरआनलाई बुझ्नको निम्ति सरल गरिदियौं, त कोही छ जसले नसीहत हासिल गरोस् ? (सूरतुल् कमर १७) ।*

* अहीन पे. १७२ ।

समाप्ति

अल्लाहका लागि नै समस्त प्रशंसाहरू छन् आरम्भ र अन्त्यमा, दृश्य र अदृश्यमा । र अल्लाहकै लागि प्रशंसा छ जसले विधान बनायो अनि त्यसलाई सन्तुलित पनि गरिदियो, र फैसला गर्‍यो त त्यसलाई तत्वदर्शितायुक्त गरिदियो, र आदेश गर्‍यो त त्यसलाई सरल र सजिलो गरिदियो, र सचेत गर्‍यो र शुभसूचना पनि सुनायो । र अल्लाहकै प्रशंसा छ जसले ममाथि उपकार गरेर यस लेखलाई सम्पन्न गर्ने शक्ति प्रदान गर्‍यो जसद्वारा मेरो यो उद्देश्य थियो कि म यसद्वारा यस विशाल धर्मका केही पहलूलाई स्पष्ट पारुँ, जुन गैरमुस्लिमहरूलाई इस्लामतर्फ आमन्त्रण दिने माध्यम र स्रोत बनोस्, र अल्लाहले हामीलाई यो धर्म प्रदान गरेकोमा त्यसको आभार प्रकट गर्नुको लागि यो अनिवार्य छ कि हामी अरुलाई यसतर्फ आह्वान गरौं ताकि उनीहरू पनि ईश्वरीय अनुकम्पाबाट हामीसंगै अनुग्रहित होउन्, र त्यसको सत्मार्गलाई प्राप्त गरुन् ।

र यस सानो लेखद्वारा यो स्पष्ट भयो कि इस्लाम जीवनका समस्त संघटकहरूलाई लिएर आएको हो, तसर्थ कुनै पनि यस्तो कुरा छैन जसको आवश्यकता मानवलाई होस् र त्यसलाई इस्लामले वर्णन नगरेको होस्, र त्यसतर्फ आह्वान नगरेको होस्, चाहे त्यो विज्ञानको क्षेत्रसित सम्बन्धित होस् वा सामाजिक क्षेत्रसित वा व्यवस्थापन क्षेत्रसित ।

र अन्त्यमा अल्लाहसित प्रार्थना छ कि यसलाई लाभदायक विज्ञान बनाइदेओस् र मेरो लागि निष्ठायुक्त सुकर्म । र यसद्वारा मेरो सुकर्मको तुलालाई गरुङ्गो गरिदेओस्, र यसद्वारा हामी सबैलाई दुवै लोकमा लाभान्वित गरोस्, र त्यो नै यी समस्तमाथि सामर्थ्यवान र शक्ति सम्पन्न छ । र अल्लाहको नगन्य शान्ति अवतरित होस् हामीहरूको प्रियतम् सन्देष्टा मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लममाथि र उहाँका

घरपरिवारमाथि र ती समस्तहरू माथि जुन प्रलय सम्म उहाँको
अनुशरण गर्नेछन् ।

ॐ

समाप्त

ॐ

अनुवादक

अतीकुर्रहमान मोहम्मद इदरीस खान मक्की

कपिलवस्तु नगर पालिका वार्ड नं.९

महुवा तौलिहवा कपिलवस्तु

नेपाल

Mob. No.00977-9847030780-9727649238

00966-0501372254

Email- atiqkhannp1982@yahoo.com

प्रमुख सन्दर्भ सामग्री

⇒ पवित्र कुरआन ।

⇒ अल् अहादीसुल् मुख्तारा, लेखक: मुहम्मद बिन अब्दुल् वाहिद बिन अहमद अल् मक्दसी, प्रकाशक: अब्दुल मलिक बिन दुहैश, वितरक: मक्तवतुन्नहजा अल् हदीसा, पहिलो प्रकाशन : पवित्र मक्का १४१० हि.(हिज्री) ।

⇒ अल् इस्तिशराक वल् मुस्तशरेकून मालहुम् वमा अलैहिम्, लेखक: मुस्तुफा अस्सेवायी, अल्मकतबुल् इस्लामी, पहिलो प्रकाशन : बैरुत १४२० हि. ।

⇒ अल् इस्लाम उसूलहू वमबादेअहू, लेखक: मुहम्मद बिन अब्दुल्लाह अस्सुहैम, प्रकाशक: वजारतुशशुऊनुल् इस्लामीया, रियाद, १४२२ हि.।

⇒ अल् इसलाम वर्ष २००० ई. लेखक: मुराद हौफान, अनुवाद: आदिल अल्मुअल्लिम, मक्तवतुल् उवैकान, अल् रियाद, पहिलो प्रकाशन साल: १४२४ हि. ।

⇒ एअ्लामुल् मुकेईन, लेखक: शम्सुद्दिन मुहम्मद बिन अबू बक्र अल् मअरुफ बेइब्नुल् कैयिम अल्जौजीया, संशोधन: ताहा अब्दुर्रऊफ सदद, प्रकाशन केन्द्र: दारुल् जील, बैरुत, १९७३ ई. (ईस्वी संवत्) ।

⇒ इफ्हामुल् यहूद, लेखक: समवाल बिन यहया अल् मग़रबी, संशोधन: मुहम्मद अशशरकावी, प्रकाशक: अर्रेआस्तुल् आम्मा लिल् बूहूसुल् इल्मीया वल् इफ्ता, अल् रियाद, १४०७ हि. ।

- ⇒ अल् इन्सान फि जिल्लिल् अदियान्, लेखकः अम्मारह नजीब, प्रकाशकः मक्तवतुल् मआरिफ अल् रियाद, १४०० हि. ।
- ⇒ बदाएउल् फवाइद, लेखकः शमसुद्दीन मुहम्मद बिन अबू बक्र अल् मअरुफ बेइब्नुल् कैयिम अल् जौजीया, संशोधनः बशीर उयून, प्रकाशकः मक्तवतुल् मुअब्बीदा रियाद ।
- ⇒ जामेउल् बयान अन् तावीले आयल् कुरआन्, लेखकः मुहम्मद बिन जर्रीर अत्तबरी, संशोधनः मुहम्मद अहमद शाकिर, प्रकाशकः मुवस्ससतुरैसाला, पहिलो प्रकाशन साल १४२० हि. ।
- ⇒ तुहफतुल् अहवजी, लेखकः मुहम्मद बिन अब्दुरहमान अल् मुबारकपुरी, प्रकाशकः दारुल् कुतुबुल् इल्मीया, बैरुत ।
- ⇒ तुहफतुल् अरीब फिरद्दे अला अहलिस्सलीब, लेखकः अन्सलम तोरमीदा, जुनकि इस्लाम कबूल गरे पश्चात अब्दुल्लाह अत्तरजुमानको नामले प्रसिद्ध भए, संशोधनः उमर वफीक अद्दाअ्वाक, प्रकाशकः दारुल् बशाइर अल् इस्लामीया ।
- ⇒ अत्तअरीफात, लेखकः अली बिन मुहम्मद अल् जुरजानी, संशोधनः इब्राहीम अल् अैबारी, प्रकाशकः दारुल् कुतुबुल् अरबी, पहिलो प्रकाशन सालः १४०५ हि. ।
- ⇒ तफ्सीररुत्तहरीर वत्तनवीर, लेखकः मुहम्मद अज्जाहिर बिन आशूर, प्रकाशकः दार सहनून, तुनिस ।
- ⇒ तफ्सीरुल् कुरआनुल् अजीम, लेखकः इस्माईल बिन उमर बिन कसीर अबुल् फिदा, प्रकाशकः दारुल् फिक्र, १४०१ हि. ।
- ⇒ जामेउल् उलूम वल् हेकम फि शरह खम्सीना हदीसन् मिन जवामेउल् कलिम, लेखकः अब्दुरहमान बिन रजब, संशोधनः फौवाद

बिन अली हाफिज, प्रकाशकः जमइयतु अहयाउत्तुरास अल् इस्लामी, कुवैत, पहिलो प्रकाशन सालः १४१९ हि. ।

⇒ अल् हुदूदुल् अनीका वत्तअरीफातुद्कीका, लेखकः जकरिया मुहम्मद बिन जकरिया अल् अन्सारी, संशोधनः माजिन मुबारक, प्रकाशकः दारुल् फिक्क अल् मुआसिर, बैरुत, पहिलो प्रकाशन सालः १४११ हि. ।

⇒ अल् खराज वसनाअतुल् किताबा, लेखकः कुदामा बिन जअ्फर, प्रकाशकः दारुर्शीद, अल् इराक ।

⇒ देरासात फिल् अदियानिल् वसनीयातुल् कदीमा, लेखकः अहमद अली अजीबा, प्रकाशकः दारुल् आफाक अल् अरबीया, मिस्र, पहिलो प्रकाशन सालः १४२४ हि. ।

⇒ अद्दीन, लेखकः मुहम्मद अब्दुल्लाह दराज, दारुल् कलम, दोस्रो प्रकाशन सालः १३९० हि.।

⇒ अद्दीनो वद्दौला फि इस्बाते नबूवते नबीयिना मुहम्मदिन् सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम, लेखकः अली बिन रब्बन् अत्तबरी, संशोधनः आदिल नुवैहज, प्रकाशकः दारुल आफाकुल् जदीदा, बैरुत, चौथो प्रकाशन सालः १४०२ हि. ।

⇒ अर्हेलतु इलल् इस्लाम यौमियात दिबलोमासी अल्मानी, लेखकः मुराद हौफान, अनुवादः मुहम्मद सईद दब्बास, प्रकाशकः मक्तबतुल् उबैकान, अल् रियाद, पहिलो प्रकाशन सालः १४२६ हि. ।

⇒ रेहलतु इला मक्का, लेखकः मुराद हौफान, मक्तबतुल उबैकान, अल् रियाद, पहिलो प्रकाशन सालः १४२१ हि. ।

- ⇒ रुअ्या इस्लामीया लिल् इश्राक, लेखक: अहमद गुराब, प्रकाशक: अल्मुन्तदल् इस्लामी, लन्दन, दोस्रो प्रकाशन साल: १४११ हि. ।
- ⇒ सुनने अबी दाऊद, लेखक: सुलैमान बिन अश्अस अबू दाऊद अस्सिजिस्तानी, संशोधन: मुहम्मद मुहीयुद्दीन अब्दुल हमीद, प्रकाशक: दारुल् फिक्, बैरुत ।
- ⇒ सुनने इब्ने माजा, लेखक: मुहम्मद बिन यजीद अबू अब्दुल्लाह अल् कज्वीनी, संशोधन: मुहम्मद फौवाद अब्दुल् बाकी, प्रकाशक: दारुल् फिक्, बैरुत ।
- ⇒ सुननुल् बैहकी, लेखक: अहमद इब्नुल् हुसैन बिन अली अल् बैहकी, संशोधन: मुहम्मद अब्दुल कादिर अता, प्रकाशक: दारुल् बाज, पवित्र मक्का, १४१४ हि. ।
- ⇒ सुननुत्तिर्मिजी, लेखक: मुहम्मद बिन ईसा अत्तिर्मिजी, संशोधन: अहमद शाकिर, प्रकाशक: दारु अहयाउत्तुरास, बैरुत ।
- ⇒ सुननुद्दारमी, लेखक: अब्दुल्लाह बिन अब्दुर्रहमान अबू मुहम्मद दारमी, संशोधन: फौवाद अहमद जमरली, प्रकाशक: दारुल् किताबुल् अरबी, बैरुत, पहिलो प्रकाशन साल: १४०७ हि. ।
- ⇒ सुननुन्नेसाई, लेखक: अहमद बिन शुऐब अन्नेसाई, संशोधन: अब्दुल् फत्ताह अबू गुद्दह, प्रकाशक: मक्तबुल मत्बूआत, सूरिया, दोस्रो प्रकाशन साल: १४०६ हि. ।
- ⇒ सहीह इब्ने हिब्बान, लेखक: मुहम्मद बिन हिब्बान बिन अहमद अबू हातिम् अल्बुस्ती, संशोधन: शुऐब अल् अरनाऊत, प्रकाशक: दारु रेसाला, बैरुत, दोस्रो प्रकाशन साल: १४१४ हि. ।

- ⇒ सहीहुल् बुखारी, लेखक: अब्दुल्लाह बिन इस्माईल अल् बुखारी, प्रकाशक: दार इब्ने कसीर, बैरुत, १४०७ हि. ।
- ⇒ सहीह मुस्लिम, लेखक: मुस्लिम बिन हज्जाज अल् कुशैरी अन्निसापूरी, संशोधन: मुहम्मद फौवाद अब्दुल बाकी, प्रकाशक: दारु अहयाउत्तुरास ।
- ⇒ अत्तरीकु इलल् इस्लाम, लेखक: मुहम्मद असद, अनुवाद: अफीफ अल् बअलबक्की, प्रकाशक: मक्त्बतुल् उबैकान, अल् रियाद, नव्वौं प्रकाशन साल: १४१८ हि. ।
- ⇒ फतहुल् बारी बेशरह सहीहुल् बुखारी, लेखक: अहमद बिन अली बिन हज्र अल् अस्कलानी, संशोधन: मुहिब्बुद्दीन अल् अतीब, प्रकाशक: दारुल् मअरेफा, बैरुत ।
- ⇒ फतहुल् मजीद शरह किताबुत्तौहीद, लेखक: अब्दुर्रहमान बिन हसन आलुशशैख, प्रकाशक: अर्रेआसतुल् आम्मा लिल बुहुसुल् इल्मीया वल् इफ्ता, अल् रियाद, १४१३ हि.।
- ⇒ अल् फवाइद, लेखक: शम्सुद्दीन मुहम्मद बिन अबी बक्र अल् मअरुफ बेइब्नुल् कैयिम अल् जौजीया, संशोधन: अहमद रातिब अरमूश, प्रकाशक: दारुन्नफाइस, पहिलो प्रकाशन साल: १३९९ हि. ।
- ⇒ फैजुल् कदीर, लेखक: अब्दुर्रऊफ अल् मनावी, प्रकाशक: अल् मक्त्बतुत्तिजारीया मिस्र, पहिलो प्रकाशन साल: १३५६ हि. ।
- ⇒ अल् कुरआन वत्तौरात वल् इन्जील वल् इल्म दिरासतुल् कुतुबुल् मुकद्दसा फि जौइल् मआरेफिल् इल्मीयतुल् हदीसा, लेखक: मोरीस बोकायी, प्रकाशक: दारुल् मआरिफ ।

⇒ कश्फुल् खफा वमुजीलुल् इलबास अम्मशतुहेरा मिनल् अहादीसे अला अल्सेनतिन्नास, लेखकः इस्माईल् बिन मुहम्मद अल् अजलूनी, संशोधनः अहमद अल् कल्लास, प्रकाशकः मुवस्ससतुर रेसाला, बैरुत ।

⇒ लेसानुल् अरब, लेखकः मुहम्मद बिन मुकर्रम बिन मन्जूर अल् अफ्रीकी, प्रकाशकः दार सादिर, बैरुत, पहिलो प्रकाशन ।

⇒ मुहम्मद सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लम मुवस्सेसुद्दीनुल् इस्लामी व मुवस्ससु अम्बरातूरियतुल् मुस्लिमीन, लेखकः जोरज बुश, अनुवादः डा. अब्दुर्रहमान अब्दुल्लाह अशशैख, प्रकाशकः दारुल् मिर्रीख, रियाद, पहिलो प्रकाशनः १४२५ हि. ।

⇒ मुहम्मद फिल् किताबिल् मुकद्दस, लेखकः अब्दुल् अहद दाऊद, अनुवादः फहमी शमा, प्रकाशकः रेआसतुल् महाकेमुशशरइया, कतर, पहिलो प्रकाशनः १४०६ हि. ।

⇒ मुहम्मद नबीयुल् हुब्ब, लेखकः मुहम्मद मजदी मरजान, प्रकाशकः दारुन्नहजतुल् अरबीया, मिस्र ।

⇒ मुख्तारुस्सेहाह, लेखकः मुहम्मद बिन अबी बक्र बिन अब्दुल् कादिर, संशोधनः महमूद खातिर, प्रकाशकः मक्त्बतु लेबनान, बैरुत, १४१५ हि. ।

⇒ अल् मुसूतदरक अलस्सहीहैन, लेखकः मुहम्मद बिन अब्दुल्लाह अल्हाकिम अन्निसापुरी, संशोधनः मुस्तुफा अब्दुल् कादिर अता, प्रकाशकः दारुल् कुतुबुल् इल्मीया, बैरुत, १४११ हि. ।

⇒ अल् मुस्नद, लेखकः अल् इमाम अहमद बिन हम्बल अशशैबानी, प्रकाशकः मुवस्सतु कुरुतुबा, मिस्र ।

- ⇒ मशारेकुल् अन्वार अला सेहाहिल् आसार, लेखक: अयाज बिन मूसा अल् यहसबी, प्रकाशक: अल्मक्तवतुल् अतीकह ।
- ⇒ मुसन्नफ इब्ने अबी शैबा, लेखक: अब्दुल्लाह बिन मुहम्मद बिन अबी शैबा, प्रकाशक: मक्तवतुरुश्द, रियाद, पहिलो प्रकाशन ।
- ⇒ मुसननफ अब्दुरज्जाक, लेखक: अब्दुरज्जाक बिन हमाम अस्सनआनी, संशोधन: हबीबुर्हमान अल् अज्मी, प्रकाशक: अल् मक्तवुल् इस्लामी, बैरुत, दोस्रो प्रकाशन साल: १४०३ हि. ।
- ⇒ अल्मुअजमुल् अवसत, लेखक: अबुल् कासिम सुलैमान बिन अहमद अत्तबरी, संशोधन: तारिक बिन औजुल्लाह, प्रकाशक: दारुल् हरमैन, अल् काहिरह, १४१५ हि. ।
- ⇒ अल् मुअजमुस्सगीर लेखक: अबुल् कासिम सुलैमान बिन अहमद अत्तबरी, संशोधन: महमूद शकूर र महमूद अल् हाज, प्रकाशक: अल् मक्तवुल् इस्लामी, बैरुत, १४०५ हि. ।
- ⇒ अल् मुअजमुल् कबीर, लेखक: अबुल् कासिम सुलैमान बिन अहमद अत्तबरी, संशोधन: हम्दी अब्दुल् मजीद अस्सलफी, प्रकाशक: मक्तवतुल् उलूम वल् हेकम, अल् मूसल, १४०४ हि. ।
- ⇒ मिफताहु दारुस्सआदा वमन्शूर वेलायतुल् इल्मे वल् इरादह, लेखक: शम्सुद्दीन मुहम्मद बिन अबी बक्र अल् मअरुफ बेइब्नुल् कैयिम अल् जौजीया, प्रकाशक: दारुल् फिक्र, बैरुत ।
- ⇒ अल् मुफरदात फि गरीबिल कुरआन, लेखक: अल् हुसैन बिन मुहम्मद अर्रागिव अल् अस्फहानी, संशोधन: मुहम्मद सैयद किलानी, प्रकाशक: दारुल् मअरेफह, बैरुत ।

⇒ मौकेफुल् इस्लाम वल् कनीसा मिनल् इल्म, लेखक: अब्दुल्लाह अल् मशौखी, प्रकाशक: मक्तबतुल् मनार, अल् उर्दुन्, पहिलो प्रकाशन साल: १४०२ हि. ।

⇒ अन्नेहाया फि गरीबिल अस्र, लेखक: अबुस्सअदात मुहम्मद इब्नुल् मुबारक अल् जजरी, संशोधन: ताहिर अहमद अज्जवावी, र महमूद अत्तनाही, प्रकाशक: अल् मक्तबतुल् इल्मीया, बैरुत, पहिलो प्रकाशन साल: १३९९ हि. ।

विषय सूची

म	العنوان	الصفحة
1	प्रस्तावना	3
2	प्रकथन	5
3	ऋतुवादकको भनाई	14
	पहिलो शीर्षक वैज्ञानिक संघटकहरु	16
	पहिलो अध्याय	16
	दोस्रो अध्याय	46
	तेस्रो अध्याय	71
	दोस्रो शीर्षक सामाजिक संघटक र आधारहरु	79
	पहिलो अध्याय	79
	दोस्रो अध्याय	89
	तेस्रो अध्याय	95
	चौथो अध्याय	112
	पाँचौं अध्याय	123
	छठौं अध्याय	137
	सातौं अध्याय	147
	तेस्रो शीर्षक व्यवस्थापनको संघटक	158
	पहिलो अध्याय	158
	दोस्रो अध्याय	167
	तेस्रो अध्याय	179
	चौथो अध्याय	185
	पाँचौं अध्याय	198
	छठौं अध्याय	206
	समाप्ति	227
	प्रमुख सन्दर्भ सामग्री	229

